

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Hardsyssels Årbog

2002

Historisk Samsfund for Ringkøbing Amt

Hardsyssels Årbog

2002

ANDEN RÆKKE – BIND 36

UDGIVET AF

Historisk Samfund for Ringkøbing Amt

GULLANDERS BOGTRYKKERI A-S
SKJERN

OMSLAGSBILLEDE:

Hoffmann & Sønners kulleje i Nr. Vium. En dampdrevet gravemaskine populært kaldet en »Hirtshaler«. Bemærk til højre kurvene med brunkul til at fyre under kedlen.

Gravemaskinen læsser overjord i tipvogne.

INDHOLD

<i>Ove Højfeldt Lund</i> : Degnen Dorschæus	5
<i>Gert Alsted</i> : Abelines gård på Holmsland Klit – først strand- fogedgård i 100 år – og siden museum i 25 år	15
<i>Christen Møller Nielsen</i> : Dreng i Holstebro omkring år 1900 . . .	29
<i>Malling Mølgaard Nielsen</i> : En dag så kort. En lærerskæbne fra be- gyndelsen af det 20. århundrede belyst gennem familiebreve .	51
<i>Sigurd Sønderkær</i> : Besættelsen og tiden efter, som jeg oplevede den	63
<i>Asger Gynther Nielsen</i> : Besættelsen set fra Brejninggaard. Om at bo sammen med tyske soldater og flygtninge september 1944 – juni 1945	75
<i>Else Marie Clemmensen</i> : Nogle oplevelser fra besættelsestiden . . .	95
<i>Ove Navntoft Enevoldsen</i> : Arbejdsmand og medlem af Sognerådet	99
Meddelelser fra Historisk Samfund for Ringkøbing Amt	117
Regnskab	123
Litteratur om Ringkøbing Amt	125
Register	157

Hardsyssels Årbog 2002

Dette års årbog indeholder tre artikler indkommet i forbindelse med prisopgaven »Dagligdag og dagligliv under besættelsen«. De tre artikler er skrevet af Asger Gynther Nielsen, Sigurd Sønderkær og Else Marie Clemmensen.

Per Hauge Mortensen
Redaktør

ISBN 87-87358-23-9
ISSN 0046 6840

Hardsyssels Årbog 2002
Redaktør: Per Hauge Mortensen
Redaktionskomité: Hans Chr. Christensen og Søren Toftgaard Poulsen

Gengivelse af årbogens artikler må kun ske med forfatterens tilladelse og med angivelse af, at artiklen tidligere har været offentliggjort i Hardsyssels Årbog.

De reproducerede kort publiceres med Geodætisk Instituts tilladelse nr. A 403/85

Degnen Dorschæus

Af Ove Højfeldt Lund

I en indberetning af 1/11 1790 til Danske Kancelli vedrørende »danske Skolers bedre Indretning« anfører provsten for Hjerm Herred, N.B.Krarup, at der ved degneboligen i Borbjerg »er en smuk lille Hauge, som den nuværende Degn har ladet i Stand sætte og vel vedligeholdt.«

Degneboligen med have lå som nærmeste nabo til kirken. Pladsen er i dag smukt markeret med et lille anlæg. Fra sine vinduer og fra haven har degnen haft udsigt over kirkegårdsdiget til den smukke, state-lige kirke.

Degnen var Johannes Dorschæus. Han har vel haft behov for at koble af i den have, som tilsyneladende har været det eneste, han havde rigtig held med i sit embede som degn i det fattige Borbjerg Sogn.

»Udi Retsindighed vandrer hand sin Vej for Gud; Udi Oprigtighed handler hand mod sin Næste; Udi Kærlighed er hans Omgang med den bedrægelige Verden«. Det var det skudsmål han fik af præsten i Korsør, hvor han havde været ansat som skoleholder og kateket, og hvorfra han kom til Borbjerg. Hans »Omgang med den bedrægelige Verden« skulle vise sig fremover at blive nok så problematisk.

Præsten for Vinding-Vind sogne, Mikkel Pedersen Dorschæus, havde i sit andet ægteskab to begavede sønner, som begge aspirerede til at blive præster lige som de-

res fader. De er sikkert blevet kraftigt ansporet til det af forældrene, som begge var af præsteslægt. Faderen var født i 1672 som søn af den navnkundige præst ved Trinitatis Kirke i Fredericia, Peder Jørgensen Dorschæus. Moderen, Elisabeth Magdalene Therkildsdatter, født i 1688, var datter af præsten i Bredsten, Therkel Jensen Horsens.

Det blev imidlertid kun den ældste søn, Therkel, der indfrie de forventningerne. Han kom endog til at efterfølge sin fader i embedet fra 1749 efter at have været hans personlige kapellan et par år. Den 4 år yngre Johannes derimod blev degn og skoleholder i Borbjerg, et embede han bestred i 42 år, fra 1748 til sin død i 1790.

Begge sønnerne fulgtes ellers ad et godt stykke vej. Sammen gennemgik de Viborg Catedralskole, og sammen blev de den 31/7 1738 immatrikulerede ved Københavns Universitet. Medens Therkild gennemførte studiet og blev kandidat i 1744, afbrød Johannes imidlertid studiet allerede det første år og gik end ikke op til Philosophicum.

Årsagen hertil kan næppe have været økonomisk. Nok var de fleste studenter så fattige, at de havde svært ved at eksistere i hovedstaden i den tid, studiet varede. Men Johannes har i hvert fald ikke været dårligere stillet end Therkild, som gennemførte studiet. Desuden var deres far økonomisk

velfunderet og har kunnet underholde begge sønner. Hvad det teologiske studium angår, var det ikke særlig vanskeligt at gennemføre, så det er sikkert heller ikke her, problemet har ligget for Johannes.

Der sker det, at den 18-årige Johannes straks ved sin ankomst til hovedstaden møder den 16-årige Ane Marie Bruun. Den pietistisk opdragne unge mand har ikke været særlig velbevandret i det erotiske, endsige seksuelle gebet, og det har pigen formentlig heller ikke. Det forhold, de to unge indleder med hinanden, får i hvert fald hurtigt følger: Ane Marie bliver gravid.

Det må have været noget af en katastrofe. Vi kender ikke Ane Maries herkomst, men hvad Johannes angår, har hans præstelige forældre sikkert ikke set med blide øjne på sønnens eskapade. Om det nu har været af kærlighed eller nød eller af begge årsager, så har de unge giftet sig, såsnart det har kunnet lade sig gøre, Johannes har afbrudt sit studium, og parret er flyttet fra hovedstaden.

Det behøver ikke at være sket i panik. Det var ikke usædvanligt, at teologistuderende bedømte risikoen for ikke at få embede som præst (i hvert fald inden for en overskuelig fremtid) for så stor, at de faldt for fristelsen til at afbryde studiet mod at få et mere sikkert levebrød som huslærer eller skoleholder med rimelig god mulighed for senere at blive ansat som degn. Det kan vel have spillet ind i Johannes' overvejelser.

Vi finder parret i Gryderup ved Slagelse, hvor Johannes fik ansættelse som skoleholder pr. 22/6 1742. Han havde da allerede opholdt sig nogen tid i herredet, måske som huslærer eller lign. Han fik attest fra herredsprovsten om »Dygtighed i

Lærdom,« og med den som støtte søgte han og fik embedet i Gryderup og dermed et rimeligt grundlag for at forsørge kone og barn.

Man kan med nogen ret forestille sig, at den unge familie har haft det godt i Gryderup. Den synes at have vundet almindelig sympati. I hvert fald fik Johannes de bedste skudsmål fra sine foresatte, både præst og provst såvel som ejeren til herregården Espe, som havde ansat ham. Man var endog særdeles tilfreds med både hans professionelle evner og hans menneskelige egenskaber, og den velvilje, han opnåede, omfattede udtrykkeligt hans kone og børn.

Fra tiden i Gryderup karakteriseres »Hæderlig og Vellærde Studiosis Monsr. Johannes Dorschæus« som »troe og flittig i sit Embede, Lemfældig og Sagtmodig med de unge, bløde Gemytter, i sit Liv og Levnet Christ-Sømmelig og Skikkelig ... De ham af den allerhøjeste Gud til Prædik-Embedet forleente Naade Gaver har han og væred villig til paa det hellige Sted at lade høre, naar det af ham har været begært.«

Successen fortsætter i Korsør, hvor Johannes Dorschæus søgte til i 1747 som skoleholder og kateket (underviser i kristendomsundskab for ungdommen). Opholder der kom kun til at vare et lille års tid. Så kom han undervejs med, at der var et embede ledigt som sognedegn for Borbjerg og Ryde sogne. Det søgte han og fik, sikkert godt støttet af sine gode anbefalinger, ikke mindst den seneste af sognepræsten i Korsør.

Det har således været med de bedste forudsætninger og vel også de største forventninger den 28-årige studiosus i som-

Stedet hvor Borbjerg gamle skole og degnebolig lå, er i dag markeret med et smukt lille anlæg. (Foto 2000).

meren 1748 med familie ankom til Borbjerg og flyttede ind i degneboligen med det tilbyggede skolehus.

Omstillingen fra det idylliske Sjælland og købstadsmiljøet i Korsør til det barske, midtjyske hedesogn har sikkert ikke været så let for københavneren Ane Marie som for Johannes, der jo var kendt med egnen fra sin barndom i det ikke så langt fra liggende Vinding. Det kan måske have været ren hjemve, der har fået ham til at søge fra det sjællandske, hvor han ellers tilsyneladende havde succes, og hvor degneindkomsterne lå betragteligt over dem i Jylland.

Johannes Dorschæus repræsenterede 1700-tallets ideelle degn, som netop var en »studiosis«, gerne falleret teologistuderende med nogle års erfaring som skoleholder.

Men han var ikke typisk. Antallet af degnekald oversteg antallet af til rådighed værende studenter, så mange steder ansatte man ustuderede personer, i jyske sogne ofte lægfolk af landbosamfundet.

Det var svært at få de meget forskellige forudsætninger, som degnene havde, til at passe til embedets fornødne pædagogiske og moralske krav. Der er ingen grund til at tro, at Johannes Dorschæus ikke har opfyldt disse krav i rimelig grad. Tværtimod har han sin foresatte, præstens ord for, at han »foretter Embede og Skolehold med saa stor Troskab og Flittighed, og til saa stor Nytte for Ungdommen, som af nogen kand ventes.«

Ganske vist var han blevet pådraget at ansætte og selv aflønne to hjælpelærere, hvilket ofte var tilfældet, når en degn ikke var tilstrækkelig kvalificeret. Den ene, en

»Adjunctur,« var ansat ved skolen i Borbjerg. Den anden var en »Omløber,« som forestod undervisningen af børnene i de fjernestliggende områder af sognet. Men det er vel nok begrundet i »dend store Mængde af Ungdom i Borberg=Sogn« og »formedelst de viidt adspredte Gaarder i Sognet, og Deris Langt-Beliggenhed fra Degne-Skolen.«

Den fornemste del af funktionen som degn lå naturligvis i de to kirker i Borbjerg og Ryde. Bl. a. skulle han synge for under salmesangen. Hvad netop det angår, var det ikke lige Johannes Dorschæus' stærke side. I hvert fald ser Provst Sadolin sig foranlediget til i 1772 i en af de indberetninger, som provsterne årligt afgav til biskoppen, at melde, at degnen Johannes Dorschæus »kand ikke tone en Salme, hvorfor og Sangen i Kirken er overmaade slet og gandske ubehagelig at høre.«

Af kirkebøgerne for Borbjerg og Ryde kirker fremgår, at Johannes samvittighedsfuldt har ført lister over dem, der meldte sig til altergang (communion). Han har nidkært overvåget, at gældende adgangsbetingelser blev opfyldt, såsom sognetilhørsforhold og fremvisning af skudsmålsattest.

Degnens andet funktionsområde var undervisning. I 1739, kort før Johannes begyndte sin gerning i Borbjerg, havde Christian VI udstedt en forordning om almindelig skolegang overalt på landet. Den pålagde degnene sommer og vinter for alle børn fra 5-6 års alderen at holde »ordentlig dansk skole« og undervise børnene i »læsen, skriven og regnen« og frem for alt lære dem »troens grund og salighedens vej.«

Johannes Dorschæus har haft sit hyr med at holde børnene til en regelmæssig

skolegang. Bønderne interesserede sig mere for at få afhjulpet den store arbejdsbyrde, som hoveriplt og driften af egen fæstegård lagde på dem, end for deres børns åndelige udvikling. Og det kan man vist ikke fortænke dem i.

Skolen blev bygget og bekostet i 1654 af den daværende sognepræst Knud Poulsen. Den var et 3-fags hus, tilbygget den vestre ende af degneboligen. Af førnævnte indberetning i 1790 om »de danske skolars bedre Indretning« fremgår, at denne bygning stadig anvendtes, at den »er i nogenlunde Stand«, og at »Skole-Stuen ... kan rumme beqvemmelig omtrent 30 børn.«

Johannes Dorschæus' undervisningsmetoder har næppe hævet sig over, hvad der var gængs i tiden, nemlig primitiv indterpen, ledsaget af hård legemsstraf. Hans eneste pædagogiske ballast har været hans egne erfaringer som discipel i Viborg Catedralskole og mødet med den barske strengthed, der herskede i »den sorte skole.«

Den ikke-skolesøgende ungdom skulle som forberedelse til deres konfirmation – som var indført i 1736 og altså en ret ny foreteelse – have deres børnelærdom i kristendomskundskab konsolideret. Det skete ved den såkaldte katekisation. Om sommeren foregik den hver søndag i kirken efter gudstjenesten ved præstens foranstaltning, men assisteret af degnen. Om vinteren fandt den sted en aften om ugen i skolen for de nærmest boende og (ved den omløbende skoleholders foranstaltning) »udi Sognets fraliggende Udkanter« på en af sognets gårde på skift.

Det var ikke noget særlig indbringende hverv at være degn, specielt ikke i Jylland.

Som skoleholder fik Johannes Dorschæus uændret i hele sin levetid årligt 13 rigsdaler og 2 mark. Heraf var de rundt regnet 3 rigsdaler de såkaldte lyspenge, som egentlig var afsat til forsyning af kirken med alterlys, men som i 1733 blev overdraget skolevæsenet. De resterende ca 10 rigsdaler blev udredet af sognets bønder med nogle få skilling pr. td. hartkorn. Desuden blev han som skoleholder årlig forsynet med et læs tørv af »Hvermand som haver Hæster og Vogne.« Af denne løn skulle han imidlertid betale løn til de to hjælperlærere. De fik hver 4 rigsdaler, så der blev ikke meget tilbage af skoleholderlønnen.

Som degn fik han ikke noget fast beløb i løn. Den udgjordes for en stor del af det, som sognets beboere betalte ham i form af naturalier, ikke efter faste takster, men efter lokal skik og sædvane. I det fattige Borbjerg sogn, hvis bønder var yderligere sat tilbage pga. en nys overstået kvægpest, faldt disse ydelser uregelmæssigt og i meget begrænset omfang. Den såkaldte degnetiende, som bestod af korn og egentlig skulle svare til en trediedel af præstetien- den, indskrænkede sig til, at hver gård blot leverede efter evne, sjældent mere end en skæppe korn årligt. I forbindelse med de store højtider: Jul, påske og pinse, eller ved særlige kirkelige handlinger såsom bryllup, barnedåb og begravelse, ydede bønderne såvel præst som degn offer eller accidence, som regel i form af produkter af deres husholdning, såsom æg, ost, brød, flæsk, saltmad o.lign.

Som indkomst må medregnes degnebo- ligen med tilhørende have, samt et lille stykke agerland på en 6-7 skæpper hartkorn, svarende til godt ½ tønde land, med mulighed for at avle lidt korn, i hvert fald holde nogle få får, måske en ko. Den stør-

relse på et »degneboel« var efter jyske forhold ganske pæn.

Af disse begrænsede og usikre indkomster skulle Johannes Dorschæus udrede pension til sin forgængers enke, årligt 6 rigsdaler og 4 mark så længe hun levede (15-16 år). Desuden skulle han erlægge en årlig afgift på 5 rigsdaler og 2 mark til Ribe Katedralskole. Det var en reminiscens fra gammel tid, da retten til at forrette degnetjeneste var forbeholdt den nærmeste latinskole, en ret, der nu var konverteret til en andel i degneembedets indtægter.

Gennemgående synes Johannes Dorschæus trods alt ikke at have været uforholdsmæssigt hårdt trængt økonomisk. Hans indtægter var nok betydelig ringere end præstens, der jo bla. rådede over et af sognets betydeligste landbrug. Men i forhold til mange af sine jyske kolleger var han slet ikke så dårligt stillet. I hvert fald har hans situation forbedret sig betydeligt med årene. Folketællingen 1787, hvor alle børnene er draget hjemmefra, viser, at der har været råd til et par tjenestepiger, og to sønnesønner er optaget i hjemmet »til Opdragelse.«

Men i begyndelsen har det sikkert været sløjt. Johannes Dorschæus har ikke kunnet gøre noget ved de generelle betingelser, der bestemte hans økonomiske grundlag. Men afgiften på de 5 rigsdaler og 4 mark til Ribe Katedralskole har især tyngt ham. Han søger

»Deres Høj=Grævelig Excellence,
Høj=Velbaarne HER Græve,
Og Stift=Befalings=mand over
Ribe=Stift!

Deres Høj=ædle Høj=ærværdighed
Høj=ædle og Høj=ærværdige HER
Biscope over Ribe=Stift!«

Deres

Borberg = Degnebolig.
 d. 30te Januarij:
 1762.

Underdanige ringe dinne
 Johannes Dorscheus.
 Degne = Ingen for Borberg og
 Ryed Degne og Hiern =
 Ginding = Herret.

Således slutter Johannes Dorscheus sit andragende til biskoppen om forbedring af sin økonomiske situation: »Deres Underdanige ringe tienere Johannes Dorscheus Sogne=degn for Borberg og Ryed Sogner i Hiern=Ginding=Herret. Borberg=Degnebolig d. 30te Januarij 1762.«

om nedsættelse af denne afgift til 2 rigsdaler. I den forbindelse maler han et nok så dystert billede af sine økonomiske kår.

Han beklager sig over den utilstrækkelige degnetienende og offerydelse, han må nøjes med, og de udgifter han har til at holde hjælpelærere. At han også henviser til, at han »sidder med mange smaae Børn,« er nu noget af en tilsnigelse. Han og Ane Marie fik 5 levende børn, men på tidspunktet for den første ansøgning (1762) har de tre ældste været 24, 20 og 15 år og næppe hjemmegående. Overraskende nok bekræftes denne påstand om de mange små børn af hans foresatte, sognepræsten og herredsprovsten, i deres særdeles positive og loyale anbefalinger af ansøgningerne. Præsten skriver bla.:

»Saa sandt som det er, at Supplicanten (= ansøgeren) sidder med mange Børn og tillige i meget armelige Omstændigheder, hvilke ere des tungere for ham at bære, da

hand er kommen af got folk og desuden har studeret ... saa var det at ynske, hand maatte nyde got af sin billige (= rimelige) Ansøgning; at hands tunge Omstændigheder noget kunde lættes, hands mange Suck under Byrden formindskes, og hands Iver til Ungdommens Underviisning, som det fornemmeste af hands Embede, desmere opmuntres.«

Ansøgningen imødekommes. Rector Hansen ved Katedralskolen giver afkald på den del af afgiften, som ellers er et tilskud til hans pension, for som han skriver: »... i hvor lidet ieg end kan taale det, seer jeg for min Pension hellere at lide nogen Tab, end at denne fattige Mand skulde sukke over mig.« Så det må have rørt rektor at læse præstens indføjte anbefaling såvelsom Johannes Dorscheus' egen motivering: »... at ieg i mine daglige Sucke under saa haarde og trange Vilkor maatte trøstes, og Lysten til mit Skole-Arbeids yderste Fremme maae opmuntres.«

Moraleen hos 1700-tallets degne lod ofte noget tilbage at ønske. Bla. var drikfældighed en så at sige normal last på den tid og på landet, også blandt præster. Men degne havde ord for at være særligt slemme, hvad det angår.

Johannes Dorschæus har sikkert ikke været drikfædig. I hvert fald er communicationslisterne ført meget pertentligt, og hans håndskrift er ualmindelig smuk og letlæselig. Hans karakter er dertil beskrevet og bedømt ved flere lejligheder uden et ord om drikkeri.

Det var helt andre forhold, der gjorde, at han endte med at få et dårligt omdømme.

Degnen regnedes for at være en gejstlig person pga. hans kirkelige funktion, der forlenede ham med noget af præstens autoritet. Det understregedes af hans klerikale påklædning, hvortil hørte noget så standsmæssigt som paryk. Degnen tiltates da også Monsieur og hans kone Madame.

På den anden side kom degnen gennem sin funktion på tæt hold af bønderne, dels som deres børns og unges lærer, dels ved at optræde i forbindelse med familiebegivenheder som dåb, konfirmation, bryllup og begravelse, ikke blot i kirken, men også ved de selskabelige sammenkomster. Hans daglige tilværelse nærmede sig i flere henseender bøndernes, ikke mindst af økonomiske grunde, så han opnåede ikke den distance til dem, som karakteriserede præstens stilling

Man kunne godt forledes til at anlægge det synspunkt, at degne, der som Johannes Dorschæus var mislykkede teologistuderende, var særligt ømtålelige mht. at blive fuldgyldigt anerkendt som gejstlige. I Johannes Dorschæus' tilfælde blev en sådan

sårbarhed forstærket af visse personlighedstræk, som angiveligt blev ham tilskrevet, og som bedst kan benævnes med ord som stædig, krakilsk og trættekær. Konkret kom dette til udtryk i en vidtløftig kontrovers mellem ham og kapellanen, Bertil Kierulff.

Sognepræsten – med det imponerende navn af Christen von Hielmcrone (han var vitterlig af adelig herkomst) – var meget svagelig af helbred. Det meste af kirketjenesten i begge kirker var derfor overladt kapellanen, og hvis Johannes Dorschæus har haft mindreværdskomplekser på grund af sin underordnede status og profession, så er de da ikke blevet mindre af, at han har måttet underordne sig en yngre kapellan.

Hvorom alting er, så røg degn og kapellan uklar med anledning i nogle kompetencestridigheder om de kirkelige tjenester. Striden mellem dem blev så heftig, at den blev forelagt biskop Bloch i Ribe. Denne resolverede sagen afgjort ved voldgift med sognepræsterne i Naur (pastor Vindfeld) og Vildbjerg (pastor Schouboe) som dommere, og da dette ikke førte til nogen afgørelse, lagdes der op til en provsteret.

Johannes Dorschæus viser sig under sagen at være en temmelig vanskelig herre, rethaverisk i ekstrem grad. Han synes velbevandret i juraen og udnytter sin viden til på alle måder at forhale sagen ved stadige proceduremæssige indsigelser. Eksempelvis kan han ikke acceptere den udpegede assessor under den forestående provsteretssag, samt at denne afholdes i Holstebro, hvilket af pastor Vindfeld bestræges som ren chikane.

Da Johannes Dorschæus endog antyder, at han har til hensigt at stævne samt-

lige herredets præster som vidner med henblik på at få en retslig kendelse om berettigelsen af sin handlemåde, bliver det for meget for pastor Vindfeld i Naur. Han henvender sig til biskoppen og beder denne personligt skride ind over for degnen. Efter at være blevet alvorligt tilrettevist af biskoppen falder Dorschæus til føje, provsteretten bortfalder, og det kommer til forlig mellem degn og kapellan.

Forliget har ikke været ganske helhjertet fra nogen af parterne. Degnen har været mere eller mindre truet til at indgå det, og kapellanen er af biskoppen blevet overtalt til det. I et takkebrev til biskoppen giver kapellanen udtryk for stadig bitterhed over for degnen, som han mener »aldrig burde længere betient noget Dægne Embede,« og hvis beskyldninger mod hans kirkelige embedsførelse han betragter »som det skændigste af Hans Forbrydelse mod mig baade i Henseende til Embede og Person.«

Alt tyder i det hele taget på, at Johannes Dorschæus har været ualmindelig grov i sin opførsel, ikke alene over for kapellanen, men også over for præsten. Sidstnævnte var just blevet kraftigt kritiseret af biskoppen for at have udvist forsømmelighed i sin embedsudførelse og var i sin svagt funderede tjenstlige situation direkte bange for sin degn. Kapellanen på sin side har nok i ungdommelig tjenesteiver på visse punkter optrådt uheldigt over for den ældre og erfarne degn.

Det fremgår iøvrigt ikke af den i sagens anledning førte korrespondance, hvad der egentlig var årsag til striden. Det nærmeste, man kommer et konkret udtryk for den, er i de tidligere omtalte communionlister. Heri anfører Johannes Dorschæus med en nærmest manisk percent-

lighed ethvert eksempel på, at kapellanen har tilladt personer at deltage i altergangen i modstrid med gældende forordninger, og uden at de er blevet godkendt af degnen.

Naur-præsten lægger i sin korrespondance med biskoppen ikke fingrene imellem i sin omtale af Johannes Dorschæus. Han anfører som eksempler på degnens oprørskhed, at han har nægtet at synge for på salmerne, at han på præstens »Herren være med Eder« ikke har villet svare: »Og med din Aand,« og at han har sagt til kapellanen, at denne ikke var »værd at betræde en Prædike-Stoel eller forrætte noget Præsteligt Embede.«

Der er jo unægtelig tale om en psykologisk deroute, når man sammenligner det billede, der aftegner sig af den aldrende degn, med de lovprisninger, han var genstand for som ung ved sin tiltræden.

Nævnte strid fandt sted i 1772. Det ser ud til, at situationen senere har bedret sig. Kapellanen Bertil Kjerulff fik et præsteembede i 1775, og hans afløser har der ikke været problemer med. I en senere indberetning fra provsten (1790), findes ingen ufordelagtige udtalelser om Johannes Dorschæus.

I sin »Omgang med den bedrageriske Verden« har Johannes Dorschæus nok kunnet indkassere megen fortrædelighed pga. sit stridbare sind. Men i 1774 ramte den blinde tilfældighed ned i hans tilværelse, idet Ane Marie i en alder af 52 fik et alvorligt slagtilfælde, der gjorde hende både stum og lam.

Det var hun i samfulde 16 år. Man kan med nogen ret fundere over hendes skæbne. Hun kan vel ikke have haft et særlig meningsfyldt liv. Det har været sin sag

Borbjerg Kirke, som Johannes Dorschæus har kunnet se den fra sin have. (Foto 2000).

at omstille sig fra hovedstaden til det fjerne og øde vestjyske sogn og der leve et liv med en temmelig uomgængelig mand og en problematisk økonomi. Efter at have givet liv til fem levende børn, måtte hun lide den sorg, at de sidste tre børn, hun fødte, kun levede i ganske få dage. Endelig blev hun kastet ud i de mange års totalt invaliderende sygdom, før døden udfriede hende i januar 1790.

Før året var omme, døde også Johannes Dorschæus »i sit halvfjerdsindstyvende Aar efter at han havde været Degn her i Borberg ungefær 43 Aar,« som der står i kirkebogen. Som eftermæle kan tjene hans egne ord i en udtalelse, han af den daværende sognepræst blev afkrævet til et forslag fra Det Kongelige Danske Cancelli om nedlæggelse af degneembederne (1785). Efter endnu en gang at have harcelleret over den ringe løn, han oppebærer, skriver han:

»Icke desto mindre har jeg dog nu udi 37ve Aar, Ieg har været ved Embedet, holdet og forsynet Skolen saaledis for Børnene, at Ieg haaber engang at kand svare dertil med en frelst Samvittighed for Dend Øfverste Dommer.«

EFTERSKRIFT

Navnet Dorschæus er en latinisering af slægtens oprindelige navn Torsch. Det her i landet først kendte medlem af slægten er Jørgen Pedersen Torsch. Han fik i 1626 borgerskab i Ringkøbing, var gift to gange og fik i alt 29 børn.

En af disse er Peder Jørgensen Torsch, der var præst ved Trinitatis Kirke i Fredericia 1658-85. Han gjorde sig særdeles bemærket ved handlekraft og mod, specielt over for den svenske besættelsesmagt i de første par år af hans embedsperiode. Han blev træt af at blive benævnt »Torsk« og skiftede navnet ud med det latinske Dorschæus.

Sønnen Michael Pedersen Dorschæus blev i 1704 kaldet til sognepræst for Vinding og Vind Sogne. Han var en noget stridbar herre, førte flere retssager, var også indklaget for Provsteretten et par gange og blev forbigået som provst over Ulfborg Herred. Det kan vel være, at Johannes Dorschæus har arvet nogle af sin faders mindre heldige karaktertræk.

Johannes' broder Therkel, som afløste faderen, har efterladt sig betydelige kulturhistoriske oplysninger gennem sine indberetninger, kirkebøger m.v., herunder om Vinding-Vind præsteembede både i åndelig og materiel henseende og i både faderens og egen embedstid.

Johannes Dorschæus fik med Ane Marie Bruun 5 børn.

En datter, Elisabeth Magdalene, blev gift med ejeren af den nærliggende Damgaard. Han var ret velstående, og det har nok betydet meget for den fattige degn at få sin datter afsat til ham – også selv om han var 40 år ældre end hende(!).

En søn, Peder, var skovfoged på Trinderupgaard nær Hobro. Han omkom sammen med sin kone, idet de indebrændte i Skovfogedhuset i Trinderup Krat.

En søn, Andreas, blev ejer af Nørregaard i Skave.

En søn, Jens, tog juridisk eksamen og endte som byfuldmægtig i Larvik, Norge.

Den yngste søn, Nicolai, blev gift med Anne Marie Thuesdatter, som var datter af fæstebonden på gården Haislund. Han var beskæftiget ved landbruget, bla. som præstegårdsforpagter i Naur. I 1796 købte han og overtog gården og færgekroen Pinen i Humlum ved Oddesund.

Efter Nicolai Dorschæus nedstammer min faders slægt på mødrene side. Derfra mit kendskab til Degnen Dorschæus, som er min tip-tip-tip-oldefar.

KILDER:

- Folketællingslisten for Borbjerg sogn 1787.
 Friis-Petersen, H.: Studenter ved Københavns Universitet 1479-1880.
 Hansen, Georg: Degnen. Studie i det 18. Århundredes Kulturhistorie. J.H.Schultz Forlag. 1944.
 Jørgensen, E. Stig (udg.): Kjøbenhavns Universitets Matrikel. Register 1668-1739.
 Kirkebøgerne for Borbjerg og Ryde sogne.
 Københavns Universitets Arkiv: Diverse arkivalier.
 Larsen, Joacim: Bidrag til den danske Folkeundersøgnings og Folkeskoles Historie 1336-1784, København 1916.
 Pedersen. P.H.J.: Stamtavler med biografiske Optegnelser over Slægten »Dorschæus.« 1925.
 Privatarkiv, samlemappe 1b.nr. D427 med omslag betitlet: »Johannes Dorschæus Degn og Skoleholder i Borbjerg.« (Landsarkivet for Nørrejylland)
 Ribe Bispearkiv: Diverse arkivalier.
 Sixhøj, J.Chr.: Viborg Katedralskoles Dimittender 1630-1879.

Ove Højfeldt Lund
 F. 1924 i Hyllested sogn på Djursland
 Pens. major, cand. psych.
 Mikelborg Park 16 st tv
 2970 Hørsholm
 Tlf. 45 86 39 49

Abelines gård på Holmsland Klit – først strandfogedgård i 100 år – og siden museum i 25 år

Af Gert Alsted

Den store firlængede strandfogedgård, som i dag kaldes Abelines gård, er bygget i perioden 1854 til 1871 til erstatning for en mindre gård, der lå lidt nærmere Ringkøbing Fjord.

Først blev laden bygget, senere stalden og portlængen – og sidst det store stuehus mod syd.

Gården er bygget dels af røde teglsten brændt på små teglværker på den anden side af fjorden, dels af ubrændte klægsten, som man selv gravede ved fjorden, æltede og formede. De røde teglsten blev brugt på ydervægge mod vest, syd og nord. Stenenes smukke røde, brune, gule og violette farvespil skyldes den primitive måde, leret blev gravet og stenene blev brændt på i de små lokale teglværker.

De billige klægsten blev brugt, hvor murene ikke skulle præsentere sig og ikke var så udsatte for vejr og vind. Klægsten skal til gengæld kalkes hvert år for ikke at smuldre. Det er derfor, mange af Holmsland Klits gårde har hvide nordvægge.

Tagrørene til det store stråtag blev høstet i gårdens egen rørskov ved fjorden, mens tømmeret delvis var drivtømmer fra »egen« strand.

I 1861, midt i byggeriet, gik den 66 årige ejer Christen Lauridsen på aftægt, og hans søn den 29-årige Christian Christiansen, kaldet Kræ Pejsen overtog den 200 tdl. store gård med en besætning på

2 heste, 9 køer, 8 ungdødder, 4 grise og 48 får.

Kræ Pejsen var en dygtig og velanskrevet mand på Klitten – han var strandfoged, medlem af sognerådet og forbjærger d.v.s. formand for bjærgelavet.

Kræ Pejsen og hans kone Kirsten Lauridsdatter drev gården i 34 år og fik 4 børn.

Driften af gårdene på Holmsland Klit var i 1800tallet – og i øvrigt langt op i 1900tallet – en kombination af landbrug og fiskeri. Herudover havde strandfogederne hvervet med at holde øje med stranden og lede bjærgningen af mandskab og værdier fra forliste og strandede skibe. Strandfogederne stod også for registrering og salg af vraggods på de årlige strandsauktioner.

I 1860 blev der i forbindelse med organiseringen af »Det vestjyske Redningsvæsen« oprettet en redningsstation i Nr. Haurvig. De følgende år blev der lige vest for Kræ Pejstens gård opført først en lille bygning til redningsstationens raketudstyr. Senere, da stationen blev suppleret med en redningsbåd, opførtes også et bådhus. Fra stationens oprettelse til 1925 blev der reddet 64 skibbrudne søfolk ved hjælp af stationens redningsraketter og redningsstol. I 1936 blev redningsstationen nedlagt, og materiellet flyttet til den nye Hvide Sande havn.

Den største begivenhed i redningsstationens historie skete i 1894, da et stort tysk sejlskib »Elisabeth Rickmers« strandede ud for Kræ Pejzens gård.

Den 19 mand store besætning blev reddet i land i redningsstolen og indkvarteret på gården. Da skibet var næsten nyt og samtidig udrustet til langfart, kunne der reddes meget værdifuldt gods i land – og den efterfølgende auktion indbragte et stort beløb, dels til staten, dels til Kræ Pejsen og medlemmerne af bjærgelavet.

I 1895 gik Kræ Pejsen, der var blevet enkemand, på aftægt og overlod gården til sin ældste søn Laurids Jørgen og hans kone Abeline.

Abeline stammede fra nabogården mod syd og var fjerdeældst af en børneflokk på 18 – hvoraf 6 var døde som små. Laurids Jørgen og Abeline, der var blevet gift i 1890 fik 6 børn – hvoraf en døde som lille.

I 1904 døde Laurids Jørgen af tuberkulose, og den 34 årige Abeline sad tilbage med 5 børn i alderen fra 6 til 13 år.

Abeline fik lov at sidde i uskiftet bo, da hun ifølge en attest til skifteretten var »en huslig og forstandig kvinde«.

GÅRDEN I ABELINES TID

Abeline Christensen drev den store strandfogedgård i 53 år – fra hun blev enke som 34 årig, til hun i 1957 døde i en alder af 87 år. I de første år efter Jens Laurids død fik hun hjælp af en af sine brødre, og efterhånden som børnene voksede til, måtte de hjælpe til. De tre af børnene, Jens Laurids, Niels Christian og Methea, forblev ugifte og blev boende hjemme på gården, Christen giftede sig med Rebecca, en datter fra en af nabogårdene, og byggede hus ved siden af gården. Kun den ældste datter Kir-

Abeline som ung.

stine flyttede væk fra Holmsland Klit – til Esbjerg, hvor hun blev gift med en fisker.

I 1914 søgte Abeline et lån i Kreditforeningen. Inden lånet kunne bevilges blev gården vurderet – og de gamle vurderingspapirer fortæller meget detaljeret om gården, hvordan en stor strandfogedgård blev drevet dengang.

Vurderingsforretningen skulle bl. a. besvare følgende spørgsmål: Hvorledes er egnen, hvordan ligger ejendommen for offentlig vej og i hvilket forhold til byen, sognet, kirken, skolen og mejeriet.

Vurderingsmændene svarede: »Ejendommen er beliggende ved 1. kl. vej og mælkerute, 1½ km til Haurvig Kapel, ¼ km til skole, 2 km til mejeri, ca. 30 km til Ringkøbing (16 km over fjorden)«.

Bygningerne blev vurderet til at være 8000 kr. værd – heraf det store stuehus

alene 5000 kr. Vurderingsmændene skrev: »Stuehuset er meget rimeligt og særdeles velholdt ind- og udvendigt, mens udhusesne er jævnt gode og velholdte«.

Til den store strandfogedgård hørte næsten 200 tdr. land svarende til 100 ha. Langt størstedelen af gårdens jorder var klit og hede, som ikke indgik i landbrugsdriften – men som til gengæld store dele af året gav føden til gårdens fåreflok.

Kun gårdens marker og engene mod Ringkøbing Fjord blev gennemgået af vurderingsmændene. De små marker omkring bygningerne beskrives som »koldere sandjord« d. v. s. fugtig jord, som først sent på foråret er klar til at så til.

De vigtigste landbrugsarealer på Holmsland klit var engene og rørskoven ned mod Ringkøbing Fjord. Derfor gjorde vurderingsmændene også meget ud af beskrivelsen: »Meget god og velbeliggende fjordeng, hvor der før Hvide Sande kanalens åbning avledes 30-40 læs hø. Arealet er for tiden i mindre god kultur«. Om rørskoven hed det: »Uden for ejendommen findes en meget stor og værdifuld oprøde, hvor der forhen er avlet 500-700 travet rør. Nævnte røravler er nu aldeles ødelagt af saltvand«.

Vurderingsmændenes bemærkninger om den voldsomme forringelse af enge og rørskær hang sammen med, at der i 1910 var gravet en åben kanal ved Hvide Sande for at forbedre afløbet fra Ringkøbing Fjord til Vesterhavet og for at lette sejladsen ind til Ringkøbing. Den åbne kanal gjorde imidlertid ondt værre – i stedet for oversvømmelser med ferskvand, fordi fjorden ikke kunne »komme af med sit vand«, fik man nu ødelæggende oversvømmelser med saltvand, når havet rejste sig under vestenstorme.

Samme år, som Abeline søgte om kreditforeningslån, blev Hvide Sande kanalen lukket. Først i 1931 kom der igen en kanal i Hvide Sande, nu med en sluse så vandstanden og saltindholdet i fjorden kunne styres.

Vurderingsforretningen beskrev også gårdens besætning, redskaber og avl:

Abeline havde 2 heste, 6 køer, 3 ungkreaturer, 4 svin og 40 får. Besætningens samlede værdi blev sat til 3300 kr. Tidligere – før engene var skadet af saltvand – havde gården i øvrigt haft 8 køer og 8 ungkreaturer.

En strandfogedgård havde ikke mange redskaber: En slåmaskine, en hakkelsesmaskine, 2 vogne, 2 plove, 2 harver og nogle håndredskaber – af vurderingsmændene sat til 700 kr.

Gårdens årlige indtægter blev vurderet til 3500 kr. – 800 kr. for salg af kartofler og korn, 800 kr. for mælk, 1800 kr. for salg af 8 ungkreaturer, 40 får og 8 svin og 100 kr. for salg af tagrør.

Udgifterne var beskedne på strandfogedgården – en karl skulle have 450 kr. om året, en pige 350 kr., og der skulle betales 64 kr. i skat.

De samlede udgifter, som også omfattede såsæd og kraftfoder, blev herefter sat til 2600 kr.

Resultatet af vurderingen var, at Abelines gård var 25 000 kr. værd, og at det årlige driftsoverskud var på ca. 1000 kr. Kreditforeningen bevilgede derfor uden betænkelse et lån på 8000 kr.

Abelines gårds store stuehus var oprindeligt bygget til tre formål. Midt i huset var der stuer og køkken til gårdens ejers familie. I den vestlige del fandtes en lille af-tægtslejlighed for de gamle og fælles bryg-

Abelines gård set fra klitten nord for gården, 1970. Både vægge og tagflader trænger til istandsættelse. De ubrændte klægsten i ladens nordvæg har delvist mistet den beskyttende kalkede overflade.

gers og bageovn, mens rummene i stuehusets østlige del stod parat til at huse strandede søfolk.

Omkring 1900 blev strandingerne sjældnere, og samtidig begyndte de første badeturister at komme til vestkysten. De ledige rum i stuehusets østende blev derfor udlejet til turister. I mange år var stuerne udlejet til en kunstnerfamilie, som boede her hele sommeren.

Udlejningen til turister betød i øvrigt en enkelt »modernisering«. Der blev opsat et lille lokum af træ ved urtehaven øst for gården. Gårdens egne folk brugte grebningen bag køerne i stalden – men det kunne man jo ikke byde de fine turister fra byen.

Dagliglivet på gården i Abelines tid gik sin rolige gang stort set som i generationerne forud. De tre sønner gjorde markarbejdet med såning, høst og pløjning – sommetider pløjede de for naboer, der ikke selv havde heste. Det største og vigtigste arbejde var at slå hø og bjærge det hjem i laden til vinterfoder for dyrene. Om vinteren skar de tagrør ved fjorden,

og forår og efterår fiskede de på fjorden.

Abeline og Methea passede hus og dyr. Abeline malkede køerne og klippede fårene men måtte ellers holde sig tæt ved bygningerne for at passe telefonen.

Allerede i 1886 var der på gården installeret en redningstelefon, som i 1895 blev udvidet til Haurvig telefoncentral.

Abeline passede centralen lige til hun døde i 1957. Hvervet med at bestyre centralen betød, at Abeline ikke kunne gå ret langt væk fra telefonen, men samtidig at hun blev et centrum for begivenhederne i Haurvig. Folk kom for at ringe – og hun kunne med »et halvt øre« følge med i Haurvigs liv.

Samtidig var Abeline meget gæstfri. Kaffen stod altid klar i telefonstuen og her fik posten, købmanden, slagteren og andre, der kom forbi, en snak og en kop kaffe.

I øvrigt havde Abeline fra sin stol ved centralen udsigt til landevejen – hun kunne altid fortælle, hvem der kom forbi, og om rutebilen var på vej.

NY EJER AF KRÆ PEJSENS GÅRD

I 1957 døde Abeline 87 år gammel. Alle rede året efter blev gården solgt til skibsrøder Christian Clausen, Åbenrå. I skødet blev det bestemt, at de to tilbageværende ugifte børn – Methea og Niels Christian – kunne blive boende i den vestlige ende af stuehuset, så længe de ønskede.

Methea døde i 1964, og i 1972 flyttede Niels Christian til plejehjemmet i Hvide Sande.

Skibsrøder Clausen havde sidst i 1950-erne købt flere gårde i Haurvig, dels for at bruge nogen af bygningerne til ferieførmål, dels for at holde får på de store klit-arealer. I Kræ Pejstens gård – som efterhånden kaldtes Abelines Gård – boede skibsrøderens landbrugsmedhjælpere, og i stal-dene gik der får om vinteren.

Den omhyggelige vedligeholdelse af strandfogedgårdens store gamle bygninger i Abelines tid blev ikke fortsat, og efter-

Stuehuset under restaurering februar 1975.

hånden begyndte flere og flere at blive bekymrede for, at den gård, som blev betegnet som en af de smukkeste på Holmsland Klit, skulle forfalde helt.

BESTRÆBELSERNE FOR AT BEVARE ABELINES GÅRD

I 1964 skrev den københavnske advokat Anker Thide, som gennem flere år var kommet på Holmsland Klit, til formanden for »Fonden for Bygnings- og Landskabskultur«, arkitekt Palle Suenson:

»På Holmsland Klit, hvor der ligger en række af de gamle gårde opført for 80-100 år siden, er der en særlig bemærkelsesværdig gård kaldet »Abeline«, beliggende ved Haurvig, 7-8 km syd for Hvide Sande, hvilken gård siges at tilhøre en skibsreder Clausen. Denne ejendom bliver stærkt misrøgtet, således at et forfald, der kan føre til ødelæggelse, er i gang. Disse oplysninger har jeg fra fastboende lokale folk, som ellers ikke plejer at være særlig nærtagende overfor ødelæggelse af gamle bygninger.«

Formanden for Fonden sendte advokatens henvendelse til amtmand A. Bach i Ringkøbing, der var formand for Fredningsplanudvalget for Ribe og Ringkøbing amter, et udvalg under kulturministeriet nedsat til at lave en plan for, hvilke områder der burde fredes i de to amter.

Amtmand Bach henvendte sig til skibsreder Clausen, der erkendte, at Abelines Gård nok ikke havde det for godt. Han fortalte, at rederiet havde underskud på sin fåre- og kvægavl på klitten, og at det var meget dyrt at vedligeholde og istandsætte de gamle gårde. Rederiets planer gik derfor nok på at indrette bygningerne på de forskellige landbrugsejendomme til fe-

rieformål og at udstykke klitarealerne til sommerhusgrunde. Han var dog interesseret i at restaurere Abelines gård, »måske med assistance fra fredningsmyndighederne.«

Kontakten mellem amtmand Bach og skibsreder Clausen udviklede sig herefter til en række forhandlinger og en korrespondance gennem 8 år, forhandlinger som både Holmsland kommune og Kulturministeriet blev involveret i. Når forhandlingerne trak ud, skyldtes det dels, at skibsreder Clausen ofte var på længere forretningsrejser i Østen, og at han havde en del forskellige planer med sine arealer på Holmsland Klit. Han havde allerede fået lavet en udstykningsplan for klitarealerne vest for Abelines Gård.

Fonden for Bygnings- og landskabskultur gav tidligt i forhandlingerne skibsrederen bistand til at udarbejde en mere hensynsfuld plan for sommerhusbebyggelsen end den, der var skitseret af den lokale landinspektør. Samtidig havde fonden også kontakt til Dansk Folkeferie om eventuelt at opføre et feriecenter på skibsreder Clausens arealer.

Under forhandlingerne fremlagde skibsrederen sine planer for udviklingen omkring Abelines Gård: Den forfaldne gård »Boyes Minde«, der lå vest for landevejen næsten overfor Abelines Gård, skulle erstattes af et »egnsværtshus«, og omkring Abelines gård skulle opføres ferieboliger til udlejning.

Skibsrederen ønskede også mulighed for at udvide landbrugsdriften ved at inddæmme en vig af Ringkøbing Fjord ud for Abelines gård.

Efter mange og lange forhandlinger tilbød skibsreder Clausen endelig i efteråret 1972 på opfordring fra amtmand Bach at

Gårdspladsens hjørne mellem stuehuset til venstre og stalden til højre, 1970. Den smukke pikstens-brolægning er skjult under græsset. Stuehusets mur er opført i ubrændte klegsten.

sælge Abelines Gård og en lod på ca 2 ha omkring bygningerne til en selvejende institution. Forhandlingerne fortsatte dog endnu et par år, da skibsrederen gerne ville have tilsagn om tilladelser til sine planer, bl. a. fordi området var stillet som sikkerhed for lån til rederiet.

Også landbrugsmyndighedernes behandling af udstykningsagen tog tid. Endelig 1974 kunne skødet underskrives. Gården blev solgt til en selvejende institution for en symbolsk pris af 12.500 kr. Købsprisen skulle i øvrigt først forfalde, »når institutionen har indsamlet de midler, som er nødvendige til foretagelse af uopsættelige reparationer og købesummens betaling».

Da forhandlingerne med skibsrederen

endelig var ved at give resultat, udarbejdede amtmand Bach en fundats for den selvejende institution Abelines Gård. Institutionen skulle have til formål:

At eje Abelines Gård og den 2 ha store lod, som gården ligger på.

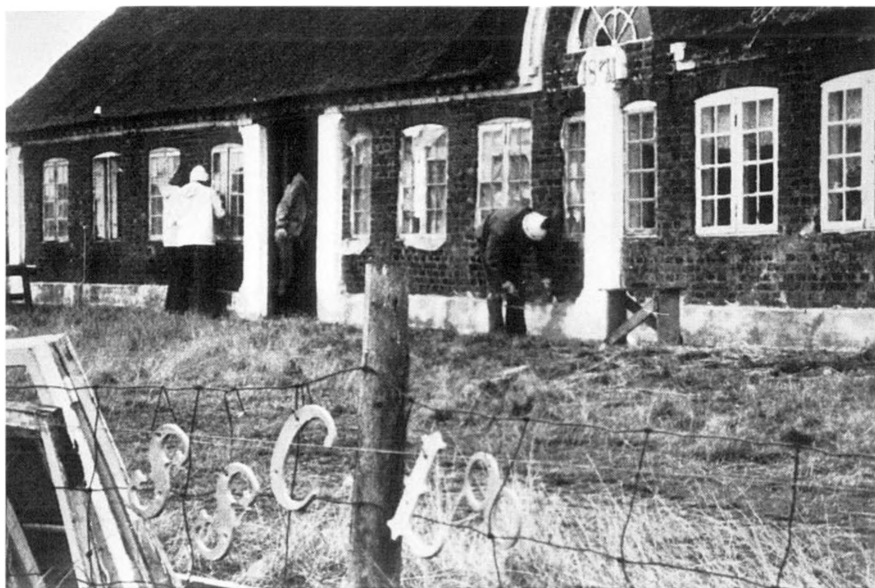
At frede bygningerne.

At istandsætte og restaurere bygningerne.

At lade bygningerne fremtræde som et museum over en vestjysk klitgård.

At finde en passende anvendelse for jord og bygninger til gavn for almenheden.

Det hedder i øvrigt i fundatsen, at hvis institutionen opløses, skal ejendommen

De arkitektstuderende restaurerer stuehusets sydfacade. I forgrunden hænger Kræ Pejsens initialer til tørre. Normalt sidder de på arkengaffet (den runde kvist) omkring årstallet 1871.

tilbydes først Holmsland Kommune og herefter Ringkøbing amt og Miljøministeren.

Den selvejende Institution »Abelines Gård« blev oprettet i januar 1975 med en bestyrelse på 10 medlemmer, hvoraf 2 var udpeget af Holmsland Kommune. Bestyrelsen, hvis medlemmer blev valgt for 4 år, skulle være selvsupplerende, det vil sige, at »valgene foretages af den del af bestyrelsen, der ikke er på valg«. Amtmand A. Bach blev valgt til institutionens første formand.

Da ejendommen var erhvervet og institutionen etableret, var den næste store opgave at skaffe penge til restaureringen af de medtagne bygninger.

I øvrigt var det første »bette nøk« allerede taget, idet en gruppe studerende fra arkitektskolen i København, som et led i undervisningen i bygningsrestaurering, i sommeren 1973 efter anvisninger fra arkitekt Eivind Draiby, Ringkøbing var begyndt at rydde op og reparere gården.

De studerende rensede den helt tilgroede gårdsplads og fandt under græstørven den smukke brolægning med strandsten. Muren på gårdens sydfacade blev afrenset og fuget, og de mange vinduer rensede og kittet. Alene på gårdens sydfacade er der 228 enkeltruder i vinduer og døre. Endelig blev de kalkede mure repareret, rapet og nykalket.

Allerede den selvejende institutions før-

ste regnskab fra 27. januar 1975 til 31. marts 1976 viste, at det var dyrt at sætte Abelines gård i stand, idet der det første år blev brugt 182.000 kr. med tækkearbejde som den største post.

Det lykkedes i de følgende 5 år, hvor restaureringen stod på, amtmænd Bach at skaffe ca. 1,5 mill. kr. i form af rente- og afdragsfrie lån fra Holmsland kommune, Ringkøbing amt og Statens Bygningsfredningsfond og tilskud fra private fonde, herunder fra Kong Frederiks og Dronning Ingrid's Fond, fra Dronning Margrethe og Prins Henriks Fond, og fra Entreprenør J H Henriksen og hustru Camilla Henriksens fond.

Ca. ⅔ af pengene kom fra staten, amtet og kommunen, herunder ca. 250 000 kr. som beskæftigelsesmidler.

Den selvejende institutions formål var som nævnt bl.a. »at finde en passende anvendelse af jord og bygninger til gavn for almenheden.«

Arkitekt Eivind Draiby, Ringkøbing, der havde stor erfaring i restaurering af gamle bygninger, og som fra starten var medlem af »Abelines Gård«s bestyrelse, udarbejdede i 1974 forskellige projekter til anvendelsen af gården. Nogle af projekterne gik ud på at anvende gården som konferencecenter eller til ferieboliger med så få ændringer af de gamle bygningers ydre som muligt.

Efterhånden, bl. a. inspireret af Ruth Riis-Hansen fra Farum, der som kulturhistorisk interesseret var medlem af institutionens bestyrelse, mod-

nedes tanken om i stedet at indrette gården som et museum, der kunne fortælle om livet på Holmsland Klit i Abelines tid.

Man arbejdede herefter på at lade de dele af stuehuset, der blev brugt af Abelines familier, stå så vidt muligt som i Abelines tid. Dette kunne bl.a. lade sig gøre, fordi institutionen sammen med bygningserne havde overtaget mange af familiens møbler, billeder og andet inventar.

De østligste rum i stuehuset, som oprindeligt var beregnet til at huse skibbrudne søfolk, og som gennem mange år havde været udlejet til feriebolig, blev indrettet som kaffestue for museets gæster.

Gårdens lade blev uden andre ændringer end et fast gulv indrettet som udstillingsrum, mens stald- og portlænger blev bevaret uændret.

Ladens sydmur var for en stor dels vedkommende opført i ubrændt klegsten. De første restaureringsarbejder var en afstivning af denne mur. Bemærk pikstensbrolægningen.

Ladens sydmur, mod gårdspladsen, genopføres i brændte sten.

Den 1. juli 1977 – altså 13 år efter at »sagen« startede – kunne amtmand Bach indbyde til åbning af Abelines Gård for publikum. Man var ikke helt færdig med restaureringen og ville derfor ikke reklamere for meget for museet. Alligevel fik gården 3500 besøgende i de 2 måneder, man holdt åbent. Da sæsonen var slut, udtalte Amtmand Bach til Ringkøbing Amts Dagblad, at besøget havde været over al forventning, og at publikum syntes, »at de havde haft en både god og spændende oplevelse«.

Omkring 1980 var restaureringen i store træk færdig. Men gamle bygninger skal holdes ved lige, og derfor foregår der til stadighed arbejder på gården.

Da bestyrelsen gennem nogle år havde haft problemer med at få »løse« medarbejdere til gårdens daglige drift i sommersæsonen, og fordi man gerne ville have opsyn med bygningerne, besluttede man i 1981 at indrette en kustodebolig i ladens østlige

ende og i lidt af portlængden. Tanken var at have et bestyrerpar boende. Trods mange ansøgere lykkedes det ikke at finde de rigtige medarbejdere, og lejligheden blev i stedet udlejet til et lærerpar med arbejde i Hvide Sande, der holdt opsyn med gården, men ikke deltog i den daglige drift.

Da en efterfølgende lejer flyttede væk i 1992 blev det besluttet at nedlægge boligen og i stedet bruge rummene som indgang til museet, til butik og til kontor for den daglige leder.

MUSEETS GÆSTER

På Abelines gamle skrivebord i flisestuen har i 25 år ligget en gæstebog. Museets gæster – i øvrigt med Dronning Margrethe som den mest prominente – har gennem årene udfyldt mere end 30 gæstebøger, mange blot med navn og dato for besøget, men mange med ros til gården.

Mange af gæsterne føler, at de har været på besøg, ikke på et museum, men i stuerne hos en strandfogedfamilie. De ældre besøgende kan genkende mange ting og træk fra deres egen ungdom og kan fortælle børn og børnebørn, om hvordan livet på landet foregik »i gamle dage«.

Også de tyske turister, som udgør næsten halvdelen af de besøgende, sætter pris på det, de oplever.

Et besøg på Abelines Gård er ikke alene en oplevelse af stuerne. Gennem næsten alle år har lokale klitboer og andre interesserede gjort gården levende ved at binde fiskegarn, slibe rav, spinde uld, væve,

Amtmand og amtmandinde Bach viser dronning Margrethe rundt før frokosten i museets kaffestue. 1981.

kniple eller udføre andre håndværk. At se håndværk udført af folk, der kan deres kram og at få en snak med dem, er altid en oplevelse, der interesserer gæsterne.

Abelines Gårds store lade, som oprindeligt husede det enghø, som køer, heste og får fik som vinterfoder, har gennem årene været ramme om en række udstillinger med relation til gården og egnen.

Den første udstilling, der åbnede i 1978, handlede om livet på gården året igennem. Udstillingen var lavet af Fiskeri- og Søfartsmuseet i Esbjerg på grundlag af Kræ Pejsens dagbog. Abelines svigerfar førte gennem mange år en kortfattet dagbog, hvor han beskrev sin og familiens dagligdag som bønder, fiskere, rednings-

folk og strandfogeder. I dagbogen kan man også finde beretningen om »Elisabeth Rickmers« stranding i 1894.

I 1981 havde Hvide Sande by 50 års jubilæum med besøg af Dronning Margrethe. I Abelines lade blev der samtidig vist en udstilling af billeder fra byens tilblivelse: genåbningen af Hvide Sande kanalen, bygningen af slusen og det første havfiskeri fra havnen.

Dronningen og hendes følge spiste – selvfølgelig – frokost på Abelines gård!

Den mest populære udstilling i laden – og den dyreste at stille op – åbnede i 1992 og handlede om »Elisabeth Rickmers« forlis i 1894. Udstillingen fortalte om det store sejlskibs sidste rejse, der startede i

Ladens østgavl, nu indgang til museet.

Bremerhafnen. Skibet sejlede i ballast, d.v.s. uden last, men i stedet med sand i lastrummet for at ligge stabilt i vandet. På Nordsøen med kurs mod Cardiff, hvor det skulle laste kul til Singapore, løb det ind i en stærk storm, og da ballasten ikke var tung nok, kunne det ikke krydse op mod vinden og strandede udfør Abelines Gård.

Udstillingen handlede også om redningen af søfolkene og det store bjergningsarbejde med skib og udrustning, som blev ledet af Kræ Pejsten. I en lille biograf, udstyret som kaptajnens kahyt, vistes en videofilm om livet på de store sejlskibe.

I 1995 åbnede en mere beskeden udstilling om gården som landbrug. Udstillingen viste med gamle billeder og dokumenter, hvordan dagliglivet foregik i Abelines tid med markarbejde, fiskeri, pasning af dyrene og besøg af sommerturister. På udstillingen vistest videofilmen »Et rigtigt

Bondeliv«, som handler om livet på landet i 1950'erne. Videoen blev i øvrigt et stort salgshit i museumsbutikken.

I samarbejde med »Centret for bevaring af gamle håndværk« i Rådvad blev i 1997 åbnet en udstilling om bevaring af gamle huse i almindelighed og de vestjyske klitgårde i særdeleshed.

I øvrigt er en af de arkitektstuderende, der i 1973 arbejdede på Abelines Gård, nu leder af centret i Rådvad.

I 1999 lavede TVmidtvest en udstilling om TV filmen »Guds Børn« i Abelines lade. En del af TV filmen, der handlede om den store drukneulykke og om konflikterne mellem frelste og vantro i Harboøre omkring 1900, blev optaget på Holmsland Klit og på Abelines Gård. Udstillingen fortalte historien bag filmen og viste scener, billeder, dragter og rekvisitter fra optagelserne. Et udsnit af filmen kunne ses på video både med dansk og tysk undertekst.

De fleste museer har en restaurant eller et cafeteria. Abelines Gårds kaffestue hører også til museets attraktioner. Den særlige atmosfære i de lave stuer med familiebilder, pipebræt og småsprossede vinduer med røde potteplanter tiltaler publikum. Kaffestuen har i øvrigt i særlige tilfælde været udlejet, når egnens store konferencetellere har villet give deres internationale gæster en helt speciel vestjysk oplevelse.

Abelines gård ligger i et åbent smukt klitlandskab men samtidig lige midt på et turiststrøg med tusindvis af sommerhuse og store feriecentre og campingpladser.

Kombinationen af beliggenheden og gårdens atmosfære betyder derfor et stort publikumsbesøg, der i de sidste 10 år har ligget mellem 20 000 og 25 000 i en sæson på 6 måneder.

Gården efter restaureringen.

Gæsterne er ligeligt fordelt mellem danskere og udlændinge, de sidste mest tyske turister. Mange besøgende er midaldrende og ældre, også kaldet »det grå guld,« ikke så mange er børn, selv om de kommer gratis ind i følge med voksne.

Udover gårdens besøgende har mange andre interesseret sig for Abelines Gård. Den lokale presse beretter ofte om, hvad der sker på gården. Flere landsdækkende ugeblade, der beskæftiger sig med arkitektur, interiører og møbler, f.eks. »Mad og Gæster« og »Familiejournalen« har bragt artikler om gården og dens historie, ligesom gården optræder i kalendere og reklamer.

Også engelske og amerikanske ugeblade – med millionoplæg – har bragt artikler med billeder og fortællinger fra Abelines Gård.

Den største – og internationale – opmærksomhed omkring Abelines Gård skyldtes at gården i 1995 fik diplom og hædrende omtale fra »Europa Nostra«, en sammenslutning af bevaringsforeninger i Europa, som belønner kulturhistorisk værdifulde bygninger i hele Europa for veludført restaurering og brug af bygningerne.

ØKONOMIEN

Som nævnt måtte der skaffes ca. 1,5 mill. kr. i lån og tilskud til at restaurere Abelines Gård i 1980. Den væsentligste del af finansieringen bestod af lån fra stat, amt og kommune – men rente- og afdragsfri lån!

Friheden fra en stor rentebyrde og det gode besøg har betydet, at Abelines Gårds drift i de 25 år har kunnet balancere økonomisk, i gode år med lidt opsparing til

større arbejder, f. eks. til den tid, hvor stråtaget skal fornys. Institutionen har en aftale med Holmsland Kommune om, at kommunen i dårlige år er til at snakke med om hjælp med at dække underskuddet.

I de sidste 5 år har Abelines Gårds indtægter været fordelt med ca. 65% som entreindtægter, 25% som overskud i kaffestuen og 10% som salg fra butikken.

Ca. 60% af driftsudgifterne har været lønninger, 20% har været museumsudgifter til annoncer og reklamer, udstillinger, alarmsystemer m.v. og 20% ejendomsudgifter til el, vand, forsikringer, bygningsreparationer m. v.

FREMTIDEN

De første 25 år som museum er gået godt på Abelines Gård. Af den oprindelige bestyrelse er kun 2 tilbage, men bestyrelsen er stadig sammensat af lokale og historisk interesserede »udefra«. Holdningen i bestyrelsen er at fastholde bygningernes hidtidige udseende og anvendelse og fortsætte den hidtidige linie som et kulturhistorisk »besøgssted«, hvis økonomi nogenlunde hviler i sig selv.

Man ønsker ikke nødvendigvis at få mange flere besøgende, men vil satse på at fastholde kvaliteten i gæsternes oplevelser af den gamle strandfogedgårds og Holmsland Klits spændende historie.

Gert Alsted, landinspektør
(fhv. amtsfredningsinspektør)
Hoffgaardsvej 13
6950 Ringkøbing
Født 1934

Dreng i Holstebro omkring år 1900

Af Christen Møller Nielsen¹

Der er meget, jeg ville have spurgt mine forældre om, hvis jeg havde dem her i dag angående deres eget og forældres liv og levnedsløb og, om muligt, endnu længere tilbage i tiden til mine oldeforældre.

Men i ungdomstiden tænker man som regel ikke tilbage i tiden, men fremad og er optaget af arbejdet med at få sine ønskedrømme opfyldt, og er ellers optaget af, hvad der foregår i tiden.

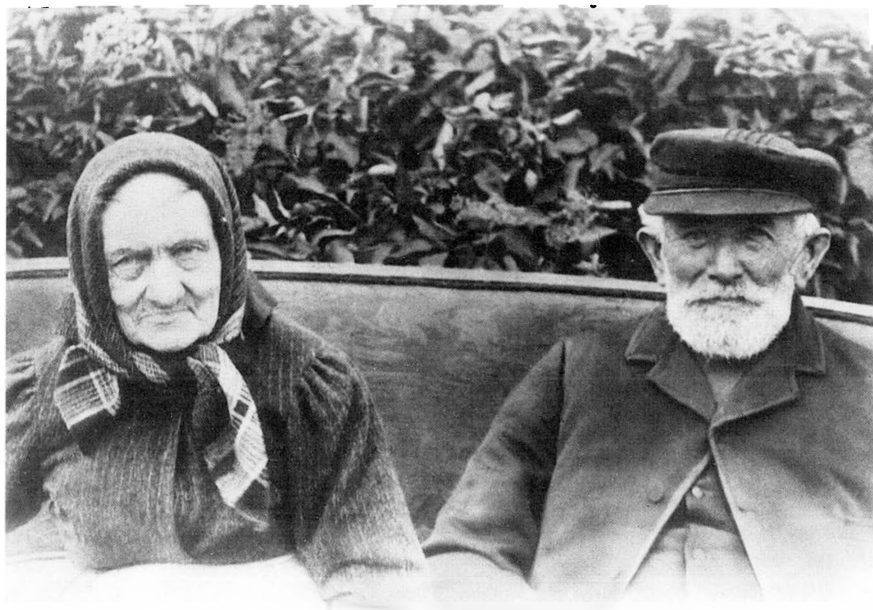
Min fars forældre er dem, jeg kender mest til. Min farfars navn var Christen Møller Nielsen (som jeg er opkaldt efter). Antagelig er han født omkring 1840², i hvert fald var han med i krigen 1864, og her var han velnok heldig, idet han blev taget til fange af tyskerne og tilbragte dette fangenskab i Wittenberg i Tyskland, indtil krigen var slut. Hvor længe han var fange, og hvor gammel han var, og om han da var gift, ved jeg ikke, men jeg er tilbøjelig til at tro, at han var gift³. Der var mange børn, – vistnok 14⁴ stk., hvoraf nogle døde som små. De fleste var drenge, som jeg alle blev kendt med, fra jeg var ganske lille. Der var 7, mens jeg ikke kendte mere end to fastre, og måske der heller ikke var flere døtre, der nåede den voksne alder.

»Kræ Møller« som min farfar altid kaldtes, havde et lille landbrug i Herborg i Vorgod i det vestlige Midtjylland med megen hede omkring i egnen. Dyrebestanden var ikke stor, en hest, 2-3 køer, et par

kalve, grise og vel også et par får. Kræ Møller var ikke nogen almindelig bonde. Vel nok noget af en kunstner. Han lavede gravsten, skrev vers⁵, som blev prentet på papir og omgivet af vandfarvede dekorationer af blomster, snirkler og sving, og kunstværket blev sat i glas og ramme og hængt på væggen som erindring om en festlig begivenhed i familien, fx et bryllup. Rundt omkring på landet hang der vistnok mange af den slags billeder, men hvad disses navn er, har det ikke været mig muligt at få opklaret.

Kræ Møller var mere belæst end den omboende befolkning. I »Holstebro Dagblad« blev han omtalt som »den begavede mand der så levende kunne fortælle«. Det var vistnok, da han blev 80 år. Så sent som 70årig rejste han til øen Anholt for at hugge en gravsten, og det var en lang rejse dengang for en gammel mand. Farmor hed Mette Marie og brugte meget af sin tid med at læse, hvilket nok var sjældent dengang, at en bondekone befattede sig med midt ude på heden.

Jeg var med til deres diamantbryllup i 1920 (det vil altså sige, at de havde været gift i 4 år, da Kræ Møller sad i Wittenberg som fange og at hans kone vel sad alene med flere børn)⁶. Da jeg kom, traf jeg farfar uden for huset, og jeg hilste ham med at sige: Godav Kræ Møller, han så et øjeblik på mig og gav mig svaret tilbage som

Mette Marie og Christen Møller Nielsen fotograferet i anledning af diamantbrylluppet.

et ekko »Godav Kræ Møller«. Siden har jeg tænkt på, at det faktisk var fantastisk, at han kunne gætte rigtigt eller kende mig, eftersom han havde adskillige børnebørn af hankøn, som der var år imellem, at han så noget til. Kræ Møller stammede fra en stor gård, Gabs⁷, i Aulum.

Farfor døde nogle år før farfar. Men selv om han gennem mange år havde lavet gravsten til andre, fik de ingen selv. Ganske vist arvede hans børn vistnok penge til flere gravsten, men de fleste af dem var fattige og kunne selv bruge dem. Min far Carl Kristian Nielsen kom tidligt ud til fremmede. Allerede som 7-årig skulle han ud at vogte gæs. Hans senere drengetid ved jeg ikke noget om, men hjemmet var

fattigt som de fleste hjem var dengang, så hjemme har han ikke været, i hvert fald ikke om sommeren, og der var jo mange børn, og flere kom til i samme takt, som de ældre kom ud. Far blev født 26. april 1870 og blev gift 21. august 1891 med Sidsel Kirstine Jørgensen, født 1. juni 1861.

Knap 9 år var aldersforskellen på den fuldmodne kvinde og den 21-årige unge mand. Hvordan bekendtskabet er opstået er uvist. Mor har arbejdet på en kro og var meget pillen med sin påklædning og moderne klædt dengang, og hun så vel godt ud. Det er da muligt, at far har besøgt kroen, og at bekendtskabet imellem dem er opstået der og gået over til at blive sær-

Mette Marie (f. 1838) og Chr. Møller Niensens (f. 1937) diamantbryllup 29.9.1920. De fleste personer er familie. Fortælleren Chr. Møller Nielsen (f. 1896) står øverst nr. 2 fra højre. Hans forældre Kirstine og Carl Chr. Nielsen sidder yderst til højre i forreste siddende række, han er noget udvisket. Diamantbrudeparret sidder som nr. 5 og i fra venstre i samme række.

deles intimt. De har så taget forskud på kærlighedens glæder, og den buttede lille amorin med pilen narrede dem, så disse søde hyrdestunder fik følger, hvilket for den sags skyld er naturligt og nødvendigt for menneskehedens beståen. Men uden præstens velsignelse i kirken var det dengang en alvorlig og amoralsk sag at føde et barn uden for et legitimt ægteskab. Dette barn var jo undfanget i synd og vellyst og tillige var det uægte og anset for at være en slags paria i vort veldædige samfund, i hvert fald i barneårene. Dette måtte und-

gås ved at indgå ægteskab. Det må givet have været et fattigt bryllup, og hvor det har fundet sted, vides ikke. Mor nedkom 5. december 1891 med en pige, som fik navnet Jørgine Nielsine Margrethe Nielsen.

Hvad fars næringsvej angår før giftermålet står hen i det uvisse, men det står fast, at han en tid arbejdede som blikkenslager. Hans bror Niels, den ældste af børneflokkene, var blikkenslager, så her har far naturligvis lært faget og formodentlig arbejdet sammen med ham de første år.

Skolegade ca. 1910. (Holstebro lokalhistoriske Arkiv).

Hvor fars arbejdspladser har været er svært at sige, og de har nok ligget spredt. Niels boede – i hvert fald ved år[hundred]skiftet – i Lem. Jeg er født i Videbæk 8. april 1896, medens min bror Jørgen er født i Nørre Nebel 7. nov. 1893. Konkret er det, at far og mor med 3 børn omkring 1896 – 1897 er flyttet til Hjerm (stationsby mellem Holstebro og Struer), hvor far arbejdede som møllersvend. Min søster Marie⁸ blev født i Holstebro 15. sep. 1898, så opholdet i Hjerm må have været temmelig kort. I Holstebro arbejdede far i Vegen vandmølle som svend, inden han fik arbejde på Holstebro svineslagteri, – antagelig i 1899.

Men inden jeg springer ind i det tyvende århundrede, vil jeg tage mor ved hånden og drage hende op fra glemselen med den ringe viden, jeg har om hendes tilværelse i hendes ungdom.

Mors forældre har jeg set som ganske lille, men husker slet ikke, hvorledes de så ud eller hvordan de var. Vi har ingen foto af dem, som vi dog har af fars forældre. De havde en gård i Votkjær. Om gården hed det samme, ved jeg ikke bestemt⁹. Morfar var med i krigen 1848, som vi jo kom godt fra, og hvor soldaterne blev hyldet af hele den danske befolkning for deres ærefulde indsats som tapre soldater i den sejrende krig. Noget helt andet måtte 64-sol-

daterne mærke efter nederlaget mod tyskerne og østrigerne, altså mod en talmæssigt overlegen og langt bedre udrustet fjende.

Vi ved, at mor har arbejdet i en kro, men hvad hun her arbejdede med – servering eller som stuepige, eller i køkkenet, vides ikke, og det har måske været lidt af hvert. Hos cirkusfamilien Miehe har hun været barnepige. Hos en præst har hun også tjent. Hun har fortalt om, at præsten selv klippede sit hår.

Efter et fotografi af mor som ung kan vi se, at hun var fint klædt på og meget sirlig i det hele taget, og vistnok mere moderne dengang end de fleste fra landet. Men hun havde jo også været mere ude blandt folk end andre landbopiger dengang.

VED ÅRHUNDREDSKIFTET 1900

Som omtalt er familien Carl Nielsen flyttet til Holstebro før sept. 1898. Boligen lå i en baggård og var en lav halvtagsbygning¹⁰, hvor der var 2 lejligheder, som var ganske små. En ganske lille forgang med 2 døre, der førte ind til lejlighederne til venstre og til højre. Vi boede til venstre og kom ind i et ganske lille køkken med komfur og et umalet bord og 2-3 stole af fyrretræ. Jeg erindrer ikke, at der var mere end een stue med en forskudt væg ind mod nablejligheden, så sengen kunne stå der, lidt af vejen, så stuen virkede større. Der var kun vinduer ud til gården. Nu skal man ikke sammenligne denne baggård med en baggård i København med høje huse omkring, og hvor solens stråler knapt når ned. I virkeligheden var her rigtig rart med lave huse mod gaden, og endnu meget lavere var det hus, vi boede i. Desuden var der haver omkring uden høje træer, så her var, trods fattigdom, helt idyl-

lisk, sundt og dejligt med luft, sol og høj himmel over os.

Her var det, jeg blev min eksistens, mine omgivelser og livet omkring mig bevidst. En legekammerat på min alder (ca. 3 år), og som hed Jens og sammen med mig oplevede et stærkt tordenvejr lige over os, mente, at det var vognfulde kampesten, der blev væltet ned fra himmelen. Det var vi helt enige om, og så skulle vi naturligvis hen at se, hvor de sten var væltet ned, og det måtte jo være på den nærliggende markedsplads. Da vi kom på markedspladsen, så vi, at de små huse deromkring ganske vist ikke var flyttet, men at der på pladsen lå dynger af store sten. (I virkeligheden blev her hugget sten til).

Tæt op mod huset lå valgmenighedskirken ud mod Skolegade. (Senere revet ned og hvor nu Frimenighedskirken ligger). Når kirkeklokken begyndte at ringe, så at sige over hovedet på mig, styrtede jeg rædselsslagen ind til mor (har hun fortalt).

I et af husene mod gaden boede familien Kristensen. Manden manglede den ene arm, og han var naturligvis uarbejdsdygtig, og hans eneste trøst i sin triste tilværelse var brændevinen. Mor har sagt, at jeg kaldte hans næse for en jordbærnæse. Manden kom senere på fattiggården, hvor han selv gjorde en ende på sit liv ved at hænge sig. Hvordan familien har hutlet sig igennem, er mig en gåde. Konen hed Sidsel og var en pæn og dygtig kone. Sidsels ældste søn var bager og blev senere selvstændig og hjalp sin mor og sine yngre søskende økonomisk. Far havde tit dårlig ryg, og jeg husker, at Sidsel kopsatte hans ryg. Det foregik på den måde, at der i huden blev ridset et par små snit, og derefter blev en lille glasskål, 3-4 cm. i tværmål, et øjeblik opvarmet indvendig (vistnok med

Carl Chr. Nielsen (f. 1870). (Foto: Theodor Nielsen, Varde).

en lille tot brændende vat), så luften i skålen blev ophedet, og derpå blev skålen hurtigt presset mod huden, hvor ridserne var. Når så luften i skålen afkøledes, opstod et vakuum, der så sugede blod ud. Hvor mange skåle, der brugtes ved en sådan behandling, kan jeg ikke huske og kunne heller ikke tælle dem, da jeg kun var ca. 3-4 år, men jeg så på operationen og vil tro, der nok blev brugt 4-6 stk. Formodentlig har det gjort nederdrægtig ondt, og hjulpet har behandlingen sikkert ikke.

En smal passage førte fra gaden ind til gården. En slags tunnel? gennem forhuset. Når der var marked i byen, stod hestene helt op på fortovet, og vi var ikke særlig dristige ved at skulle passere disse så at sige

lige op ad deres flanker. Men der skete nu aldrig noget med, at de sparkede ud efter os eller bed efter os.

Det må være ved århundredskiftet, at vi flyttede ud til »vestre« bymark i en toværelses lejlighed. Det var dengang byens yderste forpost mod vest, og vel ca. 600 m. fra boligen i Skolegade. Bag haverne i baggårdene lå jernbanen, hvor togene kørte mod vest til Vemb og derfra mod syd til Ringkøbing, og omvendt. Husene lå på begge sider lige ud mod vejen. Her var ikke megen færdsel, og køretøjernes trækraft var heste. Det var naturligvis ikke asfalterede veje dengang, men grus og sand, som efterhånden af køretøjernes jernbeslåede hjul blev malet til et pulver, som vi havde megen fornøjelse af, når det var tørt, idet vi bandt noget jernskrammel sammen i en snor, og løb med dette ejendommelige legetøj ude på vejen, efterladende en lang støvsky efter os – til stor fornøjelse for os, men vel nok til ret behersket fornøjelse for de omboende husmødre.

Der var mange storke dengang, og jeg husker tydeligt mit første møde med denne store fugl. Jeg var alene gået en tur vestpå, da en stork landede meget tæt på, hvor jeg stod. Naturligvis blev jeg lidt betænkelig ved den meget nære konfrontation, for storken ragede faktisk op i højde med mig selv. Heldigvis var det en klog stork, der hurtigt blev klar over, at jeg var for stor til at sluge for senere at blive gylpet op hjemme i reden, så den spankulerede fredeligt bort fra mig.

Vi børn var uhyre interesserede i, at storkene sådan kunne flyve, og endda kunne kredse rundt højt oppe i luften uden at bevæge vingerne. Derfor legede vi

storke op og ned langs vejgrøften med udbredte arme, og naturligvis også ud på vejen, når vi skulle kredse i luften. Det var en herlig leg, for vi følte, at vi virkelig fløj højt oppe.

Stedet, hvor vi boede, blev dengang kaldt for »æ vester bymark«, og her oplevede jeg den eneste fødselsdag, som jeg kan erindre – min femårs fødselsdag. Andre fødselsdage er ude af min hukommelse indtil min 25-årsdag, da jeg modtog en fødselsdagshilsen fra min søster Marie, hvori hun bl. a. skrev: »Det er vel 25 år denne gang, – tænk, du er jo næsten gammel«. At jeg tydeligt husker ovennævnte dag, er fordi jeg fik en gave. Jeg gik ude på vejen og spankulerede omkring, da en nabokone, madam Lægaard, åbnede vinduet og råbte til mig om at komme hen til hende. »Det er jo din fødselsdag i dag, Møller«. (Jeg hed altid Møller som dreng) – »Jo det var det da – «Her er en gave til dig: Det var en pragtfuld krocketkugle – blanklakeret med kulørte striber omkring, og den blev jeg glad for.

Difteritis var en særdeles farlig sygdom for børnene og huserede slemt dengang, og flere døde. Om det var den, nogle af os fik, ved jeg ikke, men vi lå da i sengen et par stykker, og jeg husker, at far gik rundt med en tjærepotte hvori han stak en glødende jernstang, så værelset fyldtes med røg, som skulle gøre det af med de slemme baciller. Om bacillerne mærkede røgen lige så meget, som vi gjorde det, er nok tvivlsomt, men vi må jo nok have været særdeles stærke og sunde unger, eftersom vi overlevede sygdommen og i særdeleshed den ret barske helbredelsesmetode.

Vi fik vore kolonialvarer hos købmand Jespersen, som havde butik over for os i Skolegade. Nu havde vi langt at gå, når vi

Sidsel Kirstine Nielsen (f. 1861). (Foto: Emilie Christiansen, Skjern).

lørdag aften skulle hente varer til ugens forbrug af madvarer. Dengang fik arbejderne udbetalt deres ugeløn om lørdagen, og så blev det sent, inden far kom hjem, og vi fik spist, så vi kunne komme afsted. Om efteråret og vinteren var det mørkt, og kun en enkelt gadelygte på vejen lyste op i skummelheden omkring os. Når Jørgen og jeg fulgtes, var det betryggende for mig at putte min højre hånd ned i Jørgens venstre jakkelomme. Vi skulle forbi markedspladsen, hvor der ofte var en sigøjnervogn med en familie af disse mennesker, som blev anset for at være af tvivlsom moralsk standard og blev anset som parier i vort ordnede samfund. Denne mening havde utvivlsomt sin berettigelse. Men

ingen tænkte vist over, hvor beklagelsesværdige disse menneskers eksistens måtte være ved stadig at skulle flakke om fra sted til sted for at kunne skaffe sig det mest nødtørftige til at opretholde livet med.

For enden af Skolegade ved en gadelyste så vi et pindsvin løbe langs med en husmur. Det var et sjældent syn for os, og vi fulgte med for at se nærmere på »fænomenet«. Pludselig dukkede en sigøjnerdreng op og jog efter pindsvinet, som nu brugte sit forsvarsmiddel – at rulle sig sammen til en kugle. Drengen fik den lempet til sig og forsvandt med pindsvinet. Der er nok ingen tvivl om, at den har stået på pindsvinesteg i sigøjnervognen.

En halv kilometer fra hvor vi boede, lå nogle mergelgrave, hvor vi ofte kom, da det var spændende, fordi der var krebs at fange (derom senere). Vi kom der også om vinteren, og jeg har senere tænkt på, at det var mærkeligt, vi fik lov dertil, eftersom der om vinteren var is at løbe på, hvilket kunne være dødsens farligt. En vinterdag, vi var derude, var der is, men for tynd til at gå på. Fra en gård, som lå lige ved, kom en ung karl gående med en stor hundehvalp i hænderne. Da han kom hen til graven, hvor vi stod, kastede han i en stor bue hvalpen fra sig ud over graven. Idet hvalpen ramte isen, brast denne, og hvalpen forsvandt under vandet! Dette rystende syn ser jeg endnu tydeligt for mig tiltrods for, at det er 75 år siden. Men krebsene har sikkert fået mange festmåltider af den stakels hvalp, efterhånden som den rådned.

Men der var jo også dejlige dage, hvor solen skinnede og varmede om sommeren over dale og enge (Frøjk, hvor der senere var fiskedamme) med et væld af blomster i alle farver, hvoraf der blev bundet kranser af de større piger. En gul blomst blev stuk-

ket op mod hagen, hvor den reflekterede sit gule lys: »Du kan lide smør«, blev der sagt. Jo, det viste sig, at vi alle kunne lide smør. Men det var dengang helt bestemt allermest margarine, der kom på bordet i arbejderhjemmene. Hede var der i nærheden, og her så jeg første gang en hugorm, som forsvandt ind under nogle lyngbuske.

Ude ad vejen vestud lå et lille hus ved vejen. Vi var ikke særlig dristige ved at komme nær til huset, for her boede en heks, som vi flere gange havde set. Hun var nu sikkert nok en fredelig gammel morlil, men hun lignede grangiveligt en af Poul Steffensens tegnede hekse og onde kællinger i Carit Etlars romaner.

En dag var jeg henne i en ager med gulrødder og havde et par stykker med hjem. Det fik jeg ikke noget ud af, men fik ordre af far til omgående at anbringe dem igen, hvor jeg havde taget dem, og blev indprentet, at det var tyveri, jeg havde begået, og at sådan noget måtte man ikke, og at det var strafbart, og man kunne komme på rådhuset og blive riset af politiet.

Fars yngre bror Michael var tømrermester og boede i Struer. En søndag kom han (formodentlig sammen med sin kone, Ane) og besøgte os. At jeg husker dette besøg skyldes sikkert kun, at vi børn hver fik en blank sølvtiøre. Det lyder i dag ikke af så meget, men i betragtning af, at en timeløn dengang nok lå under 30 øre, så var det en betragtelig lommeskilling, der nok kunne gøre et uforglemmeligt indtryk i en drengesjæl.

Vor yngste søster, Mary, blev født her (1901). Dengang var det storken, der kom med de små børn. Det fortalte jeg en af mine kammerater, som også blev interesseret i at få en lillesøster, og som meget snedigt fandt ud af at fremme dette ønskes

Sønder-Vestergade. I baggrunden til venstre et hus med en hvid stribe under taget. Familien boede et tilsvarende hus, der lå tilbage trukket. (Holstebro lokalhistoriske Arkiv).

opfyldelse ved at åbne et vindue om natten, så storken kunne aflevere sin byrde. (Det fik han nok ikke lov til).

Hos købmand Jespersen var der 2 – 3 mand, der betjente kunderne i butikken. Dengang hed der ikke ekspedienter, men kommisser [komier]. Vi var fascineret over den hurtighed og færdighed hvormed varerne blev ekspederet. Dengang var de fleste varer ikke i forvejen afvejet eller i kartoner som i dag. En papirpose blev anbragt på en vægt med lodder efter først at være fyldt fra en stor skuffe med varen – sukker, mel, gryn eller andet godt. Her blev varen finvejet – lidt mere i posen, hvis der var for lidt eller det modsatte, hvis der

var overvægt. Posen lukkes, og som et lyn blev et sejl garn, som hang ned fra bundtet oppe ved loftet, trukket ned og bundet om posen. Et klip med saksen – en blyant ned fra øret og notering i kontrabogen – og næste vare i sving igen. Kommiserne bevægede sig i hurtig gang, næsten i løb – et trippende løb kan man kalde det. Om lørdagen – om aftenen – var der særligt travlt, og indtil kl. 11. Og søndag formiddag indtil kirketiden måtte de på den igen. Det måtte være strengt, men til trods for det kan jeg ikke huske andet, end at de var venlige og smilende over for kunderne. Kommiserne havde deres ophold – kost og logi – i huset.

Med varerne til ugens forbrug var der altid et kræmmerhus med brystsukker. Dengang hed det ikke bolsjer – i hvert fald ikke i Holstebro. Disse bolsjer blev ligeligt fordelt imellem os børn. Til jul kunne der fra købmanden være en trestjernet cognac eller en kasse cigarer til husfaderen. Det ville i dag være utænkeligt. Det ugentlige indkøb af kolonialvarer, husker jeg, beløb sig til ca. 5 kr., hvilket var et klækkeligt indhug i en ugeløn på ca. 17 – 18 kr.

VI FLYTTER TIL SØNDER-VESTERGADE

Det må være omkring 1902, at far købte to ejendomme i Vestergade – 2 huse, hver med en toværelses med kammer, en toværelses forned og en toværelses med kammer, samt et værelse til udlejning foroven. Det hus, vi boede i, lå tilbage trukket fra gaden og midt imellem, et udhus med (vistnok) 6 lokummer, 6 rum til brændsel (tørv, koks) 2 vaskerum, et rum hvor en snedker havde værksted. På loftet her havde vi kaniner. Vi havde nu 2 værelser med kammer (eller måske rettere spisestue).

Det var jo altså en fremgang for familien – et lille trin opad i det klassedelte samfund, hvilket efter min opfattelse blev bekræftet, da far en skønne dag kom slæbende hjem med et mahogni-orgel på en trækvogn op ad Vestergade.

»Nu er vi da rige« – sagde jeg til mor, – »Ja, a ska' lov for'et« svarede mor i en tone, hvis ironiske klang ikke var til at misforstå. Men i hvert fald boede vi upåklageligt godt, synes jeg da. Mod syd havde vi en herlig udsigt over marken nedenfor med Storåen og helt ud mod galgebakken i det fjerne, som lukkede af for selve horisonten. Vi kunne her se bryggeriet med den høje skorsten og høre fløjten tude ved ar-

bejdstidens begyndelse, middagspause og ved fyraften og se dampen derfra strømme op i luften. Mod vest for enden af huset et plankeværk, der skilte af for bakken med den næsten lodrette sand- og gruskrænt, hvor der gravedes sand og grus, og som ejedes af en mand med et tvedtelt skæg og som hed Blæsbjerg. Manden, som gravede og harpede sandet og gruset, havde en umiskendelig lighed med Bibelens Abraham i Mamrelund, sådan som vi så ham på vægbilleder i Borgerskolen, hvor han fremstilledes som en mand med et langt, hvidt skæg. Dette gav manden en vis hel- lig og højtidelig nimbus, som omgav ham med behørig respekt og agtelse, uden at der var nogen som helst strenghed i hans ydre fremtræden, der kunne skræmme. Tværtimod »Abraham« boede i et af de små hvidkalkede huse samme med sin kone »Sara«, som hvert år til jul syede et sæt matrostøj med skinnende blanke knapper med anker på til hver af os drenge.

Mod øst så vi Bachs gård ligge, og hvis marker mod syd begrænsedes af Storåen hele vejen mod vest. Gårdejer Bach må have været en flink og godlidende mand, eftersom han aldrig har forbudt os at fiske på hans jorder langs Storåen. Det var det nærmeste, vi kunne fiske, og vi, Jørgen og jeg, og vel andre også, har gået mange gode timer med at fiske skaller, aborrer og en enkelt stalling. Her husker jeg også guldsmede, temmelig store, grønne og med en sort plet midt på vingerne, og som jeg ikke ved af at have set andre steder.

Bach var en flink landmand! Helt anderledes var den tveskæggede landbruger og grusgrav-ejer, Blæsbjerg. Jeg husker ham med et bistert blik under rynkede bryn og med sammenbidt mund samt

med en hævet pisk i hånden pludselig dukke op bag os, når vi lå og havde det så godt eller legede på hans dejlige græs-bakke. Heldigvis havde vi en god hørelse, så vi i sidste øjeblik blev advaret af hans pusten og tunge tråd i jorden. Som små lyn var vi på benene samtidigt med at vi drejede hovedet og opfattede en mandskikkelse i fuld spring mod os, og så pilede vi ned på Bachs mark neden for bækken og reddede os uden for mandens rækkevidde. Jeg husker ikke, at han nogensinde havde held til at fange os, hvilket måske heller ikke var hans hensigt.

Vi havde gode muligheder for at lege, også sammen med jævnaldrende piger. Skulle der leges skjul – hvilket dengang i Holstebro blev kaldt »Put-for-var«, skulle der jo tælles fra, og den sidste tilbageværende skulle »stå«, – det vil sige, at han/hun skulle tælle fx til 100, og råbe dette tal højlydt ud og derefter finde de gemte legekammerater, og når han opdagede en af dem så løbe tilbage til ståstedet og råbe »slum-stad-for Niels« (eller andet navn).

»Tællefraverset« lød sådan: »Apo-teke-rens pige hun gik forbi/ hun havde en krukke med ærter i/ pigen faldt, og krukken gik itu/ alle ærter trilled ud/ pigen sagde det til fru-en/ fru-en sagde det til herren/ herren sagde pyt med det/ vi kan jage pigen væk«.

Nå, men det er jo ikke sagen at skrive detaljeret om en sådan leg, som ikke har nogen interesse her i mine erindringer.

VORES BEKLÆDNING

Som før nævnt fik vi til jul syet et sæt mar-trostøj, og ligeledes fik vi et par sorte sko en gang om året. Men til daglig gik vi i træsko, ikke de fine franske træsko med

læder hele vejen foroven og kun bunden af træ. Vore træsko skulle holde længe og blev beslæet med en slags jernringe, der så sådan ud: Her den forreste ring: ○ og her til hælen: ◡ Disse omsluttede træ, hvorigennem de blev sømmet fast. Træskosnuden blev beslæet med knop-søm ◡ med passende afstand fra hinanden. Det var et tungt fodtøj at gå med og kolossalt hæmmende, når man skulle løbe; desuden hændte det, at man stødte ringene mod knoglerne, så disse blødte. I bunden blev der lagt »halmvisker«, så de om vinteren var lunere end læderfodtøjet, og så havde de den egenskab, at vi om af-tenen kunne slå striber af ildgnister mod fliserne langs rendestenene, noget som de fine drenge med lædersko (også til daglig) ikke kunne præstere. En trøst for os drenge var, at mor var en mester til at lave »tøjsko«. Mange lag syet fast sammen til sålen, hvis bund blev tjæret og derefter dyppet i sand for at forlænge slitagetiden. Med disse sko på kunne vi løbe hurtigt, hvilket jo var nødvendigt, når vi legede. Men det var rigtigt nok ikke altid, vi fik lov at bruge dem.

MIN SKOLEGANG BEGYNDER

I 1903, om efteråret, begyndte jeg min skolegang i Holstebro Borgerskole. Det er mig en gåde, hvorfor skolen hed sådan, eftersom de borgerlige familier sendte deres børn i realskolen eller Pastor Larsens skole. Dengang kunne man se klasseforskellen mellem arbejderbørn og de bedrestillede børn i deres påklædning. Arbejderbørn var mere snottede, noget man kunne se på deres ærmer forneden, for her var de ofte blanke, som havde de fået en gang lak. Der var et vist spændt forhold mellem borgerskolebørnene og de »fine«, dem

med læderskoene til hverdag og pænerne hverdagstøj. Om vinteren, når der var faldet sne, opstod der i Nørregade svære sneboldkampe mellem disse to kategorier af drenge. Men da vi var de fleste, var udfaldet jo givet, så de »fine« måtte retirere nordpå, hvor deres skoler lå. Men egentlige slagsmål mindes jeg ikke, der har været.

Dengang var der vist ikke mange, der imødeså det med at komme i skole med glæde. Vi vidste, at det gik hårdt til med at få klø ved den mindste anledning, og tit undrede det mig at se, at de, der gik i skole, dog alligevel kunne le og være glade tiltrods herfor. Helt galt kunne det altså ikke være. Det gjorde et stærkt indtryk på mig, den første gang jeg så, at en af mine kammerater fik klø af spanskrøret – suset af dette og det høje smæld, da det ramte, var en lyd, der satte sig fast i min erindring uudslettelig. Denne afstraffelse var ikke spontan, for delinkventen skulle først kaldes ud på gulvet for at spanskrøret kunne få plads til det store sving, så det kunne svide, når det ramte. En ørefigen var som regel spontan og kunne serveres uden nogen forberedelse og falde så hurtigt, at den som oftest kom som en ubehagelig overraskelse for »synderen«. Jeg mindes ikke, at jeg har været straffet med spanskrøret, men ørefigener har jeg været ude for. Jeg havde været på æbleskud, og en kammerat havde sladret om det i skolen. Vor religionslærer, Christensen, formanede mig om det frygtelige med at stjæle æbler, for det var en begyndelse, der kunne ende med, at man blev kriminel. Christensen var en flink lærer, som jeg var fast overbevist om ville ende i himmelen, når han engang døde, og den lussing jeg fik var blid og nærmest at regne for at være en symbolsk afstraffelse. Dengang troede jeg i

min uskyldighed fuldt og fast på både gud og fanden, og mors bedste våben for at styre mig, når jeg gjorde noget forkert, var at true mig med at nu kom jeg til helvede, hvor jeg skulle brænde levende uden at kunne dø deraf, altså evig pine af den værste slags, man kunne tænke sig. Sandt at sige havde jeg det ikke godt ved disse triste udsigter, og den eneste trøst var, at der var jo længe til, at jeg skulle dø, længe til at man blev gammel, og vorherre kunne da vel også glemme. Men en dag var jeg så uheldig at komme til at sluge et stort svanehag og måske i samme tidsrum have lavet unoder derhjemme, for mor mente, at det kunne jeg dø af og så – – ? Ja nu stod jeg altså lige foran min frygtelige, sidste evige skæbne. Måske var der kun nogle dage dertil, måske kun en enkelt dag. Nu var der ikke andet at gøre end at være en rar dreng og flink til at hjælpe til, hvor jeg kunne. Jeg havde jo håbet, at jeg trods alt ville komme i himlen, og så fik man vinger og kunne flyve, og noget dejligere end at kunne det fandtes ikke. Vor nabo, bager Poulsen, havde mistet en søn, Jens – Jens var min legekammerat, og nu var han død af difteritis. Vi var inde hos ham, og der lå han stille og helt hvid i ansigtet og så sagde hans far bevæget og med skælvende stemme, at nu var Jens i himmelen og var en engel. Det kunne der ikke være tvivl om, for Jens havde jeg kendt og været sammen med – leget sammen – allerede ude på Vester Bymark, hvor vi boede sammen dør om dør i samme hus, og senere flyttede de til Vestergade i huset ud til vejen. Jens var en stille dreng og mere alvorlig end de fleste små drenge og aldrig med til at lave spilopper.

Hvor stor en synder jeg var dengang er ikke til at vide, men skal jeg prøve at

Storåen. (Holstebro lokalhistoriske Arkiv).

huske mine gode gerninger dengang, så synes jeg ikke at kunne mindes ret mange. Registeret på mine synder har uden tvivl været større.

*24. januar 1977*¹¹

I næsten et par år har jeg forsømt mit skriveri her, og det er faktisk kedeligt, da jeg nu mærker, at min hukommelses horisont bagud langsomt er ved at glide bagved de evigt nydannede horisonter og viskes der ved bort som i en tågedis, så erindringsbillederne nu trues med helt at forsvinde.

Min drengetid i »Søndervestergade« var rig på utallige oplevelser. Mange kammerater havde jeg, som jeg en tid legede og fik tiden til at gå med.

Ikke alene fiskede vi i Storåen mange

steder både mod øst og vest, men ude i de før omtalte mergelgrave fik vi mange timer til at gå med at fange krebs. Til at fange dem brugte vi et stykke sejlgarn 3 – 4 alen langt og som madding et stykke af en frø, som vi havde parteret. Frøen blev dræbt med en tilpas tyk kæp, som vi kaldte døds-kæppen, som vi havde liggende gemt ved gravene til brug, når vi kom derud. Som regel var der altid en frø der lå og dasede i vandfladen – et hurtigt og kraftigt slag med døds-kæppen ramte frøens overside, og frøen strakte benene stift ud til siden og var død eller lammet. Et stykke af frøen blev bundet til enden af snoren, som vi kastede ud i graven og tøjrede enden af snoren ved bredden. Når snoren strammedes, var det tegn på, at en

krebs havde fat i maddingen. Vi halede stille og forsigtigt krebsen ind og med varmsomhed listede en hånd ind under den og kastede den op på bredden. Men det hændte rigtignok også, at krebsen fandt situationen berænkkelig og foretrak at slippe sit bytte i tide og baglæns retirere ned i dybet ved hjælp af sin hales hurtigt roende bevægelser. Til de fangne krebs havde vi lavet en inddæmmet plet med lavt vand, hvor de opholdt sig, til vi skulle hjem med dem. Da vi ikke havde noget med til at transportere dem i, puttede vi dem ned i vor matrosbluse, hvor krebsene kravlede rundt. Jeg husker endnu en underlig gnæggende lyd fra dem ved deres rundtur omkring i blusen. Hjemme kom krebsene ned i et kar med vand i vaskehuset. Her lå krebsene altid rundt ved karrets sider – deres sidste forsøg på at undslippe.

En søndag var jeg sammen med Mikdal og hans ældste søster Ellen (2 af fattigbestyrer Nybæks børn) ude ved gravene, og vi havde en rekordhøst på 60 – 70 krebs, som blev solgt til byens førende hotel, Schaumburg, for en krone. Det lyder af meget lidt, men var vel omkring 3 timeløn for en arbejder dengang. Egentlig tror jeg ikke, vi selv var klar over, hvilken fin spise vi fik, når vi spiste krebs derhjemme.

Fattiggårdsbestyreren var en driftig mand med flere jern i ilden. Han indførte cykler fra Tyskland, Westphalen og Gøriche. (Måske stavet forkert). Cykler var dengang temmelig nyt, og frihjul var der vist ikke på de fleste. Vi drenge beundrede de fine cykler med blankpoleret stel og forniklede styr, pedaler og store tandhjul. Særlig de ret store tandhjul, der gearede meget og af den grund kunne køre hurtigere end de mindre, havde vor store beva-genhed og beundring. De store hastighe-

der, som man kender i dag, var dengang kun noget, man kunne drømme sig til. Motorcykler var nu også ved at komme på vejene omkring 1904, mens automobiler lod vente på sig. På Store Torv så jeg et monstrum af en sådan, men så den desværre ikke i bevægelse, men den havde da samlet en skare mennesker omkring sig, som nysgerrigt gloede på den mærkelige tingest og ventede på, at den skulle køre. Dette med at en vogn kunne bevæge sig uden forspændt trækraft var noget højst mærkværdigt og mystisk dengang.

Mikdal var et eller to år ældre end jeg og var som sagt yngste søn af fattiggårdsbestyreren. Han havde et gavlværelse på loftet med mange interessante ting – gammelt fotoapparat med tilbehør og mange andre ting, og det meget store loft var fyldt med værktøjsmaskiner og alskens mærkværdigheder at rode i og se på. Det hændte også, at Mikdal forrettede ærinder for »lemmerne«, og jeg husker, han en dag havde fået en 25-øre som straks skulle formøbles med køb af 2 citronvand og et par slik. Mikdal delte altid med mig, Mikdal hørte ellers ikke til de gode børn og var tit ude for at gøre gale streger, men så meget mere spændende var han vel for kammeraterne. Mærkværdig nok havde han kastet sin kærlighed på mig. Til trods for at jeg var yngre, var jeg den, han kom mest sammen med. Mor var lidt irriteret over, at han uden at banke på kunne åbne køkken-døren og spørge: »Er Møller hjemme?«

Jeg kan endnu se for mig nogle af fattiggårdslommernes daglige gang med en flaske i lommen og med ganske små slæbende skridt gå til den nærliggende købmand for at få deres tomme brændvinsflaske fyldt på ny af den livsalige drik. For dem en, ganske vist besværlig, paradigang

i hverdagens indholdsløse trivialitet. Uden brændevinens stærke, oplivende og dulmende dråber ville livet simpelthen være uudholdeligt for disse forhutlede, af samfundet udstødte mænd. Heldigvis var brændevinen billig – 25 øre for en hel flaske.

Fattiggårdsbestyreren hed Nielsen men tog senere navneforandring til Nybæk. Som før nævnt var han en driftig mand med mange jern i ilden. Han startede Kosmorama i Nørregade, hvor der blev forevist levende billeder. En forestilling varede en time og med 5 små stykker film i. For børn var prisen 10 øre, og jeg vil tro, at en voksenbillet kostede 25 øre. Levende billeder havde dengang en kolossal interesse, i hvert fald var vi børn meget optaget deraf og ude om at skaffe de 10 øre til en ugentlig forestilling. Det var jo hændt indimellem, at rejsende kom til byen med en film til forevisning. Engang blev der forevist en film over Zolas¹² roman Esmeralda, eller rettere »Kirken Notre Dame i Paris«, hvori også klokkeren, Quasimodo, optræder som den anden hovedperson i romanen. I forvejen var der sat bloddryppende plakater op med pinebænke og torturredskaber. Det var jo en spændende film for os at se. Det sidste, vi så var, at Esmeralda blev hængt. Tydeligvis var det en tøjdukke, der blev hejst op.

SLAGTERIET

På slagteriet havde far mange ekstrajob, bl.a. med at feje slagterigården og et stykke gade bagved ud mod Østergade. Dette arbejde overtog jeg, fik 10 øre for det en gang om ugen. Vistnok kun en gang om ugen blev der fejset. Det var toppede brosten, og der var godt med hestepærer, så helt let var arbejdet ikke.

På slagteriet begyndte man arbejdet kl. 6, og kl. 12 hjem til middag til kl. halvt og fyraften kl. 6 (efter vor tid kl. 18). Det skulle ialt blive 63 timer om ugen. Men det er muligt, at ½ time daglig var beregnet til kaffepauser. Som regel fik far bragt en fl. kaffe om eftermiddagen. Men 60 timers arbejde havde de i hvert fald og med en timeløn på ca. 30 øre. Far begyndte med en ugeløn på ca. 17 kr. i ca. 1901 og endte med en ugeløn på 24 kr. omkring 1908 – 09, efter at vi havde fået statshusmandsstedet i Mejrup. Far cyklede til slagteriet, når føret var godt. Men vejen kunne være godt æltet til med mudder, når det regnede, og så red han på den ene af vore to islandske heste. Et stolt syn har han nok været, når han i sit gamle kluns kom ridende igennem Østergade.

Mange gange har jeg set, når svinene blev slagtet. Hold efter hold blev de drevet ind i slagterummet. En lænke blev lagt om det ene bagben, og ved hjælp af en roterende drivrem blev de hejst op til en glideskinne, hvorpå en krog i lænken kunne glide med grisen. Denne hang nu med hovedet nedad over et bassin til opsamling af blodet. Her blev grisen stukket i halsen (ikke på tværs af denne), og blodet vældede i en tyk strøm ud og ned i bassinet. Grisene hylede naturligvis øredøvende op. Deres sidste øjeblikke har jo langtfra været hyggelige eller smertefrie. Der kan ikke herske tvivl om, at svinene kan opfatte det grufulde i deres egen situation ved at se, hvilken skrækindjagende behandling deres artsfæller er ude for.

Manden, der havde jobbet med at aflive grisene, hed Hornslet og var en pæn, stille og rolig mand. Efter slagtingen kom svinene ned i et stort skoldekar, og derefter blev børsterne skrabet af dem. Dette ar-

bejde var far med til. Så vidt jeg husker, var der 3 mand om det. Det må have været varmt med at afskrabe disse hede, dampende kroppe, og intet under at mændene blev tørstige, og en eller anden dreng drev som oftest rundt på slagteriet og blev så sendt i byen efter øl eller noget, der var stærkere. En dreng, der hed Wilhelm, tilbragte sikkert al sin fritid på slagteriet, hvor han gik ærinder for folkene. Han holdt til i pøsemageriet, og hans daglige kost bestod vistnok hovedsagelig af de vel-smagende pølser, der her blev fabrikeret. Lederen her var en tysker, og hans gebroknede højtlydende sprog indgød os en vis respekt for ham, men inderst var han godlidende nok, og en pølse fra eller til spillede åbenbart ingen rolle. Det har senere undret mig, at vi drenge, når vi kun var et par stykker, ikke blev kostet ud, når vi gik rundt og skulle tilfredsstille vor nysgerrighed efter, hvad der foregik og se på maskiner og anden mekanik. Et par store dampmaskiner, der drev de lange aksler, på hvilke var anbragt hjul med remme, der drev andre stationære maskiner, havde vor store interesse, og vi var fascinerede over de mange bevægelige enkeltheder på disse dampmaskiner. Om vinteren kunne det hælde, at vi i en tøbrudstid i mølledammen havde sejlet på isflager, som var så skøre, at de gik i stykker under os. Resultatet var selvfølgelig, at vi blev drivende våde. Vi turde ikke hjemme vise vores – sandt at sige – forbudte tilstand, men tyede til slagteriets fyr – og kedelrum, hvor der var de allerbedste betingelser for hurtigt at få de aflagte klædningsstykker tørret. Manden, der her passede jobbet var både fyrbøder og fedtafsmelter, så hvis vi havde lyst, var der varme fedtegrever til disposition for os. Manden kendte os og

har sikkert moret sig over vort besøg som værende en behagelig afveksling i dagens ensformige trivialitet. Jeg mindes endnu hans udseende, men har desværre glemt hans navn. Under en trappe i smelteriet var anbragt en stor balje, hvor vi lige op til jul fik vort årlige vinterbad i varmt vand.

JULETRÆSFESTER

Slagteriarbejderne afholdt hvert år en juletræsfest mellem jul og nytår. Den glædede vi os umådelig til, fordi der var gaver til børnene. Chokolade med wienerbrød til, og der var æbler og appelsiner og sodavand og andet godt, som vi sjældent, eller aldrig, fik til hverdag. Juletræet var stort og strålede i al sin glans fra hundreder af lys og var pragtfuldt pyntet med alskens julestads og i toppen en stor guldstjerne, der glimtede. Der blev naturligvis sunget de gamle kendte julesalmer og andre mere uhøjtidelige sange, som den uforlignelige – Højt fra træets grønne top. Der blev sunget godt ved disse julefester, og i mange år derefter kunne jeg, når jeg mindedes derom, endnu tydeligt høre tonerne fra dengang i mit indre øre. En mand af kontorpersonalet ledede børnenes dans og leg omkring juletræet i varierende krydsende ture og svingninger, der var uberegnelige for os.

Vi var også til juletræ i afholdslogen på Brotorvet, også det var festligt med trakterement og gaver, men slagteriarbejdernes var den festligste. Det skal lige bemærkes, at vi børn var medlemmer i børnelogen på Brotorvet, som hver søndag havde møde. Til disse møder havde vi regaler om halsen, som hang ned til maven og med en rød roset på midten. Vi lærte naturligvis alt om spiritussens forfærdende skadelighed – det

Chr. Møller Nielsens maleri af sin mor Kirstine.

uheldige med at tage det første glas, som førte med sig det andet og tredje o.s.v. For mit vedkommende har jeg nok haft gavn af denne lærdom, idet jeg altid har kunnet holde måde med indtagelsen af de våde, stærke drikke.

Men det var naturligvis ikke alene disse juletræsfester, vi glædede os til, nej, det var i det hele taget julen, der var årets festligste fest, som alle i landet skulle fejre, og som netop i den grå, kolde, mørke tid skulle lyse op i sindet. Vi skulle være gode mod hinanden, og ekstra god mad blev sat på bordet. Ugerne før julen var lange, som måneder for os i vore forventninger til julens glæder. Tiden var en rigtig drillepind i den tid, det var som den ikke gad bestille noget, selv om dens arbejde var let nok, da den ikke havde andet at tage sig til, end blot at gå. Helt anderledes for de voksne, særlig husmødrene. Her var tiden lige så drilagtig, for her hastede den afsted, så de

voksne ikke var i stand til at følge den og få det nødvendige arbejde udført til festdagen og derfor til tider måtte arbejde til ud på natten. Hjemme havde vi også juletræ, og det har nok været Jørgine, der som den ældste lavede julestadsen til træet, og det var hun ferm til. En fordel havde slagteriarbejderne ved, at det forekom tit, at et svin brækkede et ben, der medførte indre blødninger, så fx. lårbenet ikke egnede sig til eksport eller til salg i forretninger. Mangen god skinke fik vi derfor for en billig penge, og blev den røget i stedet for stegt, var der middagsmad og pålæg til lange tider.

Mor var god til at lave mad, men sparsommelig var hun også. Pålægget på vore mellemadder blev gerne strakt ud for at kunne dække overfladen nogenlunde. På slagteriet skete der naturligvis mange ting arbejderne imellem, og som far fortalte hjemme. En morgen mødte en af kammeraterne og fortalte, at hans kone var død om natten, lydende sådan: »Kjerstine er død – snøft – snøft – – « og så et fortvivlelsens råb, som gud i himmelen sikkert forstod og ville tilgive ham – »Kjerstine er fanden rasteme død i nat!« Han ville ikke over for sine kammerater lægge blot sine dybe, tårevædede, bevægende følelser og ville derfor rehabilitere sin mandighed med et par – efter situationen – lidt underligt anbragte eder. Formanden på slagteriet havde den vane at klø sig i baggen og så sige – gud ved, hvor nær den er, min ende (endeligt).

En kammerat, jeg havde, skal nævnes

her. Hans navn var Johannes, men han gik mest under navnet Jonas, og vi kaldte ham også for Labri, fordi han var ferm til at trylle. Han var interesseret i sport og gymnastik og var, i vor fritid, vores gymnastiklærer. Det var særlig vores muskler, der skulle trænes og udvikles. Det gjaldt om at kunne præstere et muskelbunt på overarmen, der var større end kammeraternes. På banegården, hvor der var en vægt med mange lodder, øvede vi os med at stemme disse op i udstrakt arm, og løfte de tunge lodder op fra jorden. Jonas var et par år eller 3 ældre end os. Han var i alle måder en god dreng og aldrig med til skarnsstreger og havde derfor en gavnlig indflydelse på os. Fattigt måtte hans lille hjem have været, eftersom han kun havde sin mor. Som voksen kørte han med ølvogn fra bryggeriet. Som sportsmand var han interesseret i fodbold og blev målmand for holdet i Holstebro i flere år. For mange år siden hilste jeg på ham i Nørregade i Holstebro. Da det er mange år siden, at han døde, er han altså ikke blevet ret gammel.

Jeg var ikke ret gammel, før jeg lærte at svømme på badepladsen i Storåen. Først som »en hund« svømmede jeg og senere almindelig svømning. Der var 4-5 udspringssteder, de første hvorfra man kunne bunde, og de sidste med dybere vand. En dag overvurderede jeg mine evner som svømmer og sprang ud på dybere vand og endte med fødderne på bunden af åen og var ikke i stand til at få benene op til svømning. Jeg stod på tærne og drejede rundt med vandet løbende ind i mund og næse. En dreng, Carl Palmblad, blev klar over min mislige situation og sprang i vandet og fik mig bjerget ind til bredden, hvor jeg så sad og gylpede vand op en tid. Palmblad fik senere en herrefrisørforret-

ning på Nørrebrogade. Med svømningen gik det godt fremad, og jeg blev en tid vandhund til både at svømme og dykke – det var en fordel at lære dette i ferskvand, og det var en overraskelse for mig at mærke, hvorledes saltvand bar meget bedre oppe, da jeg senere kom til Struer.

Myndighederne havde besluttet, at nu skulle den gamle sognekirke rives ned, og det ville nok blive en spændende oplevelse. Det blev det. Det viste sig, at den gamle kirke var meget uvillig til at finde sig i en sådan nærgænhed. Den gjorde så meget modstand, at der måtte bruges både dynamit og donkræfter, inden den rørte sig en tomme. For den sags skyld kunne den nok have stået 1000 år endnu. En dag under nedbrydelsen var jeg inde i kirken, hvor dækket over krypten var brudt op og kisterne synlige. Nogle af kisterne var åbne, så man kunne se deres temmelig ufestlige indhold. En arbejdsmand tog et musegråt lig under hoved- og skulderpartiet, og løftede det lidt i vejret til beskuelse for det tilstedeværende nysgerrige publikum. Der blev gravet rundt omkring på kirkepladsen, som jo var en kirkegård forhen. Ben og kranier blev gravet op og lå strøet rundt omkring, inden de blev samlet op og nedgravet igen. Kranier lå hist og her og stirrede ud gennem de store, tomme øjenhuler og så på omgivelser, som havde forandret sig og var fremmede for dem, og de mennesker, der stod foran dem og så dem ind i deres øjenhuler, så anderledes ud end i deres tid og var anderledes klædte end dengang. De følte sig alene, for de manglede deres lemmer og knogler, som lå spredt omkring imellem hinanden – deres egne og fremmedes benrader. Et umuligt problem at få sine egne lemmer med sig i den nye grav.

Det var så heldigt for mig, at jeg en eftermiddag kom fra skole og som sædvanligt gik den korteste vej gennem kirkepladsen. Flere mennesker var standset op her, for nu skulle den nordre tårngavl væltes ned. Der var boret, hugget og sprængt ud forneden i gavlen, og nu var der sat donkraft på bagved for at presse gavlen ud og ned på jorden. Det var jo spændende at se et så stort stykke af kirken falde ned fra en ret stor højde. Nu begyndte gavlen at bevæge sig ganske langsomt fra sin lodrette stilling og udefter og vinkelen voksede, det vil sige hældningen, og nu voksede farten, så nu var det jordens tiltrækningskraft, der overtog gavlens bevægelse og ikke donkræfternes pres. Nu begyndte faldet og midt i denne skiltes gavlen i store flager. I gavlen var tre smalle glughuller, som nok var årsagen til, at gavlen revnede. Nu ramte den jorden med en høj dump lyd, et støn, et højlydt dødssuk fra den gamle kirke, som nu måtte overgive sig til sin endelige tilintetgørelse. Gavlen ramte jorden med en kraft, så den pressede sig et godt stykke ned i grønsværen. Brædder lå der rundt omkring på kirkepladsen. En dag havde vi taget et og lagt over indhegningen og vippede. Det fik en brat ende, idet spidsborgeren, etatsråd Aggerholm, kom forbi og med sin spadserestok gav ham, der sad uden for indhegningen, et rap. Etatsråden boede i sin store villa tæt ved, og vor vej til skolen faldt forbi. Derfor mødte vi ham ofte, og den glorie, der stod om han på grund af hans fornemme titel, gjorde, at vi ærbødigt tog huen af for ham når vi mødte ham.

Fastelavnsmandag var en festdag for os unger. Jørgine havde lavet fastelavnsris til os, pyntet med kulørte papirsetter og

flagrende bånd. Allerede som 5-årig var jeg med ude at »piske op«. Vi havde sækelærredspose med til boller, eller hvad der nu blev forundt os af herligheder. Vi besøgte alle butikker, vistnok de fleste i hvert fald. Hos bagerne fik vi boller, og i andre butikker vankede der måske en 2-øre, eller måske kun en 1-øre og vistnok sjældent en 5-øre. Det synes ikke meget i dag, men dengang kunne man købe noget, selv for en 1-øre. I en isenkramforretning kom en af kommisserne med en tørv, som vi dog ikke tog imod. Denne forretning lå på Store Torv, og på et foto i en af bøgerne om Holstebro kan man se, hvorledes den så ud. Det hændte naturligvis også, at vi ganske simpelt blev jaget ud. Men det var slet ikke så lidt, vi kunne komme hjem til mor med, og jeg vil tro, det var velkomment.

Kong Christian d. 9. døde d. 29. januar 1906. I 1818 d. 8. april blev han født og ville altså godt 2 mdr. senere være 88 år. Eftersom jeg også blev født samme dato, var det som følte jeg en nærmere tilknytning til ham, og vel også fordi der på min fødselsdag var musik gennem gaderne af Holstebro musikkorps – også gennem Vestergade, hvor vi boede. Ligeledes havde jeg fri fra skolen de 2 foregående år. I bladene blev skrevet meget om, hvor god en konge han havde været for vort land (i hvert fald de senere år). Men nu var han altså død, og i skolegården blev der mellem børnene talt om, at nu blev der nok krig. Det gik der rygter om, at ved de sidste tronskifter var det kommet til krig, og det havde de hørt, og så ville krig nok komme denne gang også. Vi vidste nok, at krig ikke var den rene spøg – men det var jo spændende, og så glemte vi lidt af frygten. Da vi kom op i klassen, spurgte en af

drengene læreren: »Kommer der krig nu?« Svaret faldt prompte og kom som den store overraskelse – en knaldende ørefigen fra læreren. Den frimodigt spørgende dreng stod måbende med åben mund og stirrede på læreren, så han glemte både svien og at græde. Lærer Dahls reaktion på det ganske uskyldige spørgsmål, som ikke på nogen måde var provokerende, har siden gennem alle mine år undret mig. Lærer Dahl husker jeg ellers kun som en flink lærer, som vi ikke havde noget imod. Der gik nu mange år derefter – vistnok 17 – da jeg på en rejse fra København til Jylland tilfældigvis kom til at sidde over for et par unge piger i kupeen. Vi kom til at slutre lidt, og det gik op for os, at vi alle skulle til Holstebro. De havde været på ferietur til København for at se det, der var værd at kende her i byen. Jeg fortalte, at Holstebro var min barndomsby, og at jeg havde gået i borgerskolen til jeg var 11 år. Den ene af pigerne fortalte, at hendes far havde været eller var lærer på borgerskolen og hed Dahl. Nå, så kunne jeg naturligvis ikke lade være med at fortælle frk. Dahl om hendes fars mærkelige ørefigen og om drengens måbende forundring, da han så helt uventet havde modtaget denne. Vi tog denne episode fra den humoristiske side og var enige om, at hendes far den dag nok havde været rigtig sur over noget, der var gået ham imod og var også enige om, at den ørefigen var temmelig malplaceret.

Men hvordan forløb min skoletid i Holstebro? Det kan jeg nu knap nok huske, men jeg klarede den vist nok en lille smule bedre end normalen. Det med at læse højt gik trent i begyndelsen, og jeg husker i en af de nederste klasser, at en pige sagde: »Han sidder og staver først!« Det fik hun nu ikke noget ud af, for lære-

ren sagde, at det var der ikke noget forkert i. Jeg »sprang over« en af de nederste klasser, og i en klasse var jeg duks, hvad jeg nu ikke senere kunne forstå, at jeg havde for-tjent. Jeg husker ikke min første skoledag, og om mor var med, husker jeg ikke, men nogen har vel fulgt mig i skolen. En gang skulle jeg sidde efter. Hvorfor ved jeg ikke nu. Det var en lærerinde, der ville straffe mig med det. Jeg sad så alene tilbage i skolestuen. Lærerinden var gået ud, og da jeg havde siddet og kedet mig en stund, mente jeg vel, at nu kunne det være godt og gik min vej. Næste dag blev jeg vel rev-set lidt af lærerinden, måske kun bebrej-det, for hun var egentlig venlig – men jeg husker da, at hun sagde, så hele klassen også kunne høre. »Og da jeg så kom tilbage igen, så var fuglen fløjet!«

Der var mange måder at straffe på i skolen. En lærerinde brugte, at vi skulle ind i et skab og der ligge et stykke tid. Nogen egentlig straf var det bestemt ikke, for der lå man jo bare og havde det godt. Der var lærer Agger (senere overlærer og far til den kendte maler, Knud Agger), som klemte vore arme. Straffen så ikke ud af så meget – den var diskret, men det gjorde nederdrægtigt ondt. Til sidst var der den nyan-satte lærer Elling, der brugte den metode at straffe os med at knipse os på næsen med sin højre langfinger. Vi blev først spurgt om, hvor mange knips vi sidste gang havde fået, for meningen var, at straffen skulle skærpes med et knips mere hver gang. Antageligt er det nok gået ud over sanddruheden i ofrenes svar på spørgsmålet om, hvor mange knips, man sidste gang havde fået. Men forøvrigt gjorde det ikke særlig ondt, og lærer Elling brød sig vel heller ikke om at gå rundt med en øm højrehåndslangfingernegl. Straffen var vel

Chr. Møller Nielsen som soldat ca. 1916.

nærmest symbolsk og var faktisk en humoristisk forestilling for ham selv og os drenge.

Lærer Elling var elsket af alle drenge på skolen, både for sin personlighed og som lærer og leder af de unge elever, hvoraf han opbyggede et elitehold i gymnastik (han var skolens gymnastiklærer) og var primus motor for dannelsen af et drengeorkester. Alle disse gik under navnet, »Ellings Dreng«.

Som jeg før har skrevet, gik vi med beslædede træsko til daglig. Disse måtte ikke bruges i klasseværelserne, men skulle hensesættes i nummererede rum i kælderen. Min broder, Jørgen, havde forset sig i skolen, og overlærer Kragh-Jensen sagde bl. a. til ham: »Og så tigger du ovenikøbet sko-

len om bøger.« Det fortalte Jørgen til far, og far blev gal i hovedet og gik op i skolen og gav overlæreren en overhaling. Det med at få læsebøger i skolen var jo en ret, alle børnene havde også dengang.

Det var almindeligt, at en hesteforspændt mælkevogn kørte gennem gaderne med mælkejunger med ventilhaner forneden. Mælkemanden ringede med en klokke, og folk kom så til med deres kander, som mælkemanden fyldte med sit pottemål. For det meste købte vi mælken i Fuglsangs mejeri nede i Vestergade. 1 pot sødmælk kostede med fløde 10 øre. Det var jo faktisk ret dyrt i forhold til i dag – en tredjedel af en timeløn dengang. Et franskrød – 10 øre, en konditorkage – meget læk-

ker, med flødeskum ovenpå, kostede 5 øre i Tops konditori i Østergade. Men de fleste bagte jo selv. Mor bagte glimrende sigtebrød, lækkert hvedebrød og kager. Hendes sirupskage, som blev skåret ud, var for os en lækkerbissen også efter, at vi var voksne. Hendes store kringler (lidt større end alm. sukkerkringler) var en sand nydelse, når de blev flækket og smurt. Når mor bagte, kunne jeg lide at være med og fik lov til at bage små fantasifulde bagværker, fx. med et indbagt bolche eller lidt syltetøj el. l. Mor lavede en melbudding i en form med et rør i midten, hvor varmen også kunne gå igennem. Ild under – og gløder oven på formen. Til denne ret fik vi stegte flæsketerninger, som lå i deres eget smeltede fedt. Det var en

herlig ret, som vi alle grådigt spiste. Mor kogte også melboller, hvortil vi dypede bollerne i en sød saftsovs. Disse to retter var de bedste, vi kunne få, så der var en hel feststemning, når de stod på bordet. I det hele taget var mor dygtig til at lave mad. Men stod den på hvidkålssuppe, var det ikke noget for mig, jeg var nær ved at skulle kaste op, og erklærede, at det var gift. Men jeg skulle tvinges, og jeg måtte græde, så de salte tårer faldt i suppen og det var tvivlsomt, om jeg i det hele taget fik noget at spise den middag.

NOTER

1. Noterne er udarbejdet af Kit Bisgaard, Åstof-ten 14, 4000 Roskilde, fortællerens niece.
2. Christen Møller Nielsen fødtes 13.8.1837 og Mette Marie Frandsen 7.2.1838.
3. Chr. Møller og Mette Marie blev gift i Vorgod kirke d. 29. September 1860.
4. De fik 12 børn, hvoraf 2 døde som små. Af de overlevende var 8 drenge og 2 piger.
5. Efter mine oplysninger var det Mette Marie, der forfattede versene.
6. De havde 3 børn i 1864.
7. Overleveringen om, at Gabs var en stor gård, ja sågar en herregård, har intet på sig. I folketællingen 1787 står der om Chr. Møllers farfar, Mikkell Iversen: Gabs 1 Familie. Gaardbeboere, var i en fattig og ussel Tilstand. I 1693 var den på 1-7-0-1 tønder hartkorn, altså en meget lille gård.
8. Mette Marie.
9. Morfaderen hed Jørgen Jensen (Votkjær) og var født i Votkjær i Sønder Borris sogn d. 15.2.1826. Mormoderen hed Nielsine Marie Nielsdatter og var født d. 5.12.1825 i Tarm, Egvad sogn.
10. I Skolegade.
11. Efter en pause genoptages erindringskrivningen.
12. Victor Hugo skrev romanen.

Fortælleren Chr. Møller Nielsen
F. 1896, død 1981
(Billede taget 1971)

En dag så kort

En lærerskæbne fra begyndelsen af det 20. århundrede belyst gennem familiebreve

Af Malling Mølgaard Nielsen

FORORD

I vor elektroniske tidsalder sendes der ikke så mange breve med posten. Flere før! Men de fleste er gemt, glemt eller tilintetgjort. Hist og her ligger der dog breve, der dufter af ælde som gamle æbler, men kun få har gjort sig så stor umage med opbevaringen som familien på Østergård i Tarp, Sdr. Felding, repræsenteret ved fhv. sognerådsformand Hans Frederik Jensen og fhv. børnehjemsforstander Niels Aage Jensen, Ringkøbing. Den første med indsamlingen, den sidste med afskrivningen. Resultatet er en samling breve – ca. 120 – der nu cirkulerer mellem familiemedlemmer indledt med et fint og særdeles beskrivende forord af Hans Frederik Jensen.

Undertegnede har fået lov til at kigge brevsamlingen igennem, hvoraf det første brev er fra 1904 og det sidste fra 1969. De samler sig især om breve mellem to personer, sønner fra Østergård, og den øvrige familie. Den første er Andreas Jensen, Hans Frederik Jensens far, fra dennes soldatertid, den anden Kristian Jensen fra dennes tid som seminarieelev og lærer (1907-1918). Og det er brevene vedrørende denne sidste, der her har interesse.

Men først et par ord om beboerne på Østergård, der endnu er i familiens eje. Den ejedes dengang af den første Hans Frederik Jensen, der var sognerådsmedlem

i tre perioder. Siden overgik den til omtalte Andreas Jensen og dennes kone Madsine. Andreas Jensen blev også sognerådsmand, menigt medlem og formand og i øvrigt en mand, der gjorde sig stærkt gældende i sognets kirkeliv – af indremissionsk observans. Hans søn er først omtalte Hans Frederik Jensen, der blev kommunens sidste sognerådsformand før storkommunernes tid.

Kristian Jensen er altså fra denne gård og af denne familie, der først var grundtvigsk sindet, men siden præget af Indre Mission, hvad brevene vidner stærkt om. Han brød med familietraditionen og ville være lærer, og det er altså brevene fra ham i de få år, han var knyttet til lærergerningen, der her skal fremdrages; en snes stykker, som sagt, fra 1907 til 1918.

Heri ser vi en bondeknøs, der strider for at blive lærer, forberedt hos den stedlige lærer og taget eksamen på Ranum Seminarium, men blev det kun i kort tid. Alle-rede mærket i seminarietiden af tuberkulosen fik denne bugt med ham i 1918 – så kort en dag!

Brevene er nu ikke beretninger fra sygesengen, men tidsbilleder fra en tid så ganske anderledes end vor, hvad især landsbyen bærer præg af. De er sporadiske glimt, ikke en beretning hver fjortende dag, men dog et rids af en skæbne, der her fremlægges, som renskriveren har ment

det rigtigst, så også et brevets særlige sprog-tone bevares.

»Mindet lader som ingenting, er dog et lønligt kildespring« slutter Hans Frederik Jensen sit forord. »Sådan er det blevet for mig, og sådan tror jeg, det bliver for de næste generationer«.

Ja, mon ikke – lige meget om de videregives af det røde postbud eller pr. e-mail.

»Kære broder¹

Tarp d. 23. december 1907

I går blev Ilderhede og Troldhede² kirker indviet. Jeg var i Ilderhede om formiddagen. Der var ikke så få mennesker mødt for at overvære indvielsen. Kl. 10½ ankom processionen til kirken. Først biskop Kock i silkekjole og dernæst provsten, og så kom herredsfuldmægtig Siersbæk og derefter en mængde præster, som bar de hellige kar, blandt hvilke kan nævnes Helms og Kristensen. Først derefter blev der sunget en salme, hvorefter biskoppen foretog indvielsen. Derefter igen en salme, og så prædikede pastor Mouritsen, Sønder Omme. Ane³ var i Troldhede, hvor det gik for sig på samme måde.

Med efterrærets pløjning skrider det fremad. I mosen er jeg færdig, og i dag bliver vi færdig med at »fælle«. De æ skrøven grim, o mi finger æ så koll, o a ska skry med hor blyant.

Venlig hilsen, Kristian«.

»Kære broder

Tarp i maj 1908

Da jeg den første juni skal læse nede hos Jens Kjær⁴ og dertil skal have en hel del bøger, skal der spares. Jeg skulle jo også have en flora, og hvis du er for at overlade mig den, du har af Jenses⁵, så ville jeg meget gerne, om du ikke ville få den med

hjem i pinsen. Men hvis du er ked af at undvære den, så behold den endelig, så kan jeg købe en anden. Her har vi det ved det gamle. Vi har klynerne kastet og turnipserne sået så nær som en ager. I aften tager jeg over til Jens og skal være derovre i denne uge for at prikke ud. Jenses var herhjemme i går. De havde det godt.

I håb om snarligt gensyn slutter jeg med en venlig hilsen fra os alle. Din broder Kristian«.

»Kære forældre

Ranum seminarium [udateret, men må være fra 1910]

Ja, nu er jeg sluppet løs igen, og I får mig rimeligvis at se på fredag med eet-toget, men da jeg sendte mit tøj fra Løgstør, behøver I ikke at komme imod mig.

Venlig hilsen og på gensyn! Eders Kristian«.

»Kære forældre

Ranum d. 23. oktober 1910

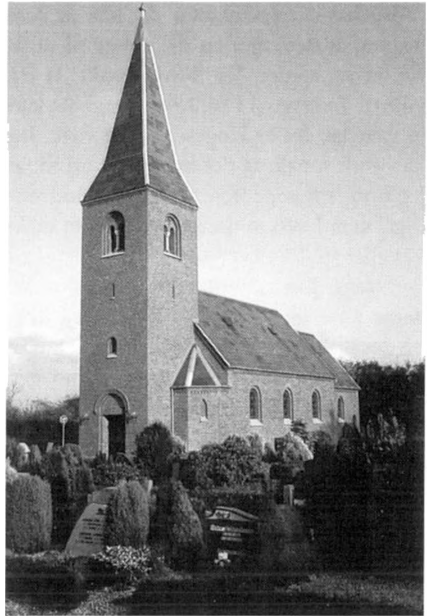
Mange tak for brevet. Det glæder mig, at I har det så godt og er så vidt med arbejdet. Vejret er jo også meget dejligt i år. Jeg var ikke så glad ved, at I ikke syntes, jeg skulle have et orgel⁶, men nu vil jeg forsøge endnu engang. Det tager nemlig alt for megen tid at gå op på seminariet og spille, og det skal jo være til bestemte tid. Vi har jo hver vores bestemte timer, og dem er vi nødt til at benytte, selv om vi har aldrig så travlt med vore lektier. Når jeg derimod får et selv, kunne jeg jo spille mest de dage, jeg har mindst i lektier at lære, for vi bliver kun hørt i orgelspil een gang ugentligt, og der er vist heller ikke fare for, at jeg bruger for meget af min tid til at spille i, da vi netop har gjort akkord med hinanden, vi som bor her, at vi kun må spille fra

2 til 5 og fra 9 til 10%, og når der skal spilles violin ved siden af, og vi de fleste dage er på seminariet en time eller to efter kl. to, så kan der ikke blive tid til alting. Jeg er ikke den eneste, der mener sådan. Der er nemlig en fire-fem stykker, der også har fået orgel, siden de er kommet her op, foruden dem, som var her før. Grunden til, at jeg ikke er for at vente til jul, som du skrev, kære moder, er den, at efter jul bliver det jo værre med lektierne, for da nærmer vi os eksamen. Det orgel, jeg kunne købe, er så godt som nyt, det er nemlig en seminarist, der er blevet ked af at spille, fordi han hellere vil lære sprog.. Nu vil jeg gerne, om I vil tænke lidt over det, og så skrive til mig, så snart I får jer betænkt, og dersom I så synes, at jeg godt må få det, så vil I nok skrive, hvornår I tænker, jeg må få pengene.

Jeg har det ellers storartet. Vi får udmærket forplejning på »Hjemmet«. I har vel læst i avisen, at grev Moltke faldt ned med sin ballon ikke ret langt herfra. Den kom så nær herover, at den rev telefon- og elektricitetstrådene over, men den kom kl. 5½ om morgenen, så der var ingen, der så den. Jeg kommer vist til at have nogle penge igen⁷, jeg har lige nok til den første, men så heller ikke spor mere. Jeg har fået mine sko forsålet og fået mit tøj assureret og så nogle bøger indbundet, og det koster jo alt sammen. Det gør lige meget, om der kommer et halvt eller helt hundrede.

Nu vil I nok svare mig, hvad I siger til det med orglet, og så samtidig skrive, om det er Hans i Søndergård eller Hans Kjærhede, der har købt Jesper Laursens gård. Jeg rejser ikke til Vendsyssel i balferien.

Nu til slut mange venlige hilsener fra eders Kristian – hils de unge!«

Ilderhede kirke.

»Kære forældre og broder og søster Ane!

Ranum d. 1/6 1911

En rigtig glædelig pinse ønskes eder. Tak for pengene. Ja, nu har vor pinseferie begyndt, og den varer til torsdag efter pinse, så jeg kunne godt komme hjem, men jeg kan ikke få tid til at spille mine søgnedage nu så nær eksamen⁸.

En rigtig venlig hilsen til jer alle, Eders Kristian – hils venner og bekendte!«

»Kære forældre Ranum d. 15/10 1911

Mange tak for tøjet og brevet. Jeg har slet ikke savnet tøjet, da jeg har rent tøj nok. Sokker får jeg sagtens til at slå til. Jeg forstår ikke rigtig meningen af, at jeg skulle sende det til købmand Rabæk.

Jeg har det godt, men det kan jo ikke nægtes, at det tager en del penge til trods for, at jeg sparer. Jeg havde tænkt, at jeg ville til Vendsyssel i balferien, men det kan jo være, at det er klogest at lade være. Jeg kan godt forstå, at det for jer ser ud til, at jeg bruger mange flere penge end nødvendigt, men I ved jo da, at jeg hverken drikker eller spiller eller bruger mine penge til den slags. Du skriver, kære moder, at du gerne vil vide, hvordan tiden går for mig, og det skal jeg så søge at skildre: Fra 8 til 2 er vi jo på klassen, og tillige om mandagen fra kl. 3 til 4½, om onsdagen 3 – 5, torsdag 3 – 6, fredag 4 – 5 til skriftligt arbejde og musik, og hjemme har vi så 4-5-6 lektier hver dag foruden en del skriftligt arbejde, så tiden går så hurtigt, at man knap ved deraf⁹. Om søndagen har vi jo fri og er så for det meste i kirke om formiddagen og i søndagsskole om eftermiddagen, der har jeg en klasse på 15 børn. Den ene af vore lærere er syg for tiden, men han kommer sig måske snart igen.

Nu er det slut: kærlig hilsen fra eders Kristian.«

»Kære forældre og søskende

Ranum d. 10/1 1912

Mange tak for pengene! Jeg har nu efter julen været noget forkølet og skidt tilpas og også haft lidt feber. Jeg gik først med det en tid, men da det ikke ville forsvinde af sig selv, måtte jeg til lægen, thi jeg var nemlig bange for, at det var tuberkulose, jeg havde. Han undersøgte mig og sagde, at han ikke bestemt kunne sige, hvad det var, men han mente næsten, det var bronkitis, men jeg skulle i alle tilfælde ligge i sengen en tid, og bedst var det, hvis jeg kunne komme på sygehuset. Jeg bestemte så at komme derpå og kom der forrige tirs-

dag, men det varede ikke længe, før feberen sank, og efter at han havde undersøgt mig fire gange meget grundigt, erklærede han, at han ikke kunne finde spor af tuberkulose, og at det var bronkitis. Så fik jeg lov at komme op, og kom så sidste tirsdag hjem igen, og har heller ikke senere haft spor feber, så nu tror jeg nok, jeg er ovre det for denne gang. Jeg fik ganske storartet pleje på sygehuset, så jeg er glad for, at jeg kom derind i stedet for at ligge her hjemme. Forstanderen rådede mig også til det. Som bevis på, hvor godt jeg havde det, kan nævnes, at jeg tog seks pund på i de syv dage, jeg var der. Jeg har nu holdt op med at holde mig selv med tørkost, da jeg den sidste tid er svundet en del, så jeg turde ikke blive ved længere. Alt det har bevirket, at mine pengesager er kommet lidt i uorden, og dertil kommer, at jeg har glemt, at vi skulle betale for undervisningen nu i foråret, så jeg har ikke kunnet få mine kostpenge til marts betalt, og før den 16. marts skal jeg betale 30 kr. til livsforsikringen, så jeg bliver vist nødt til at have 30 kr. før den 15. Du vil vel nok – kære fader – gå ned og hæve dem i sparrekassen. Der er vel desværre ikke mange at hæve af, men jeg er nødt til at skulle have dem. I må endelig ikke tro, at det var, fordi jeg havde glemt eder, at jeg ikke har skrevet så længe, men jeg ville ikke skrive, før jeg blev kureret for ikke at ængste jer uden grund, og de første dage, efter jeg var kommet hjem, havde jeg så travlt med at indhente det, der var blevet forsømt, mens jeg var borte.

Vi har haft missionsuge denne uge og haft en dejlig uge, hvor Guds ord er blevet forkyndt for os og lagt klart frem, og det trænges der sandelig til her i dette døde sogn. Mit vasketøj kommer måske engang snart.

Tarp Østergård 1930.

Hvis I synes om dette her brevpapir, kan jeg godt tage noget af det med hjem til påske; det koster een øre arket. I kan jo skrive, om jeg skal tage noget med og hvor meget.

Kærlig hilsen, eders Kristian«.

»Kære fader Ranum d. 10/5 1913
Min hjerteligste lykønskning på din fødselsdag, ja gid det nye år må blive et lykkeligt og velsignet år.

Jeg har fået brev fra Ane, hun skrev, at alle mine søskende ventedes hjem til din fødselsdag. Jeg ville og uhyre gerne have været med og overbragt min lykønskning mundtlig, men det bliver ikke denne gang. Jeg bliver vist i Ranum hele pinsen med undtagelse af 2. pinsedag. Da er det bestemt, at jeg sammen med et par af mine klassekammerater vil tage en udflugt til Svinkløv og Bulbjerg. Det er bestem-

melsen, at vi skal overnatte i den enes hjem natten mellem 1. og 2. pinsedag.

Jeg havde også tænkt lidt på at tage til Vendsyssel de to helligdage, men det har jeg opgivet igen, da det jo godt kunne tage et par søgnedage med også, og dem er der ikke for mange af, nu da den første af de mundtlige eksaminer kun er 14 dage borte, nemlig gymnastikken, og der er meget at lære til det, selvom man skulle tro, at det kun gjaldt at bruge benene, men den praktiske del udgør kun en trediedel af hele gymnastikkarakteren.

Forleden aften var her vælgermøde med fire kandidater. En højremand, en regeringsvenstremand, en radikal og en socialdemokrat, men venstremanden er vist sikker på at blive valgt, selvom Højre gav ham deres stemmer ved sidste valg, hvad de ikke gør denne gang.

Der er lidt tomt her i disse dage, da så

mange er rejst hjem, men så meget mere kan man få bestilt, selv om det er lidet lysteligt at sidde og slide i sin ferie.

Til slut de kærligste hilsener med ønsket om en rigtig glædelig pinse. Kristian.

NB: Vil I hilse alle dem af mine søskende, der kommer hjem, og hvem der ellers bryder sig om det«.

»Kære forældre

Ranum [udateret, men må være juni 1913]

Ja, i dag har jeg ikke været oppe i noget¹⁰, men skal vist op kl. 5 [kl. 17] i hovedregning og måske i religion. Det er de eneste fag, jeg har tilbage.

Venlig hilsen, Kristian

NB: Jeg ved endnu ikke noget, men får det måske at vide i morgen aften.«

»Kære broder Østergård d. 5/8 1914
Ja, kære broder, hvordan går det dig, tab endelig ikke modet, hvordan siden det går, husk på, at det er Gud, som har alle trådene i sin hånd, både for dig og dine kære derhjemme¹¹. Her hjemme går det godt. Madsine tager det – såvidt jeg kan forstå det – fattet og roligt, og arbejdet går sin støtte gang, men der har ikke været vejr til at køre korn ind i siden mandag, og i dag ser det også ud til, at det vil regne. Vi skulle jo ellers have haft fremmede i Knaplund¹² denne uge, men eftersom sagerne står, synes vi ikke, at det var rigtigt, og derfor sendte vi afbud. Ved den nye indkaldelse i går kom der ti af sted, deriblandt Lebak og Jørgen Østergaard. Krigsnyheder kan det vel ikke nytte at sende dig, da du jo nok får dem før os. Al handel med æg og svin er standset. Det vil blive helt andre tider for vort land, selvom krigen ikke når hertil. Her er tale om, at der vil

komme nye indkaldelser, men her svirrer med alle slags rygter, så man ved jo knapt, hvad man skal tro. Som udtryk for beboernes stilling til krigen er nævnte: »Mon nu ikke kejser Vilhelm skal få sit hår klipet engelsk!«. Ja, kære broder, gid du må have det godt, og husk på, vi er jo alligevel mange her hjemme, som går i bøn for dig hver dag.

Madsine beder mig hilse dig meget kærligt, og lille Hans sad og småpludrede i sin vugge og mente vist også: Hils far! Der står militær ved Skjern jernbanebro med sprængstoffer til at sprænge den i luften, hvis tyskerne uventet skulle komme.

De kærligste hilsener fra os alle – Marie og Kristian«.

»Kære broder

Knaplund skole 11/9 1914«.

[Et længere brev, hvor Kristian Jensen især kommer ind på, hvilket kristent arbejde, der kunne gøres blandt de indkaldte soldater til styrkelse af deres åndelige liv. Han får dog også tid til at fortælle, at han har været til et lærerkursus i Herning og om en ny medhjælp på skolen].

»Der er nu blevet lejet lærerinde her til skolern. Hun er fra Stauning og er på Kvindeskolen¹³ her i Hoven i år. Hun gør et meget godt indtryk for at tale med, men ellers kender jeg ikke noget til hende, dog håber jeg nok, at vi skulle kunne arbejde bedre sammen end med hende, der var her i fjor, for selv om det gik godt, var der dog mange områder, hvor vi ikke »kunne sammen««.

»Kære Andreas Jensen

Knaplund skole d. 24/9 1914

Da jeg i forskellige blade har læst, at der kunne gives en fjortendags ferie eller hvad

det nu hedder i militærsproget, til de soldater, som meget vanskeligt kunne undværes hjemme, føler jeg mig tilskyndet til at opfordre dig til at søge om at få de 14 dage fri, for er der nogen, der vanskeligt kan undværes der hjemme, så er du sandelig imellem dem, thi din kone må jo stå for alt både ude og inde, og da hun havde fuldt op af arbejde før, bliver det næsten uoverkommeligt for hende nu, hun har jo også eders lille dreng at passe. Jeg tror nok, at din far hjælper din kone ved at bestemme, hvilken del af bestillingen, der skal tages fat på, men da han jo er en gammel mand og har nok at gøre med sit eget landbrug, så bliver den materielle hjælp vist at regne lig med nul. Høsten er til ende nu her på egnen, men der forestår jo en uhyre travl tid nu med rugsæd og optagning af kartofler og rodfrugter og, med den mængde I har af begge dele, kan det komme til at knibe svært med begge at få det op til vinteren, ja, måske helt umuligt, så jeg synes, du skulle gøre et kraftigt forsøg med at få fri de 14 dage, og jeg vil håbe og ønske, at det må lykkes for dig. Mærker I noget til kulden? Jeg har set i bladene, at soldaterne venter efter at komme i vinterkvarter, fordi de der får bedre beskyttelsesmidler mod kulden. Her i skolen har vi det ved gode gamle. Jeg slider ordentligt med at lægge planer for skolearbejdet til vinter: Aftenskolen, gymnastik osv., men det er jo ret fredelige sysler.

De venligste hilsener fra min kone og mig, din hengivne Kristian Jensen, lærer«.

»Kære broder

Knaplund skole d. 10/14 1914«.

[Et længere brev, hvori lærer Jensen berører en forening – Kristelig dansk Fredsfor-

bund, der har vakt hans interesse; han ser en konflikt mellem dette at nægte at bære våben og så være villig til at forsvare fædrelandet].

»Men skal man ikke adlyde Gud mere end mennesker!« [Og skriver så iøvrigt]:

»Ja, vi har rigtignok været sløje den sidste tid med at skrive, men for at gøre det lidt godt igen skal du få en skrivelse. Hvordan har I det? I lider vel en del under alt dette regnvejr, vi har i denne tid, bare du kan blive ved at tåle det. Eli Kjær er jo blevet kasseret og skal måske opereres for pandehulebetændelse, eller måske er det benedder. I sidste uge begyndte vi vinterskolen, og jeg er meget glad for, at vi nu har fået en mere samlet arbejdstid igen. Jeg synes, jeg allerede kan mærke, at børnene har gjort fremskridt i den korte tid, der er gået. Du kan ikke tænke dig, hvor taknemmeligt et arbejde det er at være lærer, selvom det også har sine mørke sider. Disse opvejes dog mange gange af de lyse.

I aftes begyndte aftenskolen og gymnastikken her ved skolen. Der var mødt 24 elever, så bare de vil møde trofast, så er det egentlig nok. Vor timeplan ser sådan ud: Piger: 6¼ gymnastik, 7 – 7¼ retskrivning, 7½ – 8¼ regning og karle: 8¼ – 8¼ foredrag, 8¼ – 9¼ gymnastik. Vi opnår på denne måde at få både karle og piger til at gå herfra hver for sig og slipper så forhåbentligt for en god del sjov!!

Jeg har lovet at lede gymnastikken i Hoven en aften om ugen og to, hvis der kan blive tid. Det gør der nu sikkert ikke, bare jeg må få lov at være rask, for ellers er det for meget, jeg har taget mig på af ekstra arbejde, for desforuden får og giver jeg undervisning i musik.

I novemberferien var jeg ved lægen. Han kunne ikke opdage, at mine lunger

Marie og Kristian Jensen.

fejlede noget. Men forsigtig skulle jeg være. Sidste søndag var vi i Tarp. De havde det udmærket. Hvor dog Hans er blevet en stor dreng. Madsine var – så vidt jeg kunne skønne – i strålende humør og ved godt mod. De kærligste hilsener og ønsker om, at Gud vil give dig kræfter til at bære den byrde, som han jo selv har lagt på dig.

»Kære søskende

Krabbesholm sanatorium 6/3 1915¹⁴
Mange tak for jeres brev. Ja, jeg har ikke været flittig til at skrive, men I må af forskellige grunde have mig undskyldt. Da jeg går ud fra, at I har talt med dem derhjemme for nylig, vil jeg ikke fortælle om den første tid, jeg var her. Jeg ligger i sengen endnu og ved ikke, hvornår jeg må komme op. Temperaturen skal gå længere

ned endnu, den er 36,8 eller 36,9 om morgenen og går så 7-8 streger op om dagen. Det er jo ikke nogen høj temperatur.

Marie kom her sidste søndag og var her til i torsdags, da var jeg så til undersøgelse igen, men jeg kunne ingen ting få at vide om, hvordan sagerne stod, han vil nemlig ingenting sige til patienterne. Men så gik Marie ind og talte med ham bagefter, og hun kunne få besked. Jeg havde haft det i ca. et år og var en del angrebet i lungen og lidt i halsen, men han var sikker på, at det kunne standses, også sådan, at jeg kunne få smittefri attest. Dog ville der gå ca. et år, førend jeg igen kunne holde skole. Sådan var altså hans mening, og det kan jo ikke siges, at det er særligt lyse fremtidsudsigter for os. Tænk engang: Et helt år skal jeg gå og drive, ja, det er, som en god ven skrev

forleden: Godt at du har en Gud, som vil hjælpe dig, for ellers var det jo næsten umuligt at komme igennem. Jeg kan nok tro, at Gud vil mig noget der igennem, men jeg er endnu ikke kommet dertil at kunne sige Gud tak derfor.

Jeg har det ellers godt, kun er der skrækkeligt koldt, men det er man jo snart vant til. Jeg har taget godt 8 pund på siden 13. februar. Tiden bliver jo lang, jeg må ikke tale for halsens skyld, og ikke læse og skrive ret meget, da det er for anstrengende, men æde, det må jeg, og det gør jeg.

I dag, mandag, har jeg fået lov at komme op fem minutter klokken 11 og så ligge til klokken 3¼ – op igen i fem minutter og så i seng. Jeg skal hilse fra Marie. Hun kommer vist snart til Tarp. Vi havde det så dejligt hjemligt, da hun var her.

De kærligste hilsener fra jeres broder Kristian.

NB: Vil I ikke nok lade dem derhjemme se brevet. Vil I hilse Karsten«.

»Kære broder og svigerinde!

Sanatoriet d. 27/5 1915
Mine tanker vandrer ofte hjem til eder i disse dage. Nu skal I jo også prøve på at leve adskilte fra hinanden en tid. Det er tungt for dem i Vium med den lille piges død. Marie er rejst hjem til begravelse.

Tiden går helt godt for os her. Nu begynder jeg at blive noget kendt med forholdene. Vi har fået tillæg til vor spadseretid. Kristian har fem kvarter tre gange dagligt, jeg har tre kvarter tre gange dagligt, og så har vi også fået lidt spadseretid om aftenen. Jeg er nu på »fuld kur«, som det kaldes, det vil sige: Jeg er oppe fra 6½ om morgenen til 9 aften, det er nærmest temperaturen, som bestemmer det, og jeg har

ingen¹⁵. I aftes havde vi underholdning i dagligstuen med sang og musik. Det var morsomt. Her er nu forskellige ting til underholdning, men mange gange af en lettere slags. Her er tre liggehaller – en for herrer og en for damer og en: Skovhallen, hvor vi er herrer og damer med et skærmbræt imellem. Her bor Kristian og jeg¹⁶, og her er mest stilhed. Vi har nu i de sidste dage fået bestemt, vi vil holde aftenandagt her. Vi synger en sang, og vi læser et stykke i N. P. Madsens andagtsbog og synger så igen. Her er vist en snes stykker, som er med til det. Det er jo ikke mange, når vi betænker, at her er over 100, og det er syge mennesker. Vi er nu så glade ved, vi har fået begyndt. Før gik vi så underligt omkring, fremmede for hverandre.

Hvordan har I det derhjemme? Er det ikke for tørt for rodfrugterne at komme op. Her er forfærdeligt tørt med varme – rigtig sommervarme. Det er jo noget, der passer patienter som os, men det er jo ikke sikkert, landmændene siger det. Sig til far, om han ikke kommer at besøge os; her er dejlige omgivelser, kan I tro. Han talte jo lidt om det, da jeg var hjemme i påsken. Men det er jo bedst, han lader os det vide lidt i forvejen, så kan han nok spise her.

Modtag alle derhjemme i Tarp de kærligste hilsener fra eders hengivne Kirstine og Kristian«.

»Kære søskende

Knaplund skole 10/1 1916
Mange tak for brevet med alle gode ønsker til min fødselsdag, og tak for de dage, vi var hjemme hos jer. Vi var så glade for, at vi kom med derover og fik set, hvordan I havde det, men nu vil vi jo vente efter at høre fra jer, når I nu har været i Herning og er blevet undersøgt, og måtte vi så bare

Knaplund skole. Øverst i midten Kristian Jensen, til højre og nedenfor hans forældre, yderst til højre hans kusine Pauline Nielsen. Til venstre for Kristian Jensen hans morbrøder, overlærer Nielsen, Vejle og dennes kone. Foran med forklæde ses Marie Nielsen, og drengen i midten er Kristian Jensens fætter Niels Vejlgård. Yderst til venstre ?

få gode efterretninger at høre fra jer, for hvor er sygdom en hård gæst at have. Det har I jo prøvet så godt som nogen, men lad os håbe, Gud vil vende alt til det gode for os alle.

Her sender jeg lige en lille taske til dig Madsine, og gid du snart må blive rask, at du kan få brug for den. Nu vil jeg holde op, men tænker nok, Kristian vil slutte brevet, når han kommer hjem. Vi sender alle vore gode ønsker, om at I begge – ja alle tre må blive rigtig rask snart. Hiils Magda. Hun er vel der endnu.

Ja, tak for sidst. Det går helt godt med at komme hjem i den gamle gænge igen,

så er jeg altid meget bedre tilpas. Stakåndetheden går det op og ned med, eftersom jeg har det, så derfor var det vel nok så meget at se, da vi var hjemme. Jeg har været ude at prøve et nyt orgel, som jeg har skaffet til Jens Engsig's.

De kærligste hilsener, eders søskende Marie og Kristian, hils far og mor¹⁷.

»Kære Søskende!«

Sdr. Vium [udat., men nok julen 1916]
 »Mange tak for julegaven. Det er dog alt for meget. Vi kan jo aldrig gengælde jer det. Ja, nu er jeg mest ovre det spanske, men min kære mand er det hårdt ved.

Han har 39, og det kniber at hoste igenem, og hoste følger jo med, bare det ikke bliver til for meget for ham, men Gud, som har hjulpet hidindtil, han hjælper nok herefter. Nu får I ikke mere. Jeg fryser sådan.

En rigtig glædelig og af Gud velsignet julefest ønskes eder alle deroppe.

Kristian og Marie Jensen«.

»Kære søskende Julen 1917

En glad og velsignet jul ønskes jer alle tre. Vi sender en lille julebog til Hans. Han kan vel nok få lidt ud af den, når I fortæller ham lidt om billederne.

Ser vi jer ikke i julen? Vi har det godt og glæder os meget til jul. Vi har altid haft en dejlig jul. Det får vi også nok i år. Hvad ellers der kunne være at fortælle, bedes I læse i brevet til far og mor.

Kærlig hilsen eders søskende Marie og Kristian«.

Det blev den sidste »glædelige jul«. Året efter, juleaften 1918, dør Kristian Jensen 27 år gammel. Så kort en dag, så vemodig en lærerskæbne.

I brevsamlingen er medtaget 2 mindeord, dels fra en seminariekammeret, dels en mindre følelsesfuld, mon ikke fra »Vestkysten«, som gengives her:

»En trist skæbne

Juleaftensdag døde pensioneret lærer Kristian Jensen, Sønder Vium, og dermed endtes iflg. Ringkøbing Dagblad et liv, tristere og mere sørgeligt end de flestes.

Lærer Jensen er født i Tarp i Sønder Felding sogn den 26. september 1891. Faderen var gårdejer, og til det attende år

arbejdede Kristian Jensen hjemme ved landvæsenet. Derefter læste han privat et år hos lærer Kjær, Tarp skole, og optoges i sommeren 1910 på Ranum seminarium, hvorfra han udgik tre år senere med et pænt resultat.

Efter nogle måneders vikartjeneste konstitueredes han som førstelærer ved Knaplund skole og kirkesanger ved Ilderhede kirke d. 1. januar 1914.

Men allerede inden han tog eksamen, havde hans bryst været lidt svagt, og svagheden tog til, så han kort efter ansættelsen i Knaplund måtte søge sanatorieophold, hvorfra han dog udskreves som helbredt. Men det varede kun kort, inden brystsygen atter brød løs og blev mere og mere ondartet.

I efteråret 1916 måtte han derfor søge afsked fra embedet, og han tog nu med sin hustru ophold i Sønder Vium. Der åbnede de en lille detailforretning, men Jenses helbred gik stadig tilbage og endte altså nu med døden.

Som lærer og menneske var han grundalvorlig – præget af Indre Mission. Han havde et åbent blik for barnenaturen, stor kærlighed til børnene og til sin gerning, og dermed vandt han mange forældre.

En tid var det svært for ham at blive fortrolig med den tanke, at han for stedse skulle opgave skolen, men det lykkedes ham at blive fortrolig med døden«.

NOTER

1. Andreas Jensen.
2. Mange kirker og skoler blev bygget på den tid i hedeegnene, i Hammerum Herred således o. 20 kirker og 80 skoler.
3. En søster.

4. 1908 byggedes fire nye skoler i Sdr. Felding sogn, blandt dem Tarp skole. Den første lærer dér var Jens Kjær, senere forstander på Staby Efterskole. Hans og hans bror Eli Kjær samlede meget af det stof, som Risbjerg Thomsen benyttede i sin bog: Brudstykker af Sdr. Felding sogns historie (1966).
5. Kristian Jensens farbroder, der var plantør ved Birkebæk Plantage.
6. Kristian ville lære at spille orgel. Uden at kunne det eller at kunne forestå kirkesang var det næsten umuligt at blive lærer på landet.
7. Et emne Kristian må berøre flere gange. Det krævede noget af en landbofamilie, når en søn ville til bogen. Der var ingen SU eller anden form for økonomisk bistand til videregående uddannelse.
8. Deleksamen.
9. Lørdag var skoledag, men uden ekstra timer.
10. Kristian Jensen tager nu i juni sin eksamen. Han bliver vistnok efter sommerferien vikar på Knaplund skole for fra 1. januar 1914 at blive fastansat som førstelærer samme sted. Han kan nu gifte sig med sin forlovede Marie Thomsen Kjærgaard fra Sdr. Vium ved Nr. Nebel i Ribe amt, hvilket sker 20. marts 1914. Foruden sin lærergerning passer han også kirkesangerembedet ved Ilderhede kirke.
11. 1. verdenskrig er brudt ud, og Kristian og Marie hjælper til i ferien på Østergård, nu Andreas er blevet kaldt til sikringsstyrkerne borte fra Madsine og Hans. Denne sidste er Sdr. Feldings sidste sognerådsformand: Hans Frederik Jensen.
12. Knaplund skole var oprindeligt en biskole i Hoven sogn, hvor J. C. Christensen forøvrigt en vinter var lærer. Blev ombygget og fik både en førstelærer og en vinterlærerinde. I dag en social ungdomsinstitution.
13. Hoven Lærerindeseminarium forberedte i mange år unge piger til at undervise især de små i de vestjyske skoler.
14. Sanatoriet oprettet i 1905 i Resen sogn med plads til 120 patienter. Nu institution for sindslidende med navnet »Rosenlund«.
15. Brevstil kan ofte vise ubehjælpsomheder. Dem viser Kristian Jensen adskillige af, som her. Han må vist mene, at hans temperatur er ganske normal.
16. Kirstine, søster til Kristian. Tuberkulosen kunne hænge hele familier.
17. Kristians og Andreas' forældre bor i en lille landejendom ved siden af Østergård. Kristian er altså kommet i gang igen med skolen, men det holder ikke. Inden årets udgang må han stoppe, og de flytter til Mariés hjemegn (Sdr. Vium ved Nr. Nebel), hvor de køber hus og driver en lille forretning. Huskøbet er dateret 30.11.1916, pris 6500 kr. Forretningen giver ikke meget, pensionen lille p.g.a. kort tid i embedet, så der bliver smalhals til huse.

Malling Mølgaard Nielsen

Albækhedes Skolehus

Rævehøjvej 4

6933 Kibæk

F. 1913 i Hørby. Lærer fra Ranum Seminarium 1942, lærer på Tarp skole 1948-1960 og viceskoleinspektør på Sdr. Felding centralskole 1960-1972. 1972-1980 sognepræst Hørby sogn.

Besættelsen og tiden efter, som jeg oplevede den

Af Sigurd Sønderkær

FORORD

Alting var forandret for en 14 årig dreng efter den 9. april. I 2½ døgn kørte militærkolonner uafbrudt sydfra gennem Herning-Viborg vejen mod Frederikshavn. Før april gjaldt det om, hvem der havde råd til at købe det eller det, nu gjaldt det om, hvem der kunne »skaffe« det eller det.

FORHOLDENE

Der blev mangel på flere ting under krigen. Angående benzin var der kun tre i sognet, foruden doktoren og dyrlægen, der havde bil. Men folk var opfindsomme, vi lavede sæbe af døde grise, tilsat meget billig parfume, kartoffelmel af kartoflerne samt smør, ost og fløde af sødmælken. Vi havde som de fleste andre 2 får til uld, man kunne få tøj opsprættet på fabrik og syet igen. Fra møller i Østjylland kunne man købe sække med hvedemel udenom rationeringen. Rationeringen mærkedes mest i byerne og hos enlige unge mennesker. De, som var vant til at drikke kaffe, brugte mest Richs og cikorie. Vi prøvede engang at brænde rug til kaffe, men hele huset stank en hel uge; efter den oplevelse holdt vi op med det. Hvad angår rationeringsmærker fik vi her i Danmark dobbelt så meget som den tyske civilbefolkning.

Kort tid efter besættelsen kommer min bedstefar og bedstemor kørende ud til os

med hest og vogn. De fortalte, at tyskerne var kommet og havde hugget toppen af deres træer og at de var begyndt at bygge barakker. Lige neden for ejendommen havde de opstillet en række luftværnskanoner, tyskerne sagde at englænderne ville bombe i nat, så de blev nødt til overnatte. Den nat lå vi på høloftet. Der kom ingen englænder, de beskød et lokal tog, dræbte nogle danskere plus de skød to falckreddere i en Røde Kors bil lidt nord for Herning. Det kom i øvrigt aldrig i de 5 år til episoder af nogen art med tyske soldater, heller ikke ved fester, for eksempel Sankthans fester ved Sunds sø. Skulle der engang være en misforståelse, der var et »sprechen mit befallhaber« nok til at afslutte enhver diskussion. I det sidste besættelsesår var der en del problemer med krigsfanger især russiske og italienske. De franske krigsfanger var isolerede og byggede et 90 km langt dige ud mod Vesterhavet.

ITALIENSKE KRIGSFANGER

Min kammerat og jeg cyklede til Grove for at se, når tyskerne lavede flyveplads. De havde en lokomobil ved hver ende af marken med en kæde imellem, som trak en plov. Den pløjede i én meters dybde. Det var så meningen at så græs, så det kunne bruges til startbaner. Selvom de kørte vand på og tromlede, kunne græsset selvfølgelig

Italiensk krigsfange.

ikke gro. De kom i tanke om at købe græstørv hos landmændene og lægge det ned. Det syntes en af vores naboer var en god ide, så han skar en græstørv af, satte den i bagagebæreren og cyklede 8 km til Grove på den hullede vej; desværre faldt det tørre sand af undervejs, så da han kom til hovedvagtten, var der kun en tot senegræs (kvikgræs) tilbage i bagagebæreren. Da officeren så det, løftede han armene og sagde »Nicht kaufen, nicht kaufen«. Problemet blev til sidst løst ved at lægge cement og hælde en masse høvlspåner på, og derpå

sprøjte grøn maling over. Da vi var derovre første gang, så vi, der lå en række flyvemaskiner i skovkanten, hvor næsen stak et par meter ud. Da vi kom hen til dem, så vi, at de var lavet af krydsfiner påmalet med hagekors, de rigtige fly lå beskyttet bag jernbeton. I slutningen af krigen kom der mange flygtninge til Grove og Pilhuse. De boede i træbarakker, i rum der var adskilt med sækkelærred. Rummene var 20 – 24 m² store, der boede 18 – 20 mennesker, altså var der over en m² til hver. De fik mad to gange om dagen, det var kål, kartofler og rugbrød dertil »futmælk« »Det man brugte til svinefoder dengang«. Når nogle tjenestekarle kørte forbi, smed de sommetider nogle kålroer over pigtrådshegnet. Det morede dem at se, med hvilken iver kvinder og børn kastede sig over roerne, sommetider var de ved at komme op at slås om dem.

Til Landbrugene i den nordlige ende af pladsen kørtes affaldskartofler til Karup for at koges. Flygtningebørnene kravlede op på vognene og spiste af de brandvarme kartofler, men det var kun i tiden med de danske og tyske vagter. De engelske vagter tolererede det naturligvis ikke, og gik ret hårdhændet til værks, hvis det skete.

DE FLØJTENDE SØM

En af de ting, der var meget mangel på, var søm. En af vore naboer havde ved et utroligt held skaffet sig en pakke 3 tomers søm. En måneds tid efter kom han hen til os meget nedslået, han skulle bruge et par søm. Han ville tage hul på pakken med de fine nye søm. Men der var kun et søm tilbage, det der holdt pappet sammen i bunden af pakken. Hans ældste søn havde opdaget, at når man kastede med sømmene inde i skoven, kunne de »fløjtes«.

Han fik så en omgang prygl af et kotøjr (en jernlænke), sådan brugte man det dengang, men det skaffede ikke sømmene tilbage.

CHOKOLADEN

Man prøvede at lave lidt forskelligt slik mest bestående af sødepulver og noget »himmeligt materiale.« »Rigtig chokolade« var sjælden. Jeg cyklede engang fra Herning til Holstebro ad den gamle brostensvej. Jeg ville holde et lille hvil, da jeg var omkring halvvejs, og jeg så en købmandsbutik med en automat udenfor, i den lå et stykke fint chokolade. Jeg puttede en krone i og fik fat i chokoladen, det var et stykke tørt rugbrød skrabet med svi-nefedt og sprøjet med noget brun frugt-farve. Noget forbitret gik jeg rundt om købmandens hus og bankede på vindu-erne, men han var selvfølgelig ikke hjem-me.

DE 4 CIGARETETUIER

Tobakken var et stort problem for de, der var vant til at ryge. De, der ikke røg, ville naturligvis også gerne have deres »ration«, den var let at sælge og god at bytte med. Vi avlede tobaksplanter i marken, de groede godt, men smagte ikke særlig godt. Vi tørrede det ved at hænge det op på ståltråd på hønselofet. Der hang for øvrigt en del også efter krigen. Vi brugte en brøds-kærer til at skære det i stykker med. Jeg så i avisen, at i Herning kunne man, hvis man købte et cigaretetui, købe 20 cigaretter. Jeg tog toget til Herning og købte 4 cigaret-etuiet samt 80 cigaretter. Jeg solgte ciga-retteerne og de dækkede hele udgiften, men nu stod jeg jo tilbage med 4 cigaretetuiet, som jeg ikke kunne sælge, og jeg havde heller ingen cigaretter.

KNIVBAJONETTER

Man tog det ikke så nøje med ratio-neringsmærkerne, hvis leverandørerne af mælk ville købe ost, smør, mælk eller fløde. Nede på Simmelkær mejeri sad to tyske soldater på cementrampen til aflæs-ning. De havde hver en liter piskefløde samt et pund mejerismør, de skar skiver af smørret med bajonetten og drak af flasken med piskefløde til. De tyske bajonetter er knivbajonetter, de har en rille på langs, så blodet kan løbe fra. Englænderne (og dan-skerne) bruger en anden model i bajonet-ter, den er rund og ligner en hæl, man bruger, når man banker et kotøjr ned. Ulem-pen ved knivbajonetten er, at når mod-standeren bliver skåret op, kan såret lukke sig sammen igen, så han ikke forbløder. Hvorimod når man bruger de runde og la-ver et hul, er det umuligt at stoppe blodet.

KAJ MUNK

Min mor stod for at samle ind til nord-mændene, de såkaldte »Danskerpakker.« Det spørgsmål, hun hele tiden fik stillet, var: »Får nordmændene det, eller tager tyskerne det?« Da vi fik forbindelse til Norge efter krigen, sagde de Nordmænd, jeg snakkede med, at de var meget begej-strede for »Danskerpakkerne«. Jeg var også nogle gange med til »alsang« – mange tu-sinde mennesker samlede udenfor Her-ning og sang nationale sange – dengang måtte man jo godt være national. Jeg var en enkelt gang i Herning på Højskole-hjemmet og høre Kaj Munk tale.

Vi undrede os over dengang, at han turde sige så meget til så stor en forsam-ling. Hans taler måtte ikke refereres i avi-sen, men tyskerne var jo nok betænkelige ved, om der skulle blive uro, hvis de arre-sterede ham. Derfor var det også danskere

DE FRIE DANSKE

JANUAR 1944

DANMARKS STORE SØN KAJ MUNK SIDE 2
 DANMARK OG KRISTUS. EN NYTAARS PRÆDIKEN AF KAJ MUNK SIDE 3
 GESTAPO MYRDEDE KAJ MUNK. POLITIUNDERSØGELSEN INDSTILLET SIDE 4
 BILLEDER FRA KAJ MUNKS GRIBENDE JORDEFÆRD SIDE 5
 SKANDINAVISKE MINDLØRD SIDE 6

De frie Danske's forside af januar-udgaven 1944.

pap på hans bryst, hvor der stod: »Så holdt du alligevel med tyskerne, du svin!« Der måtte kun skrives ganske lidt om begravelsen i avisen, til gengæld blev den refereret i undergrundsavisen »De frie Danske.«

UNDERGRUNDS- AVISER OG FLYVEBLADE

Det var ikke ufarligt at være i besiddelse af undergrundsaviser. Nogle var i forhør hos tyskerne og skulle fortælle, hvor de kom fra, og hvem der trykte dem.

Flyvebladene var ikke så farlige. Hvis tyske soldater så vi unge mennesker samlede flyveblade op, sagde vi, at vi havde gjort det af ren nysgerrighed, og vi skyndte os at sætte en tændstik til, så de kunne se, vi brændte dem.

JØDERNE

i tysk tjeneste, som skød ham. På billedet, der blev taget efter mordet, hvor han ligger i grøften ved Hørbylunde bakker, er han skudt gennem panden og ud gennem baghovedet. Øjenvidner sagde bagefter, at hans fingre var brækket og neglene revet af. Endvidere fortalte de, at der lå et stykke

En københavner ferie pige, som var jøde, fortalte, at da de skulle sejle til Sverige, måtte de betale 2000 kr. for hver voksen, dvs. 4000 kr. for et ægtepar – dertil skal siges, at dengang kunne man let bygge et nyt parcelhus for 4000 kr. Hun havde ikke hørt om nogen, som var blevet taget af ty-

skerne på skibene, hun mente, at det var forholdsvis ufarligt at sejle med jøder. Tyskerne ville gerne være fri for dem. Svenskerne var ikke glade for jøder, det fik nogle af mine bekendte at føle, da de senere søgte arbejde i skovene i Sverige. De med jødisk klingende navne kom i forhør, fik at vide at de var uønskede og blev sendt hjem.

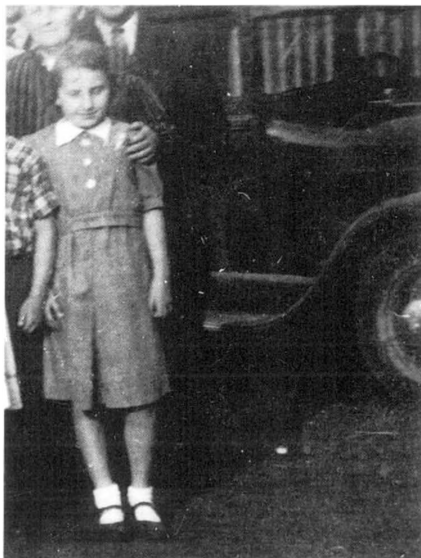
OBERSTENS DØD (FRA ET ØJENVIDNE)

En af mine bekendte fortalte mig, hvad han så i forbindelse med oberstens død.

Tyskerne ville fængsle Oberst Paludan Møller, han havde forskanset sig på 2. etage i sit hus, der kom 4 soldater i en jeep. Obersten skød på dem, og de vendte om. De vendte tilbage med et helt kompagni, der begyndte at beskyde huset. Gennem en højtaler blev der givet tilladelse til, at hans kone og børn kunne få lov til at komme ud. Kampen varede cirka 3 timer og kunne høres over hele Gråsten. Den sluttede, da der blev sat flammekaster og maskinkanoner ind, der gik ild i huset, og Obersten skød sig selv. Tyskerne lå bagved gravstenene på kirkegården og skød, 36 tyskere blev dræbt de fleste med hovedskud. Det menes, at Obersten anvendte det danske Madsen maskingevær, som har en træfsikkerhed og gennemslagskraft indtil 1500 m. Geværet blev solgt til begge de krigsførende parter under 1. Verdenskrig.

DE SKØD HAM I FALDSKÆRMEN

Vi stod en dag ude på gårdspladsen og snakkede med en handelsmand, da vi ser 5 Messerschmitt-jagere lette fra Grove flyveplads, vi ser også en lille prik ovenover. Vi fik bagefter at vide, at det var en engelsk

Den jødiske pige Grethe, som flygtede til Sverige.

Mosquito, som fløj en enkelt bemanded, ubevæbnet observationsflyvning. Der fulgte nu cirka et kvarters »kamp«. Moskitoen loopede og drejede, men forsøgte ikke at slippe væk. Messerschmittjagerne dukkede op og ned og afgav den ene salve med maskinkanoner efter den anden. Pludselig lyder der et smæld på en af tagpladerne, det var en maskinkanonkugle, som ramte taget. Handelsmanden siger så: »Mon ikke vi skulle gå ned i kartoffelkælderen«; i det samme ser vi, at Moskitoen er ramt og begynder at falde, og at piloten springer ud i faldskærm. Messerschmittjagerne dykker nu ned og skyder piloten med flere salver, mens han hænger i faldskærmen. Han faldt ned ved Anton Larsens ejendom ved Skåphus markvej, gennemhullet af kugler, afhentet og smidt op i en jeep, der kom fra Grove flyveplads.

Maskinkanonkuglerne var cirka 50% længere end projektilet i en Enfield riffel og cirka dobbelt så tykke.

HYKLERIET

Jeg sad og hørte i radioen, at general Gørts holdt tale til »Frikorps Danmark« på hovedbanegården i København, da de skulle sendes til fronten i øst. »Det er os en glæde at sende jer ud til kamp for fædrelandet. I er og vil altid være blomsten af Danmarks ungdom – vi vil altid følge jer i kampen« (det gjorde de dog ikke). 40% af Frikorps Danmark-folkene blev slået ihjel og resten smidt i fængsel, da de kom hjem, men det syntes ikke at interessere hverken regeringen eller generalen. Nogle stykker fik dødsstraf og blev skudt. Angående dødsstraffe, så nægtede Kong Christian d. 10. at skrive under på de omtalte dødsstraffe. Han skulle have nævnt, at der var »nogle forkerte omstændigheder med disse sager.« I hvert fald måtte den daværende Kronprins Frederik sættes ind som regent nogle måneder, for at han kunne skrive under på dødsdommene.

ARBEJDERNE

Der er skrevet en del om, at danskerne tvangsarbejdede i Tyskland. Det var sådan set rigtig, da man ikke kunne få arbejdsløshedsunderstøttelse, hvis man nægtede at arbejde i udlandet. Efter Statistikken skulle der en overgang være 60.000 – 70.000 i Tyskland; efter danske forhold var det jævnt godt betalt. Hvor hårdt de arbejdede, skal jeg ikke kunne sige, men en af vores nabosønner arbejdede på Grove flyveplads i 8 måneder. Han tog hver morgen med toget fra Ilskov til Karp, gik ned til hovedvagten og stemplede

ind, gik tilbage og tog med toget til Herning. Han tog toget tilbage om aftenen og stemplede ud. De eneste gange han var inde på flyvepladsen var, når han hentede lønnen. En anden nabo tog arbejde med heste og vogn. Han sagde, at han læssede et læs sand om morgenen, kørte frem og tilbage hele dagen og læssede det af om aftenen. Vognmændene, som skulle køre for tyskerne, klodsede lastbilerne op i garagen, startede bilen og lod speedometeret snurre, mens de sad og spillede kort. (Det sidste har jeg set). Skatteprocenten i Grove var 3%, og der betaltes ikke statskat.

LANDMÆNDENE

I besættelsesårene var der mangel på kunstgødning til landbruget, så udbyttet var magert, især på den magre jord i Midtjylland. Der var især mangel på stråfoder, der var mange, som måtte ud at slå lyng for at få føde til dyrene. Indtægten ved den lille avl opvejedes dog af de gode priser, de, der havde hesteavl, fik pludselig checkhæfte hvilket var uhørt dengang. En del betalte også al deres gæld på ejendommen ud. Der blev solgt mange kartofler, vi sendte mange jernbanevogne med kartofler til København. Der var en umættelig brug for brændsel, en af vores naboer savede vores fyrretræer i skellet ned og solgte dem. Der var skæretørv, æltetørv og presetørv, der var tørv på alle ejendomme, fordi dengang kunne landejendomme ikke sælges, hvis der ikke fulgte en tørveparcel med. Der foregik også meget »direkte handel«, mange husmødre hentede sødmælk på landet ved landbruget. Tæt på byerne kunne der stå en hel kø af husmødre til morgenmalkningen. Handel med hele og halve slagtede grise foregik overalt. Det var

Kartoffelavl på Feldborg-Haderup egnen 1940 eller 1941. Optageren er en Roulet, patenteret af forfatterens morbrøder Jens Chr. Nielsen i 1930'erne.

ikke lovligt, men ingen interesserede sig for det, der skete, kun hvis det blev anmeldt. En landmand, som boede imellem Sunds og Herning, blev fremstillet i retten i Herning, anklaget for at have solgt »sorte grise«. Dommeren spurgte ham: »Hvem har du solgt til?« Landmanden svarede: »Ja, jeg har i hvert fald solgt en halv gris til ham sagføreren, der sidder der, og politi-assistenten, der står derovre, hans kone har købt en hel gris. Men ellers vil jeg gerne tænke over, hvem jeg har solgt til og skrive dem op på et stykke papir.« »Nej« Sagde dommeren »sagen er afsluttet nu.«

DEN MÆRKE-LIGE BRAND

Tyskerne havde ikke tiltro til, hvad danskerne fortalte dem, ikke uden grund måske. Tyskerne ville overtage Ilskov forsamlingshus. Bestyrelsen nægtede at udlevere nøglen, men pludselig gav de dem den alligevel, men natten før den dag, huset skulle overtages, brændte det ned til grunden. Tyskerne spurgte, hvordan det gik til? Man forklarede, at det måtte være fra elektricitet eller et lynnedslag. Nå men hvad så med inventaret og alt det, der overhovedet var i huset, det var jo sat udenfor og ikke brændt, hvordan gik det til? Og det fik de aldrig rigtig noget svar på.

Med radioen på Lüneburger Heide.

EFTER

DEN DANSKE BRIGADE

I 1948 var jeg i 7 måneder stationeret ved Den danske Brigade i Tyskland, Danmarks bidrag til besættelsesstyrkerne i Tyskland. Vi lå i Jever i Friesland.

DE TYSKE BØRN

Når man aldrig havde været hjemmefra, følte det meget specielt at stå på sædet i førerhuset på en mandskabsvogn, og at stå med hovedet og geværet i hånden og gennem skytnehullet og køre igennem tyske byer. Da vi havde ønsket og håbet, at Tyskland skulle tabe krigen, gjorde det os enormt glade. Vores glæde og illusioner blev dog efterhånden fuldstændig væk. Millionbyen Hamburg uden vand, lys og kloaker ændrede vores syn. Her kunne vi se et glimt af skær fra tranlys.

Om morgenen ser vi, at det udelukkende er kvinder og børn, som bor i kældrene og jordhulerne. Når jeg nævner børn, så var det børn. Det er ikke korrekt, når der i bøger og film fortælles om halvvokne og 15 – 18 årige. Det lykkedes ikke for Hit-

ler at gennemføre »varulve« projektet, fordi der ikke var flere tilbage, der kunne gennemføre det. Derimod lykkedes hans appel til Hitler Jugend, men de var ikke 15 – 18 år, nej der var mange tusinde fra 10 – 12 år. Der blev ikke sagt nej, hvis nogen meldte sig for at forsvarer »Das Vaterland«. De kæmpede med fanatisme og dødsforagt, over 100.000 mistede livet.

Én gang stod englænderne ikke overfor børnene i Hitler Jugend og »folkestorm«-tropper på 60 – 69 år. Ved Arnhem i Holland kastede englænderne 12.000 faldskærmstropper ned. Uheldigvis var der netop nogle SS-tropper, resterne af to panserdivisioner der var under rekreation fra fronten. Jeg så nogle af dem i Grove – dem med sølvdønningehoveder påsat, jeg må sige, at jeg var meget bange for dem, hvilket der sikkert ingen grund var til.

Af de 12.000, der blev kastet ned, kom 2.400 levende derfra ved at kaste våben, oppakning og det meste af tøjet væk, de

Tyske børn.

Hamborg.

kravlede ud gennem kloaker og de store vandrør. På kirkegården er der 9.600 gravsteder.

ET RUGBRØD

Vi havde et meget fint forhold til nordmændene i den norske zone. En dag gik der ligesom et lille skår i venskabet; under en øvelse satte de et stort angreb ind, netop som vi skulle til at spise middag; vi var enige om, at det var ondskabsfuldt. Vi flygtede naturligvis i vild fart, desværre nåede vi ikke at få al maden med, og da vi kom tilbage dagen efter, var det væk. Under flugten holdt vi stille i en landsby, der kom en pige på 5 – 6 år hen til hos og spørger forsigtigt: »Cigaretten«. Min kammerat »Sülle« siger så: »Stik hende et rugbrød«. Rugbrød var netop det eneste mad, vi reddede fra nordmændenes overfald, og det var ikke de små fra nutiden, men de gode 8 pounds rugbrød. Jeg glemmer ikke, da hun tog det i favnen, det var næsten lige så højt som hende, og da hun løb op ad trappen og råbte »Muddi, Muddi, Muddi«.

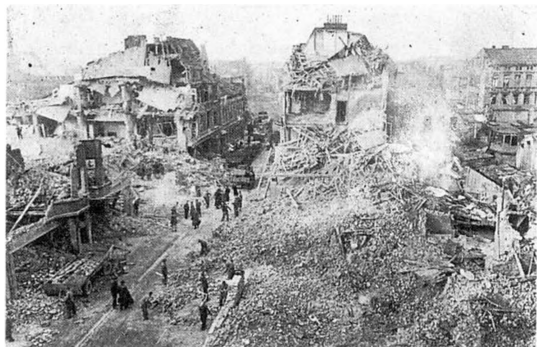
EN GOD KOP KAFFE

Ved Lüneburger Heide var om vinteren om natten ned til 10 graders frost. Vi

overnattede dels i telt og dels i fri luft i lyngen. Jeg havde et problem, jeg har altid haft en kraftig skægvækst, og vi skulle være nybarberede hver dag. Jeg slog hul i isen i mosehullerne for at få vand. Det kostede om ikke tårer så en del blod. Problemet blev dog løst. Vi havde fået udleveret et kort med mærke, hvorpå vi hver aften kunne få udleveret en kop kaffe og et lille stykke wienerbrød. En aften så jeg en af min kammerater på vej ud af teltet med en kop kaffe i hånden. Jeg spurgte, hvor han skulle hen og drikke den. Den skal ikke drikkes, den skal bruges til barbering. Resten af tiden brugte jeg så også kaffe, og jeg kan anbefale det meget, det var en ren nydelse.

Pigen som fik et rugbrød.

Ruiner i Bremen.

BREMEN

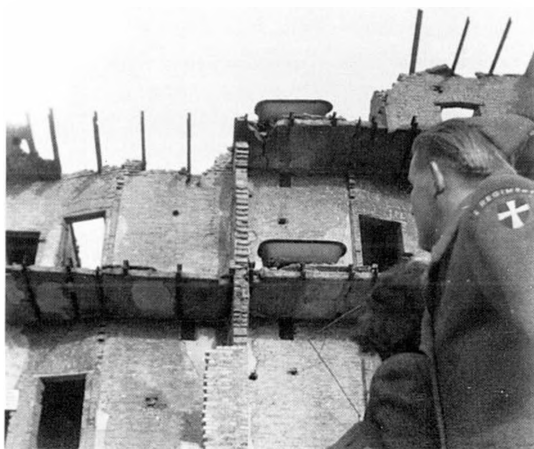
På en fridag var vi i Bremen, som næsten udelukkende bestod af højhusbyggeri, som var i ruiner. Stålkabler var ført ind over byen på kryds og tværs. I dem var der ophængt nogle baljer, som kvinder og børn smed murbrokker op i, baljerne blev trukket videre og tømt for indhold udenfor byen. De fik mad 2 gange om dagen – kartoffelsuppe. Opskriften på den var: »200 l gryde fyldt op med vand, nogle hvide okseben renses for alt kød puttes i (benene blev brugt flere dage i træk), fyld gryden halvvejs op med kartofler med skræl på. Og dertil nogle kilo byggryn hældt i. Jeg så nogle med tøj på under ansigtet, der gik og slæbte på noget i sække. Jeg spurgte én af vore officerer, han sagde, at det var lig. »Der lå stadig mange, alene her i Bremen er der mellem 30 – 40.000, som ikke er fjernet. De kommer frem eftersom murblokkerne bliver fjernet.«

PRISEN PÅ EN KVINDE

Angående cigaretter så var de betalingsmiddel i stedet for penge. Nogle af mine kammerater påstod hårdnakket, at en kvinde kostede 3 cigaretter, vi andre var lidt skeptiske, men jeg må indrømme, at engang jeg gik i Wilhelmshaven om aftenen, kom der fra en portåbning et sagte »Liebe 3 Cigaretten«. Så det var jo rigtig nok. Vi betalte 1,25 kr. for 20 stk. cigaretter, så kvinderne solgte sig selv for ca. 19 øre.

IKKE-MENNESKER

Jeg nævnte overfor nogle kammerater dengang, at det var umenneskelige forhold, »det er det naturligvis, hvis du betragter dem som mennesker, du må se dem som muslimer betragter kvinder, som »ikke-mennesker«. Hvis man ikke gør det, vil det jo være forfærdeligt.« Vi havde en

Ruin i Wilhelmshafen med badeværelser.

Gravsten over børn på Grove flygtningekirkegård.

del øvelser langs Østzonen, hvor officerne fortalte om russerne. Hvad de gjorde med kvinder og børn i Øst, nægtede vi at tro på, og jeg skriver det heller ikke. Hvis noget af det var sandt, måtte de hellere have henrettet dem alle sammen med det samme.

GRAVENE MED DE 1000 DØDE BØRN

Der er stille under de mørke træer bag Grove kirke, den sorte skrift på det hvide skilt i skovbrynet siger: »Krigsgrave.« Ja, det var en krig, en krig hvor de tabte kampen for livet. Ikke-menneskers børn er en

Sigurd Sønderkær ved 18. Bataillons Stabskompagnis radiodeling.

hårdfør race, det tog dem lang tid at dø, mens de ventede på de læger og den medicin, der aldrig kom, men det er glemt nu. Også de skrækslagne ikke-menneskers børn, som blev dræbt og lemlæstet ved at slæbe og afmontere englændernes ueksploderede bomber. Glemte er også de ikke-menneskers børn, som slæbte de stinkende lig i Bremen og trak dem væk på træk-

vogne, mens øldrikkende englændere så til. Vi var nogle, som dengang svor en dyded på, at vi ville fortælle til vore efterkommere, hvordan det virkelig var. Men dem der har forsøgt det, har altid fået det svar, at den side af sagen har ingen interesse. Derfor er jeg også sikker på, at dette aldrig bliver trykt.

Sigurd P. Sønderkær
F. 1926 i Skåphusmark ved Ilskov
Bor nu i Ikast sogn
Har oliemaleri som hobby og har udstillet
hvert år i 15 år

Besættelsen set fra Brejninggaard

Om at bo sammen med tyske soldater og flygtninge september 1944 – juni 1945

Af Asger Gynter Nielsen

9. april 1940 oplevede jeg som 6-årig dreng i Vesterbæk skole. Stående oppe på fars skrivebord i kontoret kunne jeg lige netop se en lille stump af hovedvejen, hvor biler i en uendelig strøm kørte nordpå. Tunge flyvemaskiner kom drønende så lavt, at det så ud, som var de lige ved at støde mod skorstenen på skolens gymnastiksal, og motorlarmen rystede med voldsomme brøl hele bygningen.

For os børn, som ikke forstod så meget af det alvorlige i besættelsen, var den altoverskyggende sorg den dag, at bedstemors hund i Nybo ved Herning var kommet over vejen og ikke kunne komme tilbage for de mange biler, der blev ved at komme, så den tog en chance, men det mislykkedes, og den blev det første døds-offer, vi hørte om.

I 1942 flyttede familien til Brejninggaard, som nu skulle være efterskole med far som forstander. Det første elevhold – 60 drenge – ankom den 3. november, hvor håndværkerne stadig var i arbejde – (gymnastiksal og sløjdsal blev ikke færdige før hen mod jul). Materiale-mangel og opmålinger gjorde, at man ikke bare kunne haste tingene igennem. Men selv om drengene den første måned måtte tage løbetimer i det fri i stedet for gymnastiktimer og måtte flette sivsko og lave skurebørster og fejekoste i

stedet for træsløjde, så blev det en god vinter med skolens første hold.

Efter de fem måneders vinterskole for drenge var april måned fri til klargøring for sommerholdet, som kom til at bestå af 24 piger. At piger også skulle på skole var ikke så almindeligt dengang.

Sommerskolen gik også godt, men omkring 14 dage efter, at vinterskolen 1943-44 var begyndt den 3. november – igen med 60 drenge – ringede forstander Jens Kjør fra Staby Efterskole og meddelte, at tyskerne havde beslåglagt deres skole, og at de havde måttet sende drengene hjem dagen før.

Han syntes, det var synd for drengene, at de nu ikke fik deres skoleophold, så han spurgte, om der dog ikke kunne findes en mulighed for at Brejninggaard kunne tage nogle af dem. Far lovede ham det, selv om skolen havde fuldt hus i forvejen, men han ville forsøge at finde en udvej.

Lærerne og eleverne blev nu kaldt sammen, og alle var enige om, at man ville vise tyskerne, at de ikke skulle tvinge os til at holde op.

Og så gav alle sig til at forberede indkvarteringen. På loftet over nordfløjen, hvor der senere blev vævestue, indrettedes i al hast et værelse til 14 elever + et værelse til en lærer. Derefter blev naboerne spurgt: Jeppe Hansen på Brænderigården lovede at tage 12 elever i en gammel lejlighed i udhuset, og Edgar Kristensen kunne tage

Wehrmachtintendant

Dänemark

(Bedarfsstelle)

Az: 63 n 16 Bs. Bregningvej 14

København

København, den 22. Sept. 1944.

Beschlagnahmeverfügung Nr. 1306

auf Grund der Verordnung des Befehlshabers der deutschen Truppen in Dänemark vom 18.11.43 betreffend Beschlagnahme von Gebäuden und Liegenschaften. 23.5.44

D. S. Ihnen gebende in Bregningvej 14 Strasse
Nr. gelegene Bregningvej 14

mit- ohne — Inventar ist mit Zustellung dieser Verfügung auf Grund § 1 der o. a. Verordnung zu Gunsten der deutschen Wehrmacht, — Einheit Belagnummer 55 140 beschlagnahmt.

Sie haben sich sämtlicher Verfügungen über d. S. beschlagnahmte Grundstück — Gebäude — Wohnung — Zimmer — Geschäftsräume mit- ohne — Inventar zu enthalten (vgl. § 2 der o. a. Verordnung).

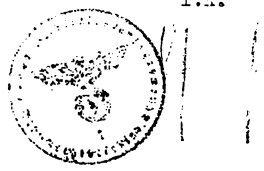
Gemäß § 4 der o. a. Verordnung haben Sie das Recht, einen Anspruch auf Vergütung oder Entschädigung für d. S. beschlagnahmte Grundstück — Gebäude — Wohnung — Zimmer — Geschäftsräume zu stellen. Der Vergütungs- oder Entschädigungsantrag ist zu richten an: Bestandstruppenbesitzer A. V. Kontoret for Ejendomsagen, Østergade 4, København im Ministerium des Auswärtigen, Industriestifter, Adresse: Veire, Boulevard 20, København, und hat genaue Angaben zu enthalten über die laufenden Ausgaben für wiederkehrende Leistungen, wie z. B. Steuern, Versicherungen, ferner Angaben über den evtl. Nutzungsschaden, d. h. den Schaden, der durch Fortfall der Einnahme infolge der Beschlagnahme bedingt ist.

Die Festsetzung der Vergütung bzw. der Entschädigung erfolgt wie bisher im Einvernehmen mit den dänischen Bestimmungen über das Preisprüfungsverfahren (vgl. Bekanntmachung des dänischen Innenministeriums v. 30. 11. 1942).

Für den Fall der Übernahme von Inventar ist von Ihnen ein Bestandsverzeichnis in zweifacher Ausfertigung aufzustellen, welches von Ihnen mit zu unterzeichnen ist.

Asger Gyntner Nielsen

A. A. Kjøbing

18 elever i tre kælderværelser, foruden en lærer hvert sted.

Det blev i alt til 44 nye elevpladser, og nu blev der lavet senge i rekordfart, og lige så mange madrasser blev lånt fra Staby, så alt var klart til, at de nye elever kunne rykke ind. Tre lærere fulgte med fra Staby, og undervisningen af den store flok kunne begynde den 1. december.

Der måtte sættes flere bænke ind i skolestuen, som nu var stopfyldt. Selv vindueskarmene blev brugt som skrivepulte. Men alle var taknemlige over, at tyskerne ikke kunne gøre dem noget nu, for Brejninggaard var udpeget af amtet til at huse amtsadministrationen i tilfælde af evakuering af Vestkysten. Og amtmanden talte godt for sig, så tyskerne i lang tid måtte gå uden om Brejninggaard, når de skulle finde indkvarteringssteder.

Men det blev ikke ved. Tre dage før sommerholdets egentlige afslutning skete det.

Den 25. september 1944 præcis klokken 14 kom tre tyske officerer – stramme og ophøjede i deres lange sorte støvler og højt svungne kasketter – og meddelte, at skolen var beslaglagt, og at alt i løbet af tre dage skulle ryddes ud, og eleverne sendes hjem for at give plads for tyske soldater.

En af eleverne fra sommerholderet 1944 skriver i skolens årsskrift fra dengang:

»Selv om vi havde mange skønne og uforglemmelige minder fra hele sommeren, tror jeg, det er de sidste dage, vi var på skolen, vi vil huske længst. Ingen af os glemmer vist den 25. september.

Vi var kommet op i klasseværelset og skulle have haft regning, Klemmensen var begyndt at forklare os formlen for den retvinklede trekant, da Gynther Nielsen og Madsen med deres hold kom op i klassen.

Da vi alle var kommet til ro, fortalte Gynther Nielsen os på sin stilfærdige måde, at skolen var beslaglagt, og vi skulle alle rejse. Da han havde talt ud, var der vist ingen, der sad med tørre øjne. Det blev en mærkelig eftermiddag, der var ikke det liv og humør som ellers. Alle gik stille omkring og pakkede sammen. Hen på eftermiddagen kom vi i tanker om, at flagstangen skulle ned, der skulle ikke vaje et fremmed flag fra denne stang. Gynther Nielsen gav straks sin tilladelse og under Madsens og Klemmensens ledelse gik vi i gang med arbejdet. – Det var sørgeligt at se, hvordan den smukke høje flagstang sank længere og længere ned og til sidst blev båret om på ejendommen.«

Pigerne blev i de tre dage og hjalp til med at rydde skolen. Alt løst inventar blev fjernet fra rummene, og flagstangen blev gemt af vejen øverst oppe på hanebjælkerne i Edgar Kristensens lade.

I forvejen havde pigerne gjort hele skolen ren og ferniseret overalt, for at det hele skulle være fint, inden forældrene skulle komme den sidste dag og hente dem. Nu måtte de rejse hjem uden at se forældrene på skolen.

Det blev en slem tid for Brejninggaard.

På fjerdedagen kom de første 30 mand, hver med en hjemmelavet kost på ryggen og en spand i hånden. De var under kommando af en feldwebel (sergent), og de skulle skure og skrubbe gulve, sagde de. Først ville feldwebelen ikke tro på, at alle gulve var både rene og ferniserede, men da han havde overbevist sig om, at det var rigtigt, blev soldaterne sat til at pudse vinduer. Det var heller ikke nødvendigt, men en ordre er en ordre, så de pudsede lidt og gik så igen.

DET SÆRLIGE BYGNINGSSYN.
PRINSENS PALÆ
TLF.: CENTRAL 6829

Journal Nr.
(Bases angivet i Skrivelse
denne Sag vedrørende.)

København K, d. 17. Oktober 1944.

Hr. Arkitekt Helge Holm
Strandgade 48, K.

Fra Stiftamtmand Herscher har jeg under 12.ds. modtaget en Skrivelse, hvori han meddeler, at han har rettet Henvendelse til de derværende tyske Myndigheder med Henblik paa Muligheden af, at Beslaglæggelsen af "Brejninggaard" kunde undgaas, men fra den tyske Rigsbefuldægtigedes Stedfortræder i Silkeborg, Lændrat Dr. Casper, modtaget den nedenstaaende Skrivelse:

"Auf das Schreiben vom 30.9.1944 teilt der Wehrmachtbefehlhaber Dänemark mit, dass eine Freigabe des Schlosses Brejninggaard nicht erfolgen kann. Doch hat der Wehrm.Bef.Dän. die dort liegende Einheit darauf hingewiesen, dass das Gebäude und insbesondere die Terrakotta-Ornamente an der Fassade schonend und pfleglich behandelt werden müsse."

P. S. V.

Poul Nørlund

Skolen forsøgte gennem sin arkitekt Helge Holm at få omstødt beslaglæggelsen af Brejninggaard. Men selv om dr. Poul Nørlund, Nationalmuseet selv gjorde forsøget, lykkedes det ikke.

Næste dag kom 340 mand. De fyldte næsten hele gården, når de stillede op langs de tre sider til parade. Officererne og befalingsmændene stod ved porten og uddelte ordrer.

Hvert eneste rum blev taget i brug. 9 mand på hvert værelse og i gymnastiksalen 3 etages senge i lange rækker med gange

og sidegange som gaderne i en by. Øverst oppe i vestfløjen, hvor der dengang var sløjdsal, indrettede tyskerne pudsosal, og her sad altid nogen og pudsede støvler eller geværer.

340 soldater boede der nu på den skole, der var beregnet til 60 elever.

Efter amtmændens opfordring – og også

BREJNINGGAARD EFTERSKOLE
pr. Spjald - Telf. 21

Den / 1944.

Dette for at meddele, at vor Skole af Besættelsesmagten er bleven beslaglagt fra d. 25. f. Md.

Naar vi dog først nu sender Bud herom, er Grunden den, at Skolen med Ministeriets Godkendelse var udtaget til Amtskontor i Tilfælde af Evakuering, hvorfor ogsaa Amtmanden sammen med Ministeriet straks nedlagde Protest imod Beslaglæggelsen. Da Brejninggaard tillige er fredet Mindesmærke, og der ved vort Lands Besættelse blev kundgjort, at saadanne ikke vilde blive berørt heraf, protesterer nu baade Ministeriet og Nationalmuseet ogsaa af den Grund.

Vi havde derfor haabet paa, at Skolen vilde blive frigivet; men da der endnu ikke er afgivet noget Svar herpaa, synes vi, at vi skylder vore indmeldte Elever og deres Forældre at lade dem dette vide.

Som Sagen altsaa ligger i Dag, ved vi intet om, hvornaar Skolen atter bliver fri; men kan vi genoptage Undervisningen senest 1. December, regner vi med at holde Vinterskole for de Elever, der maatte ønske det, og der vil da straks ved Skolens Frigivelse blive sendt Bud herom.

Venlig Hilsen

Laura og A. Gynther Nielsen.

ARABTYK. RINGJØRNING

Skrivelse til forældre og elever om skolens lukning.

fra andre skolefolk, der vidste, hvor vigtigt det var – trods ubehaget – at blive og holde øje med, hvad der foregik – blev vi

boende i forstanderlejligheden under hele besættelsen, mens tyskerne rykkede ind på resten af skolen. Forstanderlejligheden

havde dengang opgang fra porten, og indbefattede lejligheden på første sal i østfløjen, men også skolens køkken nederunder, da der dengang ikke hørte køkken til lejligheden. Desuden var vaskehuset nederst i østfløjens sydende også privat – i hvert fald en tid.

Den omstændighed, at vi under hele Brejninggaards beslaglæggelse blev boende, kom jo til at betyde, at vi boede sammen med tyskerne hele tiden.

Først soldaterne og derefter flygtningene. Alene det var en speciel oplevelse.

Hver eneste dag fulgte vi deres gøren og laden, og det var ikke altid lige spændende at have fjenden så tæt på. Men fjenden havde mange ansigter: Der var flinke og rare familiefædre imellem, som gerne ville vise os billeder af børnene derhjemme i Tyskland, og der var bøse karle, som kun tænkte i stram honnør og lydighed.

For os børn har det næppe været så slemt som for vore forældre. Far måtte påtage sig rollen som den strenge »rektor«, som tyskerne kaldte ham, og foretage sine næsten daglige rundture for at se, at ikke alt blev ødelagt. Der var respekt og honnør, når »rektor« kom, og det var en spændende oplevelse som dreng at være med på rundgang.

Mange ting fra den tid står tydeligt prentet i min erindring, mens andre er gledet længere i baggrunden og kun viser sig glimtvist, når associationerne melder sig.

Det er stadig sådan for mig, at jeg kan fornemme lugten af både soldaterne og flygtningene, én lugt fra soldaterne og en anden fra flygtningene. Når tankerne går tilbage til den tid, så kommer lugten af sig selv. Måske fordi vi brugte en del tid ved nøglehullerne for at følge med i, hvad de

foretog sig både i skriverstuen (spisesalen) og i officersmessen (biblioteket), for så inhalerede vi nærmest lugten.

I porten stod der nat og dag en vagtpost med skarpladt gevær.

Mine forældre og min storebror skulle have en passérseddel – et »Ausweis« – for at komme forbi vagten i porten, mens vi andre blev regnet for uskadelige og kunne slippe forbi, blot vi råbte »privaaat«, når vi nærmede os voldgraven.

Vi havde stor respekt for vagtposten med det skarpladte gevær. Hver gang vi i skumring eller mørke var på vej ind, blev vi mødt af råbet: »Halt! Wer da?« Så gjaldt det om i en fart at råbe tilbage. Vi var sikre på, at vort liv afhang af den hurtighed, hvormed vi svarede.

Selv om vi kendte mange af vagterne som venlige mennesker, der gerne ville snakke med os og vise os deres billeder, så var der noget »gysende« ved sådan at blive råbt an af en soldat med et skarpladt gevær.

Hver morgen var der parade i gården, og derefter marcherede en del soldaterne ud til øvelser i omegnen, næsten altid syngende af karsken bælg – og syngende kunne de. Vi lavede trægeværer og gik bagefter, og det var i orden, blot vi ikke kom for tæt på.

Når far var væk – en foredragstur betød ofte også mindst én overnatning – blev der fældet træer i skoven, selv om det var fredskov og tyskerne udmærket vidste, det var forbudt.

Men kakkellovnen rundt på alle værelser – en rude blev taget ud og en metalplade med et røgrør sat ind i stedet – krævede meget træ for at give varmen i vinteren 1944/45. Nordfløjens mur ud mod gården var helt sort af røg.

Dienststelle
Feldpostnummer 56 396 E

O.U., den 18. Oktober 1944.

B e s c h e i n i g u n g.

Der Inhaber dieses Ausweises
 Herr Gynther N i e l s e n, Schulrektor,
 geb. 12.7.1895
 ist berechtigt, jederzeit die Privaträume im Schloss Brejninggaard
 zu betreten und zu verlassen.
 Gültigkeitsdauer: bis 30. Nov. 1944.

In Ermangelung eines
 Dienststempels:

Leutnant und Kompanie-Führer.

Leutnant und Kompanie-Führer.

Ausweis til færdsel forbi vagten i porten.

I gårdens sydøstlige hjørne stod en stor »madkanon«, som alle soldaterne defilerede forbi og fik udleveret dagens måltid. Det var som regel en eller anden suppe og dertil nogle kartofler, som ofte blev taget med i soldaterhuen. Afhængig af vejret fordelte soldaterne sig – nogle gik ind for at spise maden, mens andre sad rundt omkring i gården.

Officererne havde deres eget køkken i det, der dengang var skolekøkken – nu kontorer.

Det var måske et godt tilskud til den noget ensformige kost, når nogle af soldaterne havde fundet ud af, at vore høns lagde æg inde under bøgetræerne i indkørselen, og med et lille stik af bajonetten i hver ende af ægget sugede det ud.

Der var dengang en temmelig stor fasanbestand i skoven, og den gjorde tykkerne også et godt indhug i.

En dag, da en oberløjtnant – for øvrigt sammen med en dansk mand – var i skoven for at skyde fasaner, gik far ud til dem og skældte ud. Manden forsvandt hurtigt, og far meddelte oberløjtnanten, at hvis han løsnede et skud, ville han melde ham til Den tyske Værnemagts jydsk Overkommando i Silkeborg.

Han holdt også op, men en tid efter kom en hauptmann (eller oberst) fra Videbæk – han havde træben og var øverstbefalende her i området – og spurgte far, om han havde skældt en oberløjtnant ud og været i håndgemæng. Svaret var: »Ja, det har jeg – med den ret jeg har fra overkommandoen i Silkeborg«. Da hauptmannen havde hørt, hvad man i Silkeborg havde sagt, »greb han min hånd og sagde, at fra i dag vil der ikke blive skudt flere fasaner«. Og det blev faktisk overholdt.

En dag havde far sagt til to feldweblen, at de lige så godt kunne give op og holde op med at føre krig, for ellers ville englænderne komme og stoppe dem. Kort efter kom hauptmannen og bankede på vinduet ind til kontoret til højre for porten. Da far åbnede vinduet, stak han hovedet ind og brølede: »Deutschland nicht kaput«. Nej, selvfølgelig ikke – og så blev samtalen drejet over på alle de visne blade og problemerne med at få dem fejlet væk. Derefter gik han. Heldigvis kom han ikke ind på kontoret, hvor der lå en del illegale papirer, som skulle sendes ud. Men det var tæt på.

Officererne havde en aften holdt stor fest i skolestuen – eller officersmessen, som det hed – og havde blandt andet taget klokken i gården ned for at bruge den i et skib, som de havde lavet forstavn af. Festen udviklede sig i løbet af natten, og der var ikke megen ro at finde i vores lejlighed, som stødte lige op til festlokalet. Vi fulgte slagets gang gennem nøglehul og vinduer.

Dagen efter var der både i gården og i porten spor af deres »ofringer« op ad murene.

Soldaterne blev nu sat til at gøre rent efter dem, men efter en trussel om en henvendelse til Silkeborg, blev det de skyldige selv, som måtte gøre rent.

Hauptmannen kom en dag og sagde, at der skulle findes plads til 80 biler, som skulle graves ned i flyverskjul med camouflagenet over. Det skulle være i skoven rundt om skolen, f.eks. fra kommunevejen ind i den lave skrænt mod nord.

Det kunne selvfølgelig ikke lade sig gøre i det fredede område, og far fortalte ham (i lertfærdig omgang med sandheden), at vi havde fået besked fra Nationalmuseet

om, at skrænten var fredet og skulle bringes i orden. I stedet kunne de flytte bilerne op i skolens 6. tdr. land store plantage lidt nordøst for skolen.

Det ville han ikke være med til, der var alt for langt, sagde han, men da far sagde til ham, at han så ville ringe til Silkeborg og fortælle dem, at hauptmannen havde tilladt sig at brænde alle skolens højskolesangbøger og læsebøger, gik han alligevel ind på at flytte bilerne op i plantagen.

Alle bilerne kom op i plantagen, (hvor der nu er kondisti for eleverne), og vi måtte dagen efter gå i gang med at rette skrænten op.

I plantagen er der stadig huller efter flyverskjulene. Jeg har ofte været med far deroppe for at se efter, hvordan tyskerne behandlede skoven, og der var altid aktivitet. Masser af lastbiler med forenden kørt ned i de skråtgravede skjul og med store net fyldt med græs og kviste spændt op over bilerne med lange granrafter. Mekanikere og vagtposter overalt, og soldater der pudse og holdt rent. Næsten alle biler kørte på gasgenerator, så der var oplagret store dynger af generatortræ.

Mange af soldaterne var kun unge drenge, ikke ældre end eleverne nu, og en dag blev en af dem sendt afsted til hovedkvarteret i Videbæk med post – han skulle gå. De havde været hårde ved ham, klippet ham skaldet og var altid efter ham, for han var ikke mere end almindelig begavet.

Den dag var det iskoldt, men de havde trukket ham af tøjet og smidt ham ud i en sø henne på Knud Sørensens mark. Far løb derhen, fik det standset og tog knægten med hjem og op til hauptmannen, smed posttasken på hans seng og truede med at melde dem til overkommandoen i

Brejninggaard.

Silkeborg, hvis ikke de sendte en anden af sted til Videbæk og holdt op med at chikanere knægten. Der kom en anden af sted, men lidt straf skulle knægten have. Da far senere kom ind i officersmessen (dengang den store skolestue, nu bibliotek), var han blevet sat til at feje gulvet der. Far gik hen til skranken og forlangte et stykke med græskar, et stykke med rødbede og et glas mælk. Knægten blev sat ved et bord – helt uhørt i den messe, der var forbeholdt officerer – og præsenteret som »*Deutsche Elitesoldat*«. Officererne protesterede selvfølgelig – nein, nein, men knægten fik sin mad.

Juleaften 1944 havde tyskerne spurgt, om de måtte få mors klaver ned i gården, så en

pianist blandt dem kunne spille til julesalmerne. Det fik de ikke lov til, men klaveret blev af nogle soldater båret ud i trappeopgangen og vinduet ud til gården åbnet.

De 340 soldater stod som sædvanlig opstillet i u-form i gården, med officererne stående lige inden for porten, men denne aften var alle geværene sat i pyramideform foran rækkerne af soldater, og der brændte stearinlys foran på jorden.

På klaveret spillede en dygtig pianist blandt soldaterne, og en anden helt ung soldat sang solosang stående ved klaveret. Han sang fantastisk smukt, måske han havde været med i et af de berømte tyske drengekor.

Jeg husker, at jeg undrede mig over, at også tyskerne kendte den *danske* julesang

»Glade jul, dejlige jul«. På det tidspunkt kendte jeg intet til, at »Stille Nacht, heilige Nacht« oprindeligt var tysk og først efter mange år var nået til Danmark, men jeg var meget benøvet over, at tyskerne kunne en dansk julesalme.

I skolens spisetue i nordøsthjørnet havde tyskerne indrettet skriverstue. En dag fik de øje på en fasan ovre på den anden side af voldgraven. De fik vinduet lirket forsigtig op og geværet stukket ud. Da skuddet lød, blev vagtposten i porten rædselslagen, og han trykkede som en gal på knappen til den elektriske ringeklokke, der skulle alarmere vagtstuen (det hvælvede rum, som dengang var adskilt fra spisesalen). Måske troede han, at et angreb var i gang, og soldaterne kom farende ud med geværene, men misforståelsen kunne snart afsløres, og den uheldige jæger fik sig en ordentlig røffel.

Hele styrken holdt øvelser i landskabet omkring Brejninggaard – ofte på Brænderigårdens marker ved Bækbo Dam, og til det havde de bygget tanks af krydsfiner. Der var ingen bund i, men nogle tværstænger, som 6-8 mand kunne holde fast i, mens de løbende fungerede som motor – kun chaufføren sad oppe på et bræt. Disse »krigsmaskiner« blev flyttet rundt i terrænet som attrapper, der på afstand lignede rigtige tanks, og som fungerede som anrebsmål for øvelsen.

Efter endt dagsøvelse skulle en sådan »tanks« en dag under stor munterhed og fuld fart køres nedad og ind gennem porten, men styrmanden mistede kontrollen over kolossen og stødte ind i den ene side, hvorefter »tanks'en« kilede sig fast inde i porten. Det tog lang tid at få den løs igen.

Den øverstbefalende, Hauptmannen, havde to hunde gående i et bur nede i gårdens nordvesthjørne, et par slanke mynder, og en dag, da far var blevet godt gal i hovedet over, at soldaterne forrettede deres nødtøft bag træerne ude i skoven, fordi kloaksystemet var overbelastet, spurgte han hauptmannen, hvor hundene var. Ja, de var da i hjørnet, som de plejer. Nej, ikke dem, det er soldaterne, jeg mener. Så for hauptmannen op. Om han ville kalde de tyske soldater for hunde. Ja, sagde far, det kalder vi dem her i Danmark, når de efterlader sig sådanne spor. Og så tog han kaptajnen med rundt i skoven og viste ham, at der næsten ved hvert træ fandtes spor af at en soldat havde været der. Nu forstod kaptajnen, og alle soldaterne måtte træde an i gården, fik kommanderet spaden på skulderen, og måtte marchere ud gennem porten og fordele sig i skoven for at nedgrave alle sporene.

Og for at det ikke skulle fortsætte, blev der gravet »friluftsreritader« i skoven.

Det bestod af to lange render – måske 1 meter brede, 1 meter dybe og omkring 5-6 meter lange. Foran »hullet« var en granstamme på pæle til at sidde på og en anden til at holde fast i, så man ikke gik bagover i »dybet«.

Placeringen var lige øst for voldgraven, og soldaterne sad der ofte på række og vinkede til mor, når de så hende i soveværelsesvinduet (nuværende kontor i forstan-derlejligheden).

Også Jenny Rahbek fra Brænderigården fik en hilsen med, når hun cyklede forbi på skovstien: »Smukke pige – smukke pige« råbte de efter hende, mens de sad der.

I den grønne træbarak, som engang før Brejninggaard blev skole, havde været fest-

Porten i Brejninggaard.

sal, havde tyskerne bl.a. våben- og ammunitionslager. Der var temmelig god plads ind under gulvet, og her kunne vi kravle ind og samle de patroner op, som var faldet igennem revnerne. Det var både øvelsespatroner med røde træpropper og skarpe skud.

Vi havde også fået fat i en lille flad træramme med to klodser i. I den ene klods var der et jernrør, som patronen kunne sættes i, og i den anden klods en fjederpåvirket jernstift, som når den udløstes, ramte ind i patronens fænghætte. Begge klodser blev lagt ned i rammen, og »kanonen« var klar. Hvad dens egentlige formål var, har jeg aldrig fundet ud af, men vi brugte den flittigt, når soldaterne holdt øvelse, for så kunne ingen skelne vores skud fra alle de andres.

Også patrontasker havde vi, de var gode til at have små sten i til brug i slangebøssen.

Rundt omkring Brejninggaard i skovens nordlige del kan vi stadig finde de små mandehuller, som var beregnet til en enkelt mand at skjule sig i. Spredt i skoven ud mod vejen ligger de, og to steder – en i vest og en i øst – er der et større hul til en maskingeværrede, så vejen kunne bevogtes i begge ender af skoven. I flere år efter krigen kunne vi redde frøer, tudser og pindsvin op af de ca 1,5 meter dybe huller.

I plænen lige øst for gårddammen forsøgte soldaterne også at grave en maskingeværrede, hvorfra man kunne beskyde indkørslen til gården, men da vi satte en prop i afløbet fra gårddammen til voldgra-

ven, steg vandet så meget, at »reden« stod halv fuld af vand og måtte opgives.

Når tyskerne foretog sig et eller andet, som ikke kunne accepteres, ringede far til Videbæk, eller om nødvendigt til Det jydsk hovedkvarter i Silkeborg, hvorefter der som regel kom en røffel tilbage til den tyske kaptajn på Brejninggaard. Når det lykkedes de fleste gange, var det jo fordi Brejninggaard var fredet i klasse A og desuden underlagt Det særlige Bygnings-syn, og tyskerne havde fra højeste sted lovet at respektere dette.

Af og til holdt tyskerne natøvelser, hvor de blev udkommanderet med alt, hvad de ejede og havde, og så marcherede de ud ad hovedvejen, indtil ordren kom om at vende om og finde hjem i seng. Men den sidste gang kom ordren ikke. De måtte fortsætte og blev alle forflyttet til Mariager, hvorfra de senere blev sendt til østfronten.

Kilius fotograferet ved et kirkemøde i Tyskland efter krigen.

En feldwebel (sergent) kom en dag og afleverede en seddel, hvorpå der stod, at »rektor« i fremtiden kun måtte gå rundt på skolen efter at have henvendt sig til hauptmannen. Sedlen gik straks i papirkurven med den besked, at hauptmanden selv kunne aflevere en sådan besked. Men feldwebelen spurgte så, om han kunne låne en bestemt bog, nemlig Kaj Munks: »Prædikener«. Det fik han lov til, og senere ville han gerne låne den næste. Han kunne svare for sig med hensyn til indholdet af den første, så han fik lov at låne den næste bog også. Det blev til flere gode samtaler, som afslørede, at manden langt fra var nazist, og senere blev bekendtskabet uddybet endnu mere.

Forklaringen er følgende: De 340 mand blev forflyttet til Mariager her fra, men en tid efter – mens der boede flygtninge her – stod der en mand nede i porten hos vagtposterne med en mappe på cyklen. Da far kom forbi, kaldte manden på ham. Han kom så med ind, og først nu blev han genkendt. Han rystede over hele kroppen, men fortalte nu, at de var blevet sendt til fronten i Rusland, hvor de fleste var døde, resten taget til fange. Han var forinden sammen med to andre sendt tilbage til Danmark for at hamstre varer. De havde delt landet imellem sig, så han skulle rejse til øerne, men i stedet tog han direkte op til Mariager, hvor han hos modstandsbevægelsen brændte sin uniform, og hvad han ellers havde, der kunne identificere ham. Han var nu aktiv sammen med modstandsfolkene der, men efter en tid turde de ikke have ham længere. Så gik han fra Mariager til Holstebro, hvor han var en tid, og deltog i sabotageaktioner ved Aulum. Så vandrede han fra Holstebro til Herning. Her byttede han sig til nyt tøj

Kasse
Feldpostnummer 56396A

O.U., den 30.1.1945

Einschreiben!

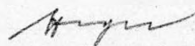
Herrn

A. Gynther Nielsen

Brejninggaard Efterskole

Die Kasse Feldpostnummer 56396 A übersendet beiliegend
einen Scheck in Höhe von
5.000.-- dkr

als Vorschuss auf die Miete und zur Deckung der Personalausgaben laut Vorschlag des Ausschusses für Ausserordentliche Industriearbeiten.
Die beiliegende Empfangsbescheinigung erbittet die Dienststelle nach vollzogener Unterschrift zurück.

Stabsintendant.

Forskud på leje og til dækning af personaleudgifter

for sit lommeur, og returnerede det andet tøj til Mariager. Derefter gik han til Videbæk, hvor han boede en uges tid hos modstandsfolkene.

Kilius, som han hed, troede ikke, der var flere soldater tilbage på Brejninggaard, og derfor kom han hertil den aften. Han blev så taget med på en rundtur på skolen mellem flygtningene og de 30 soldater, for at se, om der skulle være nogen, der kendte ham. Det var der ikke, men han var ikke stolt over turen. Tyskerne fik at vide, at han var på rekreation, og at han talte udmærket tysk.

Han blev nu boende hos os på Brejninggaard resten af krigen og var med far på rundgang som tolk – tyskerne fik at vide, at han havde boet nogle år i Tyskland før krigen, derfor var hans sprog så godt, og ingen fattede mistanke.

I juni måned 1945 blev Kilius kaldt til København og fik at vide, at han skulle

rejse tilbage til Tyskland for at hjælpe til med organisationen af de mange flygtninge. Indtil han skulle rejse, underviste han i klaverspil og havde sangtimer med pigerne, da skolen igen kom i gang.

Han var en meget dygtig pianist, var cand. mag. og var præst i den evangeliske kirke i Tyskland, og var et meget tiltalende og elskværdigt menneske, som vi bevarede forbindelsen med nogle år.

Ved et tilfælde kom vi for nogle år siden i forbindelse med hans enke, og har besøgt hende i Gernsbach ved Baden-Baden.

Jeg har for ikke så mange år siden fået et brev fra en af de tyske flygtninge, som den gang var barn, og hun fortæller, at Kilius var en tysker, som var dansk gift. Det var åbenbart den officielle forklaring blandt flygtningene.

Den 6. januar forlod de tyske soldater Brejninggaard.

FLYGTNINGE

Midt i marts måned kom det første hold flygtninge fra Gdansk-området. De kom om natten efter en lang og trættende rejse med tog til Spjald station, og kort efter ankomsten til Brejninggaard måtte der bud efter jordemoderen, og endnu et barn blev født. Efterhånden kom flere hold til, og flygtningenes antal nåede op på 204.

Alle våbenføre mænd var i hæren – helt ned til 15 årige drenge, så flygtningene var kun kvinder og børn, samt gamle mænd og invalider, specielt husker jeg en mand med træben, som han stillede op ad muren, og som børnene morede sig med at rende rundt med.

En række af barnevogne nåede fra den ene side af gården til den anden.

Sygdomme florerede på grund af dårlige hygiejniske forhold – de sanitære faciliteter kunne slet ikke klare den store overbelastning – og på grund af fejlerenæring.

Fra hvert værelse stak der et kakkelovnsrør ud af vinduet. Indenfor blev der fyret med fugtigt træ, som gav megen røg i værelset, og det har ikke været behageligt og heller ikke sundt at sove øverst i de 3 treetages senge – helt oppe under loftet. Efter krigen måtte et af værelserne have al mørtelen banket af væggene og hele værelset pudses om.

Et af mine erindringsbilleder fra dengang er sortklædte gamle koner, som går i skoven og samler brænde. Skovbunden var næsten renset for nedfaldne grene og kviste – alt det, der kunne brænde, blev samlet op af kvinderne.

22 børn døde, mens flygtningene var her, de yngste bare et par måneder og de ældste omkring 6 år. De blev alle begravet på Brejning kirkegård i det nordøstre hjørne,

men i 1966 på tysk foranledning flyttet til en fælles tysk gravplads i Gedhus lige over for Karup flyveplads.

Kaptajnen, der skulle stå for det hele – alle flygtningene og de 30 soldater – var en ung fyr, som troede, han kunne det hele selv. En enkelt ting tjener ham dog til ære, nemlig at han brød et skillerum ned ude i træskuret i gården, og af brædderne lod lave senge og taburetter til børnene.

Men en aften, da far var ude for at holde foredrag, kom kaptajnen og ville have nøglen til vaskehuset, som jo ellers var en del af vort private område. Det kunne han selvfølgelig ikke få, men dagen efter kom han igen, slog døren op på vid gab og forlangte at få »schlüssel« til vaskehuset. Han forlangte, at far fulgte med om til døren ind til vaskehuset, og nogle soldater, som stod i porten, blev beordret med og slog ring om dem.

Far viste ham, at der på døren stod »Privat«, skrevet med kridt. Det spyttede han på og tørrede væk. Men så blev far gal, skældte ud og slog ham over fingrene. Kaptajnen løsenede nu remmen til sin pistol i bæltet og forlangte at få nøglen. Far turde ikke fortsætte, men gav ham den med besked om, at han ville høre nærmere fra dette her.

Han gik så straks ind og ringede til Spjald (eller Videbæk), og kaptajnen der – eller hvad han nu var, en lille mand med et kunstigt ben, så vidt jeg husker – kom ned på Brejninggaard sammen med ægpakker Knudsen, der altid fungerede som tolk, og så fik kaptajnen kam til sit hår. For mig var det nærmest, som om han skældte ud uafbrudt et helt kvarter, og kaptajnen bestilte ikke andet end at klappe hælene sammen, gøre honnør og råbe »Jahwohl«, og bagefter måtte han give en undskyldning.

Far fik senere at vide af Knudsen, at kaptajnen havde ringet til Mariager og spurgt om hans stilling til tyskerne. De havde sagt, at han ikke var tyskervenlig, men altid havde optrådt korrekt over for dem.

En gammel kone kom en dag og spurgte, om hun måtte få et stykke brød, for det de fik i madrationen var så hårdt, at hun ikke kunne tygge det. Hun havde kun én tand i munden. Hun blev meget glad og taknemlig, da mor gav hende et stykke friskt brød, og dagen efter gik hun ovre i køkkenhaven og gjorde rent ved selleri og porrer.

Hun var meget vred på Hitler. Hun havde mistet sin mand i første verdenskrig, og nu havde hun haft tre sønner med i anden verdenskrig, de var alle faldne.

En anden af kvinderne, Augusta Schiewe, et meget fint og kultiveret menneske, havde netop mistet sin mand. På flugten var han blevet syg og var gået til læge i Danzig, men skibet var sejlet, da han kom tilbage.

Han kom med et af de to næste skibe, som begge blev sænket i Østersøen af engelske (eller russiske) flyvere.

Flygtningene lavede selv den varme mad i den store gruekedel i bryggerset (nu en del af forstærkerkontoret). Maden bestod mest af gulerødder og hvidkål. Den kolde mad blev ordnet i skolekøkkenet, men på grund af mangel på næsten alle ting uden den store variation.

Her mellem flygtningene mødte jeg som 11-årig uretfærdigheden: En lille 4 års dreng ville fiske en kakkeloovnsring op af voldgraven med en lang tynd pind, men da han strakte sig længere og længere ud, faldt han tilsidst i vandet.

Augusta Schiewe.

Som det eneste vidne tænkte jeg ikke på, at der nu kunne blive en fjende mindre, i stedet bestemte jeg mig for at fiske ham op igen, så jeg trådte ud i vandet og fik fat i trøjen på ham, men ikke så snart var han på land, før han stak i et hjerteskrærende vræl og moderen kom styrtdende. Hun troede vist, at jeg var gået ind i modstandskampen, og at jeg havde skubbet ham i vandet, for jeg har aldrig hverken før eller siden fået en så grundig gang skældud.

Heldigvis forstod jeg kun nogle få brokker af det hele, men meningen var tydelig nok.

Dagen efter havde drengen nok fortalt moderen, hvordan det hele gik til, for nu kunne hun smile til mig, da vi passerede hinanden.

Nabopigerne Marie og Birthe Kristensen flankeret af to flygtningepiger.

Udsendelsen fra BBC London ved aftensmadstid ville enkelte af flygtningene gerne høre, men det var jo forbudt at høre andet end den af tyskerne censurerede nyhedsudsendelse. En ældre meget kultiveret dame kom og hørte på – hun stod bag en halvåben dør og lyttede med, og bagefter gik hun stille sin vej igen.

Vores nabo Edgar Kristensen åbnede altid et vindue – og én af de mandlige flygtninge gik frem og tilbage på vejen og lyttede med.

Den 4. maj om aftenen, da frihedsbudskabet havde lydt fra BBC, og flygtningene havde fået det at vide, kom de ud af døre og vinduer. Nogle græd og vred deres hænder, nogle stod som om de ikke kunne

fatte det, og andre faldt hinanden om halsen og udtrykte deres taknemlighed eller sorg. Nogle af de unge dansede rundt med hinanden på plænen. Børnene forstod ingenting, men trykkede sig ind til deres mødre.

Den gamle kone med den ene tand svingede begge arme i luften og sagde: »Gid Hitler må få samme skæbne som mine sønner.«

Kort tid efter befrielsen blev flygtningene fra Brejninggaard kørt til Oksbøl, Borris og Karup, men det sker stadig, der kommer en turist og fortæller, at hun har boet her under krigen.

Sommeren 1991 fik vi pludselig besøg af en tysk familie, som var på ferie i Danmark. De henvendte sig til os, og det viste sig, at en af dem havde været indkvarteret på Brejninggaard som flygtning under krigen. Gertrud Raupach hedder hun nu, men dengang var hun 10 år og hed Bruchmann.

Hendes fortælling er et indblik i en 10-årig piges oplevelser ved at være flygtning i Danmark for 55 år siden. Måske er hendes oplevelse ikke så forskellig fra andre 10-åriges oplevelser andre steder i verden i dag.

Hun skriver: »Som lovet sender jeg Dem mine erindringer om tiden fra marts til maj 1945.

Denne tid tilbragte jeg sammen med min mor og min søster som tiårigt barn på »Slottet« i Spjald, efter at vi havde måttet forlade vort hjem i Danzig. Vi boede indtil da i en landsby – Weisselmünde nær ved Westerplatte.

Da fronten i marts 1945 hastigt nærmede sig Danzig, besluttede vi os – af angst for russerne – til at flygte. Vi fik bil-

letter til skibet »UBENA«, der lå i Danzigs frihavn. Skibet afgik mod Danmark den 21. marts 1945 og nåede København den 26. marts. »UBENA« blev i lang tid forfulgt af en russisk ubåd, og vi blev beskydt af lavtgående flyvemaskiner. Kun takket være det ledsagende tyske krigsskib nåede vi sikkert til København.

Om bord på »UBENA« befandt sig 5000 tyske flygtninge, heriblandt »Danziger Frauenklinik«, hvorfor skibet også bar Røde Kors flaget. Mellem passagererne herskede stor angst, fordi skibet »Wilhelm Gustloff« tidligere var blevet torpederet og sænket med et lignende antal flygtninge.

I København blev vi modtaget af Røde Kors hjælpere og fik forplejning. Med tog gik det i dagevis gennem det danske land (Sjælland) til Korsør, med færge over Storbælt til Nyborg og videre til Fredericia. Her blev vi delt, og vi kom sammen med ca. 60 andre til Spjald.

Fra stationen kom vi med lastbiler til Brejninggaard. Det var nat, og vi skulle ikke forurolige den danske befolkning.

Sammen med syv andre fik vi et tagværelse med udsigt til voldgraven og skoven.

Min moder, min søster og jeg fik hver måned 16 kr. Med det kunne vi opfylde nogle af vore små ønsker. Særlig eftertragtet var smør, ost, mælk, tørkager og is. Forplejning fik vi på »slotret«. Tyske kvinder hjalp til ved madtilberedningen både i det kolde køkken (til venstre) og i det varme køkken (til højre).

Nogle kvinder var også af og til med i tørvemosen for at vende tørv. Det var en afveksling. Som tak blev de bagefter af den daværende »slotsforvaltning« inviteret med ind og beværtet godt. De kunne også få lidt af det dengang værdsatte smør med, og ind imellem også andre levnedsmidler.

For den sjælelige pleje sørgede pastor Kilius, som var gift med en dansk kvinde. Han holdt tyske, evangeliske gudstjenester med os i det lille lysthus.

Efter kapitulationen, den 8. maj 1945, kunne vi ikke mere opholde os på »slotret«. Kort efter flyttede man os med lastbiler til interneringslejren i Borris.

Under opholdet i Spjald døde mange børn og spædbørn af diarré og dysenteri. Sygdommene kunne på grund af mangel på medicin ikke bekæmpes.

Jeg husker fru Held, hun lå syg med skarlagensfeber på sygehuset, og under hendes fravær døde hendes fireårige datter af difteritis og hendes lille barn – kun nogle måneder gammel – af diarré.

Jeg kan huske følgende navne på personer, der var sammen med os i Spjald.

Fru Held med to børn

Fru Friböse, mor til fru Held

Fru Schiewe

Fru Knorr med datter og søn

Fru Stachowiak

Fru Knorr, mor til fru Stachowiak

Fru Trepczyk med børn

Hr Trepczyk døde i Borris

Fru Nicolai

Fru Albrecht, mor til fru Nicolai

Fru Lotti Koester

Fru Berta Koester, moder til Lotti Koester

Fru Kobald var gravid dengang

Fru Auguste Bietau, moder til Erna Bruchmann

Fru Erna Bruchmann med døtrene

Gertrud og Hildegard

Fru Kummer med en søn

Gertrud Raupach, født Bruchmann
6976 Königheim.«

Over et åremål på 45 år er det ganske imponerende, hvad Gertrud Raupach har kunnet huske, men at være flygtning i et fremmed land må uundgåeligt præge et barns sind, så måske derfor har det prentet sig så stærkt i hukommelsen.

Men det *var* en alvorlig tid, og døden kom tæt ind på os alle dengang.

Lærer Bønding, der var lærer på Staby, og som fulgte med til Brejninggaard i november 1943, var aktiv i modstandsbevægelsen, men dræbtes ved et vådeskud, da gruppen var i færd med at klargøre deres våben den 3. maj 1945 – kun to dage før Danmarks befrielse.

Jørgen Lambæk, der var elev vinteren 1943-44, blev dræbt på fodboldbanen i Lem under et angreb af engelske flyvere.

Da de sidste flygtninge var rejst, blev skolen meget hurtigt gjort klar igen, takket være en helt enestående indsats af en flok af Brejnings unge piger, som tilbød at hjælpe til med rengøringen.

Det var ingen let sag. Der var utroligt snavset alle vegne, i kælderens stod vandet 1 meter højt, og blandet op med indholdet fra de overbelastede septictanke. Gulvet i nordfløjens tagetage var brudt op og brugt som brændsel, og andre gulve måtte høvles af for at fjerne mærker efter jernbeslåede støvler. I skolekøkkenet var de glødende komfurringe blevet lagt ned på trægulvet, når det kneb med pladsen. Og på alle værelser var væggene sorte af kakkellovnsrøg, som måtte vaskes af, før der igen kunne kalkes.

I flere omgange havde skolen besøg af vurderingsmænd, som skulle fastsætte erstatningsbeløbene for samtlige skader,

men pengene dækkede slet ikke de reelle udgifter ved istandsættelsen.

Men allerede midt i juni måned var skolen klar til at modtage sommerholdet 1945, som så fortsatte helt til sidst i oktober og på den måde næsten fik et normalt 5 måneders ophold.

Vi fejrer stadig – så mange år efter – 4.-5. maj og befrielsen, og vi synger »En lærke lettet« og mindes »de tapre døde«.

I 1945 sang vi om de »5 forbandede år«, da vi gik i procession gennem Spjald. For en dreng som mig, var det næsten som at bande. Gik man rundt og sagde sådan derhjemme, havde man sikkert fået én i nakken, men nu stod det sort på hvidt på den lap papir, jeg havde fået stukket i hånden, og så sang vi jo med. Men det var et meget stærkt ord at synge, husker jeg.

Men det *var* fem forbandede år.

Efter krigen var alle indstillet på at komme videre. Alt skulle væk, intet af tyskernes skulle bevares. I klasselokalet, hvor tyskerne havde haft officersmesse, var der på væggen i det nordøstlige hjørne malet et meget dygtigt udført billede af et bjerglandskab. Jeg spurgte far, om ikke det skulle blive der, men nej, alt skulle fjernes.

Rullegardinerne, som også var malede på indersiden, nogle med flotte billeder, nogle med meget letpåkledte damer, var ikke nødvendige mere og blev brændt. Nogle af officererne havde skilt sig af med deres flotte kasketter og uniformer, som vi fandt på loftet, men også det skulle brændes. Intet skulle minde os om den tid.

Derfor er ingen genstande gemt fra tyskertiden, og kun meget få papirer fra administrationen, så kun i erindringen er noget bevaret.

Tyske soldater holder rast ved Brejninggaard på vej sydpå i maj 1945.

Svane i voldgraven.

Selvfølgeleg satte tiden sine spor i et barns sind, men intet af det har givet traumatiske drømme. Trods alt var det en be-

skyttet tilværelse vi havde – selv midt blandt alle tyskerne.

Asger Gynther Nielsen
født 1934 i Vesterbæk, Brejning sogn
Forstander på Brejninggaard Efterskole
1965-1998
Brejninggaardvej 7
6971 Spjald

Nogle oplevelser fra besættelsestiden

Af Else Marie Clemmensen

9. APRIL 1940

Det var lige blevet forår efter en streng vinter. Far var cyklet til Grønbjerg, hvor vi havde et engstykke til græsning for kvierne, han skulle have sået kunstgødning derude.

Vi skolebørn tog i skole. Straks vi kom til skolen, var der nogen der sagde: »Tyskerne er kommet.« Da der blev ringet ind, fik læreren det også at vide. Efter nogen snak prøvede vi på at samle os om skolearbejdet, hvor godt det lykkedes, husker jeg ikke. Da vi kom hjem til middag, fortalte vi mor det. Der blev straks lukket op for radioen. Vi hørte budskabet: Tyske tropper har i nat under stor protest overskredet den danske grænse, og så kom kongens opråb: I denne for vort land så alvorlige tid opfordrer jeg alle i by og på land til korrekt og værdig optræden, da det ellers kan få de alvorligste følger. Det sidste lagde mor os på sinde at efterleve.

Straks over middag begyndte der at komme en mængde lavtgående fly. Vi var ikke vant til at se flyvemaskiner på så nært hold, vi betragtede dem med en vis frygtssom undren. Det var transportmaskiner, der skulle til Norge. Norge var blevet besat af tyskerne samme morgen, men de gjorde modstand. Jeg tror, det varede en måneds tid, inden de gav op. Det kostede en del sårede og dræbte soldater, og ødelæggelser iøvrigt.

Det var ikke fri for, at jeg ønskede, at danskerne også havde gjort modstand. Det gjorde vi også, men det var kun et par timer. Der var en fra Videbæk, der blev dræbt. Det gjorde et vist indtryk, da han blev begravet. Senere, jeg tror det var ved et grundlovsmøde, sagde en folketingsmand om det spørgsmål: Det eneste Danmark havde gjort for at kunne forsvare sig var at få en ikke-angrebspagt med Tyskland. Den viste sig så d. 9. april ikke at være det papir værd, den var skrevet på.

Hen på eftermiddagen kom far hjem. Han vidste det naturligvis. Han fortalte, hvad han havde hørt, og vi hvad vi havde fået at vide. Vi lukkede jævnligt op for radioen for at høre nyt, men det var stort set gentagelser fra om morgenen. Min storebror mente, at man kunne høre på speakeren, at han var bange. Der stod sikkert en mand bag ham med et gevær, så han ikke skulle fortælle andet, end hvad tyskerne ville have ud.

Vi lærte hurtigt, at man ikke skulle tro alt det, man hørte i radioen. Vi fik hurtigt en bedre radio, så vi kunne tage engelske nyhedsudsendelser til Danmark. Der var unægtelig stor forskel på de samme krigsbegivenheder, når vi hørte om dem i dansk eller engelsk radio.

Den første tid efter d. 9. april mærkede vi ikke ret meget til, at vi var besat af tyskerne. I hvert fald ikke i landområderne,

men efterhånden blev de mere synlige i landskabet. Foruden de mange flyvemaskiner så man troppetransporter, og der var også sommetider militærøvelser. I mange skove og småplantager havde de gemt køretøjer af forskellig slags, de gravede fordybninger til at køre forenden ned i, så motoren ikke så nemt blev ødelagt. Disse huller ses enkelte steder endnu på udyrkede arealer. Der blev sat vagtposter ud, hvor de havde mange køretøjer. I begyndelsen var de tyske soldater ret disciplinerede, men efterhånden brød vi os ikke om at køre alene forbi de steder, vi vidste, der var nogen.

Vareknapheden blev mere og mere mærkbar. Kaffe og sukker blev ret hurtigt rationeret, men snart fulgte andre varer med, mel, gryn og smør, tøj og fodtøj. Mange ting kunne man slet ikke få, selv om man havde rationeringsmærker. Sammen med krigen havde vi tre strenge vintre, så hvede og rug ikke kunne overvintre, og vi kunne jo ikke købe i andre lande på grund af besættelsen, så det blev ret problematisk at få bagt brød. Man lavede mel af byg og havre, man brugte kartofler og forsøgte sig med forskellige opskrifter. Det var svært at få det til at ligne de brød og kager, som vi kendte, men noget skulle vi jo spise. »Sul-ten er den bedste kok«, lyder et ordsprog, og det er der megen sandhed i. Når man havde bagt sigtebrød af en smule sigtemel og en stor del bygmel, så kunne de somme tider se ret fine ud, men når man så skar af dem, viste det sig tit kun at være skorpe, et stort hulrum og lidt klægt i bunden. Mor, som ellers var god til at bage, mistede helt lysten, så jeg fik tit overdraget forsøgsarbejdet. Når resultatet kunne spises, var man tilfreds, var det tilmed pænt og velmagende fik man ros.

Tøj blev også snart et stort problem. Forretningerne havde ikke noget brugeligt, i hvert fald ikke på hylderne. De fik engang imellem lidt hjem. Mange forsøgte at fordele det mellem deres gamle kunder. Andre solgte det »sort«. Vi fik en del aflagt tøj fra nogen i fars og mors familie. Det havde vi ikke før været så begejstret for, men nu sloges vi nærmest om at komme med ideer til, hvad det kunne bruges til. Det var et stort arbejde at få det sprættet op, vasket, presset og klippet til. Arbejdstøj var efterhånden næsten umuligt at holde sarnmen, men mor holdt på, at det skulle være rent og helt, når vi tog det på. Hun sprættede seler fra overall op, syede sammen og lappede rind storebrors arbejdstøj med. Han var elektriker, så hun syntes, han skulle se ordentlig ud. Engang hun beklagede resultatet, sagde han: »Ok, jeg er da flot, så skulle du se, hvad de andre går i.«

Efterhånden blev mangelen på mange ting mere og mere mærkbar. Far som ellers ikke kunne lide får, skaffede sig alligevel en tre stykker af slagsen. Der var nogle ældre mennesker, som endnu kunne karte og spinde uld, de fik meget travlt med at lave garn til folk. Det blev »mode« med råhvide trøjer og sokker.

Da vi kom hen i 1943, begyndte man at høre om sabotage. Tyskerne blev mere mistænksomme. Alle over 14 år skulle bære legitimationskort med billede og personlige data, som man til enhver tid skulle vise frem på forlangende. Man hørte om nogen, der var blevet taget af tyskerne. Modstanden mod dem blev større i det skjulte, og i det hele taget voksede frygten og usikkerheden.

I september 1944 blev politiet taget af tyskerne. Der var en del, som var blevet

advaret, de nåede »at gå under jorden« og var fra da af et jaget folkefærd. Lovløsheden bredte sig. Der blev oprettet lokale vagtværn, men de kunne jo ikke gøre meget. Utrygheden voksede.

I julen 1943 blev det bestemt, at mine to store søstre skulle have bryllup samme dag d. 10. marts. Festen skulle holdes i skolens gymnastiksal. Først i det nye år tog tyskerne skolen og gymnastiksalen, og så måtte disse planer laves om.

For skolen betød det, at der måtte findes andre steder til undervisningen. Det blev henholdsvis på Afholdshotellet og i venteværelset på stationen. Det siger sig selv, at det blev en stærkt beskåret undervisning.

BRYLLUP

Det blev til to bryllupper i stedet for en. Min ældste søster blev gift i marts. Festen blev holdt på stuehusloftet. Min storebror skaffede nogle store ruller gråt indpakningspapir. Det blev sat op for at skjule tagstenene, og andet blev gemt bagved. Der var ikke plads til så mange gæster, så udover brudeparrets søskende og nogle få af deres venner, så var der mors familie. Min næste søster blev gift d. 22. maj. Vi havde håbet på godt vejr til den, men det var ikke det bedste. Festmiddagen skulle indtages i laden, som i dagens anledning var lavet til festsal. Loen var beklædt med papir fra sidste bryllup + lidt mere. Det var jo ikke særlig holdbart byggemateriale, rifter var meget vanskelig at reparere. Da en kat faldt igennem, kom opfindsomheden på en stor prøve. Der blev pyntet med kreppapir og blomster, så det så ganske godt ud. Der var sat transportspande med varmt vand i under bordene for at give lidt varme. Desværre blæste det ret kraftig, så

det larmede fælt fra papiret, så det var ikke nemt at høre, hvad der blev sagt. Det var fars familie, der var med denne gang, udover søskende. Jeg tror nok, at alle syntes, det var en god fest, manglerne til trods. Rationeringen betød også, at menumulighederne var begrænsede, men vi fik da suppe og suppekød og en dessert til begge bryllupperne.

Udstyr: Det var skik, at en vordende brud var hjemme nogle måneder før brylluppet for at sy udstyret færdigt. Under krigen var der efterhånden ikke noget at få til at sy af, så det med at hækle mellemværk og sy lagner, dynevår og pudevår, håndklæder og viskestykker, var hurtig overstået. Dynen og puder var næsten umulige at opdrive, men begge søstre havde da, så de kunne rede brudesengen.

Gryder, pottes og pander, bestik og porcelæn var også en mangelvare, men det viste sig, at man godt kunne leve rart, uden at have »tolv af hver.«

Transport: Folks private biler var forlængst klodset op. Det var umulig at købe benzin. Læger og dyrlæger kunne få lidt, men det var rationeret, så mange anskaffede en motorcykel for at spare på det. Tog og rutebiler havde en ret beskåren køreplan, så det var bedst ikke at tage længere væk, end man kunne gå eller cykle, hvis man ellers havde en cykel der var brugbar, for cykelgummi var også en mangelvare.

Jeg var den heldige indehaver af en cykel, der klarede alle krigsårene. Vores cykelhandler havde, sommeren før jeg blev konfirmeret, fået en god cykel hjem, og han havde sagt til far, at han måtte få den til en i hans husstand. Det var et meget fint tilbud. Far syntes, at jeg skulle have den, da jeg skulle konfirmeres til foråret; men den kostede 125 kr. Min storebror

lånte mig pengene, og jeg fik cyklen. Da jeg fik pengene ud af skolesparekassen, var der 85 kr., og jeg fik 42 kr. i konfirmationsgave, så kunne jeg betale min cykel.

Vareknapheden blev værre og værre, og samtidig voksede frygten for, hvordan det hele skulle ende. Efter at englænderne var gået i land i Frankrig sommeren 44, tvang de efterhånden tyskerne tilbage fra de lande, de havde besat, samtidig pressede russerne østfra. Da vi kom til foråret 1945, havde tyskerne kun Holland, Belgien, Nordtyskland, Danmark og Norge tilbage. Vi frygtede, at fronten til sidst skulle komme ind i Danmark. Så kunne det kun blive forfærdeligt, for hvor skulle vi gemme os. Der var lavet en evakueringsplan, men ingen troede, den kunne redde os. Jeg husker jeg var til KHUKmøde en aften sidst i april. Ved kaffen blev landets og verdenssituationen drøftet. Det føltes ret knugende, vi sluttede med at synge: Kongernes Konge ene du kan, skærme vort elskede Fædreland. Hvert ord føltes som sandhed her og nu.

Min søster og svoger havde fået en datter 10. april. Hun skulle døbes 6. maj, de turde ikke vente længere. Fredag 4. maj om aftenen hørte vi radio fra England. Der blev en pause, så kom stemmen igen: Det er lige netop nu blevet meddelt, at de tyske tropper i Holland, Belgien, Nordtyskland og Danmark har kapituleret. Det blev gentaget og kommenteret. Glæden overvældede os, så vi næsten græd. Det var en uendelig glæde og stor lettelse.

Om søndagen havde min søster og svoger datteren i kirke. De blev kørt til kirke i en hestetrukken personbil. Kirken var stuvende fuld. Far og mor, som var i Vor-god kirke i dagens anledning, så kun en lille flig af min søsters kjole. Det var umuligt, at komme tættere på. Den dag sluttede gudstjenesten med nationalsangen.

Nu skulle en ny og bedre tid til at begynde. Det bedste var, at krigsfarens dreven over, men vareknapheden måtte vi slås med nogle år endnu. Det blev dog hurtigt bedre på mange områder. I 1949 var kaffe stadigvæk rationeret, husker jeg.

Else Marie Clemmensen
Skovagervej 12, Dejbjerg
6900 Skjern
Født 1927 i Herborg
Lærereksamen 1954
og været lærer til 1987,
deraf 26 år i Dejbjerg

Arbejdsmand og medlem af Sognerådet

Af Ove Navntoft Enevoldsen

Denne beretning er blevet til på den måde, at jeg har optaget en samtale med Svend Rahbek på bånd og skrevet den af. Så opsøgte jeg igen Svend Rahbek for at få nogle supplerende oplysninger. Jeg har i stor udstrækning brugt de samme formuleringer som Svend Rahbek, kun har jeg ændret lidt nogle steder for at tydeliggøre teksten. Jeg har kigget i gamle aviser for at finde navne, datoer og andre enkeltheder om især ulykker. Inddelingen i afsnit og disses overskrifter samt historiens titel og ordene i () skyldes også mig.

Svend Alfred Rahbek er, som familiens tiende barn, født den 30. november 1908 i Borris; han er søn af drænmester Anton Rahbek og hustru Otilde Pedersen, hvis far Chr. Pedersen en tid var smed i Storegade i Borris, hvor senere smed Gjøde Madsen havde forretning; man kaldte ham Kræ Pejser eller *æ morsingbosme*. Anton og Otilde fik 12 børn, hvoraf 2, den ene en dreng, der var 1½ år ældre end Svend, døde inden voksenalderen. Anton og Otilde boede forskellige steder i byen, inden de købte huset nr. 1 på det, der nu hedder Åstedvej, hvor de boede, til Svend fyldte 12 år, så flyttede de til Storegade. Jeg giver ordet til Svend Rahbek:

UD AT TJENE

Som 10-årig i sommeren 1919 tjente jeg hos Simon (Møller) Pedersen på Mølle-

gård i Borris (Vestergade 22) hvor jeg fik 15 kr. i løn for de seks måneder foruden kost og logi. Men så skulle jeg naturligvis også have fri en formiddag om ugen til at gå i skole. Min madmor, Simons kone, klagede til min mor over, at hun ikke kunne styre knægten, hvilket jeg syntes var flabet gjort, da jeg jo ikke var ret stor.

Jeg husker, da Dalager Vindmølle brændte¹. Møllen, der lå på Storegade 60 overfor hvor nu Shell servicestationen ligger, brændte da jeg var en 5-6 år gammel, og jeg husker endnu tydeligt, hvordan jeg så, at møllevingerne drejede en omgang og faldt til jorden. Huset var dengang en vinkelbygning, beboelseshuset lå langs gaden og møllen var i den bygning, der var bygget vinkelret på bagud.

Senere tjente jeg hos Kirsten og Chr. Vestergaard, der begge var fra Sdr. Felding, på gården Borris Ager, og det var en god plads, så jeg var der fem somre og en vinter, de 4 andre vintre var jeg hjemme hos forældrene. På Borris Ager tjente jeg sammen med en anden ung karl, der havde meget svært ved at komme op om morgenen, og jeg skulle derfor kalde på ham anden gang, hvis han ikke var kommet op, efter at husbonden først havde vækket os begge, men det hjalp oftest ikke, og da det havde stået på et stykke tid, at karlen først kom op, efter at der var kaldt på ham 3 gange, hørte Kirsten og jeg en morgen støj

Anna og Svend Rahbek 2002.

fra den længe, hvor karlens kammer var. Det viste sig at være Chresten Vestergaard selv, der i irritation over karlens morgensøvnhed havde taget et nyt stykke firetrådet hampereb og revet dynen af karlen, rullet ham om på maven i sengen og derefter slået ham nogle gange med rebet i enden.

Det var jo også dengang strafbart at slå på tjenestefolkene, og hvis karlen var gået ned til lægen og havde fået attest på hændelsen, kunne Chresten have været i arresten inden aften! Men karlen klagede ikke, og siden blev det aldrig mere nødvendigt at kalde på ham tre gange om morgenen!

I 1929 kom jeg til at tjene sammen med Anna Larsen fra Tistrup, hos Karen og Jens Chr. Jensen på den gård, der nu har nr. 24 i Vestergade, hvor Anna begyndte

den 1. Maj, medens jeg var kommet i efteråret '28. Anna er født den 30. September 1910, og hun og jeg blev gift i 1930. At vi kom til at tjene sammen, blev vores skæbne, og vi har holdt sammen lige siden.

DAGLEJER I TREDVERNE

I tredverne var det småt med indtjeningen, og engang, da jeg var på besøg hos min søster og svoger, der havde en gård i Gredstedbro, tilbød min svoger, at hvis jeg ville tage hans kartofler op, marken var på 2 tdr. land, så ville han betale mig 100 kr. for det. Da jeg kom hjem, havde jeg ikke noget at lave, og Anna sendte derfor et brev til svogeren, at jeg godt ville tage kartoflerne op. Jeg cyklede derefter de 80-90 km derved, det tog 1½ dage at tage kar-

toflerne op, men jeg var heldig med vejret, det var det fineste tørvejr hele tiden. Det gav en dagløn på 6,45 kr. plus kost og logi. Jeg kunne ikke have tjent mere ved noget andet arbejde på den tid.

En anden gang havde jeg arbejde hos gdr. Sigurd Jakobsen ude i nærheden af Femvejen². Det var sådan dengang, at daglønnen om sommeren var 4 kr., medens den om vinteren kun var 3 kr. og da det var først i oktober måned, mente jeg, at jeg skulle have 3,50 kr., men Sigurd sagde, at hvis jeg nu fik arbejde hele ugen, så ville jeg vel arbejde for 3 kr., og da jeg havde brug for pengene, turde jeg ikke at sige nej, og så måtte jeg arbejde for 3 kr. Jeg rappede³ kålroer op, og når Sigurd kom med vognen, hjalp jeg med at læsse. Ar-

bejdet varede en uge og gav mig en ugeløn på 18 kr.

I 1933 blev jeg medlem af en fagforening, man skulle være medlem i et år, før man kunne få understøttelse. Når man så blev arbejdsløs, skulle man hen at stemple hver dag, og der var først 6 karensdage, men så gik der yderlige to uger, før man fik pengene for den anden uge, da sagen først skulle til København og vende, inden beløbet kunne udbetales. Det var længe at vente på pengene, især da man jo p.g.a. karensdagene mistede en ugeløn. Såvidt jeg husker, var satsen 2,60 kr. om dagen, det kan man så sætte i forhold til den overenskomstsmæssige timeløn på 60 øre, som giver 4,80 kr. om dagen, men der var bare den hage ved det, at man i praksis ikke

Borris kloakeres i 1939. Vindmøllen pumpede vand op i vandtårnet. Fra venstre: Rørlegger Emanuel Mikkelsen, Niels Hansen (højpuldet hat), ukendt, Svend Rahbek (på brædtet), Nikolaj Lund, af de 4 følgende er de to Henry Jacobsen og Viggo Gosvig, yderst Peder Brølling.

kunne få mere end 30 øre i timen, og det bliver kun 2,40 om dagen. Landmændene mente, at når jeg også fik kosten, kunne jeg godt gå lidt billigere. Jeg har mange gange fyldt møg ud (læsset møg på vogne) for 4 kr. om dagen. Normalt brugte man to vogne, når der kørtes møg ud, men var der langt til marken, kunne det være nødvendigt med tre vogne og to spand heste, så der altid var én vogn i møddingen, én i marken og én på vej til eller fra mark og mødding hele tiden. Nogle brugte dog også tre vogne, når afstanden til marken ikke krævede det, bare for at de kunne udnytte daglejerer så meget som muligt til timelønnen!

I 1939 deltog jeg i arbejdet med at kloakere Borris By, timelønnen var 1,05 kr. I øvrigt kunne man dengang købe en stor pose flæskekeber (kæbesnitter) på slagteriet i Skjern for 2 kr.

50 ØRE PR VABLE

En gang da jeg havde været arbejdsløs i tre uger, skulle jeg fylde møg ud, om aftenen havde jeg fået 7 vabler. Jeg regnede så ud, at jeg havde fået 50 øre for hver vable og 50 øre i dagløn. Da møddingen var tømt, var den 18-årige tjenestekarl ikke færdig med at sprede møget på agrene, men i stedet for at hjælpe ham eller overtage arbejdet blev jeg sat til at pløje møget ned, hvilket karlen var meget utilfreds med, medens jeg var godt tilfreds, da det ville have været meget pinefuldt at sprede møg med de vabler, jeg havde erhvervet mig. Jeg fik dog kun 2,75 kr. om dagen for pløjearbejdet, da det regnedes for et lettere arbejde end at fylde møg ud. I øvrigt skulle man have en sygeseddel, hvis man skulle til læge. Sygesedlerne blev udleveret af formanden for sygekassen, skrædder og bar-

ber Theodor Lauridsen, og kostede 50 øre, hvis man gik til lægens konsultation, 1 kr. hvis man skulle have lægebesøg hjemme og 2 kr. om natten, på søndage og helligdage. Som man sagde, jo mere syg man var, jo mere kostede det at gå til læge.

DRÆNING OG TØRVEGRAVNING

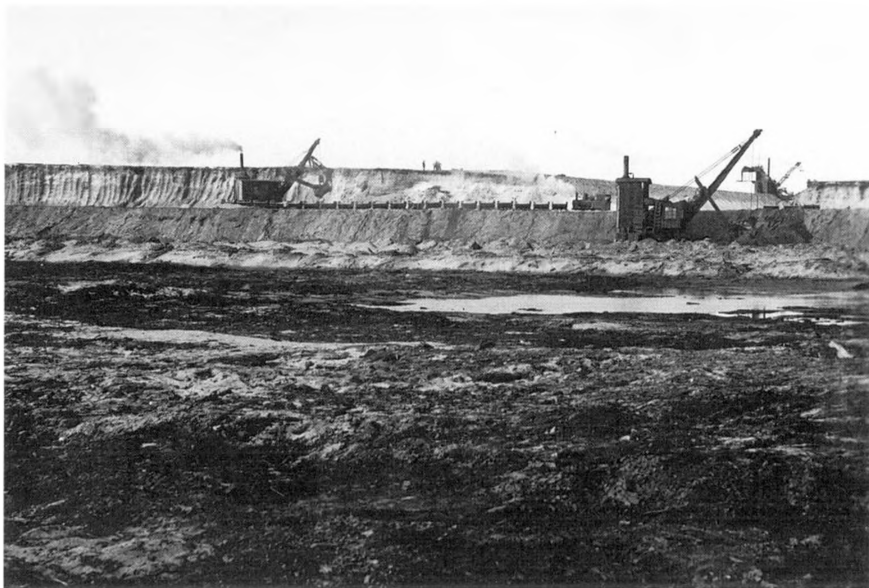
Jeg hjalp en tid min svoger Jens Gravesen, der var drænmester, med at dræne for landmændene i Gl. Hanning; vi cyklede derover tidligt om morgenen, før den slemme fik sko på, for at være der til arbejdstidens begyndelse. Senere drænedes vi også andre steder, men om sommeren ville landmændene ikke have os til at rode i markerne, så da gravede vi tørv.

Vi gravede tørv i en mose, der tidligere havde tilhørt præstegården, men nu hørte til gården, der ejedes af Johannes M. Kristensen på bakken næst efter Præstegården, nu Præstevejen 19.

Gravningen foregik meget primitivt, idet vi *spedede* (skar med en skovl eller spade) dyndblokkene løs i graven og lagde dem på en trolje der kørte på et udlagt spor, som vi med håndkraft skubbede ud på en mark, hvor tørvene blev lagt til tørre, efter at de var skåret i skiver, hvis tilstræbte mål var 3 x 6 x 9 tommer (7,5 x 15 x 22,5 cm.) Resten af arbejdet med vending af tørvene, stable dem i skruer og læsse dem på vogne og transportere dem hjem gjorde folk selv.

KRISEHJÆLP

I 1933 blev der fra Staten udbetalt krisehjælp. Gårdejerne blev indbudt til spisning på hotellet og fik foruden deres krisehjælp, d.v.s. den del som ikke var udbetalt direkte til kreditforeningerne for restancer, endda den mad, de ikke kunne

Hoffmann & Sønners kulleje i Nr. Vium. Alle gravemaskiner med én undtagelse var dampdrevne, kulfyrede og betjentes af to mand, en fyrbøder og en fører. Kullene til at fyre med blev båret op i kartoffelkurve.

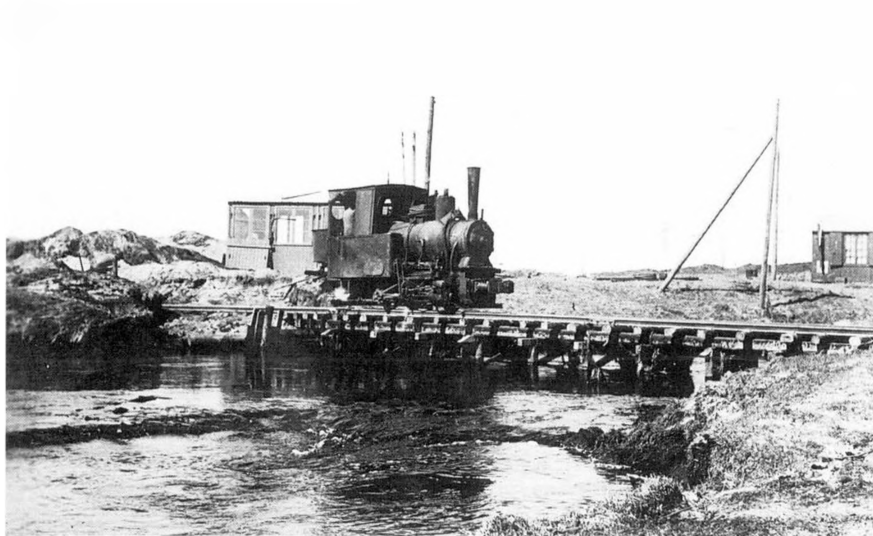
spise, med hjem. Hjælpens størrelse afhæng af gårdens størrelse; ejeren af Dalagergaard fik 2.000 kr., men de fleste gårdejere fik under 1.000 kr. Omkring samme tid fik jeg et brev fra sognerådet, der meddelte mig, at jeg havde mistet stemmeretten til valgene, da jeg havde en skatterestance på 20 kr. Kort efter fik jeg at vide, at jeg og andre, der var arbejdsløse uden at være medlem af en a-kasse, kunne hente deres krisehjælp 40 kr. på kommunekontoret. Jeg var dog medlem af en a-kasse, men havde ikke været det længe nok til at kunne få understøttelse.

Kommunekassereren modregnede restancen, så jeg fik udbetalt 20 kr. Da jeg fortalte, hvad der var sket, på fagforenings-

kontoret i Skjern, fik jeg at vide, at kommunens fremgangsmåde var ulovlig, krisehjælpen til arbejdsløse og landmænd var kommet fra Staten til udbetaling på samme tid, tilsyneladende havde sognerådet blot forsinket udbetalingen for at kunne fratage de arbejdsløse, der havde en skatterestance, stemmeretten, for at de ikke skulle lave »ulykker« ved et forventet folketingsvalg. Valget kom dog ikke det år, så manøvreren fik ingen politisk betydning.

BRUNKULSGRAVNING

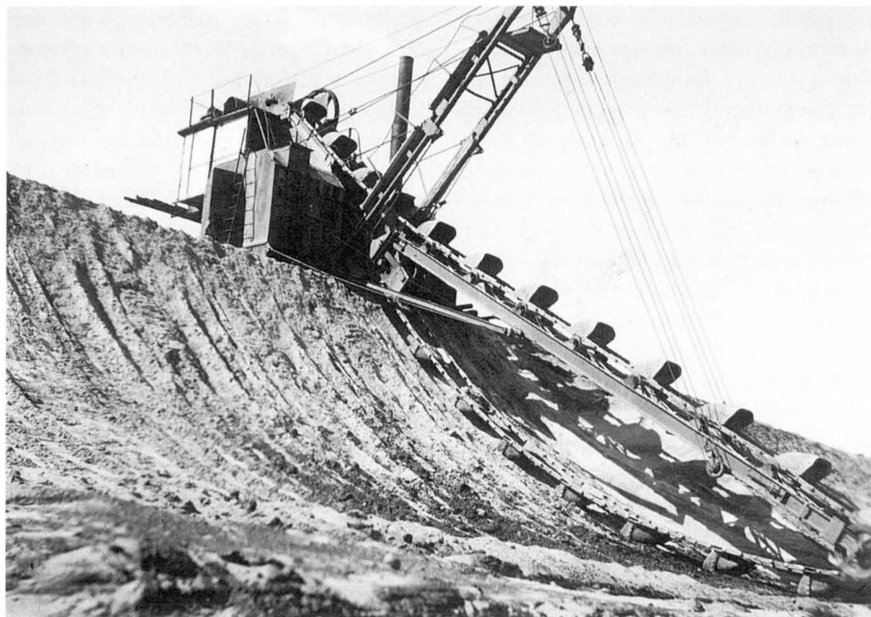
I september 1940 begyndte jeg at arbejde i Hoffmann & Sønners brunkulsleje i Nr. Vium nord for Torviglejet. Der var 7-11 meter overjord, som blev gravet bort med

Nr. Vium-lejet. Kullene kørtes med tipvognstog over Vorgod Å over broen op på højbanen.

Nr. Vium-lejet. Højbanen, hvorfra kullene over en harpe tippedes ned i jernbanevogne.

Nr. Vium-lejet. Spandkædegravemaskine.

Nr. Vium-lejet. Kullene lessedes med håndkraft i tipvogne, hver mand havde sin vogn. Her poserer de for fotografen.

en spandkædegraver, der kørte på et spor med en sporvidde, der var mere end dobbelt så stor som det spor, tipvognene kørte på. Overjorden fyldtes på tipvogne på den måde, at først fyldtes en kasse på 2 m³, samme størrelse som en tipvogns kasse; når tipvognen så stod under kassen, åbnedes kassens bund, idet bunden var delt i to halvdele, som åbnedes til hver sin side.

Spandkædegraveren kunne dog ikke nå så langt ned, at den kunne tage al overjorden, resten en 3-5 meter tog man nedefra med en almindelig gravemaskine, som tømte sin 1,8 m³ store skovl i tipvogne, der stod på det niveau hvortil spandkædegraveren havde gravet.

Da man åbnede lejet, kørte man den første overjord hen i hullet efter et gammelt leje, hvor der var blevet gravet brunkul under Første Verdenskrig. Senere kørtes overjorden fra den fortsatte gravning via et skiftespor tilbage i graven, hvor kullene var taget op. Gravemaskinen kunne gå meget tæt på kullaget, og når den sidste overjord skulle fjernes, gik der en mand og skovlede sand, hvor kullagets overflade var lidt ujævn, og det sand gravemaskinen havde spildt, ind foran skovlen. Kullaget i Nr. Vium var knapt 1½ meter tykt, men det kunne betale sig at flytte de op til 11 meter overjord.

Kullene blev fyldt i tipvogne med håndkraft på den måde, at man kørte 20 tipvogne ned på et spor, der var lagt i lejets bund, hvorefter 20 mand med kartoffelgrebe, hvor knoppene var fjernet fra tændernes ender, læssede kullene på vognene. Til at løsne kullene brugte man en kraftig greb, en stengreb, den var især nødvendig i landsiden sammen med en hakke for at lave en pæn skrænt forned.

De fyldte tipvogne blev skubbet op af

graven med et brunkulsfyret damplokomotiv, der lignede Statsbanernes lokomotiver men var mindre. Lokomotivet skubbede vognene op og hen over Vorgod Å og op på en højbane i heden der, hvorfra kullene blev tippet ned på harpe med tre soldstørrelser, et sold med små huller, der harpede smuldet fra, et sold med lidt større huller i, hvorigennem de lidt større kulstykker gik, det kaldtes stokerkul, og et stort sold som kun sorterede store klumper fra. De kul, der gik herigennem, kaldtes store kul. Den slags kul der var flest af, i Nr. Vium de store kul, i Ejstrup stokerkul, gik ned i jernbanevogne, der kørte på et spor, Statsbanerne havde lagt derud fra Troldhede station. Banen til Ejstrup var med sine 11 km Danmarks længste brunkulsbane. De andre kvaliteter gik enten ned i tipvogne, der stod på et parallelt spor, eller i siloer, som senere tømtes ved, at jernbanevogne eller tipvogne kørtes ind under dem. Hvis der ikke var bestillinger nok på en bestemt slags kul, blev de lagt på lager i en dyng på heden, herfra blev de igen læsset med håndkraft.

Mit job var at køre jernbanevognene i position under sliskerne fra harpen, det skete med en *penselstang*, en jernstang der mindede om et brækjern med en holder påsat, der gik ned om siderne af skinnens krone. Men kullene gjorde skinnerne fedtede, så det var nødvendigt hele tiden at strø tørt sand på dem.

Sporet havde en svag hældning i retning mod Troldhede Station, men hvis vognene ikke kunne løbe af sig selv, måtte man *pensle* dem frem, dvs. man satte penselstangen ind under hjulet bagfra og trykkede ned på den, så kørte vognen; man stoppede den igen ved at trække i den håndbremse, som næsten alle vogne var

forsynet med. Man tømte to tipvogne á $1\frac{1}{2}$ m³ ad gangen ned i den ene halvdel af vognen; når der så var en passende mængde (8 tons), penslede jeg vognens anden halvdel i stilling til påfyldning. En dag kom Jørgen Hoffmann og var i dårligt humør. Han tog penselstangen fra mig og ville pensle en vogn frem, men han glemte at strø sand på skinnen, så da han trykkede hårdt ned på stangen, smuttede den tilbage, og stangen klappede ned på skinnen, og fingrene på begge Jørgens hænder kom i klemme!

Det havde jeg selv prøvet, så jeg vidste, at det gjorde meget ondt. Jørgen smed stangen, som havde han brændt sig på den, gik uden at sige noget og blandede sig aldrig senere i mit arbejde!

Jørgen Hoffmann fór tit rundt i lejet som en jagthund, og en dag kom han hen, hvor arbejderne var ved at fylde en kolonne tipvogne. Hver mand havde én vogn at fylde, og alle vognene var fyldt undtagen en. Jørgen gik hen til manden og sagde: *Er den kasse større end de andre?* Ja, sagde manden. *Det er sku da vist ikke ret meget!* Sagde Jørgen og gik.

Dagsproduktionen var på omkring 20 fyldte jernbanevogne á 16 tons i døgnet. Før vognene afgik, skulle de vejes. Det foregik på en vægt ved Statens gamle leje i Torvig, Nr. Vium. Vejeren var i flere år Laurids Grene. Vognenes kullast skulle veje 16 tons, vejede den mere, skulle vejeren læsse det overskydende af og – han måtte selv beholde det! Samme Laurids Grene var i øvrigt tidligere ude at grave en brønd ved marketenderiet i Ejstruplejet. Jeg var henne for se på arbejdet og så, at Laurids var dybt nede i den klægholdige jord, uden at brøndringe eller anden afstivning var på plads. Jeg råbte ned til Lau-

rids: *Hvor bor du? Hvorfor vil du vide det, var svaret? Jo, jeg vil hente din kone, så hun kan se, hvordan du arbejder, for så tror jeg ikke, at du får lov til at fortsætte!*

Foruden spandkædegraveren havde man også 4 gravemaskiner, der hver betjentes af 1 mand plus en smører, der passede alle gravemaskinerne og tillige var kulmand, d.v.s. han skulle forsyne lejets lokomotiv og gravemaskiner med brunkul. Det gjorde han fra udlagte kuldepoter langs banelinien.

En vintermorgen var pumpen, man brugte til at fylde vand på lokomotivet, frosset, men da åen ikke var frosset til, skubbede man derfor lokomotivet ud på broen, og en mand stod i vandet ved bredden og langede med en spand vand op til lokomotivføreren, der samtidig stod og fyrede op under kedelen.

Der lød et plask og manden, der øste vand op, sagde: *Hva' dølen smider du 'et i æ ó igjen, så vel a ski da ett sto her o' os' op!*⁴ Men ingen svarede, og kort efter fik han øje på et hoved, der dukkede op af vandet; det var lokomotivføreren, der på den smalle bro var faldet baglæns ud af førerhuset og ned i åen fra broens modsatte side, da han stod og fyrede!

Man fik den uheldige mand bragt over i varmen i marketenderiet, der lå ved landevejen fra Troldhede til Nr. Vium. Der blev fremskaffet tørt tøj til manden, der derefter kunne fortsætte dagens arbejde.

Når man skulle flytte skinnerne, der bestod af 9 meter lange stykker, skruede man dem fra hinanden, og fire mænd bar dem på skuldrene til det nye sted, hvis det var nær ved; skulle de lidt længere væk, lagdes de sammen med svellerne på en jernbanevogn og kørtes til det nye sted. Skinnerne til statsbanesporet vejede 19 kg pr meter,

8 mand bærer en skinne. Antallet er ligesom øllen til ære for fotografen. I baggrunden ladesporet med nogle DSB-godsvogne ved siden af lesserampen med en kolonne tipvogne.

og tipvognsskinnerne vejede 17 kg pr meter. Så et ni meter stykke vejede henholdsvis 171 og 153 kg. Skinnerne til spandkædegravemaskinen var endnu kraftigere og tungere, end dem Statsbanerne brugte.

Brunkulsarbejderne blev aflønnet med 1,65 kr. i timen, firmaet ville ikke gå med til akkordløn.

Grundvandet blev pumpet op af flere pumper og ledt ud i Vorgod Å. Til at begynde med brugtes et lokomobil til at trække en pumpe, men snart fik man elektrificeret lejet. Pumperne gik 24 timer i døgnnet for at holde vandet væk nede i lejet.

Til og fra arbejde kørte jeg på cykel, og i den hårde vinter 1942-43 var vejene så ujævne, ved at snesjap og fastkørt sne var frosset fast på vejen, at jeg i stedet for at køre på vejen kørte midt imellem skinnerne på jernbanesporet fra Borris til Troldhede, fordi selvom der heller ikke her var helt jævnt, så var det dog mere jævnt at køre her end på vejen.

Da jeg ikke altid kunne nå hjem om aftenen, før spærretiden begyndte, fik jeg

hos den tyske militære myndighed i Skjern den 6. september 1943 udstedt en passerseddel, der tillod mig at færdes på cykel hjem fra arbejde indtil kl. 23⁰⁰ under spærretiden.

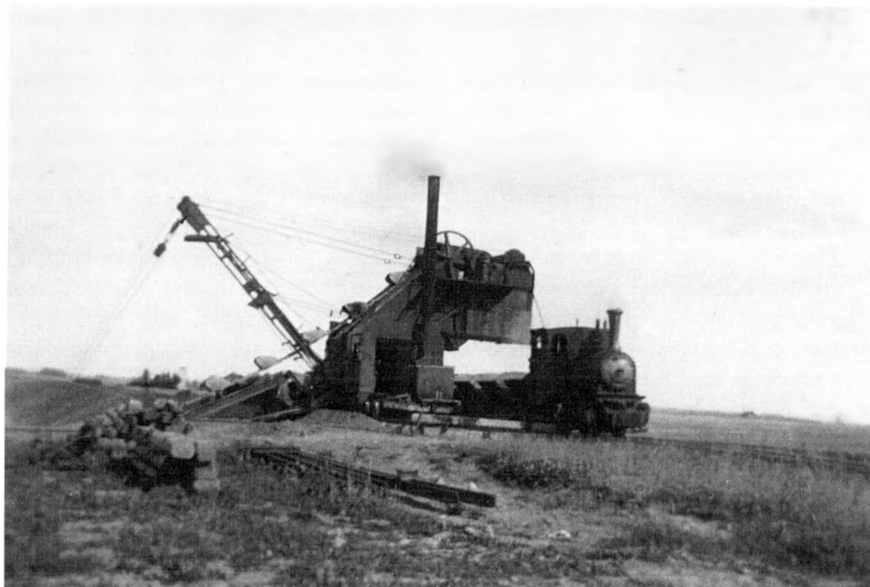
EJSTRUPLEJET ÅBNES

En eftermiddag i januar 1943 sagde Jørgen Hoffmann til mig: *I morgen tager De til Troldhede station, der kommer en gravemaskine fra Maribo, og den skal De følge med til Ejstrup.*

Firmaet Hesselberg & Hvalsø var begyndt at bryde brunkul derude men måtte snart holde op, jeg antager, at firmaets brydningsret blev solgt til den entreprenør der fortsatte gravningen.

Brunkullene i Ejstrup blev opdaget under brøndgravning. Samberg, der var med til at grave brønden, traf senere under brøndgravning på Ahler Vestergaard i Borris et par mænd, der ledte efter brunkul. Mændene sagde, at hvis nogen kunne anviser dem et sted, hvor der fandtes brunkul, ville de give manden 10 øre pr. ton kul, der blev brudt i lejet. Samberg fortalte dem om brunkullene i Ejstrup, men fik desværre ikke tilbudet om de 10 øre pr. ton skriftligt, så han blev »pist af« med en halv slaget gris.

Gravemaskinen var en mellemstor tysk af mærket Menck og var den første, der kom til Ejstrup. Den første overjord, der blev fjernet, blev kørt sammen op i en stor høj, der nu er tilplantet og som ligger på venstre side af vejen, der går fra Ejstrup og Mangehøje og drejer fra til Astrup. Statsbanerne lagde et jernbanespor ud til lejet fra Troldhede station, en forlængelse af

Ejstrup-lejet. Dampdrevet spandekedegraver fylder en kolonne tipvogne med overjord. 1943. (Foto: Henry Jørgensen).

banen der gik ud til lejet i Torvig i Nr. Vium. Kullaget var 5-6 meter tykt, hvilket medførte at man ikke læssede de øverste kul op på tipvognene, men ned i dem. Man lagde tipvognssporet i lejets bund tæt indtil kullaget, i hvis øverste del man over hver tipvogn lavede en skrå trugformet sleske, som man derefter skovlede kullene ud i, så de af sig selv rutsjede ned i tipvognene. Kullene i Ejstrup var ikke af samme kvalitet som dem i Nørre Vium. I Nørre Vium lå kullene i flager som løsnede sig i større stykker, medens dem i Ejstrup var mindre og mere smuldrede, og der var ingen brugskul til kakkelovne og komfurer, men kullene kunne bruges i støkerfyri f.eks. kraftværker og fjernvarmeværker.

ULYKKER

En søndag eftermiddag (27. august) i 1944 i lejet i Ejstrup beskød en allieret flyvemaskine under luftkamp med en tysk jager et lokomotiv, der skubbende en kolonne tipvogne med brunkul var på vej op ad rampen. Den tyske jager gik meget lavt ned for at skjule sig bag træækker, skove og bakker.

Nogle kugler ramte lokomotivet foran og ramte bl. a. et vandstandsglas, og vand og damp fossede straks ud. Lokomotivføreren sprang straks af for at redde livet, mens tipvognstoget med lokomotivet bagerst fortsatte op ad rampen og ud for enden af sporet hvor de kulfyldte vogne og til sidst lokomotivet styrtede ned i en bunke ovenpå hinanden.

Lokoføreren blev ikke bebrejdet noget i anledning af hændelsen, ingen forlangte naturligvis, at han skulle sætte livet på spil, men det var et stort arbejde at rydde op efter uheldet.

Lokomotivfører Helligsøe fik splinter i benene. Han kunne efter endt lægebehandling køres hjem.

(Henry Jørgensen, hvis forældre ejede og drev marketenderiet i lejet, fortæller, at Viggo Jensen, der med sin hestevogn holdt overfor rampen på den modsatte side af ladesporet i færd med at læsse brunkul op på en jernbanevogn, der holdt på sporet, oplevede, at den ene af hans heste blev ramt af en kugle midt på forbenet, der blev slået af, så det kun hængte i et tyndt stykke skind. Han ringede til slagter Vestergaard i Borris og spurgte hvad han skulle gøre. Vestergaard sagde, at han skulle tage en brødkniv og skære halsen over på hesten, så ville han komme så hurtigt han kunne og ordne resten.

Viggo Jensen med kone og børn boede for enden af rampen i et træhus. Mellem huset og læsse-rampens ende gik der en vej, og der var netop så meget plads, at huset ikke tog skade af det nedstyrtede vogntog.

Efter hændelsen kom folk til og samlede patronhylstre op, de lå med ca. en meters mellemrum langs sporet. Hvor kuglerne havde ramt vællerne, var der blevet en dyb skure i dem.)

I Ejstruplejet var man den 30. september 1947 næsten færdig med at tage en kulbænk op, der lå kun kul tilbage til at fylde ca. tre tipvogne, som man skubbede derned, og tre mænd blev sendt ned for at læsse dem. Kort efter at de var gået i gang med arbejdet, væltede overjordsbrinken som en mur ud over dem, og de blev alle tre dræbt på stedet⁵.

Jeg mener at firmaet burde have undersøgt stedet, for ulykkesstedet var beliggende lige indtil en gammel opfyldt brunkulsgrov, hvis eksistens firmaets ledelse må have haft kendskab til. Graven var fyldt op med løst sand, og løst vandfyldt sand er meget levende, og den balk af ikke tidligere omgravet jord på ca. 4 meters bredde mellen de to grave kunne ikke holde til presset fra den gamle grav. Ulykken skete efter, at jeg var begyndt at arbejde i lejet i Lille Høgsvig i Sdr. Felding, men berørte mig dybt, da jeg kendte de omkomne, Arne Kirkegaard, Astrup, Anders Jørgensen, Ejstrup og Ejner Christensen fra Balling ved Skive, alle tre folk som jeg tidligere havde arbejdet sammen med.

I Nørre Vium i den hårde vinter 1944, den 9. Februar, skete der en ulykke, da gravemaskinen lukkede skovlen, der kunne rumme 1,8 m³, op over tipvognen, der netop kunne rumme en skovlfuld jord. Jorden var fuld af frostklumper, og en klump, der sad fast på skovlens skær, løsnede sig pludselig og faldt ned i hovedet på spildjordsmanden, Aage Jensen, Nr. Vium, der gik ved spandkæde-gravemaskinen og skovlede den overjord, som maskinen spildte, op i tipvognene, da tipvognene ellers ville køre fast i den spildte jord. Manden blev slået bevidstløs og fik en hjernerystelse.

En langt alvorligere ulykke skete tidligere i Nr. Vium den 15. Maj 1941, da en tipvogn sprang fra trækket, og spildjordsmanden Johannes Nørgaard ville koble den på igen; han gjorde tegn til føreren af spandkædegraveren, som misforstod det og troede, at han skulle klemme tre vogne frem, som han kunne, men spildjordsmanden havde hoved og overkrop inde mellem vognene og kom i klemme, hove-

det blev klemt mellem den ene tipvogns kasse og den anden vogns svanehals, en tingest der holdt kassen på højkant, når vognen tippede, så den ikke kunne tippe helt af vognen. Mandens hoved blev knust, men han levede stadig da jeg var med til at bære ham op af graven og hen i nærheden af den nærmeste gård, hvor ambulancen hentede ham. Til at bære den forulykkede på brugte vi en dør, som vi i hast hev af et spiseskur.

Vi boede da i kælderen af huset på hjørnet af Borgergade og Jernbanegade overfor Bundgaards Hotel, og da jeg om aftenen kom hjem og havde spist, lagde jeg mig ind på divanen i et rum ved siden af spisestuen; lidt efter kom min kone Anna derind, og jeg begyndte at græde, så voldsomt et indtryk havde det gjort på mig, at jeg for første gang havde set et menneske blive slået ihjel den dag.

Jeg var også selv ude for en ganske vist mindre ulykke en dag, da jeg tippede ladet på en tipvogn, kom jeg til at holde på vognens svanehals, hvorved spidserne af venstre hånds pege- og langfinger kom i klemme. Førstehjælpskassen var låst inde på kontoret, så en mand måtte bryde vinduet op for at få fat i den.

Brødrene Hoffmann kunne være hårde i filten, men hvis nogen kom til skade, var der aldrig tvivl om, at der skulle gøres alt, hvad der var muligt for at hjælpe de tilskadekomne.

SPILO OG DRUK

Jeg har hørt at snakken gik, ja de brunskulsarbejdere, de slider og slæber, og så på

Nr. Vium. I bygningen til venstre var marketenderiet »Hedebloomsten«. I bygningen til højre var beboelse. Der var 2 køjer over hinanden og 4 eller flere køjer pr. rum, så det var småt med privatliv, men billigt. I sovebarakken i Ejstrup-lejet var der 3 køjer over hinanden.

lønningsdagen drikker de det hele op! Men det er lodret løgn. Mange kom langvejs fra, nogle helt fra Odense, Århus og Ålborg, og de tager dæl'me ikke ud i Nr. Vium kulleje for at få noget at drikke, når det er familiefædre, det passer i k k e !⁶

Tværtimod levede de meget spartansk, de boede i små rum i en ende af marketenderiet eller i andre sovebarakker og sendte hver en jante, de kunne undvære, hjem til kone og børn. Medens de andre sad i marketenderiet om aftenen, var jeg privilegeret, da jeg kunne tage hjem »i læ« hos konen hver aften.

Ude i Ejstruplejets marketenderi var der engang nogle unge mennesker, der lavede ballade en aften; en af de ældre, der sad der for at nyde den sparsomme fritid før sengetid, sagde højt til de unge: *Ka' vi så få ro!* Det hjalp ikke, og så gik han hen og tog en spektakelmager om hovedet og trak ham hen til døren og skubbede ham ud, hvorefter han sagde til de andre: *Hvis ikke det her hjælper, kommer der flere ud* – og så blev der ro!

ARBEJDSFORMAND

I Lille Høgsviglejet i Sdr. Felding på den anden side af Bolkvig når man kommer fra Borris, var jeg begyndt som arbejdsformand i vinteren 1944. Thyge Jensen på Høgsviggaard ejede jorden, som lejet lå på. Købmand Niels Lauridsen fra Borris, der var flyttet til Studsgård, og drænmester Georg Nielsen fra Studsgård, som jeg tidligere havde arbejdet for, stod sammen med Thyge Jensen, mølleren fra Studsgård og en mand fra Viborg som kaldtes Piper, for brydningen af kullene. De forsøgte at hverve mig som arbejdsformand, men jeg sagde først nej, men siden lod jeg mig overtale.

Jeg holdt dog op året efter og tog arbejde i lejet i Store Høgsvig, hvor et par vognmænd fra Esbjerg var begyndt at bryde kul. Senere arbejdede jeg i lejet i Ahler først hos la Cour, der åbnede lejet, senere i to omgange hos Hoffmann & Sønner, som overtog driften af det.

Grunden til at jeg holdt op første gang var, at der ikke var afsætning for kullene, så fyrede man næsten alle folkene undtagen dem, der skulle bruges til at passe pumper og til øvrigt vedligehold. Kullaget i Ahler varierede en del men var ikke over 1½ meter tykt.

KULTRANSPORT

Kullene fra Ahler blev kørt til Esbjerg på lastbiler. Hoffmann & Sønner havde købt 12-14 lastvogne med anhængere, som blev brugt til formålet, de kunne nå at køre til Esbjerg med to træk kul om dagen.

Lastvognene blev fyldt på den måde, at tipvognene fra graven kørte op på en høj rampe, hvorfra jeg tippede indholdet over en harpe og ned i lastvognene, der måtte rangere lidt, for at de kunne blive helt fulde. Tipvognenes kasse var 1 meter lang

og smallere end dem, der brugtes i Ejstrup, fordi det var upraktisk at bruge større vogne til at fylde lastbiler med.

Tidligere, i entreprenør P. la Cours tid, blev der lagt et tipvognsspor til Troldhede, ikke til stationen men til der, hvor den nu nedlagte Troldhede-Kolding-Vej Jernbanes spor stødte op til statsbanesporet nær byen. Her var der lavet en rampe, hvorfra man over en harpe tømte tipvognene ned i jernbanevogne, hvori kullene blev transporteret til Kolding havn og derfra sejlet til København.

Også kullene fra Nr. Viumlejet gik til Kolding. Ind i mellem arbejdede jeg igen i tørvemosen samt med anlæg af kloaker.

LEJET I AHLER LUKKES

Sammenlagt arbejdede jeg 15-16 år i brunkullene, og jeg var sammen med en to tre andre mænd med til at rydde op, da lejet i Ahler omkring 1959 blev lukket. Grundvandet steg til en vis højde, da man holdt op med at pumpe det væk. I den grav nærmest den vej, der nu kaldes Troldhedevej, smed en af dem en dag en sten ud; det forårsagede en bølge, som fik en klat af bagsandet til at falde i vandet, hvilket gav en stor bølge, som rullede mod landsiden og tilbage igen, hvilket fik bagsandet til at skride i hele gravens længde, og i løbet af ingen tid var graven næsten jævnet til, det hele gik så utroligt hurtigt, at man skal have set det for at ville tro det.

Der ligger flere brunkul i jorden, men jeg håber, at vi aldrig får sådanne krisetider, at vi får brug for at grave dem op!

SKOLEKOMMISSION OG SOGNERÅD

Før i tiden samledes alle forældre med skolesøgende børn i skolen hvert fjerde år

En »gravko« i Ahler-lejet 1957. (Foto: Asta Thomsen Jensen).

for at vælge nogle af forældrene til medlem af skolekommissionen. *Men a bløw hjemm', for a vill' ett i de' skidt!*⁷ På mødet valgte man Tage Høstrup, der var tilflytter, og sendte forslaget til sognerådet. En uges tid senere fik jeg et brev fra sognerådet, om at jeg var blevet medlem af skolekommissionen! *Det var a dælme led ve', for det havde a ett hu'e te, töt a!*⁸ Jeg blev dog i skolekommissionen i en fire års periode.

Jeg var tillige ved valget den 2. marts 1954 blevet valgt som 1. suppleant til sognerådet, og så ville skæbnen, at medlem af sognerådet, baneformand Peder V. Pedersen, der var sønderjyde, rejste fra sognet, og der blev brug for suppleanten.

En søndag formiddag, da jeg var i byen,

fortalte en mand mig, at baneformanden skulle flytte.

A lywer ett og a overdrywer hejer ett, når a sæjer, te a aldrig har wår'n så syk som den daw, for så vest' a, hva' æ klok' vår slawen?

Måske led jeg lidt af mindreværdskomplekser, men jeg syntes slet ikke, at jeg kunne tænke mig at komme derop at sidde som den eneste socialdemokrat mellem tømmerhandler Robert Jeppesen, købmand A. Nørgaard Jakobsen og seks landboere!

I kan tro, at jeg ikke havde det godt. Det var i sognerådsformand Jens Thomsen Jensens »regeringstid«, i hans sidste periode, som der var ni måneder tilbage af.

Vi holdt et sommermøde og et vintermøde på Alderdomshjemmet og fik så noget godt at spise på hotellet bagefter.

ARBEJDET I SOGNERÅDET

Ved det første møde jeg var med til, begyndte formanden at forelægge sagerne, og først da vi var halvvejs henne i mødet, sagde han: *Og så har vi fået et nyt medlem, velkommen!*

Da sognerådsmedlem Marinus Nielsen i den følgende periode afgik ved døden, trådte suppleanten, gårdejer Chr. Voldbjerg Sørensen, ind i stedet. Det var første punkt på dagsordenen, at vi bød ham velkommen! Der har du forskellen på en gårdmand og en arbejdsmand!

Der var ikke meget ved at sidde i sognerådet, mente jeg, men konen mente, at det da gik meget godt.

I de første fem år jeg var medlem, fik vi ingenting for det, heller ikke for tabt arbejdsfortjeneste¹⁰. Da jeg en dag i februar 1958 var med til at ligne for første gang, sagde Jens Thomsen til os om aftenen: *Ja*

*vi fortsætter jo i morgen igen! Ett mæ, svåret a, a ska' ud i æ kwolleje å tjen' nøj bro' te æ unger!*¹¹ Og det gjorde jeg så. Det kunne jo ikke hjælpe, at vi sad og spiste godt på hotellet, når mutter og børnene sad derhjemme og sultede!

Ligningen foregik i alfabetisk orden i sognets forskellige dele, d.v.s. man begyndte med A, Ahler. Helt ude ved sogneskellet i Gåsdalhede boede der et ungt barnløst ægtepar, der begge var stumme. De boede i et elendigt skur og havde ansøgt om et statslån til at opføre et nyt hus. Det ville ikke koste kommunen noget, man skulle blot attestere ansøgningen, men da parret engang havde fået socialhjælp, var nogle medlemmer imod det, de så helst at familien flyttede fra sognet, og én af dem havde gentagne gange udtalt sig mindre pænt om parret. Jeg argumenterede, at familien jo bare kunne gå til embedslægen, så ville denne omgående erklære skuret, som de boede i, for uegnet til menneskebolig, og så skulle sognet skaffe dem en anden bolig. Man havde ganske vist ledvogterhuset i Ahler stående tomt, men så ville parret jo alligevel blive i sognet, men de ville nok blive sure!

Også andre medlemmer pressede på, og så skrev formanden under på familiens ansøgning.

Konen var syerske, og både hun og manden havde fast arbejde. Ved ligningen i 1958 viste denne familie sig at være dem, der havde den største skattepligtige indtægt i den del af sognet, hvor også formanden boede. Jeg kunne ikke dy mig længere men sagde: *Nu er der vist pissat nok på dem!* Et andet medlem Viggo Nielsen, Højby, sagde henvendt til mig: *Det har du lov til at sige!*

Da skolerne i Øster Gåsdal og Lindvig

blev nedlagt, talte man på et møde om, hvad man skulle gøre med bygningerne. Det blev sagt, at skolebygningen i Øster Gåsdal let kunne bygges om og sælges som en familiebolig. Skolebygningen i Lindvig ville man rive ned. Da logikken i dette ikke stod lysende klart for mig, spurgte jeg, hvorfor man dog ville rive en fuldt anvendelig bygning ned? Et andet medlem af rådet svarede: *For ett o fø nøj ros te æ sogn!*¹²

(PALADSREVLUTIONEN)

Det var midt i Svend Rahbeks anden periode i sognerådet, at den meget omtalte paladsrevolution fandt sted. Ved den lejlighed blev den siddende sognerådsformand Kornelius Hansen, Gåsdal, væltet og afløst af Chr. Lundsgaard).

ERHVERVS OG SOCIALPOLITIK

Da Richard Nielsen¹³ ville starte en fabrikation af døre, henvendte han sig til den daværende sognerådsformand, Jens Kodbøl Jensen (1934-37), for at få en byggegrund stillet til rådighed til at bygge et værksted på. Jens Kodbøl skal da have sagt: *Hår du sjell now'n peng?*¹⁴ Da Richard Nielsen svarede nej, sagde Jens Kodbøl: *Så ka' 'et vist ett' nøt nøj!*¹⁵ Fabrikken kom til at ligge i en anden kommune og hed Jutlandia Døre A/S.¹⁶

Jeg blev genvalgt i 1958 og 1962 og var medlem af sognerådet i otte år og ni måneder. Ikke alt, hvad sognerådet lavede, passede mig. De største uoverensstemmelser var, når der skulle bevilges socialhjælp, og jeg selv har, i parentes bemærket, med mine ni børn aldrig fået én krone i socialhjælp, men det skyldes, at jeg har en kone, som har kunnet få pengene til at slå til!

Da kulgravningen var slut, fik jeg arbejde på Peder Gjaldbæks møbelfabrik i Borris.

I 1945 købte vi grunden til huset på Kirkevej 1 i Borris Kirkeby, hvor vi boede indtil for få år siden, hvor vi flyttede til Solparken. Vi ansøgte i 1943 om et statslån ifølge loven om statslån til arbejderboliger.

Efter en tid kunne jeg ikke forstå, at jeg ikke havde fået svar på ansøgningen og tog til Skjern for at tale med den mand, der behandlede låneansøgninger både til statsmandsbrug og arbejderboliger. Det viste sig, at den daværende sognerådsformand Mads Gosvig ikke havde atterteret ansøgningen, som han skulle.

Jeg fik papiret med tilbage for at aflevere det til formanden, der også var uddeleer i Brugsforeningen. Formanden havde ingen kommentarer, der var i mellemtiden blevet ringet til ham om sagen. Jeg mener, at det var bevidst chikane, sognerådet ønskede at arbejdsfolk helst ikke slog sig ned i sognet, de kunne jo senere komme til at koste penge til socialhjælp!

Vi fik et lån på 900 kr. til grunden og 10.000 kr. til at bygge huset for, det slog ikke til men var en god hjælp. Vi er nu (1997) det ældste ægtepar i Borris og vil kunne fejre jernbryllup i år 2000, hvis vi er her til den tid! (Det var de.)

Jeg har altid haft et godt helbred, og har det endnu bortset fra, et det kniber lidt med synet, og jeg har haft et godt liv som arbejdsmand, det var godt, at jeg ikke fik en gård, det tror jeg ikke ville have passet mig.

(2001 flyttede Anna og Svend Rahbek til Åstedparkens Ældrecenter i Borris, hvor de er godt tilfreds med at bo).

KILDER:

Samtaler med Svend Rahbek 1997.
Herning Folkeblad fra den 15.5.1941, 9.2.1944, 30.08.1944 og 30.9.1947.
Henry Jørgensen.
Jens J. Jensen, Ørbæk.

NOTER

1. Dalager Vindmølle brændte den 13. august 1914.
2. Femvejen, vejkryds, nu rundkørsel hvor de fem veje fra FASTER, Astrup, Egeris, Troldhede og Borris mødes.
3. Man rappede roer op med et rappejern, det var et halvcirkelformet skær med et langt skaft, der på undersiden af den lige bagerste kant var forsynet med to kraftige tænder, der var skråt bagudrettede. Man gik med rappejernet og skuffede toppen af roen, og når man så trak jernet tilbage, tog tænderne fat i roen og trak den med op af jorden.
4. Hvad dælen smider du det i åen igen, så vil jeg ski da ikke stå her og øse op!
5. Arne Kirkegaard var af jordskredet slynget mod en tipvogn og havde ret svære læsioner i hovedet. Han var død ved befrielsen. Ejnar Christensen var kommet til at ligge så uheldigt, at et skovblad pressesedes ind i struben på ham. Han var også død, da han blev gravet fri. Derimod var der en lille chance for, at Anders Jørgensen kunne reddes. Der blev foretaget oplivningsforsøg længe, men man måtte opgive at kalde ham tilbage til livet. (Herning Folkeblad).
6. Henry Jørgensen, hvis forældre ejede og drev kantinen i kullejet i Ejstrup, fortæller, at han som stor dreng flere gange overværede, at nogle brunkulsarbejdere spillede kort hele natten. Han solgte øl og cigaretter til dem for 1 krone stykket og sørgede for at fyre i kakkellovnen, det fik han 25 kr. for. Øllerne tog han fra forældrenes beholdning, cigaretterne havde han købt på den sorte børs for 1 kr. for en ti

- styks pakke og brunkullene til opvarmning fik de gratis af lejert. (Behøver jeg at fortælle, at knægten blev handelsmand?)
7. Men jeg blev hjemme, for jeg ville ikke i det skidt!
 8. Det var jeg dæleme led ved, siger Svend, for det havde jeg ikke hoved til, syntes jeg!
 9. Jeg lyver ikke og jeg overdriber heller ikke, når jeg siger, at jeg aldrig har været så syg som den dag, for så vidste jeg hvad klokken var slagen!
 10. Chr. Lundsgaard fortalte den 14.2.1991 i en samtale med lokalhistoriker Jens J. Jensen, Ørbæk, at han, da han var formand for sognerådet, på et tidspunkt sagde til Svend Rahbek: Svend, det her kan knagenspilleme ikke blive ved med at gå, vi andre kan jo nok passe møderne ind imellem, vi passer dyrene, men du, du tjener jo slet ingenting! Svend Rahbek svarede: Så længe I ikke skal have noget (for at holde møder), så skal jeg heller ikke!
 11. Ikke jeg, svarede jeg, jeg skal ud i kullejet og tjene noget brød til ungerne.
 12. For ikke at få noget ros til sognet! (Skolebygningen står endnu og er privatejet.)
 13. Richard Nielsen nævner ikke episoden i sin bog »En træmands erindringer«, men nævner, at da han efter soldatertiden, hvor han også en tid havde været i Borris, gik ind til en tømrermester her for at søge arbejde og fik svaret: »Jeg skal ikke have en soldat som svend«.
 14. Har du selv nogle penge?
 15. Så kan det vist ikke nytte noget!
 16. Den 1. april 1938 købte Richard Nielsen tømrermester Hartvig Recknitsers forretning i Sdr. Felding, hvor han senere begyndte den produktion af døre, der blev til fabrikken Jutlandia.

Ove Navntoft Enevoldsen
 F. 1935 i Torsbæk, Hoven
 Amatør-lokalhistoriker. Forskellige job.
 Værnepligtig 6 måneder ved Den Danske
 Kommando i Itzehoe, Tyskland
 Solparken 18, Borris, 6900 Skjern
 E-mail: one@mail.tele.dk

Historisk Samfund for Ringkøbing Amt

Foreningsmeddelelser 2002

Årsmødet 2002 blev afholdt den 17. marts 2002 på Hotel Medi i Ikast. Ca. 130 hørte professor Ditlev Tamm tale om »Retsopgøret efter besættelsen«, stadig et aktuelt emne. Retsopgøret er en erfaring, ikke bare historie.

Den 9. april stod Danmark overfor verdens stærkeste militærmagt og kunne ikke uden urimeligt store ofre gøre mere, end man gjorde. Tyskland var fuldstændig hensynsløst. Danmarks situation i 1940 var helt uoverskuelig, men samarbejdspolitikken betød, at Danmark fortsat var selvstændigt med regering, administration, hær, flåde, politi osv. Denne politiks modpart var Doktor Best, med forbindelser til Heinrich Himmler, men ingen undersøgte ham. Bests venlige linie var langt farligere, end man troede. Ved retsopgøret blev Best helt korrekt idømt dødsstraf ved byretten i København på grund af jødedeportationerne og clearingmordene, men landsretten ændrede dommen til 5 års fængsel, som højesteret forlængede til 12 år. Doktor Best er et eksempel på retsopgørets ofte farceagtige forløb. Allerede i 1951 blev Best løsladt, udvist af landet og levede indtil for få år siden. Som ansvarlig for besættelsesmagten burde Best have haft en strengere straf.

Modstandsbevægelsen, ikke politikerne, ønskede et retsopgør, som kunne medføre et nyt samfund, men der var ikke enighed om, hvad det var.

Man måtte lave nye love med tilbagevirkende kraft, også dødsstraf. Men hvem skulle straffes? Der blev sorteret i dom-

merne. Efter befrielsen kom en samlingsregering med halvt politikere og halvt modstandsfolk. Busch-Jensen blev justitsminister og Carl Madsen statsadvokat. Godt 13.000 personer, heraf knap 500 kvinder, blev dømt for tysk krigstjeneste, drab, tortur, stikkeri og angiveri. I den ændrede straffelov var straffen mindst 4 års fængsel. Handlinger til under 4 år var straffri, men højesteret gik ned til 2 års fængsel, så langt flere kunne straffes. Danmark dødsdømte mange sammenlignet f.eks. med Norge; 78 i alt, heraf henrettede 46. Med den nye venstre-regering i oktober 1945 begyndte holdningen til straf at mildnes, og i 1946 mildnedes straffelovstillægget.

Et stort problem var: Kunne man dømme medlemmer af Frikorps Danmark, når regeringen havde billiget udnævnelsen af en officer som chef? Det lignede en godkendelse.

Men hvad med samarbejdspolitikkerne? De skulle ikke anklages! De skulle bedømmes af en parlamentarisk kommission nedsat sommeren 1945 med 23 folketingsmedlemmer. Rapporten i 15 tykke bind blev først færdig i 1953. Ingen blev anklaget for rigsvretten. Politikerne reddede sig selv.

Værnemagersagerne, de som havde arbejdet for tyskerne og forsynet dem med varer og levnedsmidler, var vanskeligere, for samarbejdet skulle være »utilbørligt«. Statsadvokat Carl Madsen ville storkapitalen til livs, men sagen mod entreprenørerne bag de store fæstningsanlæg ved vestkysten faldt. 1100 især mindre forseelser for værnemageri blev straffet.

Altså: Man tog de små sager først, og man dømte strengest i begyndelsen. De hvis sager trak ud, fik en mild straf eller gik fri. »Man straffer de små fisk og lader de store gå«.

Efter foredraget var der mange spørgsmål fra salen.

På den efterfølgende generalforsamling af lagde formanden, statsamtmand Knud Jesen, beretning om det forløbne år:

Af hensyn til medlemmerne holdes Historisk Samfunds møder på skift i amtets kommuner, i 2001 i Brande og Ulfborg-Vemb, og i 2002 er mødestederne Ikast og Holmsland kommuner. Styrelsen har drøftet, om møderne ligger på det rigtige tidspunkt. Er det godt med et sommermøde med foredrag indenfor, mens solen skinner udenfor? Skulle mødet hellere være et sensommermøde? Hvad med aftenudflugter, hvor også børnefamilier kunne deltage? Her kunne man benytte sig af styrelsesmedlemmernes lokale viden og få arrangementerne med i amtets folder, *Ud på tur*. I første omgang vil Søren Toftgaard Poulsen arrangere en aftentur i efteråret – måske til Rysensten.

Møderne er gratis for enhver, også for ikke-medlemmer. Alle er velkomne, men til ikke-medlemmer skal siges, at som medlem er man med til at sikre Historisk Samfunds arbejde. Enhver forenings grundlag er flest mulige medlemmer. Den omdelte folder »Kender du Vestjyllands historie?« har en indmeldelsesblanket indbygget. Giv den til et muligt nyt medlem.

Møderne arrangeres i samarbejde med folkeuniversitetet, og vi kan derfor altid byde på velkvalificerede foredragsholdere til at belyse de forskellige historiske emner.

Årsmødet med generalforsamling på Hotel Dalgas i Brande søndag den 18. marts 2001 samlede 100 deltagere, som hørte museumsinspektør Søren Toftgaard Poulsen, Herning fortælle om »Dalgas og Hedeselskabets første årtier på Brande/Herning egnen«. Han gav en engageret og indsigtfuld indfø-

ring i personen Dalgas og hans virke og betydning, så han fremstod som en pragmatisk og resultatsøgende foregangsmand. Myten om sloganet »hvad udad tabes skal indad vindes« blev gennemhullet. Dalgas var drivkraften bag oprettelsen af Hedeselskabet med det nøgterne formål »at nyttiggøre heden«.

Sommermødet afholdtes søndag den 17. juni på Staby Efterskole i Ulfborg-Vemb kommune. Omkring 100 deltagere hørte dr. phil. Kristian Hvidt fortælle om systemskiftet i 1901. Han talte om forudsætningerne fra enevældens ophør i 1848 og Frederik den 7.s tronbestigelse. De første 50 år gik folkestyret tilbage, mente han. Venstres første sejr i Folketinget var i 1872, men Venstres splitelse holdt Estrup ved magten. Ved valget 1. april 1901 fik Højre 8 mandater, Venstre-reformpartiet under ledelse af J. C. Christensen 76 af Folketingets 114 pladser. Men tre måneder gik, inden kongen udnævnte den uopolitiske professor Deuntzer til regeringschef med J. C. Christensen som kultusminister. Kristian Hvidt mente egentlig, at parlamentarismen først blev indført efter påskekrisen i 1920, da Christian X fyrede ministeriet Zahle. Efter kaffebordet besøgte mange Stadil Kirke for at se det gyldne alter og høre museumsleder Jens Aarup Jensen, Ringkøbing Museum fortælle om kirken.

Busturen søndag den 26. august havde 51 deltagere og gik til egnen omkring Ølgod og Grindsted ledet af turleder Freddy Boysen. Turen gik til Danmarks første andelsmejeri i Hjedding ved Ølgod, hvor museumsinspektør Jens Sørensen fortalte om mejeriet. Videre til Konserveringstjenesten i Ølgod og Ølgod Museum, inden middagen blev indtaget på den Kongelige privilegerede Hodde kro fra 1838. Man så Hodde gamle skole på kun 6 x 8 m, inden turen gik til museumsgården Karensminde ved Grindsted, der drives som et traditionelt landbrug fra tiden 1920-1940. Her sluttede udflugten med hjemmebagt kringle og lagkage serveret af Karensmindes Venner.

»Hardsyssels Årbog 2001« står i besættel-
sestidens tegn. Den er 95. bind i årbogsræk-
ken og udkom i oktober måned. Årets årbog
var udvidet til i alt 208 sider, fordi den rum-
mer de 3 vinderartikler og 11 af de øvrige bi-
drag til den prisopgave, vi udskrev i 1999:
»Dagligdag og dagligliv under besættelsen«.
Det er fortællinger om den 9. april 1940,
om de mange og forskellige problemer, kri-
gen gav og ikke mindst de daglige med at få
mad på bordet, tøj på kroppen og varme i
kakkellovnen, foruden forholdet til besæt-
telsesmagten og dramatiske begivenheder,
som krigen fra tid til anden medførte. Til
dækning af de forhøjede udgifter ved udgi-
velsen har vi modtaget støtte fra Ringkjø-
bing Amt, Velux Fonden og Dansk Lokalhi-
storisk Forening, hvilke vi takker for støtten.

Årbogen kan stadig købes hos boghand-
lerne eller hos Erik Nørgaard, Holstebro
Bibliotek, hvor tidligere årgange af årbogen
også kan købes.

Prisopgaven: »Dagligdag og dagligliv
under besættelsen« gav 57 bidrag. Ud over
de tre vindere blev andre besvarelser udtaget
til at blive trykt i årbogen. 1. præmien gik til
Ove Lund Knudsgaard, Horsens, der fortæl-
ler om at være dreng i Alrum i Stadil under
krigen – om det daglige landbrugsarbejde,
men også om voldsomme oplevelser. 2. præ-
mien gik til Ruth Brogaard, Ringkøbing for
erindringer fra Vostrup ved Tarm og fra
Spjald – om bombeangreb på Vostrup, om
at være i lære i brugsen i Vostrup og derefter
i Spjald. 3. præmien gik til Hakon Rahbek,
Falsig, Holstebro, med beretninger fra Ry-
sensten ved Bøvlingbjerg, bl.a. om at bo i
hus med tyskerne. Præmieuddelingen skete
den 4. maj 2001 ved en højtidelighed på
Holstebro Museum. Redaktør Per Hauge
Mortensen foretog prisoverrækkelsen. Ud
over præmier på henholdsvis 12.000 kr.,
8000 kr. og 5000 kr. blev der uddelt en bu-
ket roser til vinderne. Efter kaffebordet blev
museets besættelsesudstilling vist frem af
Viktor Hedegaard.

1. januar 2002 havde Historisk Samfund
1237 medlemmer. I 2001 tilkom 48 nye
medlemmer, men 1. januar 2001 var der
1258, en tilbagegang på 21 medlemmer.
Det skyldes hovedsagelig naturlig afgang på
grund af medlemmernes høje alder. Velkom-
men til de nye medlemmer. Medlemmerne
anmodes om at huske at meddele adresse-
forandring til kassererkontoret, da en del
årbøger hvert år må eftersendes, en stor
ekstraudgift for foreningen.

Regnskabsaflæggelsen, som følger efter
denne beretning, vil fortælle om de økono-
miske forhold. Her skal kun siges, at Histo-
risk Samfund lever af medlemmernes års-
kontingent, som vi altid har søgt at holde så
lavt som muligt, men som vi måske inden
længe bliver nødsaget til at forhøje. Et hjer-
tesuk – medlemmerne anmodes om at be-
tale årskontingenten, så snart de modtager
årbogen. I år er 200 medlemmer rykket for
kontingent. Både arbejde og penge kunne
anvendes bedre. Vi vil gerne takke alle, der
har ydet tilskud til Historisk Samfunds virke
i 2001, det gælder også tilskud fra kommu-
ner og de lokale pengeinstitutter.

Historisk Samfund er medlem af Dansk
lokalhistorisk Forening (DLF), en paraply-
organisation for lokalhistoriske foreninger.
Gennem denne forening, kan vi søge tilskud
fra tipsmidlerne. Gennem foreningen stilles
lokalhistoriske konsulenter til rådighed for
dem, der arbejder med lokalhistorie og som
arrangerer kursusvirksomhed for forenin-
gerne. DLF udgiver 4 gange årligt tidsskrif-
tet »Journalen« – abonnement 130 kr. årligt.

Vi har henvendt os til amtsrådet og anbe-
falet støtte til værket om Danmarks kirker,
idet vi er bekymret for, at værket ikke vil ud-
komme uden deres støtte.

Ved valget til styrelsen var Hans Chr.
Christensen, Anna Marie Touborg og Bertel
H. Jensen på valg – genvalgt. Uden for tur
ønskede Asta Thomsen Jensen at udtræde.
Nyvalgt blev Niels Ole Frederiksen, Sdr. Fel-
ding Højskole.

Sommermødet 2002 blev afholdt søndag den 16. juni 2002 på Holmsland Klit Hotel. Over 150 fremmødte hørte en veloplagt pastor Jens Hvas holde et spændende foredrag om: »Harboørefolk i centrum af Indre Missions vækkelse og kulturkampen omkring 1900-tallet«. Først fortalte han, at hans far kom fra det missionske Harboøre til Klitten, og det følte som at komme i himlen. Jens Hvas gav derpå et tidsbillede af vækkelsen og kulturkampen, herunder i København. Georg Brandes talte for sin ateistiske religion. En af hans disciple, digteren Johannes Jørgensen, blev senere katolik. Louis Pio stiftede i 1870'erne den socialistiske Internationale i Danmark, men takket være Indre Missions vækkelse vandt kommunismen aldrig afgørende fodfæste i Nordeuropa og Amerika. Indre Mission og den grundtvigske bevægelse lagde grunden til hele vores sociale samfundsorden og demokratiske udvikling. Harboøre-vækkelsen sidst i 1800-tallet sendte chockbølger over hovedstaden, vækkelsen blev kristendommens »sfendebillede«.

1877-1885 var Carl Moe præst i Harboøre. Et vendepunkt var hans berømte brændevinsprædiken i 1881, som fik mange af fiskerne til at blive afholdsfolk. Harboøre blev næsten tørlagt og velstanden steg, for de var dygtige fiskere. Da 26 fiskere omkom i den frygtelige storm i 1893 vakte pastor Moes gravtale stor forargelse, især i hovedstadspresen. Moe skulle have sagt, at hvis nogle af fiskerne i kisterne kunne tale, kunne de fortælle om helvede. Iflg. Jens Hvas mente man på Harboøre, at Moe sagde, at hvis disse fiskere døde, som de havde levet, kunne de fortælle om helvede.

1897 omkom 12 redningsmænd ud for Harboøre. Igen holdt Moe gravtalen. Landspressen mødte op i forventning om en lige så hård tale, men Moe var mere forsonlig og afdæmpet. Alligevel rejste sig en pressestorm. Moe sagde, at ethvert menneske, som levede i synd, måtte gå fortabt, hvis det ikke

omvendte sig og modtog Guds nåde – hovedpunkter i Indre Mission.

I filmen »Guds børn« er tonen hård, det var den også i virkeligheden. Skulle man iflg. Jens Hvas læse om harboørefolk, skulle det ikke være Hans Kirks »Fiskerne«, men Erik Berthelsens »Harboørefolk«. Iflg. Ebbe Reich var Indre Mission den største folkelige vækkelse i Danmark nogensinde.

Efter foredraget og det fælles kaffebord kørte man til Abelines Gård, hvor mødegæsterne besøgte den gamle klitgård og museum.

Årsmødet i 2003 afholdes søndag den 16. marts 2003 i Thyholm kommune, mens sommermødet finder sted 16. juni 2003 i Aulum-Haderup kommune.

»Hardsyssels Årbog 2001« – det 96. bind i årbogsrækken – foreligger hermed som 2. række bind 35. Har De kendskab til stof om lokaliteter og tildragelser i Ringkøbing Amt, gerne fra nyere tid, er De meget velkommen til at kontakte redaktionen. Adressen er: Cand. mag. Per Hauge Mortensen, Byskellet 54, 6950 Ringkøbing, Tlf. 9732 2635. Forfattere, der får deres artikler optaget i årbogen, belønnes med 10 eksemplarer af årbogen.

LOKALLITTERATUR TIL SALG

Historisk Samfund for Ringkøbing Amt har udgivet en del lokalhistoriske bøger, som alle vore medlemmer kan købe til favørpris + forsendelsesomkostninger.

»Hardsyssels Årbog«. Af de ældre årgange kan følgende erhverves, så længe lager haves:

Årgang	Medlemspris	Ikke-medlemmer:
1929-1930	30 kr.	50 kr.
1972-1973	60 kr.	125 kr.
1975	60 kr.	125 kr.
1977-1992	60 kr.	125 kr.
1993-1998	90 kr.	140 kr.
1999-2002	125 kr.	160 kr.

De fleste ældre årgange haves brugte.

Alfred Kaae: »Fæster og husbonde i Hammerum Herred«, 1971. Medlemspris 12,00 kr. (ikke-medlemmer 25,00 kr.).

Arne Vagn Nielsen: »Ringkøbing amt – geologi og landskab«, 1982. (Hardsyssel-håndbog, 1). Medlemspris: 50,00 kr. (ikke-medlemmer: 80,00 kr.).

Ejner G. Pedersen: »Hærvej og bedevej i Hardsyssel«, 1986. (Hardsyssel-håndbog, 2). Medlemspris: 87,00 kr. (ikke-medlemmer: 125,00 kr.).

Gunnar Rønn og Jens Krogh: »Kirkeskibe i Ringkøbing amt«, 1992 (Hardsyssel-håndbog, 3). Medlemspris: 40,00 (ikke-medlemmer: 98,00 kr.).

Knud Prange: »Herredssegel og kommunale våbener i Ringkøbing amt«, 1979. Medlemspris: 12,00 kr. (ikke-medlemmer: 25,00 kr.).

»Register til Hardsyssels Årbog 1907-1966, 1977. Medlemspris: 48,00 kr. (ikke-medlemmer: 80,00 kr.).

»Register til Hardsyssels Årbog 1967-1986, 1988. Medlemspris: 50,00 kr. (ikke-medlemmer: 80,00 kr.).

Jens Kjær: Stabybogen: et stykke vestjysk skolehistorie. 1952. Medlemspris: 40,00 kr. (ikke-medlemmer: 80,00 kr.).

HISTORISK SAMFUND FOR RINGKØBING AMT

Alle interesserede kan blive medlem. Det årlige kontingent er 125 kr., som opkræves sammen med »Hardsyssels Årbog« ved udgivelsen i oktober måned.

Indmeldelse kan ske til alle styrelsesmedlemmer eller ved henvendelse til sekretæren, lærer Leif Novrup, Baunebakken 8, Sevel, 7830 Vinderup, tlf. 97448301.

Alle nye medlemmer kan få den sidst udkomne »Hardsyssels Årbog« tilsendt til normal medlemspris, hvis det ønskes. Udmeldelse sker ved skriftlig henvendelse til sekretæren.

Besøg på Åmøllen ved Remmer Strand.

BUSTUREN – MEDDELELSER FRA TURLEDEREN

Historisk Samfunds årlige udflugt fandt sted søndag den 25. august. Turen havde plads til 58 af de omkring 80 tilmeldte. Det blev en koncentreret tur uden plads til den store fordybelse, den kan nærmere betragtes som inspiration til selv at opsøge de egne, der var udflugtens mål.

Målet var egnene omkring Lemvig, Thyholm og Thy, og undervejs blev der givet en kort historisk redegørelse om det, vi passede.

I Lemvig besøgte vi Museet for Religiøs Kunst med den helt nyopsatte udstilling »Gru og glæde«, hvor middelalderens store kunst mødes med vor tids kunst. Det var dog mere glæde end gru. Der blev drukket kaffe med den smukke udsigt over bugten ved Lemvig, dog lidt forstyrret af en regnbyge. Ved Gudum Kirke fortalte Anna Marie Touborg levende om både kirkens og klosterets historie, og på Remmer Strand kunne deltagerne på egen hånd besigtige den fredede Åmølle.

Middagen blev indtaget på Odesund Færgekro, hvor kromanden gav et kort resumé af kroens og overfartsstedets historie. På Jegindø besøgte vi det gamle elværk, der nu er åbent for publikum, og der blev endda startet en gammel generator, selv om der var knapt med plads til så mange mennesker.

På vej til herregården Hindsels blev der fortalt om Ringkøbing-købmanden Peter Isager, der i 1751 forsøgte at gøre Hindsels til centrum for herrnhuterne. På herregården fortalte ejeren Askov Overgaard om slægtens historie på Hindsels.

Sluttelig blev der drukket kaffe på det lille museum i Heltborg i Thy, hvor deltagerne havde lejlighed til at se såvel Jens Søndergaards som Leo Esrvad og Ellen Raadals kunstværker og den store jernalderlandsby bag museet.

Der var en dejlig afslappet stemning på turen, deltagerne hyggede sig; det gør, at alt besværet med at arrangere er det hele værd.

HISTORISK SAMFUND FOR RINGKØBING AMTS STYRELSE

Lokalhistoriker Freddy Boysen
Julsgårdsvej 27, Tulstrup, 7430 Ikast
Tlf. 9715 5172
Indvalgt 1998, turlleder fra 1998

Ungdomsskoleinspektør Hans Christian Christensen
Stormgade 61, 6960 Hvide Sande. Tlf. 9731 3032
Indvalgt 1999, medlem af årbogsredaktionen fra 1999

Niels Ole Frederiksen, Trøldhedevej 5
7280 Sønder-Felding, Tlf. 9719 8957
Indvalgt 2002, mødearrangør fra 2002

Gårdejer Viktor Hedegaard
Vibevej 32, Borbjerg, 7500 Holstebro
Tlf. 9746 1003
Indvalgt 1996, kasserer fra 1996

Lærer Anna Marie Touborg Jensen
Klostermøllevvej 4, Gudum, 7620 Lemvig
Tlf. 9786 3271
Indvalgt 1999, mødearrangør fra 2000

Gårdejer Bertel H. Jensen
Bjørsløvvej 10, Bjørsløv, 6920 Videbæk
Tlf. 9819 4137
Indvalgt 2001, næstformand fra 2001

Statsamtmand Knud Jessen
»Rindumgaard«, Holstebrovej 31, 6950 Ringkøbing
Tlf. 9675 0721
Indvalgt 1998, formand fra 1998

Cand. Mag. Per Hauge Mortensen
Byskeller 54, 6950 Ringkøbing
Tlf. 9732 2635
Indvalgt 1995, redaktør fra 1995

Lærer Leif Novrup
Baunebakken 8, Sevel, 7830 Vinderup
Tlf. 9744 8301
Indvalgt 1997, sekretær fra 1998

Museumsinspektør Søren Toftgaard Poulsen
Ravnsbjergvej 5, Linde, 7600 Struer
Tlf. 9748 7353
Indvalgt 2000, medlem af årbogsredaktionen fra 2002

Kassererkontor:

Pile Allé 102, 7500 Holstebro
Tlf. 97 42 23 20. Giro 6 43 92 33

Redaktion:

Cand. mag. Per Hauge Mortensen
Byskeller 54, 6950 Ringkøbing, Tlf. 9732 2635
E-post: hauge.ramskov@mail.tele.dk

Sekretariat:

Leif Novrup
Baunebakken 8, Sevel, 7830 Vinderup
Tlf. 97 44 83 01. E-post: leif.novrup@teliamail.dk

Salg af ældre årgange:

Erik Nørgaard, Holstebro Bibliotek
Kirkestræde 11, 7500 Holstebro
Tlf. 96 11 68 21
E-post: erik.norgaard@holstebro.dk

Regnskab for 2001

Indtægter

	2000	2001
Medlemskontingent	167.775,00	142.495,00
Tilskud (amt, kommuner, banker, fonde og forening)	19.600,00	48.300,00
Salg af årbøger	15.430,00	13.460,00
Renteindtægter	6.310,00	5.045,16
Diverse	470,45	465,80
Ialt	209.585,45	209.765,96

Udgifter

Hardsyssels Årbog	159.528,00	177.525,50
Foredrag, møder, annoncer	33.748,00	34.699,00
Præmieopgave		25.000,00
Kontorudgifter	22.555,00	25.700,85
Diverse	565,00	196,00
Ialt	216.396,00	263.121,41

Resultat 2001

Udgifter	263.121,41
Indtægter	209.765,96
Underskud	53.355,45

Status pr. 31.12.2001

	2000	2001
Vestjysk Bank, foreningskonto	124.675,08	63.224,27
Vestjysk Bank, højrentekonto	133.980,86	14.003,70
Vestjysk Bank, hensættelse	25.000,00	
Ringkjøbing Bank	29.808,40	30.135,68
B.G. Bank	9.558,45	10.419,69
Tilgodehavende tilskud	2.000,00	10.000,00
	325.022,79	127.783,34
Skyldig vedr. årbog	143.884,00	
Årets underskud		53.355,45
Balance	181.138,79	181.138,79

Kasserer *Viktor Hedegaard*

Revisionspåtegninger:

Kassebøger kontrollerede med bilagene.

Beholdninger (bank og giro) ved årets slutning afstemt.

Intet findes at bemærke.

Holstebro, den 25.2.2002
N. P. Løgaard Else Madsen

*Oplysninger til regnskabet**Tilskud fra kommuner, banker, fonde og forening for 2001*

Aulum-Haderup Kommune	500,00	
Brande Kommune	500,00	
Egvad Kommune	500,00	
Herning Kommune	2.000,00	
Holstebro Kommune	1.000,00	
Holmsland Kommune	300,00	
Ikast Kommune	500,00	
Lemvig Kommune	500,00	
Ringkøbing Kommune	1.500,00	
Skjern Kommune	500,00	
Struer Kommune	1.000,00	
Trehøje Kommune	500,00	
Ulfborg-Vemb Kommune	1.000,00	
Videbæk Kommune	1.000,00	
Vinderup Kommune	500,00	
Åskov Kommune	1.000,00	12.800,00
<hr/>		
Nordvestbank	500,00	
Nykredit	1.000,00	
Ringkjøbing Bank	1.500,00	
Ringkjøbing Landbobank	1.500,00	
Vestjysk Bank	1.000,00	5.500,00
<hr/>		
Ringkjøbing Amt	10.000,00	
Velux fonden	10.000,00	
Dansk Lokalhistorisk Forening	10.000,00	30.000,00
		<hr/>
		48.300,00

Udvalg af litteratur om Ringkøbing amt 1999-2001

Udvalget bringer også supplement til tidligere lister, som siden 1969 hvert andet år har været optaget i »Hardsyssels Årbog«. Avisartikler og årsskrifter fra skoler og institutioner er ikke medtaget.

Listen, der er opdelt efter decimalklassedelingen, er udarbejdet af Erik Nørgaard, som er interesseret i at høre om eventuelle mangler, der så vil blive optaget på næste liste.

00-07 Skrifter af blandet indhold

- 00 Bogvæsen og boghåndværk
- 01 Bibliografi
- 02 Biblioteks- og arkivvæsen
- 05 Periodica
- 06 Museumsvæsen
- 07 Pressevæsen

10-19 Filosofi. Psykologi. Videnskab. Forskning

- 15 Etik

20-29 Religion

- 24 Kirkeinventar
- 26 Kirkens institutioner og arbejde
- 27 Kirkehistorie

30-39 Samfundsvidenskab. Pædagogik. Folkeliv

- 30 Samfundsvidenskaberne i alm.
- 32 Politik
- 33 Økonomi
- 34 Lov og ret
- 35 Militærvæsen
- 36 Lokalforvaltning
- 37 Opdragelse og undervisning
- 38 Forsorg. Omsorg
- 39 Folketradition og folkeliv

40-49 Geografi og rejser

- 40 Kortlægning. Foreninger. Turisme
- 46 Ringkøbing amt

50-59 Naturvidenskab

- 50 Naturen og mennesker
- 55 Geologi. Vandforurening. Stormfloder
- 56 Biologi
- 57 Botanik
- 58 Zoologi

60-69 Praktiske fag

- 60 Teknik i alm.
- 61 Medicin. Hygiejne. Sundhedsvæsen
- 62 Energi. Varmeteknik. Elektroteknik
- 63 Landbrug. Skovbrug. Fiskeri
- 64 Husholdning. Hotelvæsen
- 65 Handel og samfærdsel. Søfart
- 66 Kemisk industri
- 67 Mekaniske industrier
- 68 Håndværk
- 69 Byggeteknik

70-79 Kunst. Teater. Film. Musik. Spil. Idræt

- 70 Kunst. Kunstmuseer
- 71 Arkitektur. By- og egnsplanlægning
- 73 Skulptur
- 74 Malerkunst
- 76 Kunsthåndværk
- 77 Teaterhistorie
- 78 Musik
- 79 Idræt

80-89 Litteratur. Sprog

- 81 Litteraturhistorie
- 86 Jysk skønlitteratur
- 89 Vestjysk dialekt

90-99 Historie

- 90 Historiske hjælpevidenskaber
- 91 Enkelte historiske perioder
- 96 Historie
- 99 Personalhistorie

SKØNLITTERATUR

Andersen, Ane: Stadils pris: Ane Andersens digt til sit fødesogn. I: Jul i Stadil-Vedersø. – 1995. – side 1.

Andrup, Lone: Q1 503 [lydoptagelse (kassettebånd)] / Lone Andrup; indtalt af: Aksel Hundsløv. – Odense: Den grimme Ælling, 2001. – 10 kassettebånd i 1 mappe (11 t., 13 min.). Kriminalroman. Et lille indenrigsfly saboteres og falder ned på den jyske hede, i nærheden af Holstebro, og Thorkild Østergaard fra Rigspolitiet tilkaldes. På sin opdagelsesrejse i det vestjyske kommer han tæt på både naturen og vestjyderne. Gengivelse af bogen.

Andrup, Lone: Q1 503 / Lone Andrup. – Vordingborg: Attika, 2001. – 276 sider. Originaludgave: 2001.

Augustinussen, Alfred: Vestjylland (digt). I: Jul i Stadil-Vedersø. – 1996. – side 13.

Bagger, Lene: En anden verden / Lene Bagger. – 2. oplag. – Herning: Special-pædagogisk forlag, 2001. – 83 sider. – (Læseværkstedet. Blå). Letlæst fortælling om Nanna, der må sige farvel til sit job og sin familie. Hendes mand har fået job i Ringkøbing. Her kan hun ikke få job. Ingen vil tale med hende. Men så møder hun en gammel mand, der aldrig går ud af sit hus. Originaludgave: 1998.

Bagger, Lene: En anden verden [lydoptagelse (kassettebånd) + bog] / Lene Bagger. – Herning: Special-pædagogisk forlag, 1998. – 1 kassettebånd (90 min.), 1 bog (83 sider). – (Læseværkstedet. Blå). Let at læse. Kassettebånd: Indtalt af Grete Tulinius. – Moderat læsehastighed. Originaludgave: 1998.

Fogtdal, Peter: Flødeskumsfronten: roman / Peter H. Fogtdal. – Kbh.: Lindhardt og Ringhof, 2001. – 339 sider. Under 2. verdenskrig udstationeres en tysk/østrigsk propagandamedarbejder i Jylland. Han bliver venner med en lokal jøde, men ingen af dem kan overskue følgerne, især da tyskeren har en belastet nazistisk fortid. Originaludgave: 2001. Steder der er nævnt i romanen: Herning missionshotel, markedsplads og Vestergades skole, jernbanehotellet i Kibæk, Hvedde, Borris, Grove flyveplads, Harreskov, Skarrild, Troldhede, Ringkøbing.

Gammeltoft-Hansen, Bendt: Skiftespor: en trekant på spidsen / af Bendt Gammeltoft-Hansen. – Frederiksberg: Fisker & Schou, 2000. – 159 sider. Hyggeligt, morsomt og med en snert af spænding skildres livet i en lille vestjysk provinsby koncentreret omkring den lokale veteranbane og dens entusiastiske medlemmer.

Gantriis, Henning: Livets gang i Lidenlund / tekst og illustrationer Henning Gantriis; redaktion og forord Ellen Damgaard. – Lemvig: Lemvig Museum, 2001. – 48 sider: ill. Udvalgte episoder fra tegneserien: Livets gang i Lidenlund, 1975-1985.

Guds børn [film (videokassette)] / foto: Hans Trier Vittarp; producent: Ivar Brændgaard; manuskript og instruktion: Karsten Baagø, Claus Klok. – S.l.: Midt- og Vestjysk Mediefond, 2001. – 1 kassette (VHS) (82 min.). Besætningen på redningsbåden »Liløre« omkommer i 1897 i et stormvejr ved Harboøre under en modig aktion. Begravelsen af de 12 døde bliver en stor højtidelighed, forestået af den indremissionske præst Carl Moe, hvis prædikener i Harboøre skabte en opdeling mellem de hellige og de vantrø. Dansk tale med danske undertekster. Medvirkende: Anna Lica, Frants Fleissig, Iben Dorner Østergaard, Jørn Hjort Jensen, Karsten Baagø, Claus Klok ... et al. Produceret i 1999. Mærkning: Tilladt for alle men frarådes børn under 7 år.

Have, Henrik (f. 1946): Rakker: flygtning på stedet: en bog om Anne Marie Grønning, 1836-1901 / Henrik Have. – Ringkøbing: A. Rasmussen bogtrykkeri, 1980. – 53 sider: ill. 16 digte. Originaludgave: 1980. Om Casper Nielsen Hodde og Dejbjerg Hede.

Havernes hemmelighed / tekst og illustrationer: Niels Stokholm og eleverne fra folkeskoler i Ringkøbing Amt. – S.l.: S.n., 2000. – 32 sider: ill.

Jensen, Niels (f. 1927): Rundt om friherren: bondeplager på Herningsholm / Niels Jensen. – Herning: Stout, cop. 1988. – 100 sider; Fortællinger om herremanden Hr. Siegfried, der boede på godset Herningsholm i 1600-tallet. Han var så hård ved bønderne og folkene på gården, at han kom for retten og i fængsel.

Petersen, Carl Otto (f. 1923): Kvartermesteren: roman / Carl Otto Petersen. – 1. oplag. – Lyngby: Holkenfeldt 3, 1999. – 166 sider. Kriminalroman. En ensom gammel mands død får kvartermesteren på et københavnsk sygehus til selv at lede efter pårørende i stedet for at annoncere. Det roder op i gamle, glemte skandaler, og sagen fører ham til Struer, hvor han snart er midtpunkt i et drama, der tilmeld ender med drab.

Petersen, Carl Otto (f. 1923): Kvartermesteren [lydoptagelse (kassettebånd)] / Carl Otto Petersen; indtalt af: Hans Bay. – Odense: Den grimme Ælling, 1999. – 4 kassettebånd i 1 mappe (6 t.).

Rasmussen, Bent (f. 1927-01-03): Da øllet kom til Vemb: vestjysk komedie fra dengang, man

havde lokale telefoncentraler. – Gråsten: Drama, 1996. – 47 sider.

Skuespil. To store ølbiler støder sammen lige uden for Vemb, men da betjent Sørensen ankommer, er øllet pist væk. Alle i byen involveres i jagten, men kan københavnerbetjenten opklare sagen? På omslaget: Folkelig komedie.

Rytter, Jens: Knud den Hellige og hans mænd / af Jens Rytter; tegninger: Niels Kirk. – Struer: Jens Rytter, 1997. – 23 sider: ill.

Fortælling om Knud den Helliges vikingeflåde ved Kilen og Struer i 1085 før et englandstøgt.

Tegnet og fortalt / redaktion: Christina Kjelsmark, Maria Padkjær; forord: Maria Padkjær; forfattere: Bodil Viborg ... et al. – Lemvig: Lemvig-Struer VUC, 2000. – 47 sider: ill.

Tilsted, Dorte: Til bryllup: med Victoria og Joachim til bryllup / skrevet og fotograferet af Dorte og Bent Tilsted og Kræn Christensen. – Holstebro: Børn, 1997. – 35 sider: alle ill. i farver. – (Børn og højtider).

Den fotografiske billedbog fortæller om forberedelserne til Finn og Trines bryllup. Og den fortæller om selve brylluppet, som børnene Victoria og Joachim er med til. Heri: Nr. Nissum Kirke, Den gamle Præstegaard, Nr. Nissum.

Varmer, Hjørdis: En frygtelig ugerning: roman bygget over virkelige hændelser i landsbyen Tvis ved Holstebro i året 1907 / Hjørdis Varmer. – Kbh.: Forum, 2002. – 203 sider.

Den fattige 9-årige dreng Niels fra landsbyen Tvis overværer i 1907, at hans fars husholderske Maren hænger sig selv og familiens seks små børn. Niels går en usikker skæbne i møde.

Varmer, Hjørdis: Peter Sabroe og Pigejhemmet Hebron / Hjørdis Varmer. – Gentofte: Vadis, 1999. – 74 sider: ill.

Opfølgning på serien om »Den grå heks«. Hjørdis Varmer fortæller, hvad der skete med Peter Sabroe, fru Brandsholm og alle de andre efter sagen om Pigejhemmet Hebron i Handbjerg.

Aamund, Jane: Vesten for måne / Jane Aamund. – Kbh.: Høst, 2002. – 323 sider.

På proprietærgården i Lemvig bor to søstre, Ane og Margrethe, omkring år 1900. Ane får en bagermester og slægtsgården, mens Margrethe springer ud i det visse med en københavnerjournalist.

Originaludgave: 2002. Med litteraturhenvisninger.

00 – 07 SKRIFTER AF ALMINDELIGT OG BLANDET INDHOLD

00 Bogvæsen og boghåndværk

Sejerkilde, Henrik Højgaard: Den ordblinde typograf fra Holstebro blev landets fineste bogtilret-

telægger. Viggo Naac (1899-1973). I: FRAM. – 2001. – Side 56-67: ill.

00.109 Bogtrykkerkunstens historie

Den røde tråd er sort, sort af typografisk bly og tryksvæerte: fem bogtrykkes færd gennem 100 år / tilrettelægning i.e. redigering Niels Peter Thomsen og Jesper Thomsen; interviews: Lars Sennels; fotografering: Ole Thinesen; billedtekster: Niels Peter Thomsen. – Holstebro: Thomsens Bogtrykkeri, 2000. – 207 sider: ill. i farver. Begivenheder, personer og institutioner i Holstebro belyst gennem fotografier, tryksager og udgivelser fra Thomsens Bogtrykkeri.

Indhold: Musikteatret HolstebroHallen; Kvinde på kærre; Odin Teatret; Holstebro Kunstmuseum; Holstebro Musikskole; En aktiv og kulturel fortid; Mester Niels P. Thomsen; Min fars hus i Nørregade; Sortekunstens svende; Svend Erik Thomsen; Mine forældre og livets gænge; Holstebro Tekniske Skole; Færchs fabrikker; Holstebro Industri- og Håndværkerforening; Holstebro Valgmenighed; Holstebro Handelskole; Holstebro Bibliotek; Turistforening for Holstebro og Omegn; Holstebro Museum; Holstebro Gymnasium.

Hauge Mortensen, Per: Trykkerier i Ringkjøbing gennem tiderne / Per Hauge Mortensen. – Ringkjøbing: A. Rasmussens Bogtrykkeri, 1999. – 91 sider: ill. (nogle i farver). Med litteraturhenvisninger.

00.4 Bogmarkedet

Sørensen, Karl Emil: Folkekirkens bogcenter. I: Viborg Stifts årbog. – 1996. – Side 94-99.

01.764 Lokalbibliografier

Ringkøbing Amt

Nørgaard, Erik: Udvalg af litteratur om Ringkøbing Amt 1997-1998. I: Hardsyssels årbog. – Rk. 2, bd. 33 (1999). – Side 131-153.

02.1 Biblioteksteknik og -administration

Fjordside, Jette: Har vi råd... til at la' vær'?: et case-studie om brugerbetaling i Holstebro Kommune / Jette Fjordside. – Aalborg: Danmarks Biblioteksskole, 2001. – 47 sider. Undersøgelse af holdningen til indførelse af brugerbetaling i en enkelt kommune, gennemført på grundlag af en spørgeskemaundersøgelse blandt Holstebro Biblioteks brugere samt interviews med repræsentanter for dels Holstebro Kommunes ledelse, dels Holstebro Biblioteks ledelse og personale. På titelbladet: Bacheloropgave i Vidensstyring, brugergrupper og kulturpolitik ved Institut for Biblioteksudvikling.

Fjordside, Jette: Har vi råd... til at la' vær'?: et case-studie om brugerbetaling i Holstebro Kommune / Jette Fjordside. – Bilag. – Aalborg: Dan-

marks Biblioteksskole, 2001. – 64 blade: ill.
Bilagssamling til undersøgelsen.

02.4 Folkebiblioteker

Herning

Herning Centralbibliotek. Beretning. – Herning:
Herning Centralbibliotek, 1965/67-
Fortsættelse af: Herning Bibliotek: Beretning og
regnskab.

02.9 Lokalhistoriske arkiver

Lokalarkiver i Ringkøbing Amt. Oversigt og adres-
sefortegnelse. I: Hardsyssels årbog. – Rk. 2, bd.
34 (2000). – Side 151-157: ill.

04.61 Danske forfatteres værker af blandet indhold

Balslev, C. F.: Minder fra Karebæk, Holsteinborg,
Ulfborg og Borup / af C.F. Balslev. – Kbh.:
Rud. Bøhms Bogtrykkeri, 1916. – 143 sider.
Kristelige livsspørgsmål betragtede og belyste.
Sange og rim. Heri: side 97: Ved bordet på
Nørre-Vosborg på frøken Molly Tangs fødsels-
dag den 20.1.1888 (digt). Side 99: Til min kon-
firmand Thyra Laurisen i Ulfkjær den 21. oktober
1889 (digt). Side 100: Til min konfirmand
Elise Lauritsen i Ulfkjær den 2.11 1889 (digt).
Side 103-104: Ved pastor Ludvig Ingerslevs og
frk. Gunild Valeurs bryllup på Nørre-Vosborg
den 3. juli 1890 (digt). Side 105-107: Til spare-
kassekasserer Laurits Thomsen i Ulfborg den 20.
august 1982 (digt). Side 107-108: Bordtale ved
frøken Elise Lauritsens bryllup i Ulfkjær den 15.
december 1893 (digt). Side 109: Til rekrut Jens
Brøde i Ulfborg den 10.4.1894 (digt). Side 109-
111: Ved afskedsfesten i Ulfborg for Inger
Balslev, Bertha Isager, Dagmar Østergaard og
Bolette Nielsen den 29.4 1894 (digt). Side 112-
114: Bordtale ved gildet på Nørre Vosborg den
11. juli 1894 (digt). Side 119-120: Ulfborg-ven-
nernes pris den 6.12.1901 (digt).

Mejdahl, Jørgen: Om jeg så må sige. – Holstebro:
Holstebro Posten, 1999. – 29 sider: ill.
Udpluk af Jørgen Mejdahls artikler bragt i Hol-
stebro Posten gennem årene i spalten »Tre minuter«.
Tidligere offentliggjort i Holstebro Posten.

06.6 Museer

Holstebro

Graugaard, Esben: Sponsorering af nyere tids kul-
turhistorie: museumsfaglige overvejelser.
Det som umiddelbart, anskuet fra bestyrelsens
og politikeres side, primært drejer sig om over-
førsel af penge til det involverede museum,
handler også om museumsetik og faglige hold-
ninger – herunder ikke mindst historiesyn.
I: FRAM. – 1999. – Side 46-53: ill.

Hedegaard, Viktor: Portræt af en museumsfor-
ening. Museumsforeningen for Holstebro og
omegn. I: FRAM. – 1996. – Side 163-170: ill.

Lemvig

Damgaard, Ellen: Kvalitetsvurdering og kvalitets-
styring på museerne – hvorfor og hvordan?
I: FRAM. – 1998. – Side 47-55: ill.

Skjern-Egvad Museum

Clausen, Kim: Børnekultur, naturskolen og øko-
museet. I: FRAM. – 2001. – Side 101-109: ill.

Ludvigsen, Harriet: Uddannelsesprojekt ved
Skjern-Egvad Museum.

Ved hjælp af kurser og udvikling af en prak-
tisk museumsmedhjælperuddannelse satser
Skjern-Egvad Museum på fremover selv at
kunne kvalificere de forskelligeartede personale-
grupper fagligt og menneskeligt.

I: FRAM. – 1996. – Side 99-105: ill.

Strandingsmuseet

Fabech, Elmer W.: Konservering af de bjergede
fund fra skibsvraget St. George ved Torsminde.
I: FRAM. – 1996. – Side 87-97: ill.

10 – 19 PSYKOLOGI, VIDENSKAB OG FORSKNING

13.2 Differential psykologi

Damgaard, Ellen: Vestjysk særpræg og vestjyske
værdier. Ringkjøbing Amts kulturpolitiske sigte-
punkter har været med til at inspirere til mu-
seets undersøgelse af vestjyske værdier.
I: FRAM. – 1999. – Side 113-127: ill.

13.43 Børne- og ungdomspsykologi

Når døden banker på – hvad så? [film (video-
kassette)] / ide og tilrettelæggelse: Ole Blume. –
Herning: Amtscentret for Undervisning, Hern-
ning, 2000. – 1 kassette (VHS) (33 min.) + 1
folder. Om hvordan unge i Holstebro bearbejder
sorg i forbindelse med dødsfald, og hvordan
man som voksen kan hjælpe dem i processen.

15.5 Socialetik

Tornvig, Peter: Ansvar er også dit: kirke høring:
rapport fra høringen ved Holstebro Kirkefestival
1999 om erhvervslivets menneskesyn, etik og
sociale ansvar / tekst: Peter Tornvig; fotos: Poul
Erik Nielsen ... et al.. – Holstebro: Holstebro
Kirke, 1999. – 24 sider: ill. i farver.
Også udgivet som tillæg til Dagbladet Holstebro-
Struer 15.6 1999 og som tillæg til Dagbla-
det 16.6.1999.

20 – 29 RELIGION

23.3 Personlige trosbekendelser

Alle tiders frelsere: elleve vidnesbyrd om livet med
Jesus / redigeret af Jørgen Hedager Nielsen. –
Fredericia: Lohse, 2000. – 117 sider: ill.
Elleve personer fortæller om deres personlige syn

på og forhold til Jesus Kristus, og hvordan det har formet deres liv. Heri: Side 9-19: Anders Chr. Enevoldsen: Barneben og – billeder (Hvide Sande og Nørre Lyngvig).

24 Trosliv og opbyggelse

Enggaard Poulsen, Sigurd: Brev fra Herren. – Egrved: Vestlandet, 1984. – 142 sider: ill. Heri: Side 11-17: Redningskranen ved Harboøre ... som »brev« fra havet. Side 18-26: Åren ved Årgab ... en forunderlig redning.

26.1 Social teologi

Munk, Kaj: Kedelig kirkegang. I: Jul i Stadil-Vedersø. – 1996. – side 5-6: ill.

26.6 Kirkelige foreninger, institutioner og selskaber

Menneskefiskere [film (videokassette)]: om bladmissionen i Hvide Sande / TV-2-redaktør: Hanne Risgård. – Kurt Jochumsen Film: for TV2/Danmark: og Danmarks Kirkelige Mediecenter: Danmarks Kirkelige Mediecenter, 1995. – 1 kassette (VHS) (27 min.).

26.9 Indre missionsarbejde

Bethania: missionshuset Bethania i Herning 100 år, 1898-1998. – Herning: Missionshuset Bethania, 1998. – 39 sider: ill.

27.61 Kirkehistorie. Middelalderen

Jensen, Søren: Knudsbrøderen i Lønborg. I: Hardsyssels årbog. – Rk. 2, bd. 33 (1999). – Side 5-6: ill. Emner: benediktinermunke * munkevæsen * munkordener.

27.67 Kirkehistorie. Enkelte kirker og sogne

Aulum-Vinding-Vind

Olesen, Anne Mette: Bygget af levende stene. Valgmenigheden i Aulum-Vinding-Vinds historie gennem 75 år. I: Viborg Stifts årbog. – 1997. – Side 79-96.

Bøvling

– og det blev dagligdag: Bøvling Valgmenighed gennem 125 år / redaktion: Kurt V. Andersen, Poul Berg og Sv. Aa. Bülow. – Bøvlingbjerg: Bøvling Valgmenighed, 2000. – 143 sider: ill.

Ryde

Graugaard, Esben: Ryde kirkes historie indtil år 1900 / af Esben Graugaard. – S.l.: s.n., 200-. – 46 sider: ill. Med litteraturhenvisninger.

Graugaard, Esben: Ryde Kirkes historie indtil år 1900. Særrtryk af Holstebro Museums årsskrift. I: Holstebro Museums årstryk. – 1986. – Side 17-62: ill.

Ådum

Rickers, Johann: Ådum kirke. – Ådum: Ådum Sogns Arkiv, 2001. – 85 sider: ill.

30 - 39 SAMFUNDSDIVENS KAB. PÆDAGOGIK. FOLKELIV

30.14 Socialøkologi

Et liv på landet [film (videokassette)] / manus, klip og instruktion Jørgen Vestergaard. – Thisted: JV Film & TV, 2000. – 1 kassette (VHS) (45 min.). Med rationaliseringer i landbruget nedlægges mange landejendomme. Landsbyerne er dog ikke ligefrem truet af affolkning. På initiativ af lokale beboere fyldes huse og driftsbygninger med nyt indhold, bl.a. som højskole, mødested for gamle og unge, hundepension, lokalhistorisk arkiv eller rideskole. Bl.a. Fjaltring og Trans. Interview med Anders Bune.

30.17 Kønsgrupperinger. Familie-sociologi. Seksualsociologi

Johannesen, Kaare P. (f. 1937): Bavianer: om mand, seksualitet og magt. – Kbh.: Erichsen, 1978. – 259 sider. Analyse af mandens dominerende rolle og situationen som den giver sig udslag i vores kulturkreds. Heri: Side 159-201: Amdi (Amdi Petersen fra Tvind-skolerne).

Schultz, Martin: Drømmen om et nyt samfund: alternative samfundsexperimenter i 70'ernes Danmark / af Martin Schultz. – Nimtofte: Indkøbstryk, 1982. – 140 sider: ill. Specialopgave fra Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet, 1982. Heri bl.a. om Tvind. Litteraturliste: side 136-139

32.26 Danmarks politiske system

Plads til os alle [film (videokassette)]: 6. del: lidt arbejde skader ikke. – Kbh.: Det Danske Film-institut, 1999. – 1 kassette (48 min.). Heri om Peter Sabroe og »Pigehjemmet Hebron« i Handbjerg.

32.261 Socialdemokratiets historie og ideologi

Lokaldemokraten: bladet for hele folket: 1900-2000, Struer – jubilæumsskrift – Gimsing, 5. februar / redaktion: Knud Erik Poulsen. – Struer: Socialdemokraterne i Struer Kommune, 2000. – 35 sider: ill.

32.61 Udvandringens og indvandringens historie

Graugaard, Esben: Den nederlandske forbindelse: kontakter mellem Holstebro – en by i den vestjyske periferi – og Amsterdam – en verdens-handelens metropol – ca. 1600-1800. I: FRAM. – 1996. – Side 17-28: ill.

33.11 Arbejdsforhold

Overgaard, Niels Stoktoft: Ny løn breder sig – tilskæreriet på Sødahl i Brande har forladt fast timeløn, og de ansatte belønnes nu for at rokere rundt – som det også sker på systuen, hvor der

er loft over akkorden. I: Stof & saks. – nr. 5, 1999. – side 6-9: ill.

33.113 Beskæftigelsesspørgsmål

Mål og strategier ... / Det Regionale Arbejdsmarkedsråd i Ringkøbing Amt. – Ringkøbing; Ringkøbing Amt, Teknik- og Miljøforvaltningen, 2000-.

Nøgletal – om indsatsen i forhold til det rummelige arbejdsmarked: Ringkøbing amt. – Kbh.: Det Centrale Koordinationsudvalg: Den Sociale Ankestyrelse, 1999. – 88 sider.

33.194 Enkelte områders økonomiske forhold

Nordvestjylland

Hjemmefødnings og verdensborger i den globale landsby?: en undersøgelse af praktiske erfaringer med IT-brug i landsbyer og virksomheder i Nordvestjylland / udarbejdet af Karen Elberg og Karin Lund; for Folkeligt Institut for Udkantsforhold. – Øster Assels: Folkeligt Institut for Udkantsforhold, 1999. – 95 sider. Heri: Side 13-28: Fjernarbejdspladsprojektet i Sønder Nisum – en case. Med litteraturhenvisninger.

Skjernå-dalen

Skjern Å naturprojektet: Lokalekonomisk analyse / COWI; for Skov- og Naturstyrelsen (Lokaløkonomisk analyse). – Kbh.: COWI, 1997. – 34 blade. Med litteraturhenvisninger.

Velfærdsøkonomisk beregning vedrørende de flersidede samfundsmæssige costs og benefits ved det gennemførte naturgenopretningsprojekt i Skjernå-dalen / forfatter: Alex Dubgaard ... et al.; redaktion: Handlingsplansekretariatet. – Kbh.: Vilhelmudvalget, 2001. – 33 sider. Onlineversion med titel: Velfærdsøkonomiske beregninger vedrørende de flersidede samfundsmæssige costs og benefits ved det gennemførte naturgenopretningsprojekt i Skjernå-dalen. Med litteraturhenvisninger og internetadresser.

Vestjylland

Regional udvikling og uddannelsespolitik i Ringkøbing Amt / sagsbehandlere: Lillian Sølvsten ... et al. – Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Uddannelses- og Kulturområdet, 2000. – 32 blade: ill.

33.221 Banker og sparekasser

Thesbjerg, Niels: Stadil Sogn Spare- og Lånkasse – 125 år. I: Jul i Stadil-Vedersø. – 1995. – side 27-31: ill.

33.95 Boligforhold og boligpolitik

Gottschalk, Georg: De ældres by: om fysisk planlægning og ældrepolitik / af Georg Gottschalk og Grete Plesner. – Kbh.: Dansk Byplanlaboratorium, 1985. – 59 sider: ill. – (Dansk Byplanlaboratoriums skriftserie; nr. 32).

Heri: Side 27-28: Kommunal ældrepolitik i Brande. Side 28-29: Tregenerationsboliger i Brande. Litteraturliste: side 57-58.

33.956 Bolig- og grundejerforeninger

Bernardi Sørensen, Bent: Boligselskabet Fruchøjgaard 1950-2000 / tekst: Bent Bernardi Sørensen; redaktør: Bent Jensen; fotos: Hugo E. Madssen ... et al. – Herning: Boligselskabet Fruchøjgaard, 2000. – 91 sider: ill. (nogle i farver).

34.31 Kriminologi. Forbrydelser

Bang Nielsen, Susanne: Rovmordet i Mejrup d. 8. oktober 1908. I: Årsskrift / Holstebro Museum. – 2001. – Side 37-49: ill.

Graugaard, Esben: Blicher på krybskytteri ved Skærbæk i Aulum. I: Årsskrift / Holstebro Museum. – 1997. – Side 35-36: ill.

Knudsen, Eigil V.: Rejseholder: erindringer om sager gennem 28 år / redaktion: Palle Bruus Jensen. – Kbh.: Gyldendal, 2001. – 218 sider: ill. Heri: Side 202-209: Familietragedie (Sønderkjær i Hee).

34.7 Retspleje

Vindum, Kjeld: Det sprængte tempel. Om den nye retsbygning i Holstebro. I: Arkitekten. – Årg. 92, nr. 16 (1990). – Side 524-527: ill.

35.57 Frivillige korps

Møller Jensen, Tage Uffe: De frivillige bevogtningsskorpers under 1. verdenskrig. I: Hardsyssels årbog. – Rk. 2, bd. 33 (1999). – Side 71-84: ill.

35.62 Politivæsen

Langer, Anders: Da strandretten igen blev statseje: Ryssestens nordre forstrand efter 1822. Årene 1822-ca. 1855. I: Hardsyssels årbog. – Rk. 2, bd. 34 (2000). – Side 5-20: ill.

Sylow Pedersen, Mine: Staten i Fering: embedsmænd i et vestjysk sogn. Strandtoldbetjent Thomas Wang og sognefoged Christen Borup i Fering i første del af 1800-tallet. I: FRAM. – 2001. – Side 92-100: ill.

36.1 Lokalforvaltning og -politik

Historier og eksempler til inspiration / bearbejdelse: Lars Qvist. – Kbh.: Kommunernes Landsforening, 2000. – 22 sider: ill.

Samling af både fiktive og autentiske beretninger om brug af elektronisk borgerbetjening i kommunerne. Heri: Side 18-19: I Holstebro sættes borgeren i centrum for organiseringen af borgerbetjeningen.

Meiling Nielsen, Dorte: Når medarbejderne går på nettet -: om Internet, e-post og personalepolitik / Dorte Meiling Nielsen. – 1. udgave, 1. oplag. – Kbh.: Kommunernes Landsforening, 1999. – 49 sider. Heri: Side 34-43: Eksempler på poli-

tikker / Holstebro – E-post (e-mail) i Holstebro Kommune. Med litteraturhenvisninger og Internetadresser.

36.2 Enkelte danske kommuners og amters forvaltning og politik

Holstebro

Holstebro rådhus og bibliotek / redaktion: Informationskontoret, Holstebro Kommune. – Holstebro: Holstebro Kommune: Holstebro Bibliotek, 2000. – folder: ill. i farver.

Ringkjøbing amt

Amtsrådhuset: byens og amtsrets hus gennem 150 år / redaktør: Thomas Opstrup *. – Ringkjøbing: Ringkjøbing Amt, 1999. – 150 sider: ill. (nogle i farver).

Ringkjøbing statsamt og amtskommunes historie gennem 150 år. Udgivet i anledning af Amtsrådhusets 150 års jubilæum 4. december 1999. Indhold: Knud Munk Nielsen: Amtsrådhuset – et flot symbol for det danske demokrati. Per Hauge Mortensen: Amtsrådhuset og dets forgængere. Hans Herping: Amtsrådhuset – ur og klokkespil. Thomas Opstrup: Amtsrådhuset og amtmændene. Rudolf Holm: »En fremmed fugl« i amtsrådet. Erik Holm: Amtsrådhuset og amtssrådet efter 1970. Jørgen Christensen: Amtsrådhuset og kommunen. Tidsskildre 1545-1970. Jens Olufsen: Amtsrådhuset og politio- og retsvæsenet. Med litteraturhenvisninger.

Ringkjøbing Amtskommune Årsbudget ... og budgetoverslag ... / Ringkjøbing Amt. – Ringkjøbing: Ringkjøbing Amtskommune, 1999-. Hertil udgives: Flerårsbudget og 5 administrationsgrundlag og samlet personaleoversigt. Fortsættelse af: Ringkjøbing (amtskommune): Oversigtsbudget.

36.8 Hemmelige foreninger

Jubilæumsskrift: Folke Bernadotte til Caritas: 1949-1999 / redaktion: Finn Houe Christensen ... et al.. – Herning: Frimurerlogen Folke Bernadotte til Caritas, 1999. – 48 sider: ill.

37.134 Programmeret undervisning

Davidson, Lotte: Pc'er til det hele i gymnasiet. Forsøg med brug af Pc'ere i undervisningen på Holstebro Gymnasium. I: Computerworld. – nr. 32, 1996. – side 108-109.

Den elektroniske skole: årsrapport for 1996/97 fra forsøgsundervisning på Holstebro Gymnasium og HF-kursus. – Kbh.: Undervisningsministeriet, Gymnasieafdelingen, 1997. – 91 sider: ill.

37.18 Enkelte seminarier

Ikast

Tanke, teori, tendenser i det pædagogiske arbejde: festskrift til Ikast-Seminarieret i forbindelse med flytningen / redaktion: Lise Westergård Madsen ... et al.. – Ikast: Ikast-Seminarieret, 1999. – 160

sider: ill. + bilag. Med litteraturhenvisninger. Heri: Side 29-31: Ikast-Seminarieret – Præsentation af byggeriet af Arkitektfirma A/S Hune og Elkjær, arkitekter m.a.a. Side 32-44: Vi byggede et seminarium (1) – fra luftkastel til Bøgdildvej 10. Af Palle Almvg. Side 45-54: Vi byggede et seminarium (2). Af Kjeld Broberg Lind.

Det nødvendige Seminarium. Tvind

Forsøgskaninernes oprør: fem alternative uddannelser set indefra / redigeret af Lars Jakob Muschinsky. – Ejlers, 1974. – 96 sider. Af indholdet: Amdi Petersen: Det nødvendige Seminarium.

Nørre Nisum

Hauge Nielsen, J.: Nørre Nisum Seminarium 1892-1992: hverdagen og hver dags fest / ved J. Hauge Nielsen. – S.l.: Elevforeningen for Nørre Nisum Seminarium og HF, 1992. – 175 sider: ill.

37.206 Spejderbevægelsen

Blaabjerg, Lis: Starten på PFF i Vedersø: en forening præsenterer sig. I: Jul i Stadil-Vedersø. – 1995. – side 19-22: ill.

Kristensen, Anton: Med FDF kom eventyret til Assing Sogn. I: Hardsyssels årbog. – Rk. 2, bd. 34 (2000). – Side 119-122: ill.

Sct. Georgs Gildet Skjern/Tarm: 40 år imellem venner. – Sct. Georgs Gildet, Skjern/Tarm, 1999. – 47 sider: ill.

37.21 Institutioner for børn i alm.

Børnehave, skole, fritid: tradition og fornyelse med henblik på samarbejde / red. af Hans Vejleskov og Stig Brostrøm. – Århus: Systime, 2000. – 201 sider. Heri: Hans Vejleskov: Fra »Projekt Børn« i Videbæk.

Vejleskov, Hans: Børn i Videbæk: rapport om en undersøgelse ved en arbejdsgruppe i Videbæk kommune / Hans Vejleskov. – Kbh.: Danmarks Lærerrhøjskole, 1999. – 72 sider: ill. – (Skrifter fra Center for Småbørnsforskning: 10).

37.26 Skolebørns fritidsordning

De unge – relationerne – pædagogerne: et metode udviklingsprojekt: Lemvig Ungdomsgaard 1996-1997. – Lemvig: Lemvig Ungdomsgaard, 1997. – 55 blade. Med litteraturhenvisninger.

37.3 Uddannelsessystemet i alm.

Mål og resultater på uddannelses- og kulturområdet / Ringkjøbing Amt. – Ringkjøbing: Ringkjøbing Amt, Uddannelses- og Kulturområdet, 2000. – 106 sider: ill. i farver.

37.39 Lærerstand i alm.

Skoler på vej: 12 skolelederes tanker om at arbejde med lærernes nye arbejdstidsaftale / blevet til i et samarbejde mellem 12 skoleledere og Kom-

munernes Landsforenings Børne- og Kulturkontor. – Kbh.: Kommunernes Landsforening, 2000. – 48 sider: ill. Heri: Side 20-22: Ebba Kyed: Sunds skole i Herning kommune. Sunds skole – godt på vej i en forandringsproces.

37.414 Højskoler

Den rejsende Højskole. Tvind

Forsøgskaninernes oprør: fem alternative uddannelser set indefra / redigeret af Lars Jakob Muschinsky. – Ejlers, 1974. – 96 sider. Af indholdet: Poul Jørgensen: Den rejsende Højskole.

37.43 Aftenskoler. Oplysningsforbund

AOF Skjern/Egvad jubilæumsskrift. – Skjern: AOF Skjern/Egvad, 1997. – 19 sider: ill. Udgivet i forbindelse med AOF Skjern/Egvads 25-års jubilæum

37.5 Enkelte danske skoler

Hee

Munck, Ernst: De otte Herrens år: Hee Skole -: en skole i Hardsyssel – dens fortid og udvikling / fortalt af Ernst Munck. – Ringkøbing: Heebro: i samarbejde med Hee Skole: Ernst Munck, 2001. – 88 sider: ill. Med litteraturhenvisninger.

Hoven

Jensen, Åge: Blade af Hoven Ungdomsskoles historie: et historisk tilbageblik / Åge Jensen. – S.l.: Åge Jensen, 2001. – 21 sider.

Husby

Husby Efterskole 1984-1999: 15 års jubilæum. – Ulfborg: Husby Efterskole, 1999. – 51 sider: ill. Jubilæumsskrift. Udgivet i forbindelse med skolens 15 års jubilæum. Husby Efterskoles historie v. forstander Thorkil Sohn. Kineserskibet v. sognepræst Elov Westergaard. Lidt historie til jubilæumsskriftet 1958-1999 v. medhjælpende hustru Rita Sønderby, Husby. Kunstværker v. købmand Ruth Harrestrup, Husby og billedhugger Henrik Voldmester. Husby Skole og sognegård 1958-83 og Husby Efterskole 1984-1999 v. fhv. gdr. og sognerådsformand Jens Andersen, Husby. Med litteraturhenvisninger.

Hvide Sande

Hvide Sande skole: 1949-1999: jubilæumsskrift. – Hvide Sande: Hvide Sande Skole, 1999. – 68 sider: ill.

Skjern

Skjern Kristne Friskole: 1974 – 25 år – 1999 / redaktion ...: Peder Mikkelsen, Poul Henrik Winberg, Kristian Østergaard Jensen; foto: Søren Eriksen. – Skjern: Skjern Kristne Friskole, bestyrelsen, 1999. – 35 sider: ill. (nogle i farver).

Staby

Budstikken: 75 års jubilæumsskrift: 1923-1998 / redaktion: Peder Toft og Thorkild Sønderkov. –

Staby: Staby Efterskoles Elevforening, 1998. – 72 sider: ill. Omslagstitel: Staby Efterskole.

Stadil

Skolefundsats for Stadil sogn 1741. I: Jul i Stadil-Vedersø. – 1997. – side 29-32: ill.

Stadil-Vedersø

Nielsen, Leif: Stadil-Vedersø skole gennem 25 år. I: Jul i Stadil-Vedersø. – 1995. – side 7-11: ill.

Sønder Vium

Sdr. Vium Friskole: 1988-1998 / Sdr. Vium Friskole. – Sdr. Vium: Sdr. Vium Friskole, 1998. – 28 sider: ill.

Vor skole i Sdr. Vium: 1983-1992 / Sdr. Vium Friskole. – Sdr. Vium: Sdr. Vium Friskole, 1992.

Tarm

Mogensen, Aase: Lys over land: portrætter fra Vestjysk Gymnasiums tilblivelse og virke. – Tarm: Vestjysk Gymnasium Tarm, 1999. – 64 sider: ill.

Blåkildes hjertefortælling / red. af Inge Hertz Årestrup, Henry Gosvig, Tage Buchave. – Tarm: Blåkilde Ungdomsskole, 2000. – 287 sider: ill.

Vemb

Bruun, Inga: Vemb Skole. I: Hardsyssels årbog. – Rk. 2, bd. 33 (1999). – Side 107-122.

37.505 Skoletidsskrifter

Skjern Kristne Friskole. – Skjern: Skjern Kristne Friskole, 1982-. Årlig.

37.75 Hjerneskedede og psykotikere

Langager, Søren Christian: Voksne sindslidende i undervisningsmiljøer: SIND Lille Skoler for Voksne. – Kbh.: Danmarks Pædagogiske Institut, 1999. – Ca. 220 sider: ill.

Beskrivelse og vurdering af de landsdækkende undervisningstilbud for sindslidende med særlig vægt på SIND Lille Skoler for Voksne.

Heri: Side 83-87: SIND Minihiøjskolen i Herning. Med litteraturhenvisninger.

37.76 Sprog- og talehandicappede

Samarbejdet mellem amt og kommuner på specialundervisningsområdet for børn og unge i Ringkøbing amt. – Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Skole- og Socialområdet, 2001. – 42 blade.

37.8 Folkeoplysning og kulturformidling

Bak, Lene (f. 1959): Kultursamarbejdet i Ringkøbing amt: dokumentation og debat / tekst: Lene Bak. – Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Uddannelses- og Kulturområdet, 2001. – 45 sider: ill.

37.96 Opdragelsens og undervisningens historie

Høgh, Jon: Gamle vestjyske vinterskoler: skolerne på Holmsland og Holmsland Klit / Jon Høgh;

tegninger af Peder Svendsen. – Ringkøbing: Bol-
lerup Boghandel, 2001. – 79 sider: ill. i farver.

38.4 Offentlig forsorg og omsorg

Kamp, Kristian: Socialvæsen. I: Jul i Stadil-Vedersø. – 1996. – side 31-36: ill.

38.44 Social forsorg og omsorg for individer og grupper

Fra forsorgshjem til højskole: en undersøgelse af mulighederne for et samarbejde mellem forsorgshjem, kommuner og højskoler / Ninna Leth, Per Thomsen. – Esbjerg: Formidlingscentret for socialt arbejde i Ribe, Ringkøbing og Vejle amter, 1998. – 73, 3, 3 sider.

Kvinder og børn fra etniske minoriteter på krisecentre: kortlægning / Hanne Lilholt Behrens, Kirsten Raal. – Esbjerg: Formidlingscentret for socialt arbejde i Ribe, Ringkøbing og Vejle Amt, 1999. – 150 sider: ill. i farver; 30 cm. Sammenfattes i: Kvinder i krise. Heri: Side 71: Ringkøbing amt.

38.5 Forsorg for børn og unge i alm.

Børne- og ungdomsrådgivningen 1997: 1972-1997. – Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Skole- og Socialområdet, 1998. – 74 sider. På titelsiden: Jubilæumsnummer – før og nu – børne- og ungdomsrådgivningen.

38.65 Øvrige foranstaltninger for ældre

Hyldahl, Peter: Ældrebesøg. (Vedersø). I: Jul i Stadil-Vedersø. – 1996. – side 43-44: ill.

38.74 Bevægelsehandicappede

Arken på marken: Kollektivcentret i 25 år 1971-1996: en mosaik / redaktion: Palle C. Rasmussen, Kurt H. Jørgensen og Egon Søndergaard. – Herning: Kollektivcentret Bytoften, 1997. – 48 sider: ill.

38.79 Andre enkelte handicap. Syge

Flensburg, Jane: Hjælp på rette sted: en rapport om unge sindslidendes behov for støtte i Lemvig kommune. – Ringkøbing: Den Medicinske Forskningsenhed, Ringkøbing Amtskommune, 1998. – 54 sider: ill. Litteraturhenvisninger.

38.83 Alkoholikere

Kortlægning af samarbejdsindsatsen i alkoholbehandlingen: et vue over 14 amters behandlingsindsats og 7 gode eksempler på samarbejde mellem amt, kommune og frivillige organisationer / Ole Thisgaard, Henriette Zeeberg. – Esbjerg: Formidlingscentret for socialt arbejde, 1998. – 121 sider. Heri: Side 21-23: Ringkøbing amt. Med litteraturhenvisninger.

Zeeberg, Henriette: Kortlægning af samarbejdsindsatsen i alkoholbehandlingen: et revideret vue over 14 amters behandlingsindsats / Henriette

Zeeberg. – Esbjerg: Formidlingscentret for socialt arbejde, 2000. – 59 sider. Heri: Side 5-7: Ringkøbing amt.

39.06 Frilandsmuseer

Buskov, Poul: Hjerl Hede: kort & guide / tekst: Poul Buskov; tegninger: Wermund Bendtsen. – Vinderup: Hjerl Hedes Frilandsmuseum, 2001. – 32 sider: ill. i farver. Afløser: Frilandsmuseet på Hjerl Hede. . 1993.

Landet – atmosfærer [lydoptagelse (cd)]. – Kbh.: Danmarks Radio, Lydarkivet, 1989. – 1 cd (ca. 58 min.): stereo. Produceret af Danmarks Radios Lydarkiv. Indhold (lydeffekter): Landsby, sommerdag; Landsby, sommermorgen; Landsby, Hjerl Hede; Mose, sommerdag.

39.12 Eventyr og historier

Danske Sagn og Æventyr fra Folkemunde: bind 1 / udvalg ved Axel Olrik. – Kbh.: Notabene, 1997-. – 107 sider: ill. Heri: Side 64-69: Havboerne der kom til Marked (Holstebro). Side 99-103: Æ Isterløv: (Folkemaals-Form til: Havboerne der kom til Marked).

Danske Sagn og Æventyr fra Folkemunde: bind 2 / udvalg ved Axel Olrik. – Kbh.: Notabene, 1997-. – 93 sider: ill. Heri: Side 10-12: Havmanden paa Husby Strand.

39.13 Sagn

Benzon, Gorm: Spøgelse og sagn fra dansk natur: Bind 1: Nord- og Vestjylland / ill. af Ludmilla Balfour. – Rødovre: Askholm, 2000. – 232 sider: ill. Heri: side 69-70: Thyholm – Irup-malerens familie i højen. Side 110-115: Natur og gårde omkring Lemvig; Bovbjerg – De tre sorte mænd varsler død. Harbør – Munke på flugt. Kølhedegaard: Nissernes kamp. Sct. Thøgers kilde – Helsekraft året rundt. Trans – Fiskeren der forudså flod. Side 115-121: Natur og gårde omkring Holstebro: Avlum – Den myrdede kræmmer. Hodsager – Den sultne åmand. Hyllehøj – bygget af vantesand. Ulfborg – Skatten vogtes af urhaner. Venø – Den sorte hund henter morderen. Side 195-198: Natur og gårde omkring Herning: Snebjerg – Søstre og brødre – blodskam og mord. Store Stovbæk – En spøgelsesfugl og en forsmået bejler. Sunds – Den onde høvding forsvandt med et slag. Side 198-204: Natur og gårde omkring Ringkøbing og Skjern: Fjand – Der er endnu to tilbage. Husby – Stjælen ring bringer altid ulykke. Lydum – En evig kærlighed. Lønne – Den forsvundne by. Nissum – Nissums døde havmand. Skjern – Kong Hans høl. Skærum – Helligkilden som afvasker synd.

Benzon, Gorm: Spøgelse og sagn fra danske slotte og herregårde: Bind 1: Nord- og Midtjylland / Gorm Benzon; illustreret af Ludmilla Balfour;

- redaktion: Ib Askholm. – Rødovre: Askholm. Rygtitel: Spøgelser og sagn – slotte og herregårde. Heri om: Asumgaard, Brejninggaard, Bækmark, Gudum Kloster, Herningholm, Kappel, Landting, Lønborrgaard, Nørre Holmgaard, Nørre Vosborg, Pallisbjerg, Rammegaard, Rydhave, Rysensten, Sindinggaard, Stubbergaard, Søndervang, Timgaard, Udstrup, Voldbjerg, Volstrup.
- Danske folkesagn / udvalgt og bearbejdet af Wivi Leth. – Kbh.: Sesam, 2000. – 210 sider: ill. Omfattende samling af sagn fra alle dele af Danmark. Heri: Side 73-74: Da Burfolkene ville røve bjergmandens skatte (Bur). Side 118: Skatten i Egeseø (Ringkøbing). Side 180-182: Knud Ufødt (Stubbergaard, Lindholm).
- Thiele, J. M.: Danmarks folkesagn: bind 1: historiske sagn: Stedsagn / ny udgave ved Per Skar. – Kbh.: Rosenkilde og Bagger, 1968. – Bind 1. Heri: Side 117-118: Generalmajor Swanwedel (Nørre Vosborg). Side 186-187: Haderup Kirke. Side 225-228: Timgård. Side 228-231: Nørre Vosborg. Side 259: Landting. Side 305-306: Jens Langkniv (Ringkøbing).
- 39.14 Viser**
- Espegaard, Arne: Jysk folkesang: folkelige viser samlet i Vendsyssel, i Himmerland, i Hanherred, på Læsø og på den jyske vestkyst / Arne Espegaard. – Hjørring: Vendsyssel, 1999. – 216 sider. Tekstuddrag og kommentarer til ca. 250 folkelige viser, som forfatteren har samlet i Jylland.
- 39.3 Folketro**
- Lidegaard, Mads: Danske søer og vandløb fra sagn og tro / Mads Lidegaard; tegninger ...: Jette Jørgensen; fotos ...: forfatteren. – Kbh.: Nyt Nordisk Forlag, 1999. – 257 sider, tavler: ill. (nogle i farver). Registrant over søer og vandløb, hvortil der er knyttet overtro eller sagn. Heri: Side 227-238: Ringkøbing amt. Med litteraturhenvisninger.
- 39.43 Dagligliv på landet**
- Benjtsen, Amy Leila: Mine barndoms minder fra kristiden. – (Dagligdag og dagligliv under besættelsen). Gård i Grove revireret til Fliegerhorst Grove, Karup Flyveplads. I: Hardsyssels årbog. – Rk. 2, bd. 35 (2001). – Side 181-183: ill.
- Boysen, Freddy: Billedet over sofaen i gårdens pæne stue – gårdmaleri i Midt- og Vestjylland. Gårdmaleri i alm. og Jens Johan Andersen (1902-1970) og Jens Brandt (1889-1982) i særdeleshed. I: Hardsyssels årbog. – Rk. 2, bd. 33 (1999). – Side 51-70: ill.
- Brøgaard, Ruth: Sådan oplevede jeg besættelsesårene. – (Dagligdag og dagligliv under besættelsen). Skolegang i Vostrup og læretid i Vostrup Brugsforening og Spjald brugs. I: Hardsyssels årbog. – Rk. 2, bd. 35 (2001). – Side 25-44: ill.
- Haahr, Betty: En skolepigens glimt af livet i et markerteri. – (Dagligdag og dagligliv under besættelsen). Brunkulslejerne i Ejstrup I: Hardsyssels årbog. – Rk. 2, bd. 35 (2001). – Side 75-80: ill.
- Hedegaard, Marie: Erindringer fra ungdomstiden. – (Dagligdag og dagligliv under besættelsen). Sahl og Børbjerg. I: Hardsyssels årbog. – Rk. 2, bd. 35 (2001). – Side 67-74: ill.
- Jensen, Bertha Marie Augusta: Holmsland i århundredets begyndelse. I: Hardsyssels årbog. – Rk. 2, bd. 33 (1999). – Side 41-50: ill.
- Knudsgaard, Ove Lund: En dreng i Alrum 1940-45. – (Dagligdag og dagligliv under besættelsen). I: Hardsyssels årbog. – Rk. 2, bd. 35 (2001). – Side 5-24: ill.
- Kristensen, Helge: Barn i Danmark – på randen af en verdenskrig. – (Dagligdag og dagligliv under besættelsen). Brunkulslejerne i Søby og Fasterholt. I: Hardsyssels årbog. – Rk. 2, bd. 35 (2001). – Side 105-132: ill.
- Lauridsen, Eigil: Livsvilkår i Herning under besættelsen. – (Dagligdag og dagligliv under besættelsen). I: Hardsyssels årbog. – Rk. 2, bd. 35 (2001). – Side 133-138: ill.
- Munch Madsen, Jørn: Besættelsen. – (Dagligdag og dagligliv under besættelsen). Dagligliv og postkørsel i Sevel. I: Hardsyssels årbog. – Rk. 2, bd. 35 (2001). – Side 139-148: ill.
- Munk, Thorkild: Ung i Ørnholm under besættelsen. – (Dagligdag og dagligliv under besættelsen). I: Hardsyssels årbog. – Rk. 2, bd. 35 (2001). – Side 149-160: ill.
- Møller Jensen, Tage Uffe: 9. april 1940 og nogle oplevelser i tiden derefter. – (Dagligdag og dagligliv under besættelsen). Trælund 1940, indkaldelse til C.B.U. på Bernstorff Slot og tjeneste ved udrykningskolonnen i Herning. I: Hardsyssels årbog. – Rk. 2, bd. 35 (2001). – Side 81-104: ill.
- Møller Nielsen, Kristian: Erindringer fra min tid som dreng under krigen i Holstebro. – (Dagligdag og dagligliv under besættelsen). I: Hardsyssels årbog. – Rk. 2, bd. 35 (2001). – Side 185-196: ill.
- Nielsen, Knud Erik: Hin påskelørdag 1945. – (Dagligdag og dagligliv under besættelsen). Begivenheder og dagligliv i Struer. I: Hardsyssels årbog. – Rk. 2, bd. 35 (2001). – Side 161-176: ill.

Nørgaard, Erna: Landhusmoder under besættelsen. – (Dagligdag og dagligliv under besættelsen). Muldbjerg og Tim. I: Hardsyssels årbog. – Rk. 2, bd. 35 (2001). – Side 176-180: ill.

Rahbek, Hakon: Leg bliver til alvor under besættelsen 1940-45. – (Dagligdag og dagligliv under besættelsen). Herregården Rysensten med tysk indkvartering. I: Hardsyssels årbog. – Rk. 2, bd. 35 (2001). – Side 45-66: ill.

39.45 Fiskerliv

Horsdal, Marianne: Danmark mit fædreland: fortællinger fra hverdagslivet i det 20. århundrede / Marianne Horsdal. – 1. udgave, 1. oplag. – Valby: Borgen, 1991. – 151 sider: ill.; 30 cm. 25 danskere mellem 97 og 23 år fra alle egne af landet beretter om deres liv og giver dermed et indtryk af dansk mentalitet og livssyn og danskerne arbejds- og hverdagsliv i 1900-tallet. Heri: side 30-37: Fiskeren fra Langerhuse.

39.55 Juletraditioner

Naismith, Gordon: Hvad? Ingen nisser?: (Jul i Danmark og England). I: Jul i Stadil-Vedersø. – 1996. – side 15-19: ill.

40 – 49 GEOGRAFI

40.164 Kort

Holstebro
JDR øvelsesområde [kartografisk materiale (papirform)]: SW for Holstebro. – Skov- og Naturstyrelsen, Driftsplankontoret og Forsvaret, 2001. – 1 ark.

Ringkøbing Amt

Mostrup kortbogen. Ringkøbing Amt 1999. – Kbh.: Mostrup, 1999. – 320 sider: ill. Hvert 3. år. Årspublikation

40.71 Lokalhistorisk forskning

Bjerregård, Kristian: Holstebros hvornår skete det. Om bogens tilblivelse. I: Årsskrift / Holstebro Museum. – 1997. – Side 77-80: ill.

46.1 Danske gårde, herregårde og slotte

Ortmann, Jytte: Slotte og herregårde i Danmark / Jytte Ortmann; kort: UBQ-kortdesign. – 3. reviderede udgave, 1. oplag. – Kbh.: Sesam, 2000. – 232 sider: ill. i farver. Tidligere: Bogklubudgave i.e. 2. udgave. 1994. – 1. udgave. 1994. Heri: Side 23-28: Asumgaard, Brejninggaard, Handbjerg Hovgaard, Herningsholm, Møltrup, Nørre Wosborg, Quistrup, Rydhave, Rysensten, Sindinggaard, Udstrup. Med litteraturhenvisninger.

46.4 Enkelte områder

Barde

Barde by og dens beboere – for 50 år siden. – S.l.: s.n., 1997. – 56 sider: alle ill.

Egvad

Liv og levned [lydoptagelse (kassettebånd)]: folk i Egvad kommune fortæller. – Vejen: KLO, 1997. – 8 kassettebånd i 2 mapper. Gengivelse af bogen.

Liv og levned: folk i Egvad kommune fortæller. – Tarm: LO Egvad, 1996. – 325 sider: ill.

Holstebro

Bjerregård, Kristian: Holstebro – hvornår skete det?: en vestjysk købstad år for år / udarbejdet af Kristian Bjerregård. – Holstebro: Holstebro Museum, 1999. – 319 sider: ill. (nogle i farver). Kronologisk gennemgang af store og små begivenheder i Holstebros historie fra 1163 til 1998. Af indhold: År for år; Folkevalgte borgmestre; Kommunevalg; Indbyggertal; Litteraturhenvisninger; Personregister; Æmnerregister. Med litteraturhenvisninger.

Bypolitik: projektplan for kvarterløft i bydelen Trekanten / udarbejdet af Nellemann; i samarbejde med Holstebro Kommune og boligelskaberne i Trekanten. – Holstebro: Holstebro Kommune, 1999. – 20 sider: ill.

Hvad er Tobaksarbejderens Drøm? / Kif Frimodt. I: Tobaksbladet. – 1999. – Side 7-10: ill.

Klosterheden

Klosterheden [film (videokassette)]; Søhøjlandets skove. – Søborg: DR Video, 1992. – 1 kassette (60 min.). – (De danske skove 2). Skovområde omkring Silkeborgsøerne samt Klosterhede Plantage. Også distribueret enkeltvis fra de regionale amtscentraler for undervisningsmidler i 1992.

Lemvig

Damgaard, Ellen: Bakkers og Bølgers Land: landskabet, de folkelige mødesteder, sagnene, litteraturen, kunsten og videnskaben. I: FRAM. – 1996. – Side 43-58: ill.

No

Dagbogsblade ved årtusindskiftet: hverdagsberetninger fra No Sogn / redaktion Else Thomsen, Hanne Nygaard, Peter Duun. – S.l.: s.n., 2000. – 64 sider: ill.

Nørre Vium

Nr. Viumbogen: rids af sognets historie / illustrationer: Harald Thunbo. – 1. udgave, 1. oplag. – Videbæk: Team Lynderup, 1999. – 576 sider: ill.

Quistrup

Boje, Vivian: Bang & Olufsens barndomshjem / fotos: Gert Skærlund Andersen. I: Bo Bedre. – Nr. 12, 2001. – Side 174-180: ill.

Rejkjær Sande Plantage

Svensen, Peder: Rejkjær Sande plantage. – 47 sider: ill.

Rind Plantage

Evald, Johannes: Rind Plantage 125 år. I: Hardsysels årbog. – Rk. 2, bd. 33 (1999). – Side 17-28: ill.

Ringkøbing

Bork-Larsen, H.: Modstandsbevægelsen i Ringkøbing / Skrevet af H. Bork-Larsen; fotografierne ... af Gunner Fomsgaard. – Ringkøbing: Ringkøbing Museum, 2001. – 24 sider: ill.

Ringkøbing amt

Cykelferie i Vestjylland: Danmark. – Nørre Nebel: Turistgruppen Vestjylland, 1999. – 35 sider: ill. i farver.

Cykelferie i Vestjylland. – Nørre Nebel: Turistgruppen Vestjylland, 1998. – 31 sider: ill. i farver + 1 kort. Øverst på titelsiden: Danmark '98.

Cykelruter i Ringkøbing Amt: seværdigheder. – Ringkøbing: Ringkøbing Amt, 2001. – 28 sider: ill. + 1 kort. Parallele tekster på dansk, engelsk og tysk. Kort: 1:100 000.

Cykelruter i Ringkøbing Amt 1998/1999: seværdigheder. – Ringkøbing: Ringkøbing Amt, 1998. – 24 sider: ill. + 1 kort. Parallele tekster på dansk, engelsk og tysk. Kort: 1:100 000.

Fra et hus med åbne døre: brudstrykker fra udkanternes verden: essays, artikler, digte, noveller / redigeret af Michael Böss. – Lemvig: Nordvesten; Holstebro: i kommission hos Vestjysk Boghandel, 1993. – 127 sider: ill. (nogle i farver). Heri: Side 43-44: Jytte Borberg: Kvadrater (Kuben, Ringkøbing). Side 57-59: Claus Engstrøm: Friluftslæsning – et essay om Thøger Larsen. Side 111-113: Benny Boysen: Langt højere bjerge så vide om lande (H. C. Andersen og Vestjylland).

Harritz, Poul Henrik (f. 1956): Danmarks småøer / af Poul Henrik Harritz; redaktør: Kasper Monty; kort: Charles Lindberg. – Kbh.: Politiken: i samarbejde med Danmarks Naturfredningsforening, 2002. – 272 sider: ill. i farver. Beskrivelser af 129 danske småøer med gennemgang af terræn, geologi, planteliv, dyreliv, historie, kulturforhold, seværdigheder samt livet på øerne i dag. Heri: Side 58-61: Jegindø. Side 65-68: Venø. Side 124: Fjandø. Side 125: Hindø. Side 127: Klægbanken. Med litteraturhenvisninger.

Nordholm Andersen, Peter: 1500 kilometer uden benzin: på trek i den jyske vildmark / Peter Nordholm Andersen. – Kbh.: Høst, 2001. – 167 sider: ill. Heri: Side 45-78: Jyllands vilde vestkyst. Blåvands Huk – Thyborøn: 199 kilometer. Side 49-54: 17. dag: Fuglereservatet Tipperne. Side 54-56: 18. dag: Nymindegab Klitplantage – Hvide Sande Vandrerhjem: 29 kilo-

meter. Side 56-61: 19. dag: Hvide Sande. Side 62-67: 20. dag: Hvide Sande – klitterne ved Houvig: 20 kilometer. Side 67-71: 21.-22. dag: Houvig-Husby Klitplantage-klitterne ved Fjaltring Kirke: 47 kilometer. Side 71-76: 23. dag: Fjaltring-Thyborøn Camping: 31 kilometer. Side 76-77: 24. dag: Thyborøn. Side 77-78: 25. dag: Thyborøn Camping – redningshuset i Lyngs: 35 kilometer. Med litteraturhenvisninger.

Olsen, Søren: Danmarks købstæder: 144 købstæder og andre gamle byer / af Søren Olsen; redaktør: Kasper Monty. – Kbh.: Politiken: Danmarks Naturfredningsforening, 2000. – 320 sider: ill. i farver. Heri: Side 61-64: Herning. Side 65-68: Holstebro. Side 68-71: Lemvig. Side 71-74: Ringkøbing. Side 85: Brande. Side 86-87: Ferring. Side 88: Skjern. Side 89: Struer. Med litteraturhenvisninger.

Skaftø, Ulrik T.: Danske udkanter & landsbyer / tekst: Ulrik T. Skaftø; tegninger: Thomas Balle. – Århus: Garage 17, 1999. – 61 sider: ill. i farver (Danske udkanter). Om flugten fra land til by i sidste århundrede, landbørns syn på bybørn, dagligdagen for udvalgte børn og voksne, landsbydød, skolelukninger, arbejdspladser nedlæggelse, overlevelsesevner, fritidsliv og kampen for landsbybevarelse. Heri: Side 24-27: Kan du stave til skolelukning? (Sønder Nissum). Side 48-49: Flugten endte i Grønbjerg. Med litteraturhenvisninger og Internetadresser.

Ringkøbing Fjord

Vestkysten fra Blåvand til Ringkøbing / redigeret af H. Meesenburg. I: Bygd. – Nr. 02, 1971. – Side 12-31.

Spjald

Kaae, Alfred: Høver: sognet ved åen: Hing Herred, Ringkøbing Amt / Alfred Kaae \. Fotografisk genoptryk / med tilføjelser efter 1967\ – Spjald: Høver Sogneforening, 2000. – 360 sider: ill. Tidligere: 1. udgave. Spjald: Høver Sogneråd, 1967. 336 sider.

Strellev

Graungaard, Anne Nielsine: Æ Strelle-sognere o dje bøen: billedbog. Bind 1 – 4 / fortalt af Anne Nielsine Graungaard, f. Raunkjær; redigeret af Jens Raunkjær Graungaard. . – Borup: Jens Raunkjær Graungaard, 1998. – (870 løbblade).

Graungaard, Anne Nielsine: Æ Strelle-sognere o dje bøen: billedbog / fortalt af Anne Nielsine Graungaard, f. Raunkjær; redigeret af Jens Raunkjær Graungaard. – Alfabetisk personindeks. – Borup: Jens Raunkjær Graungaard, 1998. – 104 løbblade.

Strædegård

Hersbøll, Sven: Strædegård: en gammel vestjysk gård – og dem, der boede der / Sven Hersbøll;

foto af Bendt Christiansen. – Skjern: Familien på Strædegård, 2000. – 31 sider: ill. Med litteraturhenvisninger.

Stubbergård

Novrup, Leif: En 12-årig drengs oplevelser på et gammelt nonnekloster. Ejnar Hansen, Gammel Stubbergård og Stubber Kloster. I: Hardsyssels årbog. – Rk. 2, bd. 33 (1999). – Side 29-40: ill.

Thyholm

Knorborg, Erik: Hær omkreg: ve æ fywer / Erik Knorborg; illustrationer: Kresten Rusbjerg. – Struer: Udgiverselskabet ved Struer Museum og Lokalhistorisk Arkiv, 1999. – 92 sider: ill. (nogle i farver).

Tim

Fra Tim by og sogn: et skrift i anledning af 100-året for oprettelsen af Tim Borger- og Håndværkerforening 1901-2001. – Tim: Borgerforeningen for Tim Sogn, 2001. – 137 sider: ill.

Tipperne

Årets gang på Tipperne / af Jens Gregersen og Niels Hannov. I: Bygd. – Nr. 01, 1975. – Side 3-32.

Trehøje

Trehøje – oplevelser i ord og billeder. – S.I.: s.n., 2001. – 32 sider: ill. i farver.

Vedersø

Secher, Alex: Ad omveje og biveje i Danmark. – Martin, 1971. – 159 sider: ill. Heri side 83-86: Vedersø og Stadil.

Vorgod

Mikkelsen, Anker (f. 1908): Vorgod Vesterland: udvikling fra oldtiden til år 2000. – Videbæk: Team Lynderup, 1999. – 144 sider: ill.

50 – 59 NATURVIDENSKAB

50.1 Naturen og mennesket

Amterne i naturen / udgivet af Amterne i Danmark. – Kbh.: Amtsrådsforeningen, 1992-. Årlig. 1993: Side 34-35: Ringkøbing amt. 1994: Side 32-33: Ringkøbing amt. 1995: Side 32-33: Ringkøbing amt. 1996: Side 32-33: Ringkøbing amt. 1997: Side 32-33: Ringkøbing amt. 1998: Side 32-33: Ringkøbing amt.

50.264 Enkelte områders naturforhold

Borris Skydeterræn

Krabbe, Erling: Borris skydeterræn: drifts- og plejeplan 1998-2012. – Kbh.: Miljø- og Energi ministeriet, Skov- og Naturstyrelsen; Karup: Hærens Operative Kommando, 1998. – 150 sider + 3 kort: ill.

Ringkøbing Amt

Danmarks kyster / hovedredaktør: Søren Olsen. – Kbh.: Bogklubben Samtid, 2000. – 296 sider: ill. i farver. Heri: Side 72-82: Vestjylland, Bøvling Klit, Holmsland Klit. Side 96-97: Harboøre Tange, Ferring, Trans.

Danmarks skove / af Peter Friis Møller & Henrik Staun; redaktør: Kasper Monty; kort: Ulla Britze. – Kbh.: Politiken: i samarbejde med Danmarks Naturfredningsforening, 2001. – 423 sider: ill. i farver. – (Politikens håndbøger). Heri om: Kabbel Skov, Klosterheden, Rydhave Skov, Hjelms Hede Krat, Stoubæk Krat, Husby Klitplantage, Løvbakke Skov, Sdr. Feldborg Plantage, Ulborg Statsskovdistrikt, Brejning Krat, Linnebjerg Krat, Gildehøj Egekrat, Birkebæk-Plantagerne, Dejbjerg Plantage, Sønder Omme Plantage. Med litteraturhenvisninger.

Skjernå dalen

Bach Rasmussen, Johannes: Skjern Å naturprojektet: Danmarks største projekt til genskabelse af natur. – Kbh.: Miljø- og Energi ministerieret, Skov- og Naturstyrelsen; Tarm: Tarm/Egvad Turistbureau; Skjern: samt Skjern Turistkontor, 1999. – 32 sider: ill. (nogle i farver). Med litteraturhenvisninger.

Indpasning af rekreative aktiviteter i forhold til fugleliv og odder i Skjern Å Naturprojekt: en biologisk udredning / forfattere: Jesper Madsen, Aksel Bo Madsen, Ib Krag Peter. – Roskilde: Miljø- og Energi ministeriet, Danmarks Miljøundersøgelser, 1999. – 39 sider: ill. – (Faglig rapport fra DMU; nr. 275). Med litteraturhenvisninger.

Skjern Å – et naturgenopretningsprojekt: afsluttende opgave ved det tværfaglige Miljølære-kursus ved Aarhus Universitet / udført af: Kattrine Krause-Jensen ... et al. – Aarhus: Miljølære, Aarhus Universitet, 1997. – 92 sider, tavler: ill. Med litteraturhenvisninger.

Skjern Å naturgenopretningsprojektet: undersøgelsesprogrammet / redaktører: Lars M. Svendsen, Hans Ole Hansen; med bidrag fra: Danmarks Fiskeriundersøgelser, Ringkøbing Amt, Skov- og Naturstyrelsen. – Silkeborg: Miljø- og Energi ministeriet, Danmarks Miljøundersøgelser, 2000. – 55 sider: ill.; 30 cm. – (Arbejdsrapport fra DMU; nr. 139). Med litteraturhenvisninger.

55.3 Tektonisk og dynamisk geologi

Grundvandsovervågning 2000: NOVA 2003 / sagsbehandlere i.e. forfattere: Dennis Plauborg Noe ... et al. – Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Grundvands- og Industrimiljøafdelingen, 2001. – Ca. 110 sider: ill. i farver. NOVA: Det Nationale Program for Overvågning af Vandmiljøet.

Klosterheden: etableringsrapport for GRUMO-området. – Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Teknik og Miljø, 2001. – 68 sider: ill. i farver. Med litteraturhenvisninger.

Risager, Mette: Højmoser 1996 Danmark: projekt betalt af Skov- og Naturstyrelsen og udført og koordineret af Danmarks Miljøundersøgelser. – Kalø: Danmarks Miljøundersøgelser, 1997. – 95 sider: ill. Heri: Side 17-22: Bølling Mose. Side 46-49: Tvillinge Mose. Side 75-79: Hatten, Hjem Hede.

Sedimentanalyse Vestkysten. – Lemvig: Kystinspektoratet, 1999. – Ca. 180 løsblade: ill. i farver.

Undersøgelse af luv- og læsidedstrækninger: de indre kyster, den jyske vestkyst. – Lemvig: Kystinspektoratet, 2000. – Ca. 160 blade: ill. i farver + 1 bilag. Med litteraturhenvisninger.

VVM vindmøller Rønland – hydrauliske undersøgelser: modellering af hydrodynamik og sedimenttransport: endelig rapport / DHI, Institut for Vand og Miljø. – Risskov: Carl Bro as, 2001. – Ca. 60 sider: ill. (nogle i farver) Samhørende: VVM vindmøller Rønland – hydrauliske undersøgelser; Vindmøllepark ved Rønland; Vindmøllepark ved Rønland – landskabelig og visuel vurdering; Vindmøller på dæmning nordøst for Rønland. Med litteraturhenvisninger.

55.64 Enkelte områders geologi og palæontologi i alm.

Bøvling Klit

Geologisk kortlægning af Vestkysten: sedimentfor- deling, bundformer og havbundsændringer i de- tailområde ud for Bøvling Klit (Thorsminde – Fjaltring) / udført af Kystinspektoratet: Dennis Anthony og Jørgen O. Leth. – København: GEUS, 2000. – 25 blade: ill. i farver + 3 kort. – (Rapport / Danmarks og Grønlands Geologiske Undersøgelse; 2000/65). Tidligere udgave med serienummer; 1999/6. 1999. Ca. 50 blade.

Geologisk kortlægning af Vestkysten: analyse af detailområde ud for Bøvling Klit (Thorsminde – Fjaltring) / Jørgen O. Leth og Dennis Anthony; udført for Kystinspektoratet (analyse af detailområde ud for Bøvling Klit (Thorsminde – Fjaltring)). – Kbh.: GEUS, Danmarks og Grønlands Geologiske Undersøgelse, Miljø- og Energiministeriet, 1999. – Ca. 50 blade: ill. (nogle i farver) + 3 kort; 30 cm). – (Rapport; 1999/6).

Geologisk kortlægning af Vestkysten – retolkning af detailområde ud for Bøvling Klit / Jørgen O. Leth og Dennis Anthony; udført for Kystinspektoratet i 2000. – København: GEUS,

2000. – Ca. 50 blade: ill. (nogle i farver) + 1 kort. – (Rapport / Danmarks og Grønlands Geologiske Undersøgelse; 2000/92).

55.9 Vandforskning

Ferring Sø: sedimentundersøgelser 1998 / konsul- lent i.e. forfatter: Carl Bro. – Ringkøbing: Ring- købing Amt, Vandmiljøafdelingen, 1999. – Ca. 60 sider: ill. i farver. Med litteraturhenvisninger.

Gjeller Sø: sedimentundersøgelser 1998 / konsul- lent i.e. forfatter: Carl Bro. – Ringkøbing: Ring- købing Amt, Vandmiljøafdelingen, 1999. – Ca. 60 sider: ill. i farver. Med litteraturhenvisninger.

Glüsing, Heine: Vandløbene i Ikast Kommune 1996-1997 / sagsbehandler og forfatter: Heine Glüsing. – Ringkøbing: Ringkøbing Amtskom- mune, Vandmiljøafdelingen, 1999. – 35 sider: ill. Litteraturhenvisninger.

Glüsing, Heine: Vandløbene i Åskov Kommune 1998 / sagsbehandler og forfatter: Heine Glü- sing. – Ringkøbing: Ringkøbing Amtskom- mune, Vandmiljøafdelingen, 1999. – 39 sider: ill. Litteraturhenvisninger

Grandahl, Jan: Vandløbene i Brande kommune 1997 / sagsbehandler og forfatter: Jan Grandahl. – Ringkøbing: Ringkøbing Amtskommune, Vandmiljøafdelingen, 1999. – 38 sider: ill. Litteraturhenvisninger.

Grandahl, Jan: Vandløbene i Egvad Kommune 1998 / sagsbehandler i.e. forfatter: Jan Gran- dahl. – Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Vand- miljøafdelingen, 2000. – 56 sider: ill. (nogle i farver); 30 cm + 2 kort. Med litteraturhenvis- ning.

Grøn, Per: Vandløbene i Herning kommune 1997/1998 / tekst: Per N. Grøn. – Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Vandmiljøafdelingen, 2000. – 106 sider: ill. Med litteraturhenvisninger.

Grøn, Per N.: Vandløbene i Videbæk Kommune 1996/1998 / tekst: Per N. Grøn; figurer: Kirsten Nygaard; redigering: Gitte Spanggaard. – Ring- købing: Ringkøbing Amt, Teknik- og Miljøom- rådet, 2000. – 77 sider, 5 blade med tavler i far- ver: ill. i farver. Med litteraturhenvisninger.

Horn Sø: miljøtilstanden 1998. – Ringkøbing: Ringkøbing Amt, 2000. – Ca. 220 sider: ill. Med litteraturhenvisninger.

Horn søs sedimentundersøgelser 1998 / konsulent i.e. forfatter: Carl Bro. – Ringkøbing: Ringkø- bing Amt, Vandmiljøafdelingen, 1999. – Ca. 70 sider: ill. i farver. Med litteraturhenvisninger.

Juel Knudsen, Lars: Nærzoneundersøelse omkring spildevandsudledninger Struer og B&O 1988 / udarbejdet for Ringkøbing Amtskommune. – Ringkøbing: Ringkøbing Amtskommune,

- Teknik- og Miljøforvaltningen, 1989. – III,66 sider: ill.
- Moeslund, Bjarne: Skånsø: miljøtilstanden 1988-1999 / sagsbehandler: Bjarne Moeslund. – Ringkøbing: Ringkøbing Amtskommune, Vandmiljøafdelingen, 2000. – III,159 sider: ill.
- Rasmussen, Michael Bo (f. 1952): Nærzoneundersøgelse ved Lemvig og Hvidbjerg spildevandsudledninger 1987 / udarbejdet for: Ringkøbing Amtskommune. – Ringkøbing: Ringkøbing Amtskommune, Teknik- og Miljøforvaltningen, 1989. – IV,83 sider: ill.
- 56.13 Hydrobiologi**
- Borbjerg Møllelø 1999: planktonundersøgelse. – Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Vandmiljøafdelingen, 2000. – Ca. 180 sider. Årspublikation 1994-. Variantitel: Planktonundersøgelse i Borbjerg Møllelø.
- Bundvegetation ... Tipperne 1997: naturovervågning. – Rønde: Miljø- og Energiministeriet, Danmarks Miljøundersøgelser, 1997. – 27 sider. – (Arbejdsrapport fra DMU; 66).
- Bundvegetation ... Tipperne 1998: naturovervågning. – Rønde: Miljø- og Energiministeriet, Danmarks Miljøundersøgelser, 1999. – 25 sider. – (Arbejdsrapport fra DMU; 108).
- Bundvegetation ... Tipperne 1999: naturovervågning. – Rønde: Miljø- og Energiministeriet, Danmarks Miljøundersøgelser, 2000. – 21 sider. – (Arbejdsrapport fra DMU; 133).
- Fiskebestande i vandløb 1994-1999 [kartografisk materiale (papirform)] / Ringkøbing Amt, Vandmiljøafdelingen. – Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Vandmiljøafdelingen, 2000. – 1 falset kort i omslag: i farver; 30 cm. Katalogiseret efter omslaget. Målestoksforhold: 1:100.000.
- Forslag til fiskeundersøgelserprogram i fjordområder: med specielt henblik på Ringkøbing Fjord / Jens Peter Müller & Helle Jerl Jensen. – Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Vandmiljøafdelingen, 1995. – 21 sider: ill.
- Gjeller Sø: bundfaunaundersøgelse 1998 / tekst og stregtegning: Grete E. Dinesen, Rune Frederiksen. – Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Vandmiljøafdelingen, 1999. – Ca. 80 sider: ill. i farver. Kolofontitel: Bundfaunaundersøgelse Gjeller Sø 1998. Med litteraturhenvisninger.
- Gjeller Sø: planktonundersøgelse 1998 / tekst: Jette Mikkelsen og Poul Seebach. – Ringkøbing: Ringkøbing Amtskommune, Vandmiljøafdelingen, 1999. – Ca. 150 sider: ill. i farver. Kolofontitel: Planktonundersøgelse i Gjeller Sø 1998. Med litteraturhenvisninger.
- Gødstrup Sø: planktonundersøgelse / tekst: Jette Mikkelsen; tegning: Kirsten Nygaard. – Ringkøbing: Ringkøbing Amtskommune, Vandmiljøafdelingen, 2001. – 150 sider. Årlig.
- Hornsø: bundfaunaundersøgelse 1998 / tekst og stregtegning: Grete E. Dinesen, Rune Frederiksen. – Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Vandmiljøafdelingen, 1999. – Ca. 50 sider: ill. i farver. Kolofontitel: Bundfaunaundersøgelse Hornsø 1998. Med litteraturhenvisninger.
- Ladegård Sø 1999: planktonundersøgelse. – Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Vandmiljøafdelingen, 2000. – Ca. 140 sider. Årspublikation 1999-. Variantitel: Planktonundersøgelse i Ladegård Sø.
- Sand Kristensen, Hans: Ringkøbing Fjord plante- og dyreplankton 1997 / konsulent: Bio/consult; tekst: Hans S. Kristensen og Poul Seebach; rettegning: Kirsten Nygaard. – Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Vandmiljøafdelingen, 1998. – VI, 39 sider, 19 bilag: ill. (nogle i farver). Referencer: side 38-39.
- Seebach, Poul: Hornsø: planktonundersøgelse 1998 / tekst: Poul Seebach. – Ringkøbing: Ringkøbing Amtskommune, Vandmiljøafdelingen, 1999. – Ca. 150 sider: ill. i farver. Kolofontitel: Planktonundersøgelse i Hornsø 1998. Med litteraturhenvisninger.
- Skørso 1999: planktonundersøgelse. – Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Vandmiljøafdelingen, 2000. – Ca. 130 sider. Årspublikation 1999-. Variantitel: Planktonundersøgelse i Skørso.
- Undersøgelse af 6 vestjyske søer: plankton, vegetation og fisk 2000 / tekst: Bjarne Moeslund, Jette Mikkelsen, Christian B. Hvidt; redigering: Gitte Spanggaard. – Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Teknik og Miljø, 2001. – 121 sider: ill. (nogle i farver). Med litteraturhenvisninger.
- 57.13 Planteøkologi. Plantegeografi**
- Moeslund, Bjarne: Ringkøbing Fjord, bundvegetation 1997 / tekst: Bjarne Moeslund; tegning: Kirsten Nygaard; redigering: Berit Brolund. – Ringkøbing Amtskommune, Vandmiljøafdelingen, 1998. – III, 123 sider: ill.
- 57.4 Svampe**
- Politikens guide til Danmarks svampelokalteter / af Henning Knudsen & Jan Vesterholt; redaktør: Kasper Monty; kort: Ulla Britze og Charles Lindberg; fotos: Jan Vesterholt ... et al.. – Kbh.: Politiken; Greve: i samarbejde med Foreningen til Svampekundskabens Fremme; Kbh.: og Danmarks Naturfredningsforening, 1999. – 271 sider: ill. i farver. Heri side: 52-75: Vestjylland: Klosterheden Plantage, Stråsø Plantage, Hoverdal Plantage, Brejning Krat, Døjbjerg Plantage,

Høigidgård Plantage, Rind Plantage.
Med litteraturhenvisninger.

58.44 Insekter

Grøn, Per N.: Udbredelse af døgnfluer og slørvinger i Ringkøbing Amt 1988-97: status og udvikling / tekst: Per N. Grøn. – Ringkøbing: Ringkøbing Amtskommune, Vandmiljøafdelingen, 2000. – Ca. 270 sider.

58.6 Fisk

Engell-Sørensen, Kirsten: Ringkøbing Fjord – fiskeæg og fiskelarver foråret 2000 / tekst: Kirsten Engell-Sørensen; rentegning: Kirsten Nygaard. – Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Vandmiljøafdelingen, 2000. – 43 blade: ill. i farver. Med litteraturhenvisninger.

Fiskebestanden i Ringkøbing Fjord 1997-1999: rapport / udarbejdet af Fiskeøkologisk Laboratorium; konsulenter i.e. forfattere: Jens Peter Müller & Helle Jerl Jensen. – Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Teknik- og Miljøområdet, 2000. – 150 sider: ill. Med litteraturhenvisninger.

Hvidt, Christian: Fiskeundersøgelser i Borbjerg Møllesø og Hellesø 1992. – Ringkøbing: Ringkøbing Amtskommune, Vandmiljøafdelingen, 1993. – V, 99, 61 sider: ill.

Ladegård Sø – fiskebestanden 1999 / konsulent i.e. forfatter: Bio/consult; tekst: Christian B. Hvidt, Per Nissen Grøn; redigering: Berit Brølund; stretegning: Jens Chr. Schou. – Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Vandmiljøafdelingen, 2001. – Ca. 70 sider: ill. (nogle i farver). Med litteraturhenvisninger.

Skørsø – fiskebestanden 1999 / konsulent i.e. forfatter: Bio/consult; tekst: Per N. Grøn, Christian B. Hvidt; redigering: Berit Brølund; stretegning: Jens Chr. Schou. – Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Vandmiljøafdelingen, 2001. – Ca. 60 sider: ill. Med litteraturhenvisninger.

Søby Sø – fiskebestanden 2000 / konsulent i.e. forfatter: Bio/consult; tekst: Per N. Grøn, Christian B. Hvidt; redigering: Gitte Spanggaard; stretegning: Jens Chr. Schou. – Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Vandmiljøafdelingen, 2001. – Ca. 50 sider: ill. (nogle i farver). Med litteraturhenvisninger.

58.86 Fugle

Ballgaard, Jens: Gæssene i Vestjylland. I: Jul i Stald-Vedersø. – 1996. – side 7-11: ill.

Hald-Mortensen, Poul: Ringkøbing Fjord: skarvens fødevalg i Ringkøbing Fjord og den tilstødende del af Vesterhavet 1999. – Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Vandmiljøafdelingen, 2000. – 32 sider: ill.; 30 cm. Med litteraturhenvisninger.

Ryge Petersen, Søren: Livet er en fugl / Søren Ryge Petersen; fotografier er taget af: John Frikke ... et al. – Kbh.: Høst, 2000. – 128 sider: ill. i farver. Beretninger om de vilde fugle i Danmark og nogle af de mennesker der beskæftiger sig med dem. Om de store og de små fugle, om flokkene og solisterne, om fugletælling på Tipperne og »sort sol« over Sønderjylland, og om den daglige glæde ved fuglene lige uden for døren. Heri: Side 61-66: Fugleøen (Klægbanken i Ringkøbing Fjord). Side 70-74: Den reserverede natur (Tipperne). Side 103-106: Den sidste urfugl (Vind Hede).

Østergaard, Egon: Pomeransfuglen (Charadrius morinellus) i Vestjylland / af Egon Østergaard; redaktion: Bo Daugård, Erik Enevoldsen og Gert Thorhauge Andersen; tegninger: akvarel og vignetter af Jens Overgaard Christensen; fotos: Thomas Beck ... og Egon Østergaard. – Ikast: Dansk Ornitologisk Forening i Ringkøbing Amt, 2000. – 69 blade: ill.; 30 cm. – (Ringkøbing amts fugleliv; nr. 15). Med litteraturhenvisninger.

58.93 Gnavere

Overvågning af bæver Castor fiber på Klosterheden Statskovdistrikt og i Flynder Å systemet år 2000 / redaktion Jørn Pagh Berthelsen, Aksel Bo Madsen, Kirsten Zaluski; suppl. figurer: Poul Nygaard Andersen. – Danmarks Miljøundersøgelser, 2001. – (Arbejdsrapport fra DMU; 145). URL: http://www.dmu.dk/1_viden/2_Publikationer/3_arbrapporter/rapporter/AR145.pdf.

Overvågning af bæver Castor fiber på Klosterheden Statskovdistrikt og i Flynder Å systemet år 2000 / redaktion Jørn Pagh Berthelsen, Aksel Bo Madsen, Kirsten Zaluski; figurer: Poul Nygaard Andersen. – Kbh.: Miljø- og Energiministeriet, Danmarks Miljøundersøgelser, 2001. – 56 sider: ill. – (Arbejdsrapport fra DMU; nr. 145). Med resumé på engelsk. Med litteraturhenvisninger.

Pagh Berthelsen, Jørn: Overvågning af bæver Castor fiber efter reintroduktion på Klosterheden Statskovdistrikt 1999 / Jørn Pagh Berthelsen; teknisk redaktion: Jørn Pagh Berthelsen og Kirsten Zaluski; faglig kommentering: Aksel Bo Madsen; figurer: Poul Nygaard Andersen og Rune Kargo; fotos: Leif Ahlmann Olesen, Sten Asbirk og Heine Glüsing; tegning: Theis Andersen. – Kbh.: Danmarks Miljøundersøgelser, 2000. – 37 sider: ill. i farver. – (Faglig rapport fra DMU; nr. 317). Med litteraturhenvisninger.

58.97 Hovdyr

Strandgaard, Helmut: De Borrís rådyr: en populærvidenskabelig beretning om en rådyrbestand, og de forhold, der har påvirket bestandens triv-

sel / Helmuth Strandgaard; redaktion: Helmuth Strandgaard. – Hornslet: Limosa, 1999. – 88 sider: ill. (nogle i farver).

Indhold: De Borris rådyr; Mærkning af nyfødte lam; Vinterfangst og Halsbåndsmærkning; Bestandens formeringssevne; Mål og vægt hos danske rådyr; Borris som rådyrbiotop; Dyrenes fødevalg; Bestandsstørrelse og biotopforhold; Jagt som bestandsregulerende faktor. Med litteraturhenvisninger.

60 – 69 PRAKTISKE FAG

60.13 Personaleadministration

Private virksomheders personaleanvendelse og rekruttering i Ringkøbing amt: et resumé. – Taastrup: DTI Erhvervsanalyser, 1998. – 37 sider.

60.14 Virksomhedsanlæg

Kendemærke i Vinderup. Erhvervsbyggeri skabt i sårbar kystzone i harmoni med omgivelserne. Vinderup Træ Industri. I: Ark.byg. – Årg. 38, nr. 3 (2000). – Side 12-15: ill.

60.7 Uddannelse og forskning

Herning Tekniske Skole 125 år: en nutidig, fremadrettet mosaik / fotos: Torben Madsen. – Herning: Herning Tekniske Skole, 2001. – 93 sider: ill. i farver. Udgivet i anledningen af Herning Tekniske Skoles 125-års jubilæum i oktober 2001. Bogen indeholder indlæg fra forskellige forfattere og personligheder, der hver især har noget på hjertet som vedrører tekniske skolers virkefelt.

61.01 Lægeetik. Lægepsykologi. Patientpsykologi

Organdonation [film (videokassette)]: hvad mener du? / idé og tilrettelæggelse Ole Blume. – Herning: Amtscenret for Undervisning, Herning, 1999. – 1 kassette (VHS) (24 min.) + 1 folder. Marianne Ravn fra Holstebro og Torben Brask fra Ringkøbing har begge sagt »ja tak« til at modtage nyre og hjerte. Filmtitel: Organ-donation.

61.34 Hårpleje

Linde, Kirsten: Attituder til hår. I: FRAM. – 1998. – Side 93-110: ill. Hjerl Hedes Frilandsmuseum

61.385 Stimulansforbrugets hygiejne

Hjortbak, Else Rose: Ringkøbing Amts sundhedsprofil og rygning. – Århus: Master of Public Health, Aarhus Universitet, 1999. – 53 sider. Med resumé på engelsk.

61.44 Arbejderbeskyttelse

Arbejds miljø – det betaler sig: en nødvendig investering i fremtiden / udarbejdet af: Birthe Bak Andersen. – Kbh.: Kommunernes Landsfor-

ening, Kontoret for Personaleindflydelse og Arbejds miljø, 2000. – 40 sider: ill. Heri: Side 27-30: Fra arbejdsmiljøpris til resultater – Holstebro Kommune. Side 39-40: Færre syge skaber trivsel – Ikast kommune.

61.49 Redningskorps

Madsen, Frederik (f. 1963): Zone-Redningskorps et i Danmark / af Frederik Madsen; Arne Vagn Jensen har skrevet kapitel 5 om ZR's søredningstjeneste; Uffe Mortensen har forestået udarbejdelsen af kapitlerne ZR og Børn og ZR i farver; redaktionskomiteen/udarbejdelse af manuskript: John Hansen ... et al.; fotooptagelser af genstande m.v.: Jørgen Olsen. – Holbæk: Museum for Zone-Redningskorps et, 2000. – 271 sider: ill. (nogle i farver) Udgivet i forbindelse med 75-året for oprettelsen af Zone-Brand-Vagterne i Snertinge og Eskildstrup m.f. Indhold: Optakten – perioden 1922-1930; Organisation 1930-1962; ZR contra Falck; Arbejdsvilkår; ZR's søredningstjeneste; ZR's entreprisbrandvæsen; ZR's flyvetjeneste. Heri om Borris, Herning, Holstebro, Ikast, Lemvig, Ringkøbing, Struer, Tarm, Ulfborg, Videbæk, Vinderup.

61.51 Terapi

25 år med ergoterapeut- og fysioterapeutstuderende / ansvarshavende redaktør: Birgit Randløv; illustrationer: Susanne Olufsen, Alice Gjellerod. – Holstebro: Ergoterapeut- og Fysioterapeutskolens i Holstebro, 1991. – 78 sider: ill. Udgivet i anledning af skolens 25 års jubilæum 1.2.1991. Birgit Randløv og Anne Marie Byrjalsen: Indledning. S. E. Kristensen: Forord. Else Tophøj: Skolens start. Mari-Anne Bjerre og Kirsten Færch: To uddannelser under én »hat«. Mari-Anne Bjerre: Fysioterapeutskolens start. Kirsten Færch: Ergoterapeutskolens start. Gerd Herslöv: Hvis stjernestøvet drysser. Merete Kissow: Studier i marken. Steen Wackerhausen: Mellem håndværk og videnskab. Mille Beck-Lauritzen og Lis Lauridsen: Administrationskontoret. Birthe Bak: Pause i dagligstuen. Ulla Timann: Kære stærkt savnede skole. Dorte Kolding: Væverier. Lone Lundager: Instruktionsfysioterapeut ved Holstebroskolen – før og nu. Anne Marie Byrjalsen: Kolbøtter. Birgit Randløv: Fra studerende anno 1969 til ergoterapilærer anno 1991. Steen Wackerhausen: Fra en timelærers dagbog. Mari-Anne Bjerre: Visioner for fysioterapeutuddannelsen. Kirsten Færch: Visioner for ergoterapeutfaget.

61.55 Farmakologi

Jul, Inge Hella: Kvinders brug af medicin: en undersøgelse på baggrund af sundhedsprofilen i Ringkøbing Amt. – Århus: Master of Public Health, Aarhus Universitet, 1998. – Ca. 80 sider: ill. – (Udgivelse; nr. 5). Med resumé på engelsk. Litteraturhenvisninger.

61.555 Apotekervæsen

De danske Apotekers Historie: bind 7. – Kbh.: Danmarks Apotekerforening 1925-2001. – XIV, 737 sider: ill. (nogle i farver).
 Del 1: Apotekervæsenets historie i Danmark;
 Del 2: Apotekerne i Danmark og deres indhaver 1985-1999.
 Heri om apotekerne i Brande, Bøvlingsbjerg, Herning, Holstebro, Ikast, Kibæk; Lemvig, Ringkøbing, Skjern, Struer, Tarm, Ulfborg, Vildbæk, Vildbjerg, Vinderup.

Loldrup, Hans-Otto: Svane apoteket: danske apoteker i to årtusinder / Hans-Otto Loldrup: efter idé af Per Wijngaard. – Kbh.: Loldrup, 1999. – 159 sider: ill. (nogle i farver). Historien om de 24 Svane apoteker i Danmark fra det første blev oprettet i Viborg i 1573, og dermed også historien om danske apoteker gennem et halvt årtusind. Heri: Side 140-145: Holstebro Svane Apotek. Med litteraturhenvisninger.

61.6 Alm. og speciel patologi

Hildebrandt-Eriksen, Lise: Angst, depression og smerte i dagspressen: en analyse af artikler om sygdom og sundhed i Ringkøbing amts Dagblad og Frederiksborg Amts Avis. – Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Forskningsenheden, 2000. – 114 sider: ill. Med litteraturhenvisninger.

61.625 Hjerter- og karsygdomme

Niemann, Troels: Regional variation i hjerter-diagnostiske aktiviteter i to danske amter: en analyse af aktiviteter og terapeutiske konsekvenser i relation til sygeligheden af iskæmisk hjertesygdom og sundhedsvæsenets organisation: ph.d. afhandling / Troels Niemann. – Herning: Troels Niemann, 2001. – Ca. 140 sider: ill. Ph.d.-afhandling, Aarhus Universitet. Med resumé og bilag på engelsk. Med litteraturhenvisninger.

61.641 Neurologi

Hvid, Mikkel: Rehabilitering i hjemmet gør en forskel. – Lemvig: Lemvig Sygehus, 2001. – 128 sider: ill.. – (Apopleksiprojektet). På bagsiden: Apopleksiprojektet – et tværfagligt forsknings-samarbejde mellem Lemvig Sygehus, Lemvig Kommune og Thyborøn-Harboøre Kommune.

61.707 Sygeplejeuddannelse

Stallknecht, Kirsten: Hvor kommer du fra? / forfatter: Kirsten Stallknecht; foto: Carsten Stein. – Kbh.: Dansk Sygeplejeråd; Kolding: Dansk Sygeplejehistorisk Museum, 1999. – 32 sider: ill. På omslaget: En fortælling om Dansk Sygeplejehistorisk Museums samling af emblemer, der knytter sig til sygeplejerskeuddannelsen. Heri: Side 7-9: Ringkøbing amt.

Årsberetning / Sygeplejeskolen. – Holstebro: Sygeplejeskolen i Ringkøbing amt, 1997-. Årligt.

Sygeplejeskolen i Ringkøbing Amt genoptager med udgivelsen af årsberetningen for 1997 en tradition, som har været stillet i bero siden slutningen af 1980'erne.

61.72 Hospitalsvæsen

Afrapportering af otte fokusgruppeinterviews afholdt i Ringkøbing amts sygehusvæsen i juni 1997 vedrørende 24 mio. kr.s.forsøget: statusrapport 1. – Kbh.: DSI – Institut for Sundhedsvæsen, 1997. – 16 sider.
 Knytter sig til: Lars Engberg: Evaluering af 24 mio. kr.s. budgetforsøget i Ringkøbing Amt.

Engberg, Lars: Oversigt over og erfaringer med aktivitetstestbestemt finansiering (stykkprisprojekter) i sygehusvæsenet i 6 amter / Lars Engberg. – Kbh.: DSI – Institut for Sundhedsvæsen, 1999. – Ca. 100 sider; 30 cm. Heri: Side 12-13: Ringkøbing amt.

Evaluering af 24 mio. kr.s budgetforsøg i Ringkøbing Amt: endelig rapport / redigeret af Lars Engberg. – Kbh.: DSI – Institut for Sundhedsvæsen, 1999. – Ca. 160 sider.

Knytter sig til: Evaluering af 24 mio. kr.s budgetforsøget i Ringkøbing Amt; Afrapportering af otte fokusgruppeinterviews afholdt i Ringkøbing Amts sygehusvæsen i juni 1997 vedrørende 24 mio. kr.s forsøget.

Evaluering af 24 mio. kr.s budgetforsøg i Ringkøbing Amt: statusrapport 2 / redigeret af Lars Engberg. – Kbh.: DSI – Institut for Sundhedsvæsen, 1998. – 95 sider.

61.94 Enkelte sygehuse

Hvidbjerg Sygehus 1892-2000: fra amtsygehus – til hospice? / Nick Nyland, Asger Lauridsen. – Odense: Institut for Sundhedstjenesteforskning, Syddansk Universitet, 2001. – 96 sider: ill. (nogle i farver). Med litteraturhenvisninger.

62.01 Energiteknik i alm.

Green city: rapport om energistyring i kommunale institutioner: Videbæk, Herning, Ikast, Silkeborg. – S.I.: s.n., 1998. – Ca. 30 blade: ill. Med litteraturhenvisninger.

62.28 Vindkraft og vindmotorer

National prøvestation for store vindmøller: vurdering af virkningen på miljøet (VVM): Æstetisk vurdering og visualisering / udarbejdet af Miljø- og Energiministeriet; i samarbejde med Forskningscenter Risø, Afdelingen for Vindenergi og Atmosfærefysik. – Kbh.: Miljø- og Energiministeriet, Landsplanafdelingen, 2000. – 43 sider.

National prøvestation for store vindmøller: vurdering af virkningen på miljøet (VVM): redegørelse / udarbejdet af Miljø- og Energiministeriet; i samarbejde med Forskningscenter Risø, Afde-

lingen for Vindenergi og Atmosfærefysik. – Kbh.: Miljø- og Energiministeriet, Landsplanafdelingen, 2000. – 190 sider.

National præstation for store vindmøller ved Høvsøre i Lemvig Kommune: resumé af VVM-redegørelse, landsplandirektiv, kommuneplantillæg, lokalplan, VVM-tilladelse. – Kbh.: Miljø- og Energiministeriet, Landsplanafdelingen, 2000. – 50 sider: ill.i farver.

National præstation for store vindmøller ved Høvsøre i Lemvig Kommune: resumé af VVM-redegørelse: forslag til landsplandirektiv: forslag til kommuneplantillæg: forslag til lokalplan / udarbejdet af Miljø- og Energiministeriet; i samarbejde med Forskningscenteret Risø, Afdelingen for Vindenergi og Atmosfærefysik. – Kbh.: Miljø- og Energiministeriet, Landsplanafdelingen, 2000. – 45 sider.

Vindmøllepark ved Rønland: bilag til VVM-redegørelsen / hydrografisk rapport udarbejdet af DHI: fugle rapport udarbejdet af Ornis Consult A/S. – Beder: Vindenergi, 2001. – 81 sider: ill. (nogle i farver). Samhørende: VVM vindmøller Rønland – hydrauliske undersøgelser; Vindmøllepark ved Rønland; Vindmøllepark ved Rønland – landskabelig og visuel vurdering; Vindmøller på dæmning nordøst for Rønland. DHI: Dansk Hydraulisk Institut. Med litteraturhenvisninger

Vindmøllepark ved Rønland – landskabelig og visuel vurdering / udarbejdet for Vindenergi Aps; landskabelige og visuelle forhold/fotos Møller og Grønborg, Arkitekter og Planlæggere A/S; visualisering BONUS Energy A/S; landskabelig vurdering Birk Nielsens Tegnestue, planlæggere, landskabsarkitekter m.a.a.. – Beder: Vindenergi; Harboøre: i samarbejde med Harboøre Møllelaug, 2001. – 55 sider: ill. i farver. Samhørende: VVM vindmøller Rønland – hydrauliske undersøgelser; Vindmøllepark ved Rønland; Vindmøllepark ved Rønland – landskabelig og visuel vurdering; Vindmøller på dæmning nordøst for Rønland. Med litteraturhenvisninger.

Vindmøller på dæmning nordøst for Rønland: vurdering af virkningen på miljøet (VVM)-redegørelse: landskabelige og visuelle forhold / udarbejdet for Thyborøn-Harboøre Vindmøllelaug; af Møller & Grønborg, Arkitekter og Planlæggere AS; visualisering Salling Vindkraft Aps. – S.I.: Thyborøn-Harboøre Vindmøllelaug, 2001. – 23 sider: ill. i farver. Samhørende: VVM vindmøller Rønland – hydrauliske undersøgelser; Vindmøllepark ved Rønland; Vindmøllepark ved Rønland – landskabelig og visuel vurdering; Vindmøller på dæmning nordøst for Rønland. Med litteraturhenvisninger.

62.31 Elektricitetsforsyning

Iversen, Christen (f. 1928): Lys og kraft gennem 75 år: 1923-1998 / tilrettelæggelse i.e. forfatter: Christen Iversen. – Holstebro: Nordvestjysk El-forsyning, 1999. – 47 sider: ill.

62.38 Teleteknik. Datatransmission

Marfelt, B.: Kommunale-private forsøg blev til blomstrende udviklingsvirksomhed. Det går ikke så skidt endda med elektronikvirksomheden Diax, der udspand af de otte år gamle bredbåndsforsøg i Struer. I: Ingeniøren. – Nr. 17:39, 1991. – Side 16.

62.39 Radioteknik

Thygesen Poulsen, Per: Break-Point: Anders Knutsen og Bang & Olufsen / Per Thygesen Poulsen. – Viby J.: Jyllands-Postens Erhvervsbogklub, 1999. – 184 sider, tavler: ill.

På grundlag af bl.a. interviews med nuværende og tidligere ansatte i B&O tegnes et billede af, hvordan virksomheden i 1992 ved at gennemføre et generationsskifte på lederplan formåede at trække sig selv op ved hårene.

Thygesen Poulsen, Per: Break-Point: Anders Knutsen og Bang & Olufsen / Per Thygesen Poulsen. – Struer: Bang & Olufsen, 1998. – 175 sider, tavler: ill. På grundlag af bl.a. interviews med nuværende og tidligere ansatte i B&O tegnes et billede af, hvordan virksomheden i 1992 ved at gennemføre et generationsskifte på lederplan formåede at trække sig selv op ved hårene.

62.395 Modtagerteknik

Møller Hansen, Alf: Den lille høker og hans radio. Radiomodtager bygget af Chr. N.K. Christensen 1925. I: FRAM. – 2001. – Side 47-55: ill.

62.65 Befæstningsteknik

Nyholm Anthonisen, Peter: Thyborøn-fæstningen – og »Skildpaddespionen»: Agger Tange, Helvigssø, Harboøre Tange, Langerhuse, Tørring, Lemvig, Rom Flyveplads og Odesundbroen / Peter Nyholm Anthonisen. – Ringkøbing: Bolle-rup Boghandel, 2001. – 96 sider: ill.

Om Thyborøn-fæstningens opbygning og funktion samt et kort afsnit om Skildpaddespionen der videregav oplysninger om fæstningen til de allierede. Med litteraturhenvisninger.

62.72209 Bilens historie

Melthin, Ole: K 15.966. Bilens alm. historie, bilen i Danmark 1923 og en FN 1250 fra 1923 nu i Holstebro Museum i særdeleshed. I: FRAM. – 2000. – Side 44-51: ill.

62.74 Jernbanemateriel

Romlund, Johannes F.: Den vilde jagt over stepperne: en veteran fra Ringkøbing-Ørnholm-Holstebro Jernbane ser tilbage, også på sin tid som

fyrbøder ved DSB. Håndværker, fyrbøder og motorfører i årene 1935-1961. I: Jernbanen. – nr. 3, 1995. – side 88-91: ill.

62.8 Færger

Jensen, Niels (f. 1942): Kort og godt om danske færger / tekst og fotos: Niels Jensen. – Kbh.: Aschehoug, 2001. – 106 sider: ill. i farver. Beskrivelser af stort set alle idriftværende danske færger og de farvande de besejler. Heri: Side 22-23: Kanalen (om Thyborøn-Agger færgeren). Side 26-27: Venøsund II (om Venø-Kleppen færgeren). Med litteraturhenvisninger og internetadresser.

62.83 Både

Holm, Torben: Kajakkernes Stradivarius. Kajakbyggeriet Struer. I: FRAM. – 1996. – Side 29-41: ill.

Holm, Torben: Venø rundt: glimt af de første kapsejladere historie i Struer. Sjøgten, der blev almindelig udbredt i Limfjordsområdet i årene omkring 1850, menes at stamme fra Norge. I: FRAM. – 1999. – Side 9-16: ill.

62.95 Flyvemaskiner

Pedersen, Magnus (f. 1925): Jubilæumsskrift i anledning af 25-året for stiftelsen af Dansk Veteranflysning den 19. april 1975. – Skjern: Magnus Pedersen, 2000. – 48 sider: ill.

63.014 Landbrugsproduktion

Otte Hansen, Henning: Globalisering: internationalisering af landbruget og fødevarerindustrien / Henning Otte Hansen. – Frederiksberg: DSR Forlag, 1997. – 243 sider: ill. Heri: Side 226-227: Danish Crown. Side 232-233: Vestjyske Slagterier. Med litteraturhenvisninger.

63.06 Husmandsforeninger

Møller, Arne (f. 1927-01-30): Ådum Husmandsforenings historie / af Arne Møller. – Tarm: Ådum Sogns Arkiv, 1999. – 139 sider: ill. Med litteraturhenvisninger.

63.16 Hedeopdyrkning

Linde, Kirsten: H. P. Hjerl Hansen og heden. I: FRAM. – 2000. – Side 37-43: ill.

63.4 Skovbrug

Norrie, John: Status for 21 jyske læhegn / John Norrie; fotos: John Norrie. – Hørsholm: Miljø- og Energiministeriet, Forskningscentret for Skov & Landskab, 1997. – 159 sider: ill. – (Park- og landskabsserien; nr. 16). Heri: Side 121-123: Plet Enge, Harboøre. Side 124-126: Rysensteen, Bøvling. Side 127-129: Uhr Hedebrug, Isenvad. Side 157-159: Sunds. Med litteraturhenvisninger.

63.409 Skovhistorie

Svensden, Peder (f. 1934): Stokholm Plantage: træk af en hedeplantages historie gennem 100 år

/ af Peder Svensden. – Tim: Stokholm Plantage, 1999. – 45 sider: ill.

63.506 Haveforening

50-års jubilæum i Stadil-Vedersø Havekreds. I: Jul i Stadil-Vedersø. – 1996. – side 27-31: ill.

63.62 Kreaturhandel

Graugaard, Esben: »Qvægghandler« Søren Stokvad fra Tvis. I: Hardsyssels årbog. – Rk. 2, bd. 33 (1999). – Side 7-16: ill.

63.681 Kaninavl

Sørensen, Carl Aage (f. 1934): Nordvestjyske perlerækker / tekst: Carl Aage Sørensen; illustrationer: ... Poul Johansen; kortbilag: Per Smed. – S.I: Nordvestjysk Kaninavlforening; Holstebro: Holstebro og Omegns Husflid, 2001. – 57 sider: ill. Udgivet i forbindelse med Nordvestjysk Kaninavlforenings 25-års jubilæum. Med litteraturhenvisninger.

63.71 Mejerier

Ramsgaard, Kirsten: Stadil Andelsmejeri 1907-1980. I: Jul i Stadil-Vedersø. – 1997. – side 11-18: ill.

Graugård, Esben: Holstebro Mejeri 1897-1997 – og Holstebroegnens mejerier / af Esben Graugård. – Holstebro: Holstebro Museum: Holstebro Mejeri: MD Foods, 1997. – 83 sider: ill. Litteraturhenvisninger

63.9 Erhvervsfiskeri

Eriksen, Palle: Guldkysten. Fund af guldmønter på Holmsland Klit og fiskeri og handel i middelalderen. I: FRAM. – 2000. – Side 73-84: ill.

Portrætter af dansk fiskeri: Dansk Fiskeriforening 1887-1987 / redaktion Henning Hecht og Torben A. Vestergaard. – Kbh.: Dansk Fiskeriforening, 1987. – 166 sider: ill.

Medlemmer af Dansk Fiskeriforening fra alle egne af landet beskriver de forskellige former for fiskeri, der drives eller har været drevet i deres områder. Heri: Side 40-50: En vestjysk fjordfisker – Niels Plougmann, Thorsminde.

Stoklund, Bjarne: Bondefiskere og strandsiddere: studier over de store sæsonfiskerier 1350-1600. – Kerterminde: Landbohistorisk Selskab, 2000. – 224 sider: ill. Ud fra kildemateriale tegnes et billede af fiskeriets teknik og organisation, af fiskernes geografiske og sociale rekruttering samt af de ændringer, som fandt sted på fiskeriområdet i 1500-tallet. Heri side 156-161: Fiskere og fiskelejer i Bøvling Len. Med litteraturhenvisninger.

Udsætningsplan for Flynder Å: distrikt 25 – vand-system 4 / Jes Dolby. – Silkeborg: Danmarks Fiskeriundersøgelser, 2000. – 16 sider + 1 kort. – (FFI-rapport; Nr. 86).

Udsætningsplan for Hover Å: distrikt 25 – vand-system 17 / Knud Jørgensen. – Silkeborg: Danmarks Fiskeriundersøgelser, 1999. – 12 sider + 1 kort. – (FFI..rapport; Nr. 74).

Udsætningsplan for Salling, Mors, Thyholm og til-løb til sydvestlige del af Limfjorden. Distrikt 19 – vandssystem 18-42, distrikt 21 – vandssystem 1-18, 23-25 og 34-43, distrikt 23 – vandssystem 1-9. – Silkeborg: Danmarks Fiskeriundersø-gelser, Afd. for Ferskvandsfiskeri, 2001. – 41 s.. – (FFI ..rapport; Nr. 92).

Udsætningsplan for Skjerve Å: distrikt 27 – vand-system 1 / Jørgen Skole Mikkelsen og Finn Sive-bæk. – Silkeborg: Danmarks Fiskeriundersø-gelser, 2000. – 68 sider + 4 kort. – (FFI..rap-port; Nr. 87).

Udsætningsplan for Storåen: distrikt 24 – vand-system 1 / Jes Dolby. – Silkeborg: Danmarks Fiskeriundersøgelser, 2000. – 31 sider + 2 kort. – (FFI..rapport; Nr. 82).

63.91 Dambrug

Christensen, Finn J.: En undersøgelse af fersk-vandsdambrugs forening med organisk stof. – Ringkøbing: Ringkjøbing Amt, Vandmiljøafde-lingen, 1999. – 46 sider: ill.
Tilsyn med ferskvandsdambrug. – Ringkøbing: Ringkjøbing Amt, Teknik- og Miljøforvaltning, 1992. Årlig. Årsrapport.

64.108 Madlavning

Buskov, Tove: Koge, steger, bage – gennem 2000 år. I anledning af udstilling på Hjerl Hedes Fri-landsmuseum. I: FRAM. – 2000. – Side 85-94: ill.

64.17 Særlige retter

Madsen, Michael: Tørfisk / Michael Madsen og Ellen Damgaard. I: Mandelgaven (Den jyske historiker). –Julenummer 2000. – Side 25-29.

64.5 Boligindretning

Graugaard, Esben: Færchs villa. Søren Færch, R. Færch og Andreas Clemmensen I: Årsskrift / Holstebro Museum. – 2001. – Side 16-36: ill.

64.909 Hotel-, kro- og restaurations-historie

Hansen, Erik: Da tørlægningen af Ikast ophørte. Heri: afstemningerne om spiritusbevilling til Hotel Ikast 1943. I: Uldjysk historie. – (Bind 5 (1993)). – side 25-43: ill.

Høgh, Jon: Røde Kro og den vestjyske drivvej. – Ringkøbing: Bollerup Boghandel, 1999. – 79 sider: ill.

Sløk, Jannie Würtz: En æra er slut – Krabbes Ho-tel lukker. I: Årsskrift / Holstebro Museum. – 2001. – Side 50-56: ill.

65.0964 Enkelte områders handels-historie

Vestjylland

A North Sea region: West Jutland and the world, II: proceedings of the Lemvig conference / edited by Ellen Damgård, Mette Guldberg, Poul Holm. – Esbjerg: Fiskeri- og Søfartsmuseet, 1998. – 255 sider: ill. – (Fiskeri- og Søfartsmu-seets studier; nr. 11).

Øverst på titelsiden: West Jutland & the world. På omslaget: Proceedings of the Lemvig conference April 3-5, 1995. Heri: Side 121-134: Es-ben Graugaard: The Dutch Connection – De-mographic and Economic Connections between Holstebro and Amsterdam. 1600-1800. Side 151-178: Per Hauge Mortensen: Shipping to and from Ringkøbing 1679-1798. Studies of Customs and Excise Returns.
Med litteraturhenvisninger.

65.57 Detailhandel

Byernes konkurrencekraft: en rapport over de 20 største provinsbyers detailhandelsmæssige udvik-lingsretninger – vinder- eller taberkurs. – Århus: Retail Institute Scandinavia, 2000. – 135 sider: ill. nogle i farver. Fokus på 20 udvalgte bymid-ter bl.a. Holstebro og Herning med henblik på en vurdering af konkurrencekraften, set i lyset af forbrugernes ønsker om oplevelser. Heri: Side 53-57: Herning. Side 68-71: Holstebro.

65.8 Trafik og transport i alm.

Forslag til kollektiv trafikplan: beskrivelse. – Ring-købing: Ringkjøbing Amt, Vej- og Trafikafde-lingen, 1999. – 38 blade, 2 faldede kort: ill. i farver.

Forslag til kollektiv trafikplan: beskrivelse. – – Kort og datablade. – Ringkøbing: Ringkjøbing Amt, Vej- og Trafikafdelingen, 1999. – 206 sider: ill. i farver.

65.823 Godstrafik på veje

Moustgaard, Poul H.: Fra stuedriver til diesel-trækker: vestjyske vognmænd i traditionens spor. Jørgen Schmidt, Reinhold Ottesen & Søn, An-dreas A. Sørensen & Sønder. I: FRAM. – 2000. – Side 9-22: ill.

65.841 Jernbanetrafikkens historie

Bjørnholt, Johannes: Min livsbane fra Herning til Skjern. Bl. a. om Borris Station. I: Hardsyssels årbog. – Rk. 2, bd. 33 (1999). – Side 85-106.

Bruun-Petersen, Jens: Varde-Ringkøbing-Holstebro: 1875. I: Jernbanehistorisk årbog. – 2000. – side 14-27: ill.

Høgh, Jon: Ringkjøbing – Nr. Omme Jernbane / Jon Høgh; tegninger af Peder Svendsen. – Ring-købing: Bollerup Boghandel, 2000. – 77 sider: ill.

Plum, Ole-Chr. M.: Lemvigbanen 1879-1899-1999 / af Ole-Chr. Munk Plum. – Kbh.: Dansk

Jernbane-Klub, 1999. – 156 sider: ill. (nogle i farver). – (Dansk Jernbane-Klub; 50). Med litteraturhenvisninger.

65.842 Særlige baner

Guldvang, S. A.: Danmarks smalsporede industri-baner / S.A. Guldvang. – Smørum: Banebøger; Kbh.: eksp.: Jernbanebøger, 1998. – 176 sider: ill. Heri: side 46-47: »De jyske kulturfabrikker A/S« (Blåhøj) og »Klosterlund Tørvæværk« (Moselund).

65.95 Fyrvæsen

Bugge, Lars: Kort og godt om danske fyrtårne / tekst og fotos: af Lars Bugge; bidrag ...: Lise Bugge. – 1. udgave, 1. oplag. – Kbh.: Aschehoug, 2001. – 106 sider: ill. i farver. Opslagsbog om historien bag 31 danske fyrtårne med oplysninger om bl.a. højde, byggeår, lysstyrke. Samtidig fortæller den danske fyrtårnhistorie tilbage fra middelalderen og frem til idag. Heri: Side 29-31: Bovbjerg Fyr. Side 62-63: Lyngvig Fyr. Med litteraturhenvisninger.

Hermansen, Ove: Danmarks fyrtårne og fyrskibe: beskrivelse og historie fra 1560 til i dag. – Vær-løse: Billesø & Baltzer, 2001. – 208 sider: ill. i farver. Heri: Side 46-48: Bovbjerg Fyr og Lyngvig Fyr.

65.98 Redningsvæsen. Stranding. Søulykker

Alstrøm, Anna Louise: Redningsaktionen. Om Tambosund, Peder Pedersen Tambo og Gertrud Poulsdatter. I: Egnhistorisk Forening, Thyholm og Jegindø. – Årg. 20 (1994). – Side 45-48: ill.

Ipsen, Arne (f. 1941): Kystens helte: redningsvæsenets historie, mennesker og miljøer på Bornholm og i Vestjylland / Arne Ipsen og Eyvind L. Lind; fotos: Erik Borch og Bent Bro. – Rønne: Bornholmeren, 1991. – 124 sider: ill. Heri: Side 25-46: Opdagelsestur ved Vesterhavet – med Arne Ipsen. (Bovbjerg, Thyborøn, Harboøre, Fjaltring, Tuskjær, Flyvholm). Side 47-65: En familie i Thyborøn. Af Arne Ipsen. (Helga Stie Olesen, Ole Stie Olesen, Niels Stie Olesen, Poul Bro). Side 67-73: En ung fiskerfamilie og Redningsvæsenet / af Arne Ipsen. (Thyborøn, Lone Nielsen, Jens Nielsen). Side 107-112: Præsten om havet og menneskene / af Arne Ipsen. (Niels Carl Lilleør, Harboøre). Kilder: side 123-124.

Aarup Jensen, Jens: Nye dykninger i St. George. I: FRAM. – 1996. – Side 79-85: ill.

Aarup Jensen, Jens: St. George-udgravningen 1997. I: FRAM. – 1997. – Side 110-116: ill.

66.25 Teglovne

En teglovn i Herrup / Ann Bodilsen og Gunnar Hallum. I: Årsskrift / Holstebro Museum. – 1997. – Side 37-40: ill.

66.26 Kalkværker

Holm, Torben: Vestjysk særpræg truet: Bjørndal Kalkværk med skaktovne på Thyholm. I: FRAM. – 2001. – Side 22-29: ill.

66.81 Møller og bagerier

Helles Olesen, Lis: Vandmøllen ved Hessel. I: Årsskrift / Holstebro Museum. – 2001. – Side 5-15: ill.

Linde, Kirsten: Bageovnen fra Ravnkilde Bageri. Ovn fra Strømmen A/S fra 1930 i bageri fra fra 1882 nu på Hjerl Hede. I: FRAM. – 2001. – Side 36-46: ill.

66.815 Foderstoffer

Hvide Sande Fiskefoder ApS: de første 25 år i bil-leder og tekst / redigeret af: R. Sandø Lund og K.E. Andersen. – Hvide Sande: Hvide Sande Fiskefoder, 1999. – 45 sider: ill. På omslaget: 1974-1999.

66.84 Bryggeri. Øl. Mineralvand

Selskab for Vestjysk Ølkultur: 10 års jubilæums-skrift: 1991-2001. – Struer, 2001. – 39 sider. På anden titelside: Selskab for Vestjysk Ølkultur gennem 10 år.

66.85 Slagterier

Dall, Carsten: Salmonellafrigt slagteri i Vinderup. Vinderup Fjerkræslagteri. I: Byggeplads Dan-mark. – Årg. 8, nr. 1 (1995). – Side 8-11: ill.

Europas nyeste og mest moderne fjerkræslagteri. Vinderup Fjerkræslagteri. I: Dansk erhvervsfjerkræ. – Årg. 24, nr. 1 (1995). – Side 17-20: ill.

66.88 Tobaksindustri

Bardenfleth, Niels Gustav: Fra tobaksspinder til maskinoperatør: billeder fra danske tobaksfabrikker / Niels Gustav Bardenfleth. – Kbh.: Nyt Nordisk Forlag, 1997. – 216 sider: ill. (nogle i farver). Indhold: 300 års tobakstraditioner; Fabrikkens funktioner; Fabrikkens folk; Fabrikkens festsdage; Fortidens fabrikker; Dansk tobaksindustri i dag. Heri: side 177-180: R. Færch, Cigar- og Tobaksfabrikker. Kilder: side 211.

67.4 Træindustri

Sikke en udvikling -: 1947-1997 / redaktion: Søs Kjeldsen. – Ringkøbing: Henry Kjeldsen, Ringkøbing Tømmerhandel, 1997. – 143 sider: ill.

67.6 Papirindustri

Ditzel, Harald: Pap pyt i pande: Ny Mølle, Clasons-borg, Bruunshåb: 1807 – 13. februar – 1957 / Harald Ditzel; tegninger: Sv. Erik Ihle. – Bruunshåb: J. Smiths Papfabrik, 1957. – 93 sider, tavler: ill. Jubilæumsskrift udgivet i anledning af A/S J. Smiths Papfabriks 150 års jubilæum. Indhold: Ny Mølle ved Ringkøbing 1807-1893; Clasonsborg i Skarrild 1893-1914; Bruunshåb ved Viborg 1914-.

67.7 Tekstilindustri

Thyrring, Ulla: Nyt liv i gammel fabrik. Herning Klædefabrik og Textilforum I: FRAM. – 2000. – Side 52-62: ill.

68.06 Håndværkerforeninger

Leth Frandsen, Allan: De satte noget i gang: Herning Håndværker- og Industriforening 1876-2001. – Herning: Herning Håndværker- og Industriforening, 2001. – 63 sider: ill.

Naverne i 100 år: CUK 1899-1999. – Odense: CUK's hovedbestyrelse, 1999. – 93 sider: ill.
 CUK: Skandinavisk Centralunderstøttelseskasse. Heri: side 75-76: Lidt af Herning afdelings historie. Af Preben K. Jensen (Montagen).

68.8 Beklædningsfagene

Heldgaard, Jesper: Danmarks sidste uldgyde – Pagh Mørup i Aulum og hans ansatte har følt globaliserings konsekvenser. I: Stof & saks. – nr. 4, 1999. – side 8-10: ill.

Overgaard, Niels Stoktoft: Arbejderne som kulisser – Timelønnede på JBS i Herning får lov at klappe, når tre funktionærer fra fabrikken på tv skal dyste om gevinst på 15.000 kr. Tilrettelæggeren mener, syerskerne var for generete til at deltage. I: Stof & saks. – nr. 4, 1999. – side 12-13: ill.

68.9 Bødkere

Linde, Kirsten: Bødkerhåndværket – bevaring af et levende håndværk. Bødkerværkstedet på Hjerl Hedes Frilandsmuseum. I: FRAM. – 1996. – Side 107-116: ill.

69 Byggeteknik

The book about IBI: a book which tells the story of an organization, its visions, and the attitudes which characterize its daily endeavours to create better solutions. – S.l.: Ikast Byggeindustri A/S, 2001. – 100 sider: ill.

69.2 Husbygning

Holm, Torben: Skuret, manden og fjorden. I: Skuret: Bygningskulturens Dag 2000. – Side 30-33: ill.

Skure i Ringkøbing Amt. – Struer: Udgiverselskabet ved Struer museum, 2000. – 72 sider: ill. i farver. Udgivet i forbindelse med Bygningskulturens Dag 2000.

69.43 Malerarbejde

Hattens, Gunnar: Herning Malerlaug: 1899-1999 / af Gunnar Hattens. – Herning: Herning Malerlaug, 1999. – 37 sider: ill.

69.54 Inddæmning. Kystbeskyttelse

Diger ved Nissum Bredning: Digeregistrering. – Lemvig: Kystdirektoratet, 2001. – Ca. 80 løsblade. – (Digeregistrering).

Diger ved Nissum Fjord: Digeregistrering. – Lemvig: Kystdirektoratet, 2001. – Ca. 35 løsblade. – (Digeregistrering).

Diger ved Ringkøbing Fjord: Digeregistrering. – Lemvig: Kystdirektoratet, 2001. – Ca. 50 løsblade. – (Digeregistrering).

Diger ved Stadil Fjord: Digeregistrering. – Lemvig: Kystdirektoratet, 2001. – Ca. 32 løsblade. – (Digeregistrering).

Indre kyster: kortlægning af kystkonstruktioner: Ringkøbing Amt. – Lemvig: Kystinspektoratet, 1999.

Thyborøn, 25 års eftersyn: Hovedrapport. – Lemvig: Kystinspektoratet, 1999. – 97 blade + 2 kort.

Thyborøn, 25 års eftersyn: Kanalbathymetrier. – Lemvig: Kystinspektoratet, 1999. – Ca. 80 blade.

Thyborøn, 25 års eftersyn: Kystprofilanalyse. – Lemvig: Kystinspektoratet, 1999. – 21, 24 blade

Thyborøn, 25 års eftersyn: Vind, vand & bølger. – Lemvig: Kystinspektoratet, 1999. – Ca. 60 blade.

69.61 Vej- og gadebygning

Mikkelsen, Mads (f. 1970): Udlicitering / Mads Mikkelsen. – Kbh.: Offentlig Sektor – Vilkår og Fremtid: henvendelse til DJØF's forhandlingsafdeling, 1996. – 61 sider. Heri: Side 36-44: Ringkøbing Amts udlicitering af vejservice i 1994. Litteraturliste: side 58-61.

69.79 Brobygningens historie

Dunn Andersen, Peter: Nyt fra Skjern Bro og Vadedsted. Udgravning af rester af vadedsted og træbro fra nyere tid. I: FRAM. – 2000. – Side 63-72: ill.

69.8 Teknisk hygiejne

Redegørelse. – Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Teknik- og Miljøforvaltningen 1999-. Årlig.

Økologiske muligheder i byens grønne struktur: tværfagligt samarbejde om biodiversitet, organisk affald og regnvand i Herning kommune / Bengt Persson ... et al. – Hørsholm: Miljø- og Energiministeriet, Forskningscentret for Skov & Landskab, 1999. – 167 sider: ill. (nogle i farver).

69.84 Vandforsyning

Grundvand: en samfundsressource: temaredegørelse 1999 / redaktion: Karin-Merete Mose og Lars Kyhnau Hansen. – Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Grundvands- og industrimiljøafdelingen, 1999. – 41 sider: ill. i farver.

Nitratfølsomme områder: dokumentation for udpegning. – Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Teknik- og Miljøområdet, 2000. – Ca. 40 sider: ill. i farver. Med litteraturhenvisninger.

Årsberetning for ..., kortlægning af grundvandsressourcen – gebyrfinansieret / \Ringkøbing Amt). – 2001-. – Ringkøbing: Ringkøbing Amt. Teknik- og Miljøområdet, 2001-. – Ill. Årlig. Beskrivelsen baseret på: 2001.

69.85 Spildevand

Virksomheder med særskilt udledning af spildevand: 1999. – Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Grundvands- og Industrimiljøafdelingen, 1999-. – 157 sider: ill. Årlig. Årspublikation.

Virksomheder med særskilt udledning af spildevand: 1998. – Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Grundvands- og Industrimiljøafdelingen, 1999-. – 147 sider: ill. Årlig. Årspublikation.

69.95 Malmudvinding

Boysen, Freddy: Myremalmsbyggeri på Ikastegnen: rapport / Freddy Boysen; udarbejdet for Kulturmiljørådet for Ringkøbing Amt. – S.1.: s.n., 2000. – 38 blade: ill. (nogle i farver).

Vestjyske værdier: titanium ved Skjern / Anne Haarmark ... et al.. – Århus: Miljølære, Aarhus Universitet, 1998. – 80 sider: ill. Med litteraturhenvisninger.

70 – 79 KUNST. TEATER. FILM. MUSIK. SPIL. IDRÆT

71.08 Bygningstyper

Etagehuse af træ i Europa: en eksempelsamling / udarbejdet for By- og Boligministeriet; forfattere: Anders Dragheim og Jørgen Kreiner-Møller. – Kbh.: By- og Boligministeriet, 1999. – 117 sider: ill. Heri: Side 88-93: Casa Nova – Danmark (Herning).

71.64 Enkelte områders arkitekturhistorie B & O

Ulrik, Susanne: Visitkort i murværk: bygningen i Struer er i nøje harmoni med B&O's verdensberømte design af apparater til gengivelse af lyd og billede. I: Tegl. – Nr. 2, 1999. – Side 6-11: ill.

Ringkøbing amt

Dehn-Nielsen, Henning: Byernes huse: deres historie og arkitektur. – Kbh.: Sesam, 2000. – 283 sider: ill. Heri om Brande, Herning, Ikast, Lemvig, Ringkøbing, Skjern, Holstebro, Struer.

Duun Andersen, Peter: Den vestjyske klitgård: fra Nymindegab til Nissum Fjord / Peter Duun Andersen; med tillæg af Raadvad-Centret ved Arne Høi; tegninger og fotografier, hvor intet andet er anført, er udført af Peter Duun Andersen. – Herning: Poul Kristensen, 2000. – 135 sider: ill. (nogle i farver). Om de vestjyske klitgårdes kulturhistoriske baggrund, byggekikke og karakteristiske bygningselementer. Indeholder et tillæg med råd og praktiske anvisninger til bygningsvedligeholdelse. Med litteraturhenvisninger.

Duun Andersen, Peter: Den vestjyske klitgård / tekst: Peter Duun Andersen; fotografier: Jørgen Borg. I: FRAM. – 1997. – Side 63-83: ill.

Lund, Ole: Vestjyske bøndergårde i 1800-tallet / Ole Lund; redaktion ...: Kim Clausen og Bjarne Stoklund; under medvirken af Henrik Skals, Hans Nielsen og Henrik Vensild. – Videbæk: Vestjylland Forsikring, 1998. – 133 sider: ill. Beskrivelse af byggematerialer, byggemåde, stil, indretning og udstyr i de gamle vestjyske bøndergårde. Oprindeligt skrevet til Troels Troels-Lund i 1878. Originalmanuskriptet befinder sig idag på Der kgl. Biblioteks Håndskriftsamling. Udgivet i forbindelse med Vestjylland Forsikrings 150-års jubilæum.

Originalmanuskriptets titel: Forsøg paa en Beskrivelse af Bygningsmaaden, Stilen, Indretningen og Udstyret m.m. af de vestjyske Bøndergårde, som de nu for Tiden findes.

71.86 Danske kirker

Stilling, Niels Peter: Politikkens bog om Danmarks kirker / af Niels Peter Stilling; redaktør: Grethe Jensen; kort: Charles Lindberg; fotos: hovedparten ... af Niels Peter Stilling. – 1. udgave, 1. oplag. – Kbh.: Politiken: i samarbejde med Danmarks Naturfredningsforening, 2000. – 416 sider: ill. i farver. På omslaget: 344 købstadskirker og landsbykirker. Rygtitel: Danmarks Kirker. Om kirkerne i: Hvidbjerg, Borbjerg, Ejsing, Ferring, Gjellerup, Lønborg, Sahl, Staby, Harboøre, Hee, Hover, Lemvig, Nørlem, Rom, Stadil, Timring, Trans, Ulfborg, Vedersø.

71.864 Enkelte kirkers og klostres arkitektur og kunst

Andkærladen

Linde, Kirsten: Andkærladen Hjerl Hedes Frilandsmuseum. I: FRAM. – 1999. – Side 97-112: ill.

Herning

Kirkerne i Herning: Ringkøbing amt / Ebbe Nyborg, Niels Jørgen Poulsen og Mogens Vedsø. – Kbh.: Herning: Nationalmuseet: Poul Kristensen, 2000. – Side 430-511: ill.. – (Danmarks kirker). 1. bind, 6. hefte: Kirkerne i Herning.

Lemvigegnen

Kirkerne i Nørlem, Nørre Nissum, Tørring, Helldum: administrationshistorisk indledning til landsbykirkerne: Ringkøbing amt / Ebbe Nyborg og Niels Jørgen Poulsen. – Kbh.: Herning: Nationalmuseet: Poul Kristensen, 2001. – Side 584-723: ill.. – (Danmarks kirker). 2. bind, 8. hefte.

Ringkøbing

Ringkøbing Kirke: Ringkøbing amt / Ebbe Nyborg, Niels Jørgen Poulsen og Mogens Vedsø. – Kbh.: Herning: Nationalmuseet: Poul Kristensen, 2000. – 160 sider: ill.. – (Danmarks kirker). 1. bind, 1.-2. hefte: Ringkøbing Kirke.

Staby

Uhre, Rudolf Borgen: Visdommens hus i Staby. I: Ribe stiftsbog. – 1996. – Side 13-31: ill.

Struer

Kirkerne i Struer og Skjern: Ringkøbing amt / Ebbe Nyborg og Niels Jørgen Poulsen. – Kbh.; Herning: Nationalmuseet: Poul Kristensen, 2000. – Side 514-575: ill.. – (Danmarks kirker). 1. bind, 7. hefte: Kirkerne i Struer og Skjern.

Stubber Kloster

Jacobsen, Per H.: Kort og godt om danske klostre / af Per H. Jacobsen. – Kbh.: Aschehoug, 2000. – 94 sider: ill. i farver. Heri: Side 26-27: Stubber Kloster. Med litteraturhenvisninger.

Vinderupegnen

Skiveegnens kirker / redigeret af Anne Birgitte Jensen og Niels Mortensen. – S.l.: De lokalhistoriske Arkiver i Salling, Fjends og på Fur, 2000. – 76 sider: ill. Heri: Side 71: Trandum Kirke. Side 72: Sevel Kirke. Side 73: Sahl Kirke. Side 74: Ejning Kirke.

71.9564 Enkelte områders bebyggelsesgeografi og -historie*Fjaltring*

Forslag til tillæg ... Regionplan 1997: Nr. 23 / Ringkøbing Amt. Teknik- og Miljøområdet. – Ringkøbing: Ringkøbing Amtskommune, 2000. – 30 blade, bilag: ill. i farver. Nr. 23: Udvidelse af landplaceret fiskeopræt, Kjeldbjergvej 40, Fjaltring.

Regionplan 1997: Tillæg nr. 23 / Ringkøbing Amt. Teknik- og Miljøområdet. – Ringkøbing: Ringkøbing Amtskommune, 2000. – 21 blade, 12 sider: ill. i farver. Nr. 23: Landplaceret saltvandsdambrug Kjeldbjergvej 40, Fjaltring, Lemvig

Grønbjerg

Ni landsbyer i Danmark: evaluering af forsøg med byfornyelse / Ole Kirkegaard, Christina Stilling Tarno, Jacob Norvig Larsen; fotos Ole Kierkegaard. – Hørsholm: Statens Byggeforskningsinstitut, 2001. – 74 sider: ill. i farver. – (By og Byg resultater; 014). Med resumé på engelsk. Heri: Side 47-51: Grønbjerg i Videbæk Kommune. Med litteraturhenvisninger.

Ringkøbing Amt

Elsåe Jensen, Jørgen: Danmarks middelalderlige byplaner: Bind 5: Midtjylland. – Kbh.: Dansk Komité for Byhistorie: Skov- og Naturstyrelsen; Odense: Odense Universitetsforlag, 1998. – 203 sider: ill. Heri: Side 51-61: Holstebro. Side 107-115: Ringkøbing.

Regionplan 1997: Tillæg nr. 27 / Ringkøbing Amt. Teknik- og Miljøområdet. – Ringkøbing: Ringkøbing Amtskommune, 2001. – 4 sider og

bilag. Nr. 27: Ændring af langsigtet byvækstgrænse.

Regionplan 1997: Tillæg nr. 24 / Ringkøbing Amt. Teknik- og Miljøområdet. – Ringkøbing: Ringkøbing Amtskommune, 2001. Nr. 24: VVM, landplaceret saltvandsdambrug Råstvej 3, Vinderup kommune.

Struer

Struer kommune, kommuneplan 1989-2000, november 1989: hovedstrukturen, lokalområderne, forudsætningerne / (udarbejdet af Struer kommunes tekniske forvaltning). – Struer: Struer Kommune, Teknisk Forvaltning, 1989. – 89 sider: ill. + 1 sammenfoldet kort.

Ulfborg Herred

Mellem hav og hede: landskab og bebyggelse i Ulfborg herred indtil 1700 / redigeret af Kristian Dalsgaard ... et al.; vignetter: Alfred Kaas. – Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2000. – 359 sider: ill. (nogle i farver). Med litteraturhenvisninger. Bogen er en bearbejdelse af Ulfborg Projekters Skrifter nr. 1-5: Landskab og bebyggelse i Ulfborg Herred fra vikingetid til 1850.

71.965 Trafikanlæg

Motorvej Herning-Århus ved Silkeborg [Tekst (cd-rom)]: linievalsundersøgelse. – Kbh.: Vejdirektoratet, 1999. – 1 cd-rom: farve. Systemkrav: Pc; Windows 95, 98 eller NT. Sammenfatning af: Rapport (Vejdirektoratet) nr. 170, nr. 171 og nr. 172.

71.97 Landskabsplanlægning og æstetik

Clausen, Kim: Hvad skal vi bevare af det vestjyske kulturmiljø. I: FRAM. – 2000. – Side 111-118: ill.

Danmarksbilleder: landskabets forvandling i det 20. århundrede / tekster: Steen Høyer og Anne-lise Bramsnæs. – Kbh.: Kunstakademiet's Arkitektkolens Forlag, 1999. – 75 sider: ill. Udgiver i forbindelse med udstilling i Meldahls Smedie, Holmen, 27.2. – 5.4.1999. Heri: Side 70-73: Agger Tange ved Thyborøn; Torsminde kystsikring.

73.6 Skulpturens historie

Bjørnvad, Anders: Krigens monumenter: 1940-1945 / Anders Bjørnvad. – Odense: Odense Universitetsforlag, 1999. – 526 sider: ill. i farver. – (Odense University studies in history and social sciences; vol. 222). Indhold: Hovedtræk af monumentsætningens historie 1940-1995; Registrant. Heri: side 435-449: Ringkøbing amt. Med litteraturhenvisninger.

Cronhammar, Ingvar: Elia / Ingvar Cronhammar; redaktion: Lisbeth Tolstrup. – Herning: Herning Kunstmuseum, 1991. – 15 sider: ill. Præsentation af de personer og institutioner som

har hjulpet med arbejdet fra de første streger til en decideret arbejdsbeskrivelse. Endvidere præ-senteres nogle af artiklerne og en del af omtalerne, der har været af Elia.

Krarup, Helge: Lyskunst i Danmark / Helge Krarup. – Kbh.: Politisk revy, 2000. – 159 sider: ill. i farver. Forhistorien til og historien om de danske kunsværker og kunstnere, der har brugt lamper, neonrør, laserlys, projektorer og lignende konkrete lyskilder som materiale.

Indhold: Kirkens lys; Forhistorie – farver og musik; Thomas Wilfreds Lumia; Kunst og teknologi; De første; Lysshow; De 7; Kunstnere der har anvendt lys. Heri: Side 80: Kaos Tempel. Med litteraturhenvisninger og filmografi.

Lumia: international lyskunst / idé ...: Frithioff Johansen, Thorbjørn Lausten; katalogredaktør: Jane Sandberg; tekst: Frank Popper ... et al.; oversættelse: Dan Marmorstein, Lise Metz, Ida Pagh. – Kbh.: Charlottenberg, 1999. – 95 sider: ill. i farver. Lyskunst af 26 udenlandske og danske kunstnere. Udgivet i forbindelse med udstilling 12.11.1999-9.1.2000. Parallele tekster på dansk og engelsk. Heri: Side 28-30: Frithioff Johansen – Kaos Tempel.

74.6 Kalkmalerier

Bolvig, Axel: Kalkmalerier i Danmark / Axel Bolvig; kort: Ulla Britze; fotografier og tegninger af Axel Bolvig. – Kbh.: Sesam, 1999. – 237 sider: ill. i farver. Beskrivelser af samtlige kalkmalerier i 41 udvalgte kirker landet over, samt kommentarer til og diskussion af en række motiver. Heri: Side 56-59: Ejsing kirke. Med litteraturhenvisninger.

76.28 Stukkunst

Guttormsen, Niels: Islamisk kunst: studier på Skolen for Mur og Rum og i Marokko 1997 / Niels Guttormsen, Stig Andersson, Jørgen Nielsen; redigering ... Niels Guttormsen. – Kbh.: Det Kongelige Danske Kunstakademi: eksp. Gylden-dal, 1997. – 56 sider: ill. i farver. Heri: Side 4-15: Niels Guttormsen: Kunsten og det dekorative (bl.a. om Helge Bertram og Holstebro Svømmehal). Med litteraturhenvisninger.

76.333 Sølvsmedekunst

Lillelund, Rigmor: Et sølvskrivetøj af guldsmed Christian Sahl. I: Årsskrift / Holstebro Museum. – 2000. – Side 15-16: ill.

76.36 Tinsmedekunst

Holstebros kandestøber – tinstøber Bertel Lauridsen / Esben Graugaard og Rigmor Lillelund. I: Årsskrift / Holstebro Museum. – 1998. – Side 41-42: ill.

77.0917 Teaterhistorie

Odin teatret 2000 / edited by John Andreasen and Annelis Kuhlmann; drawings: Ulla Madsen. –

Århus: Århus University Press, 2000. – 245 sider: ill.

78.067 Orkestre

Fjordblæserne: 1974-1999: 25 år for fuld udblæsning / redigeret af Asger Pallesen. – Hemmet: Fjordblæserne, 1999. – 32 sider: ill. Med resumé på engelsk.

78.797 Viser

Prokurator-Marie: For klaver med underlagt tekst. Førstelinie: »Marie tjente hos en Prokurator i Lemvig«. I: Sang og Klang. – No. 75. – 3 sider.

79.296 Folkedans

Folkedansen [musikoptagelse (cd) + bog]: fra Ringkøbingegnens 1967-1994 / danse af Ragna Tang; musik af Mie Dalgård og Ole Kjør m.fl.; musik på cd: Mie Dalgård og Kaj Nielsen. – Ringkøbing: Ringkøbingegnens Folkedansere, 1996. – 1 cd (ca. 53 min.), 1 bog (95 sider): ill. (nogle i farver) + 1 hæfte (7 sider). CD: Folkedansemelodier fra Ringkøbingegnens 1967-1994. Melodistemme med becifring.

Tang, Ragna: Folkedans: fra Ringkøbingegnens 1967-1994 / danse af Ragna Tang. – Ringkøbing: Ringkøbingegnens Folkedansere, 1998. – 95 sider: ill. nogle i farver. Melodistemme med becifring.

79.606 Gymnastik- og idrætsforeninger

Høgh, Jon: Idrætten i Tim Sogn i 100 år: Tim Gymnastik- og Idrætsforening 1900-2000. – Tim Gymnastik- og Idrætsforening: Lokalhistorisk Samling Tim, 2000. – 44 sider: ill.

Jubilæumsskrift 1975-2000. – Ringkøbing: Ringkøbing Idrætsforening, 2000. – 49 sider: ill. Omslagstitel: RIF 1900 – 100 års jubilæum

Ølstrup G & U 1900-2000 / redaktionsudvalg: Peder Bilgrav ... et al. – Ølstrup: Ølstrup Gymnastik- og Ungdomsforening, 2000. – 66 sider: ill. På omslaget: 100 år med liv i Ølstrup. Kolumentitel: Liv i Ølstrup.

79.65 Ridning

Thyholm Rideklub 25 år. – S.l.: Thyholm Rideklub, 2000. – 19 sider: ill.

79.71 Fodbold

Graugaard, Esben: Sophus »Krølben« – alias rigstærner Sophus Nielsen. 1888-1963. I: Årsskrift / Holstebro Museum. – 2000. – Side 17-27: ill.

79.75 Håndbold

Kloster, Helga: Håndboldpigerne 1947: (Stadil). I: Jul i Stadil-Vedersø. – 1997. – side 6-9: ill.

79.8 Sejlsport

Jubilæumsskrift ved Bork Bådelag's 25 års jubilæum: 11. september 1999 / udarbejdet af: BBL's bestyrelse, Redaktionen for Styrbork; teg-

ninger: Jacob S. Jensen. – Bork: Bork Bådelaug, 1999. – 20 sider: ill. Kolumnetitel: Jubilæums-skrift '99.

Struer Sejlklub i 75 år: 1925-2000 / redaktion: Torben Holm. – Struer: Struer Sejlklub, 2000. – 124 sider: ill. (nogle i farver).

79.929 Jagterindringer

Sigaard, Henning: Historier om vestjyske jægere / fortalt af Henning Sigaard; redigeret af Arne Sigaard. – Viborg: Arne Sigaards Forlag, 2001. – 133 sider: ill. Indhold: Trækjagt i Vestjylland: især ved Ringkøbing Fjord og Skjern-å-dalen; Degnen og jægeren Kristian Sigaard, Lønborg; Sunds-jægere – hjemme og i udlandet; Jagt i fri vildtrane

79.97 Sportsfiskeri i alm.

Aulum-Haderup sportsfiskerforening: 1975-2000 / redaktion: Carl Knudsen, Jens Hvam, Jens Keld Madsen. – Aulum-Haderup Sportsfiskerforening 2000. – 24 sider: ill.

Ulnits, Steen: Jyllands bedste fiskevande / tekst og fotos: Steen Ulnits. – Kbh.: Gyldendal, 2001. – 335 sider: ill. Heri: side 72-112: Thyborøn Kanal, Storå, Sunds Sø, Nissum Fjord, Skjernå, Holtum Å, Fjederholt Å, Omme Å, Karstoft Å, Ringkøbing Fjord, Torsminde.

79.982 Fluefiskeri

Loop's / redaktion: Martin B. Hedegaard & Morten Valeur; fotos og illustrationer: Steffen Juul ... et al.. – Tjele: Mosegaard, 2000. – 61 sider: ill. (nogle i farver). Om fluefiskeri, fiskegrej, fluer og kasteteknik mm. afvekslende med lystfiskeroplevelser. Heri: Side 44-47: Laksefiskeri i Skjern Å. Med litteraturhenvisninger.

80 – 1999 LITTERATUR. SPROG

81.64 Dansk litteraturhistorie 1870 – 1930

Ekkbátana: festskrift til Peer E. Sørensen / redigeret af Carsten Madsen og Rolf Reitan. – Århus: Klim: Institut for Nordisk Sprog og Litteratur, 2000. – 331 sider. Heri: Side 303-324: Søren Baggesen: Thøger Larsens italienske rejse.

86.77 Jysk skønlitteratur

Overgaard, Erik (f. 1917): De gammel, o så de nøj: 45 historier/digte / af Erik Overgaard. – Herning: Fjederholt, 2000. – 56 sider. På omslaget: Samlede jyske fortællinger.

89.689 Personnavneforskning

Gade, Børge Gjøderum: Wium – et gammelt Holstebronnans oprindelse. Wilhelm Wium. I: Årsskrift / Holstebro Museum. – 1999. – Side 45-46: ill.

90 – 99 HISTORIE

90.7 Historisk forskning

Linde, Kirsten: Kan ting tale? Hjerl Hedes Fri-landsmuseum, kildekritik og museumsteknik. I: FRAM. – 1997. – Side 46-55: ill.

90.88 Numismatik

Sømod, Jørgen: Jetons, poletter & nødpenge fra Holstebro. – Holstebro: Holstebro og Omegns Møntklub, 1998. – 30 sider: ill. På omslaget: 1973-1998, 25 år.

91.15 Forhistorisk tid

Eriksen, Palle: Oldsagssamlingen fra Nørre Vosborg. Om Andreas Evald Meinert Tang og hans oldsagssamling. I: FRAM. – 1997. – Side 33-45: ill.

Rostholm, Hans: Bølling Sø: et såkaldt naturgenopretningsprojekt. Udgravninger i anledning af projekt om genetablering af Bølling Sø og naturgenopretningsprojektets negative virkninger på de kulturhistoriske levn. I: FRAM. – 2001. – Side 68-86: ill.

Sindbæk, Søren M.: Den kortlagte oldtid: Therkel Mathiassens Holstebro-undersøgelse 1948 – og nu. I: Årsskrift / Holstebro Museum. – 1999. – Side 24-32: ill.

Vor skjulte kulturarv: arkæologien under overfladen: til Hendes Majestæt Dronning Margrethe II 16. april 2000 / redaktør Steen Hvass og Det Arkæologiske Nævn; redaktion: Kirstine Då, assisteret af Anne Nørgård Jørgensen og Birger Størgaard; oversættelse: Christopher Penney; foto ...: Kirsten Klein. – Kbh.: Det kongelige Nordiske Oldskriftselskab; Højbjerg: Jysk Arkæologisk Selskab, 2000. – 239 sider: ill. i farver. Med resumé på engelsk. På omslaget: Festskrift til Dronning Margrethe II. Indhold: Ældre stenalder; Yngre stenalder; Bronzealder; Ældre jernalder; Yngre germansk jernalder og vikingetid; Middelalder og nyere tid. Heri side 92-93: Orla Madsen: Hedegård. Et midtjysk magtcenterum (Ældre jernalder), gravfund, gravpladser, jernalderbopladser, urnegrave, jordfæstegrave. Side 116-117: Torben Egeberg: Et fyrsteligt fund fra Vestjylland. (Dejbjerg Kirkebakke, hustomt, ældre jernalder). Side 130-131: Palle Eriksen: Pløjemark fra vikingetid (Fjand).

91.151 Stenalderen

Duun Andersen, Peter: Arkæologiske spadestik i Skjern Å-dalen. For at skabe den nye å er der blevet fjernet 2,9 mio. kubikmeter jord og gravemaskinernes arbejde blev fulgt for eventuel fremkomst af fund. Projektet strækker sig frem til år 2002 og dermed vil de arkæologiske undersøgelser være afsluttet. I: FRAM. – 1999. – Side 87-96: ill.

Helles Olsen, Lis: Arkæologiske undersøgelser på Brande omfartsvej. Prøvegravninger på Brande omfartsvej resulterede i 21 lokaliteter med egentlige udgravninger. Særlig interessant var bopladerne fra bronzealderen og gravanlæggene fra enkeltgravskulturen. I: FRAM. – 1999. – Side 58-86: ill.

Helles Olsen, Lis: Stenøkser i mosen. Historien om hvordan Holstebro Museum fik fem flint-økser samlet, efter at de var blevet fundet i 1946 og skilt fra hinanden. I: FRAM. – 1999. – Side 54-57: ill.

Nielsen, Bjarne Henning: Pilgårdsgravhøjen – en familiegravhøj? I: Årsskrift / Holstebro Museum. – 1999. – Side 15-23: ill.

Rostholm, Hans: Grave fra enkeltgravskulturen i Borup ved Brande. I: FRAM. – 2000. – Side 95-110: ill.

91.153 Bronzealderen

Eriksen, Palle: Skatten i kæmpehøjen ved Fabjerg Kirke. Lokale karles udgravning af Frishøj og Andreas Evald Meinert Tangs indsendelse af oldsagerne til Oldnordisk Museum 1828. I: FRAM. – 1998. – Side 79-92: ill.

Helles Olesen, Lis: En brandgrav fra bronzealderen og noget om ligbrænding. Herrup. I: FRAM. – 1996. – Side 71-77: ill.

91.155 Jernalderen

Egeberg, Torben: Smedens spådom. Udvinning af jern fra myremalm og hedens udbredelse. I: FRAM. – 1998. – Side 9-14: ill.

Eriksen, Palle: Lyngmose og Lystbækgård: et bormoseanlæg og Cæsars liljer i Vestjylland. I: FRAM. – 2001. – Side 9-21: ill.

Mikkelsen, Poul: Vendeldiget – en folkevold fra jernalderen. I: Årsskrift / Holstebro Museum. – 2000. – Side 5-14: ill.

Nielsen, Bjarne Henning: Trabjerg Bakker: om et par forsvundne gravhøje og fundet af en boplads og et gravfelt. I: FRAM. – 1999. – Side 33-45: ill.

Steen, Bo: Damgård: en bebyggelse fra sen førromersk jernalder ved Tjørring. I: FRAM. – 1997. – Side 57-62: ill.

Steen, Bo: Grave fra ældre romersk jernalder ved Øster Hasselholt. I: Årsskrift / Holstebro Museum. – 1999. – Side 5-14: ill.

Winther Olesen, Martin: Smeltedigler fra den tidlige jernalder: en bronzestøbergrube i Vildbjerg. I: FRAM. – 1997. – Side 22-32: ill.

Winther Olesen, Martin: Toftgård, en landsby fra årene omkring år 400: den første under motorvejen. I: FRAM. – 1998. – Side 117-131: ill.

Winther Olesen, Martin: Tre smedier fra Snebjerg. I: FRAM. – 2000. – Side 23-36: ill.

91. 57 Enkelte områders forhistorie

Grøntoft

Rindel, Per Ole: Grøntoft – og etableringen af det strukturerede landsbysamfund i Vestjylland i 1. årtusinde f.Kr.: projekt under forskningsprogrammet »Bebyggelse og Kulturlandskab«: Bind 2a-b: Huskatalog, Grøntoft A-T. – Kbh.: Institut for Arkæologi og Etnologi, Københavns Universitet, 1997. – 623 sider: ill. 3 bind. Bind 2a-b: Huskatalog

Rindel, Per Ole: Grøntoft – og etableringen af det strukturerede landsbysamfund i Vestjylland i 1. årtusinde f.Kr.: projekt under forskningsprogrammet »Bebyggelse og Kulturlandskab«: Bind 1: Hovedtekst. – Kbh.: Institut for Arkæologi og Etnologi, Københavns Universitet, 1997. – 250 sider: ill. 3 bind. Bind 1: Hovedtekst.

Rindum

Eriksen, Palle: Levende døde fra Rindums jernalder. I: FRAM. – 1996. – Side 59-70: ill.

Ringkøbing Amt

Rindel, Per Ole: Grøntoft – og etableringen af det strukturerede landsbysamfund i Vestjylland i 1. årtusinde f.Kr.: projekt under forskningsprogrammet »Bebyggelse og Kulturlandskab«: Bind 3a-b: Lokalitetskatalog: katalog over lokaliteter fra yngre bronzealder, førromersk og romersk jernalder i Vestjylland: Viborg, Skanderborg, Vejle, Ringkøbing, Ribe og Haderslev amter. – Kbh.: Institut for Arkæologi og Etnologi, Københavns Universitet, 1997. – 420 sider: ill. 3 bind. Bind 3a-b: Lokalitetskatalog. Heri: Side 67-246: Ringkøbing amt. Side 67-81: Bølling herred. Side 82-86: Ginding herred. Side 87-120: Hammerum herred. Side 121-174: Hind herred. Side 175-198: Hjerm herred. Side 199-210: Nørre Horne herred. Side 211-219: Skodborg herred. Side 220-239: Ulfborg herred. Side 240-246: Vandfuld herred.

Vildbjerg

Rostholm, Hans: Nye jernalderfund fra Vildbjerg: Herning Museums udgravninger 1986-1996 / Hans Rostholm, Bo Steen, Martin Winther Olesen. I: FRAM. – 1996. – Side 117-139: ill.

91.93 Anden verdenskrig

Bundgård Christensen, Claus: Soldat i Waffen SS. Om Søren (d. 1944) breve til familien fra Østfronten, Holstebro og DNSAP. I: Årsskrift / Holstebro Museum. – 2000. – Side 28-37: ill.

96 Danmarks historie i Ringkøbing Amt

Kjersgård, Erik: Møde med Danmarkshistorien / Erik Kjersgaard; tekstrevision ved Henning Dehn-Nielsen. – Kbh.: Sesam, 1999. – 415 s-

der: ill. Heri: Side 100-101: Drama i Hvidbjerg (Thyholm, Hvidbjerg Kirke, Jens Glob). Side 116-118: Jomfruerne i Stubber (Stubbergaard, Stubber Kloster, Christian Hvid, Iver Juel). Side 252-254: Skrevet i vand (Nabe, Slaget ved Nabe, Aggertangen, Agger Tange, svenskekri- gene, 1650-1659, Niels Lykke). Side 356-358: Modstandere og medmennesker (St. George, Defence, Nissum Fjord, Thorsminde, 1810-1819).

96.15 Middelalderarkæologi

Egeberg, Torben: Tabt i åen: genstande fra Skjern
A. I: FRAM. – 2001. – Side 30-35: ill.

Henningsen, Helle: Mellem Koustrup og Vesttarp: om middelalderfund fra en mark i Velling sogn.
I: FRAM. – 1996. – Side 141-149: ill.

96.4 Det 19. århundredes historie

Eriksen, Palle: Mindestøtten for Kong Frederik 7. ved Brejning Kro. Historien om mindestøtten var tidligere kendt af mange, og dens tilblivelse og brug var på landsbasis tæt knyttet sammen med den politiske kamp om magten i Danmark i anden halvdel af 1800-tallet. Samtidig er det også en fortælling om den nu nedrevne Brejning Kro og den ihærdige indsats for at rejse et politik monument. I: FRAM. – 1999. – Side 17-32: ill.

96.5 Treårskrigen

Christoffersen, Cora: Hvad brevbunken gemte. Brev fra lærer N.P. Brandholm, Helligkilde Skole til landsoldat Jeppe Laursen Wemb juni 1848. I: Egnhistorisk Forening, Thyholm og Jegindø. – Årg. 21 (1994). – Side 47-50: ill.

96.6 Krigen 1864

Grønæk, Niels: Ung i Vestjylland sidst i 1800-tallet. Peder Johan Pedersen Søndergaard. I: Hardsyssels årbog. – Rk. 2, bd. 34 (2000). – Side 69-76: ill.

96.71 1940 – 1945

Christensen, Carlo (f. 1903): Motorbåden »Mathilde«s togter til Sverige. Om Lemvig-fragtbådens rolle i jødetransporterne til Sverige under den tyske besættelse. I: Under jorden i Borgergade / Carlo Christensen. – Side 5-32.

Christensen, Carlo (f. 1903): Under Jorden i Borgergade. – Nytt Nordisk Forlag, 1945. – 210 sider. Skildring fra besættelsestiden. Heri: Side 188-193: Venø.

Glimt fra modstandsbevægelsen 1940-45 i Nordvest Jylland: interview med tidligere friheds-kæmpere: fra Carl Fonagers arkiv: bind 4 / redaktion: Niels Kr. Pedersen. – Holstebro: Foreningen Hjemmeværns museets Venner: Hjemmeværnsdistrikt 21's Historiske Udvalg, 2001. – 76 sider. Interview og personlig beretning af:

Jørgen Iversen, Savstrup, Dyrsløge A. L. Andersen, Aulum, Lærer Svend Breddam, Lemvig, Arkitekt Kaj V. Hansen, Lemvig, Borgmester Wilbert Christensen, Borup, Læge Erik Skeller, Lyngby, Installatør Helge Ballé, Herning.

Nielsen, Thorkny John: Besættelsen som jeg oplevede den / Thorkny John Nielsen. – Herning: Herning Museum: Klosterlund Museum, 2000. – 189 sider: ill. Thorkny John Nielsen (f. 1922) fortæller om sin hverdag og sit arbejde som tømrersvend under besættelsen, og erindringerne beskriver situationer og holdninger, som blev undertrykt af det officielle Danmark i de første efterkrigsår. Om Hanstholm-fæstningen, Flyvestation Karup og Gedhus bunkeren.

96.72 Tiden efter 1945

Gammelgaard, Arne: Siegmund Beck. Interview med Siegmund Beck om de tyske flygtninge i Grove-Lejren. I: Hardsyssels årbog. – Rk. 2, bd. 34 (2000). – Side 123-142: ill.

99.1 Biografiske samlinger

Hjøllund, Kristian Bruun: To bryllupssange fra Thyholm. Jens Christian Østergaard Hansen (1870-1939) og Kirsten Maria Jensine Vorde (1866-1948) gift 28.10.1896 i Uglev og Kristen Krabbe (f. 1866) og Maren Kristensen (1873-1914) gift 19.10.1897 i Uglev med udgangspunkt i sangene. I: Hardsyssels årbog. – Rk. 2, bd. 34 (2000). – Side 77-90: ill.

Overgaard Pedersen, Erik: Ung i gamle dage: fire vestjyder fortæller: bind 5: Fiskerungdom og fiskere: samtaler med fire vestjyder / Erik Overgaard Pedersen. – Ringkøbing: Bollerup Boghandel, 2001. – 80 sider.

Fire vestjyske mænd, Evald Frich, Anders S. Christensen, Ernst Frich og Arne F. Christensen, som blev fiskere for mange år siden, fortæller om deres ungdom, og om hvordan de lærte fiskeriet, før den store mekanisering satte ind.

Overgaard Pedersen, Erik: Ung i gamle dage: fire vestjyder fortæller: bind 4: håndværkerlærling og ung svend: tre vestjyder fortæller / Erik Overgaard Pedersen. – Ringkøbing: Bollerup Boghandel, 2000. – 95 sider.

99.264 Lokalbiografier

Blåhøj

Historien bag beboelseshuse i Blåhøj sogn / samler og bearbejdet af Henning Sørensen og Botha Underlin. – Blåhøj: Lokal- og Slægtshistorisk Selskab for Blåhøj og Omegn, 1997. – 384 sider: ill. Omslagstitel: Blåhøj By, Blåhøj Kirkeby og Blåhøj Stationsby.

Brande

Andersen, Hans: Brande by's bebyggelse: husenes historie, deres ejere og beboere ca. 1787-1948. Bind 1 – 4 / registrering, redigering ... Hans

- Andersen. – S.l.: Lokal- og Slægtshistorisk Forening for Brande og Omegn, 2000. – 4 bind (340 sider): ill.
- Uhre (Nørvang Herred)*
Nørregaard, Hans: Uhre Ejerlaugs historie gennem 250 år / samlet og bearbejdet af Hans Nørregaard. – S.l.: Lokal- og slægtshistorisk forening for Brande og omegn, 1999-2000. – 3 bind (296 sider): ill.
- 99.33739 Lærerstunden**
Fortsættelse af Nissumstaten: hæfte 1 – 4 / samlet og udgivet af Lokalhistorisk arkiv på Nr. Nissum Seminarium. – Nr. Nissum: Lokalhistorisk Arkiv på Nr. Nissum Seminarium. – 4 bind. Videreførelse af: J. Søndergaard Jacobsen: Nissumstaten. . 2. udgave / af J. Søndergaard Jacobsen og Math. Christensen. . 1955.
Hæfte 1: Supplement til årg. 1924-54 (Årgangene 1955-64). Hæfte 2: Årgangene 1965-74. Hæfte 3: Årgangene 1975-84. Hæfte 4: Årgangene 1985-94.
- 99.4 Biografier**
Augustinussen, Inger. Augustinussen, Inger: 50 år som organist ved Stadil kirke. I: Jul i Stadil-Vedersø. – 1997. – side 25-27: ill.
- Thorup, Elvin: Den gamle kontrolassistent i Vedersø fortæller. I: Jul i Stadil-Vedersø. – 1997. – side 33-35: ill.
- Bentzon Mikkelsen, Pernille*. Bentzon Mikkelsen, Pernille: – men livet går videre – / Pernille Bentzon Mikkelsen. – Videbæk: Team Lynderup, 1998. – 59 sider: ill. Husby.
- Birn, Valdemar H.* Graugaard, Esben: Valdemar H. Birn: jernstøber 1876-1959: biografi over en vestjysk industrimand og samfundsdebattør / Esben Graugaard. – Holstebro: Holstebro Museum: Valdemar R. Birn, 2001. – 228 sider: ill. Med litteraturhenvisninger.
- Bisgaard, Mariane*. Bisgård, Kit: Line Bisgaard: en vestjysk bondekone omkring år 1900. Breve skrevet 1899-1909 af Line Bisgaard (f. 1862) i Mejrup til svigerinden Mariane Bisgaard. I: Hardsyssels9dat under napoleonskrigene. En soldat fra Ramme ved Lemvig skriver erindringer fra napoleonskrigenes tid. I: Ask – tidskrift for dansk Folkekultur. – Nr. 8, 1988. – Side 12-17: ill.
- Bommerhede, Christen Christensen*. Jensen, Svend Jørgen: Slægterne på Krejerupgård og Ålegård. En soldat fra Ramme ved Lemvig skriver erindringer fra napoleonskrigenes tid. I: Byhornet. – Nr. 4, 1991. – Side 146-153: ill.
- Borberg, Jytte*. Rasmussen, Lisbet: Smilerynker. Om forfatteren Jytte Borbergs liv i Fjaltring. I: Helse. – Nr. 01, 2002. – Side 6-8: ill.
- Buch, Lauritz*. Aarup Jensen, Jens: Købmand Buch i Ringkøbing med familie: en nyhvervet Ringkøbing silhuert. Silhuert af en af de kendte Ringkøbing købmænd med familie, Lauritz Buch, klippet af Franz Liborius Schmitz. I: FRAM. – 1996. – Side 11-15: ill.
- Bøgesvang, Dorte Mannering*. Bøgesvang, Dorte Mannering: Hvor blev de af? I: Jul i Stadil-Vedersø. – 1995. – side 23-26: ill.
- Christensen, Majbritt*. Christensen, Majbritt: Jacob – mit hjerte barn [lydoptagelse (kassettebånd)]: dagbog fra et sygdomsforløb / Majbritt Christensen; indtaling: Puk Scharbau. – Kbh.: Gyldendal Lydbøger, 2002. – 2 mapper: 9 kassettebånd. Jacob fra Mejrup fik 5 uger efter fødslen konstateret en alvorlig hjertefejl og døde i juni 1999, kun 9 måneder gammel. I dagbogsoptegnelser fra Jacobs fødsel og et år frem, beretter hans mor om trængsler og glæder under sygdomsforløbet, om hverdagen, opholdene på Herning Centralsygehus, angsten og håbet, og om sorgen over at miste et barn. Indlæst efter udgaven: Kbh.: Forum, 2001.
- Christensen, Majbritt*. Christensen, Majbritt: Jacob – mit hjerte barn: dagbog fra et sygdomsforløb / Majbritt Christensen; tekstredaktion: Peter Legård Nielsen. – Kbh.: Forum: i samarbejde med Hjerteforeningen, 2001. – 310 sider: ill. Jacob fra Mejrup fik 5 uger efter fødslen konstateret en alvorlig hjertefejl og døde i juni 1999, kun 9 måneder gammel. I dagbogsoptegnelser fra Jacobs fødsel og et år frem, beretter hans mor om trængsler og glæder under sygdomsforløbet, om hverdagen, opholdene på Herning Centralsygehus, angsten og håbet, og om sorgen over at miste et barn.
- Cronhammar, Ingvar*. Elia: Ingvar Cronhammar / redaktion ...: Ingvar Cronhammar, Gunnar Merrild og Denis Petersen; oversættelse: Sprog & Data ApS; komposition Elia: Martin Hall. – Herning: Poul Kristensen Grafisk Virksomhed, 2001. – 204 sider: ill. (nogle i farver); + 1 cd. Om tilblivelsen af Danmarks største skulpturelle kunstværk Elia, skabt af den dansk-svenske kunstner Ingvar Cronhammar (f. 1947). Med parallelle tekster på dansk og engelsk. Indhold: Poul Ingemann: Big talk. Peter Laugesen: Elia – et digt. Bjarne Bækggaard: Elia. Christian Lemmerz: Til Elia. Geert Hallbäck: Apokalyptik. Med litteraturhenvisninger.
- Ensted, C. J. Jespersen*. Manø, Søren: C. J. Jespersen Ensted – en tidlig dansk gårdmaler. – Åuning: Dansk Landbrugsmuseum, 2000. – 236 sider: ill. Heri: Side 34-35: Kragtsbjerg, Sdr. Bork sogn, Nr. Horne herred. Side 76-77: Peder Chr. Hansens gård i Østergårde, Lyne sogn, Nr. Horne herred.

- Eriksen, Freddy.* Sørensen, Svend: Freddy E – den abstrakte naturalist fra Thy / Svend Sørensen. – Grafico's Forlag, 2000. – 111 sider. Heri: Side 35-38: Holstebro, kunstens by. Side 39-41: Bunker i Oddeund.
- Gravsholt, Knud.* Gravsholt, Knud: Fra min barndom og skoletid: (Vedersø). I: Jul i Stadil-Vedersø. – 1996. – side 37-42: ill.
- Gregersen, Vilhelm.* Gregersen, Vilhelm (f. 1848): Vilhelm Gregersens Levnedsløb / af Vilhelm Gregersen. – Grenå: Else Årekol, 1979. – 30 sider, 1 tavle: ill. Optryk af manuskript fra 1912. Bl.a. om hans tid som sognepræst i Naur-Sir og Stauning.
- Grud, Kristian.* Grud, Kristian: Skikke og skæbner på Thyholm. – Thyholm: TB, 2000. – 48 sider: ill.
- Grud, Kristian.* Grud, Kristian: Som perler på en snor: erindringer fra mit liv / af Kristian Grud. – Thyholm: TB, 1997. – 64 sider: ill.
- Hagen, Otto.* Graugaard, Esben: Slagter Otto Hagen – en verdensmand i Maabjerg. I: Årsskrift / Holstebro Museum. – 1999. – Side 39-44: ill.
- Hansen, Moses.* Hansen, Moses (f. 1941): På jagt efter livet / Moses Hansen; bearbejdet af Johannes Bech. – Kolding: Vægtene, 2000. – 176 sider. Frikirke-forkynderen Moses Hansen (f. 1941) beretter om sin omtumlede tilværelse rundt om i verden, hans religiøse vækkelse ved hans første barns fødsel og giver et bud på, hvad der venter os i det tredje årtusinde.
- Hansen, Villads.* Hansen, Villads: Oplevelser og minder. – 111 sider: ill. Heri: Side 7-27: Fajbjerg. Side 28-36: Lemvig 1884-1888.
- Heerup, Henry.* Et år med Henry [film (videokassette)]: en film / af Jens Jørgen Thorsen; Lys / camera, klip, instruktion Jens Jørgen Thorsen; Herning 1965: en film / af Jens Jørgen Thorsen. – Kbh.: Det Danske Filminstitut, 2001. – 1 kassette (VHS) (64 min.): farve med sort-hvide sekvenser. Herning 1965: I farver fastholdes maleren Paul Gadegaards (f. 1920) kunstneriske udsmykning af skjortefabrikken Angli i Herning. Omslagstitel: Et år med Henry, Herning 1965 og Lys. »Et år med Henry« produceret af Statens Filmcentral, Kortfilmrådet i 1968, »Lys« produceret af Statens Filmcentral i 1987, »Herning 1965« produceret af Statens Filmcentral for Dansk Kulturfilm i 1965. Mærkning: Tilladt for alle.
- Hullig, Niels Christian.* Enevoldsen, Ove Navntoft: Fuldtilvet i årene 1863-64. I: Hardsyssel's årbog. – Rk. 2, bd. 34 (2000). – Side 21-68: ill.
- Jespersen, Jenny.* Jenny [video (videokassette)] / instruktion Jon Bang Carlsen. – Kbh.: Know How
- Film: for Statens Filmcentral: Statens Filmcentral [distributør], 1989. – 1 kassette (VHS) (38 min.) + 1 pjeces (12 sider: ill.)). Produceret i 1977. Portrætfilm om den 76-årige Jenny Jespersen fra Bovbjerg ved den jyske vestkyst. I en poetisk tone skildrer filmen ikke alene den stærke kvinde og hendes hverdag, men også landskaberne i denne særegne egn.
- Konstantin-Hansen, Elise.* Konstantin-Hansen, Elise: Små kapitler af et langt liv. – 4. udgave. – Odense: Nyt Bogforlag; i samarbejde med Nyt Dansk Litteraturselskab, 1964. – 190 sider: ill. Erindringer. Heri: side 72-86: Venø.
- Kaalund, Bodil.* Kaalunds kirker / redigeret af Jan Garff. – Valby: Borgen, 2000. – 111 sider: ill. i farver. Om den danske kunstner Bodil Kaalund (f. 1930) og hendes udsmykninger i en række fortrinsvis danske kirker. Heri: Side 7-9: Svend Larsen; Bodil Kaalund og Lemvig. Side 70-75: Benny Aros: Lemvig kirke – kodeordet livsglæde. Med litteraturhenvisninger.
- Larsen, Ingrid.* Larsen, Ingrid: Tilbageblik over årene ved Vedersø kirke 1952-1995 / Ingrid og Egon Larsen. I: Jul i Stadil-Vedersø. – 1995. – side 33-35: ill.
- Larsen, Peder.* Larsen, Peder (f. 1918): En Hodsager-dreng fortæller: Peder Larsens erindringer. – S.l.: Peder Larsen, 2000. – 117 sider: ill.
- Lauridsen, Jens Chr.* Lauridsen, Jens Chr.: Æ gammel sme' (Vedersø). I: Jul i Stadil-Vedersø. – 1995. – side 13-17: ill.
- Munk (Mehring), Inger Solvej.* Munk (Mehring), Inger Solvej: Hvor blev de af?: (Stadil og Vedersø). I: Jul i Stadil-Vedersø. – 1997. – side 20-24: ill.
- Nielsen, Christen.* Abildtrup, Marie: Fra barnekår til egen gård – kort vej, men lang rejse: en vestjysk bondeedrets spændende livsforløb. – Odense: Eget forlag, 2001. – 181 sider: ill. Brande, Vorgod, Abildtrup og Nedergard. Med litteraturhenvisninger.
- Nielsen, Peter A. G.* Peter A.G. – gæst i herreværelset (lydoptagelse (cd)) / programmedarbejder: Nikolaj Ifversen; i redaktionen Kim Bøttcher. – Søborg: DR Multimedie, 2001. – 2 cd'er (110 min.). – (Kunst – portrætsamtale). Portrætsamtale hvor rocksgæderen og -komponisten Peter A.G. Nielsen (f. 1952) fortæller om barndom og ungdom i Skjern og de mange år i dansk musik – 34 år som medlem af Gnags. Produceret af P1 i 2001.
- Nielsen, Svend Aage.* Nielsen, Svend Aage (f. 1944-06-21): En Arnborg drengs oplevelser / fortalt af Svend Aage Nielsen; til en gruppe under Ældre-mobiliseringen; billeder: Verner Lykkegaard; re-

- daktion: Erik Overgaard. – Herning: Fjederholt, 2001. – 40 sider: ill.
- Nørregård-Nielsen, Hans Edvard.* Nørregård-Nielsen, Hans Edvard: Mands minde: et tidssbillede / Hans Edvard Nørregård-Nielsen; fotografier: Kirsten Klein. – Kbh.: Gyldendal, 2000. – 173 sider: ill. Forfatteren (f. 1945) beretter om sin barndom i Sønder Nissum i 1950'erne.
- Pedersen, Niels.* Vore erindringer / Hilma og Niels Pedersen. – Aulum: Egen udgivelse, 2000. – 223 sider: ill.
- Petersen, Åge.* Petersen, Åge (f. 1924): Fra børnehjem til dronningebesøg: en levnedsskildring. – Herning: Aage Petersen, 1998. – 117 sider: ill. Erindringer fra bl.a. Skjern og Herning.
- Rahbek Sørensen, Hans.* Rahbek Sørensen, Hans: Dreng i Vestjylland efter 1. Verdenskrig: mine tidligste erindringer / Hans Rahbek Sørensen. – S.l.: Hans Rahbek Sørensen, 1999. – 134 sider: ill. Barndomsindringer fra Tarm.
- Ramsgaard, Chr.* Ramsgaard, Chr.: Landeveyskærmydsler på en oplandsrute / af Chr. Ramsgaard. – Ans: Bushistorisk Selskab, 2001. – 40 sider: ill. Om rutebilforbindelsen Lemvig-Bøvling-Vemb fra 1922 til 1936. Særtryk af: Hardsyssels Årbog, 1985.
- Rytter, Jens.* Rytter, Jens: Mit liv som sejler / tekst: Jens Rytter. – S.l.: s.n., 1997. – 29 sider. På omslaget: En levnedsskildring. Struer og Venø.
- Studsgaard, Mads.* Boysen, Freddy: Mads Studsgaard – en landsbyoriginal. 1876-1947. I: Hardsyssels årbog. – Rk. 2, bd. 34 (2000). – Side 113-118: ill.
- Søndergaard, Jens.* Iversen, Mette: Jens Søndergaard: maleren, der var en provokation i sin tid. I: FRAM. – 2001. – Side 110-115: ill.
- Tarpgaard, Niels.* Tarpgaard, Niels: En gammel muremester i Vejse fortæller: (Vedersø). I: Jul i Stadil-Vedersø. – 1996. – side 21-25: ill.
- Vejen Larsen, Georg.* Vejen Larsen, Georg: Vestenvind / Georg Vejen Larsen. – Ringkøbing: Bollerup Boghandel, 2001. – 191 sider. På omslaget: En ringkøbingdrengs erindringer 1935-1945.
- Weller, Joachim.* Skov, Torben: Nyt Wellersølv til museet. I: Arsskrift / Holstebro Museum. – 1999. – Side 33-38: ill.
- 99.8 Samlinger af stamtavler og anetavler**
- Kamp Nielsen, Viggo: Købmændenes tid: en vestjysk slægt gennem 350 år. – Århus: Viggo Kamp Nielsen, 2000. – 229 sider: ill. Om slægterne Vandborg og Lange fra Vandborg, Lemvig og Ringkøbing.
- 99.9 Stamtavler og anetavler over enkelte slægter**
- Andersen.* Slægtsbog for efterkommere efter Sejer Andersen, husmand i Herborg, Vorgod Sogn, født 1849. – Fredericia: Anearkivet, 1993. – 35, 37 sider, 74 blade, tavler.
- Green.* Green, John Helt: Anetavle for Jens Pertou Haahr Nielsen Green (1865-1956): anelinier tilbage i områderne omkring Kolding 1360, Ribe 1480, Middelfart 1500, Ringkøbing 1530 og Varde 1290, Trekantsområdet 1480: med aneparenes kendte børn og det personalhistoriske stof omkring dem / af John Helt Green. – Vedbæk: John Helt Green, 2001. – 210 sider: ill. På omslaget: Anelinier til gamle slægter i Andst, Brus, Bølling, Elbo, Hind, Holman, Jerlev, Malt, Skads, Skodborg, Vends, Vrads og Øster Horne herred.
- Jespersen.* En landmandsslægt fra Hammerum herred: om Jens Jespersen, født 1829, og hustru, deres forfædre og efterkommere. – Skals: Nordisk Slægtsforskning, 1998. – 368 sider: ill.
- Trudsø.* Bendtsen, Poul Emil: Trudsø: en slægt med rod i den nordlige del af Hardsyssel: forslægt og efterslægt til Jens Christensen Smed og Ane Kirstine Jensdatter Trudsø: fra Trudsø i Gimsing sogn, Hjerem Herred, Ringkøbing amt / samlet og udgivet af Poul Emil Bendtsen. – Korsør: Poul Emil Bendtsen, 2000. – 281 sider: ill. nogle i farver. Med litteraturhenvisninger.
- 99.94 Slægtshistorie**
- Engmarksgaard.* Engmarksgaard, B.: Vi var noget – slægten Engmarksgaard igennem 100 år / Børge Engmarksgaard. – Tjele: Børge Engmarksgaard, 1997. – 336 sider: ill. Om en slægt fra Øster Skræddergaard og Engmarksgaard i Møborg sogn, Lemvig kommune.

Register

omfattende personer (personer, der bare er nævnt, men ikke videre omtalt, er udeladt), stednavne og emner. B angiver billede, K henviser til kort.

- Abelines Gård, Holmsland Klit, 15-28, B18ff
Afholdsloge, Holstebro, 44
Agger, overlærer, Holstebro, 48
Aggerholm, etatsråd, Holstebro, 47
Ahler, brunkulsleje, Borris, 112, 114
Andagtsbog, N. P. Madsens, 59
Anholt, 29
Aulum, 86
- Bach, Arthur, amtmand til Ringkøbing amt, 20, 22, 24, B25
Bach, gdr., Holstebro, 38, 39
BBC, engelsk radio, 90
Bloch, biskop, Ribe, 11
Blæsbjerg, grusgravejer, Holstebro, 38
Blæsbjerg, "Sara", Holstebro, 38
Borbjerg kirke, B13
Borbjerg skole, 5-14, B7, B13
Borris, 90, 91, 99, B101, 102, 108, 110, 112, 115
Brejning kirkegård, 88
Brejninggaard efterskole, 75-92, B82, B85, B93-74
Bremen, tysk by, 72
Bremerhaven, tysk by, 26
Bronchitis, sygdom, 54
Brunkul, 103-112, også B
Bruun, Ane Marie, g. Dorschæus, Borbjerg, 6, 7, 12, 14
Brølling, Peder, arbejder, B101
Bønding, lærer Brejninggård Efterskole, 92
- Centret for bevaring af gamle håndværk, Råd-
vad, 26
Christensen, Abeline, gdr. Holmsland Klit, 16ff, B16
Christensen, Christen, Holmsland Klit, 16, 25
Christensen, Christen, gdr., Holmsland Klit, 15, 25
Christensen, Ejner, brunkulsarbejder, Balling, 110
Christensen, Jens Laurids, Holmsland Klit, 16
Christensen, Kirstine, Holmsland Klit, 16
Christensen, Laurids Jørgen, gdr., Holmsland Klit, 16
Christensen, Methea, Holmsland Klit, 16, 18, 19
Christensen, Niels Christian, Holmsland Klit, 16, 19
Christensen, Rebecca, Holmsland Klit, 16
Christensen, lærer, Holstebro, 40
Christian 9., konge af Danmark 1863-1906, 47
Christian 10., konge af Danmark 1912-1947, 68
Christiansen, Emilie, fotograf i Skjern, 35
Clausen, Christian, skibsreder, 19, 20
Clemmensen, Else Marie, lærer i Dejbjerg, 95-98, B98
Cour, P. la, brunkulsentreprenør, 112
- Dahl, frk., Holstebro, 48
Dahl, lærer, Holstebro, 48
Dalager Vindmølle, 99
Danske Brigade, Den, besættelsesstyrke i Tyskland, 70ff
Danske Kancelli, 5, 13
Danzig, nu Gdansk, Polen, 89, 90
De frie Danske, illegal avis, B66
Det Særlige Bygningssyn, B78, 86
Difteritis, sygdom, 35, 91
Dorschæus, Andreas, gdr., Nørregaard, Skave, 14
Dorschæus, Elisabeth Magdalene, Borbjerg, 14
Dorschæus, Jens, Larvik, Norge, 14
Dorschæus, Johannes, degn, Borbjerg og Ryde, 5-14
Dorschæus, Michael Pedersen, spr. Vinding-Vind, 5, 14
Dorschæus, Nicolai, forpagter, Naur, 14
Dorschæus, Peder Jørgensen, spr., Fredericia, 5
Dorschæus, Peder, skovfoged på Trinderupgaard, 14
Dorschæus, Therkel, spr., Vinding-Vind, 5, 14

- Draiby, Eivind, arkitekt, 22, 23
 Dræning, 102
 Dysenteri, sygdom, 91
 Ejstrup brunkulsleje, Faster, 106-111, B109
 Elisabeth Rickmers, tysk skib, strandet, 16, 25, 26
 Elling, lærer, Holstebro, 49
 Europa Nostra, kulturpris, 27
 Fiskeri-og Søfartsmuseet, Esbjerg, 25
 Filmforevisning, omrejsende, 43
 Fonden for Bygning-og Landskabskultur, 20
 Fredningsplanudvalget, 20
 Frikorps Danmark, 68
 Frimenighedskirken, Holstebro, 33
 Gabs, gård ved Aulum, 30
 Gedhus, tysk gravplads, 88
 Gjaldbæk, Peder, møbelfabrikant, 115
 Gosvig, Mads, sognerådsformand i Borris, 115
 Gosvig, Viggo, arbejder, Borris, B101
 Gravemaskiner, B omslag, B103, B105, B109, B113
 Gravesen, Jens, drænmester, Borris, 102
 Grene, Laurids, vejer, Nr. Vium, 107
 Gredstedbro, 100
 Grove, flyveplads, flygtningelejr, 63, 64, 67, 68, 70, 73, B73
 Gryderup, Sjælland, 6
 Grønbjerg, 95
 Guds Børn, spillefilm, 26
 Gørtz, Ebbe, dansk general, 68
 Gåsdalhede, Borris, 114
 Hamburg, Tyskland, 70, B71
 Hansen, Jeppe, gdr., Brejning, 75
 Hansen, Kornelius, sognerådsformand, Borris, 114
 Hansen, Niels, arbejder, B101
 Hansen, rector, Ribe, 10
 Harbøre, 26
 Haurvig telefoncentral, 18
 Helligsøe, lokomotivfører, Borris, 110
 Herning, 56, 59, 68, 69, 75,
 Hesselberg & Hvalsø, brunkulsfirma, 108
 Hielmcrone, Christen von, spr., Borbjerg, 11
 Hiidler, Adolf (1889-1945), tysk fører, 70, 89, 90
 Hjerm, 31
 Hoffmann & Sønner, brunkulsfirma, 103, 112
 Hoffmann, Jørgen, brunkulsejer, 107, 108, 111
 Holm, Helge, arkitekt, 78
 Holmsland Klit, 15-28
 Holmsland Kommune, 22, 23
 Holstebro, 11, 32-50, B32, B37, B41
 Holstebro Borgerskole, 39
 Holstebro Dagblad, 29
 Hornslet, slagter, Holstebro, 43
 Horsens, Therkel Jensen, spr., Bredsten, 5
 Hoven, 56, 57
 Hvide Sande, 25
 Hvide Sande havn, 15
 Hvide Sande kanalen, 17
 Hørbylunde Bakker ved Silkeborg, 66
 Høstrup, Tage, medl. Skolekomm., Borris, 113
 Ilderhede Kirke, Borris, 52, B53, 61
 J H Henriksen og Camilla Henriksens fond, 23
 Jacobsen, Henry, arbejder, B101
 Jakobsen, Sigurd, gdr., Borris, 101
 Jensen, Andreas, gdr., S. Felding, 51, 56
 Jensen, Ane, S. Felding, 52, 53
 Jensen, Hans Frederik, sognerådsformand, S. Felding, 51, B60
 Jensen, Hans Frederik, sognerådsmedlem, S. Felding, 51
 Jensen, Jens Chr. gdr., Borris, 100
 Jensen, Jens Kodbøl, sognerådsformand, Borris, 114
 Jensen, Jens Thomsen, sognerådsformand, Borris, 113
 Jensen, Karen, Borris, 100
 Jensen, Kristian, degn, Knaplund, 51-62
 Jensen, Madsine, 51, 56, 58
 Jensen, Marie, Knaplund, Hoven, B58, 59, B60, 61
 Jensen, Niels Jørgen, børnehjemsforstander, 51
 Jensen, Thyge, møller, S. Felding, 112
 Jensen, Viggo, brunkulsarbejder, Faster, 110
 Jensen, Aage, brunkulsarbejder, N. Vium, 110
 Jeppesen, Robert, tømmerhandler, Borris, 113
 Jespersen, købmand, Holstebro, 35, 37
 Jever, Tyskland, 70
 Jørgensen, Anders, brunkulsarbejder, Faster, 110
 Jørgensen, Henry, Nr. Vium, 110
 Jørgensen, Sidsel Kristine, g. Nielsen, Holstebro, 30, B31, B35
 Kartoffeloptager, B69
 Kierulff, Bertil, kapellan, Borbjerg, 11, 12
 Kilius, tysk præst, B86, 87, 91

- Kirkegaard, Arne, brunkulsarbejder, Astrup, 110
 Kjør, Eli, S. Felding, 57
 Kjør, Jens, forstander, Staby Efterskole, 75
 Kjørheden Hans, gdr. S. Felding, 53
 Klemmensen, lærer, Brejninggaard, 77
 Klokkeren fra Notre Dame, film, 43
 Knaplund skole, Hoven, 56-61, B60
 Knudsen, ægpakker, Spjald, 88, 89
 Kock, biskop, Ribe, 52
 Kong Frederiks og Dronning Ingrid's Fond, 23
 Krabbesholm Sanatorium, 58, 59
 Kragh-Jensen, overlærer, Holstebro, 49
 Krarup, N.B. provst, Hjerm Herred, 5
 Kristensen, Birthe, Brejning, B90
 Kristensen, Edgar, gdr., Brejning, 77, 90
 Kristensen, Marie, Brejning, B90
 Kristensen, Sidsel, Holstebro, 33
 Kvindeskolen, Hoven, 56
 Københavns Universitet, 5
- Lambæk, Jørgen, elev, Brejninggaard, 92
 Lauridsdatter, Kirsten, Holmsland Klit, 15
 Lauridsen, Christen, gdr., Holmsland Klit, 15
 Lauridsen, Niels, købmand, Borris, 112
 Lauridsen, Theodor, barber og skrædder, Borris, 102
 Lille Høgsvig, brunkulseje, Sdr. Felding, 110, 112
 Lindvig Skole, 114
 Lund, Nikolaj, arbejder, B101
 Lundsgaard, Chr., sognerådsformand, Borris, 114
- Madsen, dansk maskingevær, 67
 Madsen, lærer, Brejninggaard, 77
 Margrethe, dronning
 Maribo, 108
 Mejrup, 43
 Menck, tysk gravemaskine, 108
 Messersmitt, tysk krigsfly, 67
 Miede, cirkusfamilie, 33
 Mikkelsen, Emanuel, tørlægger, Borris, B101
 Moltke, greve, 53
 Mosquito, engelsk fly, 67
 Mouritsen, sognepræst i Sdr. Omme, 52
 Munk, Kaj, præst, 65, 66, 86
- Nielsen, Asger Gynther, Brejninggaard, 75-94
 Nielsen, A. Gynther, forstander, Brejninggaard, 77ff
 Nielsen, Christen Møller, gdr., 29, 30 31, B30, B31
 Nielsen, Christen Møller, Holstebro, 29-50, B31, B49
 Nielsen, Georg, drønmester, Studsgård, 112
 Nielsen, Jørgen, Holstebro, 49
 Nielsen, Jørgine N.M., Holstebro, 31
 Nielsen, Carl Christian, Holstebro, 30, B31, 32, 33, B34, 38, 43
 Nielsen, Laura, Brejninggaard, 79
 Nielsen, Marie, Holstebro, 35
 Nielsen, Marinus, sognerådsmedlem, Borris, 113
 Nielsen, Mary, Holstebro, 36
 Nielsen, Mette Marie Møller, Herborg, 29, B30, B31
 Nielsen, Michael, tømrermester, Struer, 36
 Nielsen, Niels, blikkenslager, Lem, 31, 32
 Nielsen, Richard, fabrikant, Sdr. Felding, 114
 Nielsen, Sidsel Kirstine, B31, B35, B45
 Nielsen, Viggo, sognerådsmedlem, Borris, 114
 Nr. Vium, 103-112
 Nybæk, Ellen, Holstebro, 42
 Nybæk, fattiggårdsbestyrer, Holstebro, 43
 Nybæk, Mikdal, Holstebro, 42
 Nørgaard Jakobsen, A., købmand, 113
 Nørlund, Poul, dr., 78
 Nørre Nebel, 31
 Nørrebrogade, Holstebro, 46
 Nørregade, Holstebro, 40, 43, 46
- Palmblad, Carl, frisør, Holstebro, 46
 Paludan-Müller, Svend Bartholin, oberst, Gråsten, 67
 Pastor Larsens skole, Holstebro, 39
 Pedersen, Chr., smed, Borris, 99
 Pedersen, Peder V., sognerådsmedlem, Borris, 113
 Pedersen, Simon Møller, gdr. Borris, 99
 Pihuse, flygtningelejr, 64
 Pinen, færgekro ved Oddeund, 14
 Poulsen, Jens, Holstebro, 40
 Poulsen, Knud, spr., Borris, 8
 Prins Henriks og Dronning Margrethes Fond, 23
- Rahbek, Anna, f. Larsen, Borris, 100, 111
 Rahbek, Anton, drønmester, Borris, 99
 Rahbek, Jenny, tjenestepige, Brejning, 84
 Rahbek, Otilde, Borris, 99
 Rahbek, Svend Alfred, sognerådsmedlem m.m., Borris, 99-116
 Ranum Seminarium, 51-56

- Raubach, Gertrud, f. Bruchmann, flygtning, 90-92
 Redningsvæsen, Det norrøjske, 15
 Ribe Katedralskole, 9
 Riis-Hansen, Ruth, bestyrelsesmedlem for Abelines Gård, 23
 Ringkøbing, 16, 23
 Ringkøbing amt, 22, 23
 Ringkøbing Fjord, 15, 17, 20
 Roulet kartoffeloptager, B69
 Rusland, 86
- Sabotage, 96
 Sadolin, provst, 8
 Schiewe, Augusta, flygtning, B89
 Sdr. Felding, 61, 99, 110, 112
 Sdr. Haurvig, Holmsland Klit, 15ff
 Sdr. Vium, 60, 61
 Siersbæk, herredsfuldsmægtig, 52
 Simmelkær ved Herning, 65
 Skarlagensfeber, sygdom, 91
 Skjern, 56, 103, 108
 Skolegade, Holstebro, 33, 34, 36
 Spanske syge, influenza, 60
 Spjald, 79, 88, 90, 91, 92
 SS, nazitysk elitekorps, 70
 Statens Bygningsfredningsfond, 23
 Stille Nacht, tysk julesalme, 84
 Store Høgsvig, brunkulsleje, 112
 Store Torv, Holstebro, 42, 47
 Storåen, Holstebro, 38, 41, 46
 Suenson, Palle, arkitekt, 20
 Sunds, 69
 Sunds sø, 63
 Sønderkær, Sigurd, Ikast, 63-74
 Sønder-Vestergade, Holstebro, 37, 38, 41
 Sørensen, Chr. Voldbjerg, sognerådsmedlem, Borris, 113
- Tarp, Sdr. Felding, 51, 52, 58
 Therkildsdatter, Elisabeth Magdalene, Fredericia, 5
- Thide, Anker, advokat, 20
 Thuesdatter, Ane Marie, Borbjerg, 14
 Torsch, Jørgen Pedersen, Ringkøbing, 13
 Torvig, brunkulsleje, Nr. Vium, 107, 109
 Trinderup Krat, 14
 Troldhede, 106-108
 Troldhede station, 52, 61
 Troldhede-Kolding-Vejen Jernbane, 112
 Tuberkulose, sygdom, 51
- Ubena, flygtningeskib, 91
- Vegen Vandmølle, 31
 Vester Bymark, Holstebro, 40
 Vesterbæk skole, 75
 Vestergade, Holstebro, 47, 49
 Vestergaard, Chr., gdr. Borris, 99, 100
 Vestergaard, Kirsten, Borris, 99
 Vestergaard, slagter, Borris, 110
 Vestkysten, dagblad, 61
 Viborg Catedralskole, 5, 8
 Videbæk, 32, 82, 86, 87
 Vilhelm, tysk kejser, 56
 Vindfeld, spr., Naur, 11, 12
 Vinding og Vind Sogne, 5, 14
 Vorgod Å, 104, 106, 108
 Votkjær, 32
- Weisselmünde, 90
 Wilhelm Gustloff, flygtningeskib, sænket 1945, 91
 Wilhelmshaven, havneby, Niedersachsen, B72
- Zola, Emile, forfatter, 43
- Østergade, Holstebro, 43, 49
 Østergård, Tarp v. Sdr. Felding, B51, 56
 Øster Gåsdal skole, Borris, 114
- Åsted Ældrecenter, 115